

Marián Gajdoš – Stanislav Konečný

**UKRAJINSKÁ MENŠINA NA SLOVENSKU
AKO OBJEKT A SUBJEKT POLITIKY
(1945 – 1953)**

I.

Publikácia bola pripravená v rámci riešenia projektu VEGA 2/0198/10 *Snahy o integráciu Rusínov a Ukrajincov karpatského regiónu v aktivitách národných rád v rokoch 1944 – 1947.*

Recenzenti: prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.
 doc. PhDr. Michal Šmigel', PhD.

Pre Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach vydalo vydavateľstvo
UNIVERSUM-EU, s. r. o., Javorinská 26, 080 01 Prešov
(www.universum-eu.sk)

Prešov 2013

ISBN 978-80-89046-81-2

OBSAH

ÚVOD	5
I. EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE PODMIENKY ŽIVOTA MENŠINY	13
II. POLITICKÉ ASPEKTY POSTAVENIA A VÝVOJA MENŠINY	35
III. NÁRODNOSTNÁ KULTÚRA V IDEOVÝCH TURBULENCIÁCH OBDOBIA	93
ZÁVER	120
PRÍLOHA (Dokumenty)	125

ÚVOD

Podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 žilo na území Slovenskej republiky 5 397 036 obyvateľov, z ktorých sa 4 352 775, t. j. 80,7 %, považovalo za Slovákov. Hoci národnostná štruktúra v mnohých európskych štátoch býva aj omnoho pestrejšia a podiel etnických menšín na celkovom počte obyvateľstva je často výrazne vyšší, predsa národnostné zloženie obyvateľstva Slovenska nesporne má niektoré znaky, ktoré niekedy môžeme vnímať ako určité špecifiká. Okrem početnej a kompaktné žijúcej maďarskej menšiny, ktorá vznikla pri kresovaní československého štátu, a zlomkov, ktoré zostali po vypovedanej nemeckej či decimovanej židovskej minorite, je jedným z nich aj otázka dlhodobého prebiehajúceho a veľmi často skoro neriešiteľného sporu o etnicitu v podstate už autochtónneho východoslovenského obyvateľstva na severovýchode Slovenska, dnes hlásiaceho sa k rusínskej alebo k ukrajinskej národnosti.

Rusínsku národnosť na Slovensku v roku 2011 deklarovalo 33 482 ľudí, t. j. 0,6 %, a ukrajinskú národnosť 7430 občanov, t. j. 0,1 % obyvateľstva. Za ostatných 30 rokov sa počet Rusínov zdvojnásobil a početnosť Ukrajincov klesla o 50 %.¹ Nepriaznivé a mnohokrát aj zložité ekonomické, politické a kultúrne podmienky v regióne, ale i časté umelé zásahy do etnického vývoja tamjšieho obyvateľstva v dávnejšej i v nedávnej minulosti mali totiž za následok, že proces národného uvedomovania sa u neho nerozvíjal jednoznačne a vyprodukoval rôzne jazykové a národno-kultúrne koncepcie. Zápas medzi nimi navyše sprevádzali a sprevádzajú silne pôsobiace asimilačné faktory, ktoré národnú identifikáciu vždy brzdia a komplikujú.

Pre porovnanie je vhodné poznamenať, že rusínska minorita v Českej republike má úplne odlišný charakter. V roku 2011 sa tam k rusínskej národnosti prihlásilo len 739 osôb, teda 0,007 % z celkového počtu obyvateľstva.² Okrem niekoľkých stoviek Rusínov, ktorí sa prisťahovali do českých krajín v medzivojnovom období, rusínska národnosť vznikla až po druhej svetovej vojne v súvislosti s osídľovaním československo-nemeckého pohraničia a vyznačovala sa tak istou rozptýlenosťou. Chýbala jej národne uvedomelá inteligencia, preto asimilácia menšiny mala rýchlejší priebeh. Od sčítania obyvateľstva v roku 1991, keď ju ešte tvorilo asi 2000 ľudí, teda 0,002 % obyvateľstva, jej počet klesol o dve tretiny.³

Omnoho dlhšie tradície mala a oveľa väčšiu politickú aktivitu vyvíjala ukrajinská menšina. Jej základ vytvorila najmä ukrajinská emigrácia, zvlášť z Haliče,

1 Obyvateľstvo SR podľa národnosti – sčítanie 2011, 2001, 1991. In *Základné výsledky sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011*, tab. 10. Dostupné na <http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf>

2 Obyvateľstvo podľa pohlaví, rodinného stavu a podľa národnosti a veku. In *Obyvateľstvo podľa Sčítaní ľudu, domů a bytů: Česká republika*, tab.601, ss. 24, 29. Dostupné na <http://www.scitani.cz/csu/2012edicniplan.nsf>

3 Vypočítané podľa *Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky 1991*. Praha : Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1991, s. 703.

ktorá prebiehala od začiatku 20. rokov minulého storočia a neraz pomáhala udržiavať národné vedomie i v materskej krajine.⁴ V roku 1991 ukrajinskú národnosť udávalo približne 7000 občanov, resp. 0,06 % všetkého obyvateľstva.⁵ V súčasnosti sa v Čechách a na Morave k Ukrajincom hlási 53 253 občanov, t. j. 0,51 % z celkového počtu obyvateľstva Českej republiky, čo je viac ako sedemnásobok v porovnaní so situáciou pred 30 rokmi. Pravda, pod tento veľký nárast sa podpísali predovšetkým imigranti z Ukrajiny v posledných desaťročiach, ktorí prišli za prácou a usadili sa. Evidentne to potvrdzuje fakt, že takmer 73 % tejto minority tvoria osoby vo veku od 25 do 50 rokov.⁶

Rusínska a ukrajinská menšina na Slovensku sa konštituovala celkom iným spôsobom. Podľa vierohodných historických prameňov sa totiž prvé skupiny rusínskeho etnika dostali na územie dnešného Slovenska už v 14. storočí, rozhodujúci bol však ich príliv v rámci valašskej kolonizácie v 15. a v 16. storočí.⁷ V prvej fáze jej nositeľmi boli síce pastieri, ktorí prichádzali najmä z Valaška a Sedmohradska, postupne však dominovali kolonisti východoslovanského pôvodu. Osídlili predovšetkým severné časti východného Slovenska. Valašské osady mali asi dvadsaťročnú lehotu pri platení feudálnej renty, odovzdávali oveľa nižšie naturálne dávky a vzhľadom na oslobodenie od roboty, pretože zabezpečovali strážnu službu v pohraničnom priestore a v priesmykoch, boli v porovnaní s roľníckymi dedinami s obyčajovým právom evidentne zvýhodnené.⁸ Výsledkom kolonizácie na valašskom práve bolo tak usadenie sa kočujúcich chovateľov oviec a dobytky v horských a podhorských oblastiach Zemplínskej a Šarišskej stolice, Spiša a sčasti aj okolo horného toku Hronu.

Východoslovanský charakter osídlenia na severovýchodnom Slovensku posilňovala penetrácia obyvateľstva spoza Karpát, na druhej strane ho k Slovákom približovali jednak homogenizácia poddaného obyvateľstva od čias tzv. druhého nevoľníctva a najmä uzavretie Užhorodskej únie medzi katolíckou a pravoslávnu cirkvou v roku 1646. Práve vedomie príslušnosti k Únii, neskôr ku gréckokatolíckej cirkvi, však fakticky istý čas nahradzovalo etnickú identitu rusínskeho obyvateľstva. Až na prelome 18. a 19. storočia, za episkopátu mukačevského biskupa A. Bačinského, rozvíjajúci sa náboženský a kultúrny život Rusínov začal nado-

4 ZILYNSKYJ, B. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 – 1945 (1994)*. Praha : Nakladatelství X-EGEM, 1995. 128 s.

5 *Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky 1992*. Praha : Statistické a evidenční vydavatelství, a. s., 1992, s. 686.

6 Obyvateľstvo podľa pohlaví, rodinného stavu a podľa národnosti a veku, ss. 24, 31.

7 ULÍČNÝ, F. O pôvode Rusínov a ich spoločenskom vývine na Slovensku do 18. storočia. In BARNÁ, F. (ed.). *Rusíni: Otázky dejín a kultúry. Zborník referátov z vedeckej konferencie Rusíni v dobe slovanského obrodenia*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, s. 19-28.

8 RATKOŠ, P. Problematika kolonizácie na valašskom práve na území Slovenska. In *Historické štúdie 24*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980, s. 181-224.

búdat' aj národné prvky.⁹ Pre Rusínov na slovenskom území dôležitý medzník preto znamenalo vytvorenie Prešovskej gréckokatolíckej eparchie v roku 1818.¹⁰

Revolúcia v rokoch 1848 – 1849 rusínsku reprezentáciu zaskočila, napriek tomu získali aj Rusíni v Uhorsku isté úspechy, hlavne v oblasti školstva a kultúry, ale čiastočne aj vo verejnej a štátnej správe, hoci mali len dočasný charakter. Až po potlačení revolúcie sa začal rozvíjať proces národného obrodzenia vedený A. I. Dobrjanským, A. V. Duchnovičom, A. Pavlovičom, J. Stavrovským-Popradowom, A. F. Kralickým a ďalšími rusínskymi aktivistami, a to hlavne z radov gréckokatolíckeho duchovenstva. Politické predstavy v podobe zjednotenia tých častí monarchie, ktoré obývali Rusíni, sa síce nenaplnili, no prostredníctvom aktivít spolkov, tlače, literatúry a osvety sa úroveň ich národného života zvýšila.¹¹ Napriek tomu, v druhej polovici 19. storočia došlo k absolútnemu i relatívnemu poklesu početnosti Rusínov.

Úbytok Rusínov po roku 1867 bol síce dôsledkom maďarizácie v severovýchodných župách Uhorska, ale tiež slovakizácie rusínskych obcí na Slovensku. Podľa práce P. Balogha *A népfajok Magyarországon* sa na Slovensku v rokoch 1850 – 1900 pomadžarčili dve rumunské, 62 slovenských, šesť nemeckých a 37 rusínskych obcí. Na druhej strane, slovakizovalo sa 48 maďarských, 14 nemeckých a 176 rusínskych obcí, kým rusínskymi sa za to isté obdobie stali iba dve maďarské, jedna rumunská a jedna slovenská obec.¹² Relatívne priaznivejší vývoj sa prejavil u Rusínov na Slovensku, ktorí vzhľadom na lokalizáciu svojich sídiel, a to najmenšej veľkostnej skupiny, boli maďarizačnému tlaku menej vystavení.¹³

Najvýznamnejším faktorom v tomto smere však bolo masové vystaňovalecťvo. Hoci do roku 1900 nám chýbajú presnejšie údaje, odhaduje sa, že napr. len v 80. rokoch 19. storočia sa iba zo Šariša vystaňovalo asi 20 000 a zo Zemplínskej župy skoro až 25-tisíc ľudí, medzi nimi aj mnoho Rusínov, ktorí žili na severe týchto administratívnych celkov.¹⁴

Počet emigrantov zo Šarišskej, Zemplínskej a Spišskej župy dosahoval takmer dvojnásobok celoslovenského priemeru a 12,2 % z celej uhorskej emigrácie.¹⁵ V rokoch 1899 – 1913 sa z týchto žúp vystaňovalo asi 179 000 ľudí, vrátane

9 Pozri HARAKSIM, E. „Zlatý vek“ biskupa A. Bačinského a obrodenecké obdobie A. Duchnoviča. In DORULA, J. (ed.). *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 10-36.

10 ŠTURÁK, P. *Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945 – 1989*. Prešov : Náboženské vydavateľstvo PETRA, 1999, s. 27.

11 HARAKSIM, E. *K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, 200 s.

12 STODOLA, E. Štatistika Slovenska. In *Slovenské pohľady*, 1911, roč. 31, č. 2, s. 78-79.

13 LIPTÁK, E. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968, s. 19.

14 ГАПАК, П. Внески до історії українців в Угорщині у другій половині XIX і початком XX століть. In *Дукля*, роč. 5, 1957, č. 3, s. 44-52.

15 DANILÁK, M. Ukrajinci východného Slovenska na začiatku 20. storočia. In *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. História III*. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1994, s. 100-101.

17 300 Rusínov, čo znamenalo okolo 9,6 % z celkového počtu emigrantov z toho regiónu. Na druhej strane je však potrebné pripomenúť, že zo severovýchodného Slovenska sa, na rozdiel od Slovákov, vŕšahoval relatívne menší počet Rusínov, než by zodpovedal ich podielu na národnostnej skladbe obyvateľstva.¹⁶

Rusíni na severovýchodnom Slovensku, okrem niekoľkých maďarsky cítiacich príslušníkov gréckokatolíckej hierarchie, pozitívne prijali vznik Československej republiky. Napriek istým počiatocným problémom sa menšina skonsolidovala, čo potvrdili aj sčítania ľudu v rokoch 1921 a 1930. Na území Slovenska bývalo 88 970, resp. 95 783 ľudí ruskej, rusínskej alebo ukrajinskej národnosti, čo predstavovalo 3 %, resp. 2,9 % z celkového počtu jeho obyvateľstva.¹⁷ Región však zostal jednou z najmenej rozvinutých oblastí nového štátu, čo bolo podmienené vysokým podielom patriarchálno-naturálneho hospodárenia. Prežívali v ňom isté prvky predkapitalistického typu sociálnej štruktúry, ktoré negatívne determinovali vývoj hospodárstva, úroveň školstva a kultúry a zároveň vyvolávali politickú rozdrobenosť inteligencie a národnú dezorientáciu tamojšieho ľudu.

Severovýchod Slovenska sa vyznačoval dominanciou zaostaleho poľnohospodárstva, kým priemyselnú základňu tvorilo niekoľko drobných podnikov na ťažbu a spracovanie dreva, na výrobu dreveného uhlia, ako aj malé mlyny a liehovary. V roku 1930 89 % tunajších Rusínov pracovalo v poľnohospodárstve. Priemysel a remeslá zamestnávali len 3,5 % obyvateľstva tohto regiónu. Bolo málo pracovných príležitostí, preto práve túto oblasť charakterizovala vysoká nezamestnanosť, ktorá vzrástla v čase povojnovej (1921 – 1923), ale najmä veľkej hospodárskej krízy (1930 – 1934). Bieda, zaostalosť a zadlženosť živilí ľavicové tendencie a viedli i k revoltám, akými boli vzbury v Habure, v Čertižnom a v Borove v roku 1935.¹⁸

Koncom 30. rokov sa ukázalo, že ekonomické a sociálne problémy Rusínov v tejto časti Slovenska, ale i niektoré politické a kultúrne javy si vyžadovali systematickejšie riešenie. Hoci demokratický systém a liberálna národnostná politika poskytovali priestor pre národno-kultúrny život menšiny a jej spolkovú činnosť, politický program Rusínov sa nerodil ľahko. Rusínske hnutie bolo totiž priamou súčasťou politického života Podkarpatskej Rusi, aj keď rusínska komunita na Slovensku mala isté špecifiká, ktoré vyplývali najmä z rozdielnej spoločenskej a národnostnej situácie v týchto regiónoch. Tie sa prejavili zvlášť po okupácii Podkarpatska Maďarskom a po vzniku slovenského štátu.

16 Vypočítané podľa BELEJ, M. Analýza etnickej štruktúry transatlantickej migrácie pred prvou svetovou vojnou na úrovni krajiny a regiónu. In ŠVORC, P. – HARBULO-VÁ, Ľ. – SCHWARZ, K. (eds.). *Národnostná otázka v strednej Európe v rokoch 1848 – 1938*. Prešov : Univerzum, 2005, ss. 148, 156, 158.

17 SOKOLOVÁ, G. et alii. *Soudobé tendence vývoje národností ČSSR*. Praha : Academia, 1987, s. 151.

18 Podrobnejšie pozri ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини I (1918 – 1938)*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1990. 364 s.

Teritoriálne zmeny, nová zahraničnopolitická orientácia a vzápätí vypuknutie vojny narušili ekonomickú štruktúru Slovenska a pretrhli tak mnohé zväzky so zahraničným trhom. Severovýchodného regiónu sa zvlášť dotklo zníženie dodávok dreva do Maďarska a Anglicka. Novými hlavnými odberateľmi tejto komodity sa stalo Nemecko, ako aj Protektorát Čechy a Morava, kam smerovali štyri pätiny jej exportu. Vzhľadom na neisté vojnové pomery, v popredí bol najmä vývoz suroviny, preto skoro všetky spracovateľské podniky stagnovali či zanikali. Ich noví správcovia, arizátori, sledovali hlavne svoj vlastný prospech a rozvoju či modernizácii výroby sa spravidla nevenovali.

Obmedzila sa ťažba dreva, viacero píl prerušilo prácu. Navyše, majitelia drevárskych závodov nielenže neboli Rusínmi, ale neraz dokonca bývali mimo regiónu. Severovýchodné Slovensko bolo tiež na periférii štátnej investičnej politiky a podnikateľských záujmov. Istou výnimkou bola tzv. stomiliónová akcia. Išlo o výstavbu betónových hnojísk, o komasáciu a o výstavbu školských budov na vidieku. Veľký význam pre túto oblasť Slovenska malo tiež budovanie strategických komunikácií smerom na Dukliansky priesmyk a pozdĺž rieky Poprad i otvorenie novej nemocnice v Humennom. Do roku 1943 však bola zavedená elektrina len do jedinej novej obce.¹⁹

V ďalších rokoch, pod vplyvom vojnovnej konjunktúry, síce drevárska výroba evidentne vzrástla, najmä pálenie dreveného uhlia, avšak hospodársku situáciu v regióne to nevyriešilo, rovnako ani zvýšenie ťažby ropy v Mikovej. Zavedenie lístkového systému na potraviny a šatstvo sociálne pomery obyvateľstva očividne zhoršilo. Rozhodujúci podiel v ekonomickej štruktúre regiónu malo síce poľnohospodárstvo, vyznačovalo sa ale značnou rozdrobenosťou, nižšou bonitou pôdy, ako aj obmedzeným sortimentom produkcie vzhľadom na horský a podhorský charakter regiónu. Cenové nožnice preto rusínskych roľníkov zasiahli ešte o čosi výraznejšie, čo determinovalo aj ich životnú úroveň. Postavenie Rusínov komplikoval nacionalistický princíp, ktorý v období slovenského štátu prenikol do všetkých sfér života spoločnosti a často viedol k účelovej asimilácii. V roku 1940 sa v porovnaní so súpisom z roku 1938 k rusínskej národnosti prihlásilo o 7 471 ľudí menej, a to približne 67 000 osôb.²⁰

Pokiaľ ide o národné politické a kultúrne charakteristiky etnika, možno konštatovať, že v priebehu celého historického vývoja, no predovšetkým od začiatku 20. storočia boli Rusíni v karpatskom regióne vystavení silnejúcim asimilačným tlakom a stávali sa častým objektom rôznych geopolitických kalkulácií, ktoré v istých modifikáciách pretrvávajú dodnes. To úplne zákonite viedlo k vzniku rôznych koncepcií národného hnutia, ktoré oscilovali medzi ruským (veľkorus-

19 КОВАЧ, А. До проблеми словацько-українських міжнаціональних взаємин. In ЧУЧКА, П. et alii (eds.). *Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура»*. Ужгород : Видавництво «Карпати», 1993, s. 248.

20 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини. Книга друга (вересень 1938 р. – лютий 1948 р.)*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1985, s. 91.

kým), ukrajinským (maloruským) a rusínskym (karpatoruským) smerom. Týmto konceptom spravidla zodpovedalo aj riešenie otázky spisovného jazyka, ako aj preferované pomenovanie etnika.

V podmienkach Uhorska fakticky už od revolúcie 1848/49 v národnom hnutí celkom jednoznačne dominoval veľkoruský smer koncipovaný A. I. Dobrjanským a Ivanom Rakovským, ktorý, aj keď v rôznej hĺbke a intenzite, akceptovali a aktívne propagovali ďalší predstavitelia staršej, ale tiež mladšej generácie rusínskych národných buditeľov až do konca 19. storočia. Jeho základom vtedy bolo presvedčenie, že Rusíni predstavujú súčasť veľkého ruského národa. Od Ruska najprv očakávali pomoc a neskôr dokonca aj realizáciu národnej emancipácie. Hlásili sa preto k národnosti *ruskej*, avšak uvedený termín vtedy označoval etnickú príslušnosť celej východoslovenskej komunity v krajine bez ohľadu na to, či sa už medzi sebou nazývali alebo iní ich volali Rusmi, Karpatorusmi, Rusínmi, Uhrorusmi, resp. Ruténmi alebo hovorovo iba Rusnákmi.

Táto koncepcia v podstate prevládala aj v období predmnichovskej Československej republiky, zvlášť pevne sa zakorenila medzi Rusínmi na Slovensku, hoci vývoj v Rusku po októbrovej revolúcii 1917 dával čoraz viac podnetov na zamyslenie. Na druhej strane, prejavoval sa aj vplyv vzdelanej a kultivovanej ruskej emigrácie, odkaz bohatej ruskej klasickej literatúry a i nádej na možný politický zvrät a vznik demokratického ruského štátu. V tomto smere pôsobila aj všeslovenská idea, ktorá mala istú politickú podporu aj z centra, ale i tradičné ľudové rusofilstvo tradované už od napoleonských vojen. V tejto súvislosti naďalej prežívajúci termín „ruská národnosť“ strácal presnosť i opodstatnenie.

Navyše, najmä na Podkarpatskej Rusi sa pod vplyvom haličských emigrantov uchytil aj ukrajinoфильský prúd, ktorého stúpenci sa hlásili k národnosti *maloruskej* (ukrajinskej). Keď sa niekolkí z nich prisťahovali i na Slovensku, aj malá časť tunajších Rusínov sa dostávala pod vplyv tejto koncepcie, a to najmä v čase, keď administrátorom Prešovskej eparchie bol križevacký biskup Dr. D. Nyárady (1922 – 1927). Na druhej strane, jeho nástupca P. P. Gojdič bol stúpencom rusínskej (karpatoruskej) orientácie, ktorá Rusínov považovala za národ síce blízky, ale rozdielny od ruského aj ukrajinského. Československé úrady akceptovali uvedené diferencie v národnostnej príslušnosti obyvateľstva, preto aj v sčítacích hárkoch sa uvádzala národnosť ruská, karpatoruská a maloruská, hoci boli zaradené v jednej rubrike a vykazované ako celok. Rusínsky smer na Slovensku však postupne získaval prevahu, najmä v ľudových vrstvách, aj keď rusínska reprezentácia nie vždy národnú identitu formulovala jednoznačne.

Počas Slovenskej republiky (1939 – 1945) získala rusínska koncepcia národno-kultúrnej orientácie na východnom Slovensku absolútnu dominanciu a tiež sa udomácnilo etnonymum *Rusín, rusínsky*. Istú úlohu v tomto smere zohrali štátne orgány, ktoré ani prípadnými názvami *Karpatorusi, karpatoruský* či dokonca *ruský* vôbec nechceli spájať časť obyvateľstva štátu s Ruskom, s ktorým vtedajšie Slovensko bolo od začiatku v ideologickom spore a od roku 1941 aj vo vojnovom stave. Pojmom Rusko sa totiž vtedy často nahradzovalo pomenovaním *Sovietsky zväz*. Prirodzene, bežne sa používal aj pojem Ukrajinec, už i vzhľadom na nemeckú zahraničnú politiku, no najmä na skutočnosť, že v tomto období po-

čet etnických Ukrajincov na Slovensku, ktorí emigrovali v roku 1939 z okupovanej Podkarpatskej Rusi a Haliče, resp. v roku 1940 z Bukoviny, evidentne o čosi vzrástol.

Oslobodenie a obnovenie Československa, koniec druhej svetovej vojny a následné prevratné zmeny vo svetovej i domácej politike v ďalších rokoch posunuli rusínsku menšinu na Slovensku do celkom inej situácie, menili jej národno-kultúrny a ideový profil, ale tiež postavenie a perspektívy v spoločnosti. V priebehu niekoľkých rokov bola ideologickým tlakom a mocenskými zásahmi, ale taktiež pričinením vlastnej reprezentácie transformovaná na komunitu s diametrálne odlišnými kvantitatívnymi a kvalitatívnymi charakteristikami, než by zodpovedali prirodzenej kontinuite jej vývoja. Navyše, naznačené vonkajšie a vnútorné zmeny výrazne limitovali možnosti imanentnej evolúcie uvedenej minority a determinovali jej vývoj v nasledujúcich decéniách.

Je tak paradoxné, že napriek snahe niekoľkých jednotlivcov a inštitúcií výskum tejto významnej etapy vývoja rusínskej menšiny na Slovensku ešte nebol úplne ukončený a viaceré historické javy, problémy a súvislosti boli popísané len torzovite alebo v určitých náznakoch. Bádanie v tomto smere sa totiž vo viacerých ohľadoch začalo až začiatkom 90. rokov vďaka sprístupneniu archívnych fondov i zahraničnej literatúry a istej deideologizácii historickej vedy. Výstupy z bádania v predchádzajúcich rokoch boli od základu deformované jednak marxisticko-leninskou metodológiou, a jednak podliehaním dobovým trendom, ale aj politickým heslám a kampaniam, akými boli stalinský dogmatizmus, boj proti buržoáznemu nacionalizmu, komunálny kriticizmus, reformný socializmus, internacionalizmus a podobne. Objektívnosti výskumu a prezentácii jeho výsledkov neprospievala ani skutočnosť, že často ich realizátormi boli politicky a spoločensky angažovaní bádatelia.

Uvedené výhrady sa týkajú najmä výstupov o politických aspektoch vývoja menšiny v povojnových rokoch i v nasledujúcom období, vrátane jeho inštitucionálnych prvkov. Úplne v začiatkoch je v tejto sfére napríklad komparatívny výskum. Napriek niektorým technickým problémom spojeným s realizáciou výskumu na Ukrajine a v Českej republike, snažili sme sa detailnejšie sa venovať otázkam postavenia a vývoja rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšiny na Slovensku bezprostredne po druhej svetovej vojne a oslobodení Československa, a to z aspektu aktivít reprezentácie minority, aj z aspektu realizácie národnostnej politiky v uvedenom zložitom období.

Považujeme tiež za dôležité anticipovať niektoré terminologické nejasnosti, ktoré sprevádzajú pomenovanie Rusínov a Ukrajincov v karpatskom priestore až do dnešných dní. Aj na Slovensku je totiž v rámci menšiny určitá animozita medzi stúpenkami rusínskeho a ukrajinského smeru, ktorej prejavom je aj spor o jej označenie. Prívrženci oboch uvedených národnopolitických koncepcií chcú už názvom etnika reflektovať vlastnú ideovú platformu. Z tohto dôvodu to aj úplne nezainteresovaným osobám komplikuje vyjadrovanie a prekáža tlmočiť vlastné stanovisko etnonymom bez expresívnych konzekvencií. Isté pokusy v tomto smere doteraz nenašli pochopenie ani na jednej strane. Nemáme ambíciu meritórne riešiť tento problém, preto sa tiež nevyhneme istým kompromisom, ak chce-

me rešpektovať rusínske aj ukrajinské čítanie v rámci etnika a súčasne jednotu tejto minority.

Z praktických dôvodov v exkurzoch do histórie akceptujeme etnonymum *Rusín*, *rusínsky* namiesto dobových termínov *Rus*, *ruský*, *Uhrorus*, *uhroruský*, *Karpatorus*, *karpatoruský* či *Ruthén*, *ruthénsky*, ktoré sa v rôznych obdobiach používali s rozličnou frekvenciou, avšak boli v podstate synonymami. Označovali etnicky menej vyhranené a národne nedokonštituované východoslovenské obyvateľstvo žijúce v regióne južne od Karpát, vrátane dnešného územia severovýchodného Slovenska. Dodnes sa vyznačuje hlavne spoločným jazykovým základom používaných dialektov, vyznávaním východných foriem kresťanstva a obdobným psychickým založením prejavujúcim sa v spoločných tradíciách a v prvkoch ľudovej kultúry.

Situácia sa zmenila po sformovaní ukrajinského národa v druhej polovici 19. storočia, ktorého dôležitým aktérom boli Rusíni v Haliči a na Bukovine. Tieto regióny boli súčasťou Predlitavska, preto tamojší národný pohyb ovplyvnil len v minimálnej miere Rusínov v Uhorsku. Výraznejší vplyv ukrajinské hnutie v regióne nadobudlo už po prvej svetovej vojne, ale po pripojení Podkarpatska k ZSSR a začlenení Československa do sovietskeho bloku začalo postupne dominovať. V rokoch 1945 – 1948 sa pomenovanie Rusínov v Československej republike vyjadrovalo kompromisným spôsobom: *Ukrajinci a Rusi*, *ukrajinské a ruské obyvateľstvo*, *ukrajinský a ruský ľud* a podobne, hoci termín *ruský* už neoznačoval príslušnosť k veľkoruskému národu, ale k Rusínom a používaný kompromisný výraz sa stával čoraz viac ambivalentným.

Poznanie vzdialenejšej i bližšej histórie našej spoločnosti vrátane národnostných a etnických menšín, ktoré sú jej súčasťou, predstavuje predpoklad na pochopenie jej vývoja a zákonitostí, ktoré sa v nej prejavujú. Len touto cestou je totiž možné porozumieť súčasnosti a zmysluplne si predstavovať budúcnosť. Navyše, znalosť neľahkých osudov tohto etnika môže jeho príslušníkov inšpirovať, posilniť či urýchliť v nich národnouvedomovací proces, ale aj podnietiť či prehĺbiť porozumenie a empatiu ich spoluobčanov. Táto publikácia preto chce byť aspoň malým krokom práve týmto smerom. Zachytáva síce nedlhé, avšak z viacerých hľadísk významné obdobie, ktoré úplne zmenilo nielen spoločenské postavenie tejto menšiny, ale nadlho ovplyvnilo jej ďalší vývoj a perspektívy.

I. EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE PODMIENKY ŽIVOTA MENŠINY

Ako sme už uviedli, severovýchodné Slovensko v priebehu predchádzajúceho vývoja patrilo k najzaostalejším regiónom tých štátnych útvarov, ktorých bolo súčasťou. Celková zaostalosť ekonomickej a spoločenskej infraštruktúry a bieda obyvateľstva umocnené aj istou izolovanosťou od ostatného územia štátu očividne determinovali vývoj a postavenie Rusínov a Ukrajincov nielen v rokoch slovenského štátu a predmníchovského Československa, ale aj v predchádzajúcich štátnych celkoch. Do roku 1945 sa v oblasti fakticky nerozvíjal moderný priemysel a poľnohospodárska výroba bola na relatívne veľmi nízkej úrovni. Stály nedostatok pracovných príležitostí dlhodobo viedol k vystaňovaniu nielen do iných regiónov, ale pomerne často aj do zahraničia, kde odchádzali najmä muži v najproduktívnejšom veku. V dôsledku nepriaznivých sociálnych pomerov priemerný vek na severe východného Slovenska bol vtedy u mužskej populácie asi 49 a u žien 51 rokov života.¹

Naznačený východiskový stav navyše poznačila skutočnosť, že prechodom frontu v rokoch 1944 – 1945 severovýchodné okresy Slovenska, v porovnaní s ostatnými časťami republiky, utrpeli najväčšie škody a samotné ich odstránenie si vyžiadalo značné prostriedky. Dôsledky vojenských operácií spôsobili nielen výrazné oslabenie ekonomického potenciálu tohto územia, ale zvlášť ťažko doľahli na jeho obyvateľov, ktorým sa často podarilo zachrániť si len holé životy. V súvislosti s postupom Červenej armády nemecké jednotky uskutočňovali opatrenia na zabezpečenie tyla a na sťaženie postupu sovietskych vojsk. Z tohto dôvodu ničili i strategické budovy a cestné komunikácie, z frontového pásma odvážali hospodárske, resp. technické zariadenia alebo ich časti, ale aj iný materiál, vrátane potravín a dobytka.

Už 20. septembra 1944 bola vyhlásená povinná evakuácia obyvateľstva v okresoch Medzilaborce, Stropkov, Snina a Michalovce. S postupom frontu sa časom postupne týkala obyvateľov ďalších obcí dolného Zemplína, Šariša a Spiša.² Podľa evakuačných opatrení si roľníci mohli vziať so sebou iba majetok, ktorý sa dal odvieť jedným vozom. Ostatné imanie, vrátane hospodárskeho náradia a dobytka, boli nútení buď odpredať za veľmi nízke ceny, alebo ho nechať bez dozoru v obci.³ Toto nútené dočasné opustenie domovov spravidla trvalo od troch do

1 CHALACHAN, I. *Sociálno-ekonomický rozvoj okresu Humenné v období 1950 – 1985. Správa z výskumu*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1988, s. 1.

2 JAŠŠO, E. Situácia na východnom Slovensku pred oslobodením. In *Zborník prác učiteľov Ústavu marxizmu-leninizmu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika 3 (ZPU ÚML UPJŠ)*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo 1976, s. 47-48.

3 MICHNOVIČ, I. Povojnová rekonštrukcia východného Slovenska roku 1945. In *ZPU ÚML UPJŠ 3*, s. 70.

šiestich mesiacov.⁴ Priamymi následkami vojny boli najviac postihnutí obyvatelia obcí v okresoch Bardejov, Giraltovce, Humenné, Medzilaborce, Prešov, Sabinov, Snina, Sobrance, Stropkov, Svidník a Vranov nad Topľou, avšak v najkoncentrovanejšej podobe sa prejavili v okresoch Medzilaborce, Snina, Sobrance, Stropkov a Svidník, t. j. najmä v regióne, kde žila podstatná časť rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva Slovenska.

Mimoriadne negatívne parametre v oblasti zaznamenali stav bytového fondu a zásobovanie obyvateľstva základnými potravinovými článkami. Z celkového počtu zničených obytných budov na Slovensku na východoslovenský región, a to hlavne na vyššie uvedené okresy, pripadalo 54,5% z nich.⁵ Napríklad v okrese Svidník bolo k 27. februáru 1945 evidovaných 2735 zničených domov v celkovej hodnote 177 miliónov korún a v okrese Medzilaborce 2365 zničených domov v hodnote 141 miliónov korún. Úhynom i rekviráciou domáceho statku, zničením hospodárskeho inventára, ale aj zariadení domov uvedená suma vzrástla vo Svidníckom okrese na 345 miliónov a v Medzilaboreckom okrese na 351 miliónov korún.⁶ V okrese Stropkov bolo úplne zničených 1575 domov, kým v okrese Snina zničených a poškodených bolo asi 2800 domov. Z tohto dôvodu sa tak mnohí ľudia ocitli v neriešiteľnej situácii. Tak napríklad v obciach Ruské zo 730 obyvateľov úplne bez príbytku sa ocitlo 483, vo Veľkej Poľane zo 700 tiež 483, vo Zvale zo 480 – 213 ľudí a v Pčolinom z počtu obyvateľov 845 – 362 z nich.⁷

Podľa štatistických údajov, z celkového počtu 3359 obcí existujúcich na Slovensku bolo v uvedených okresoch severovýchodného Slovenska 410, t. j. 12,2 %, ale z celkového počtu 1948 úplne zničených obcí alebo obcí s poškodenými domami bolo v tomto regióne 289 obcí, čo predstavovalo 14,83 %. Kým na celom Slovensku bolo úplne zničených 21 003 domov, v spomínaných okresoch to bolo 4944, čo tvorilo 23,53 %. Uvedené údaje väčšmi vyniknú, keď si uvedomíme, že 210 408 obyvateľov ôsmich severovýchodných okresov tvorilo len 6,32 % z celkového počtu obyvateľov Slovenska.⁸ Mnohí z nich boli preto prinútení žiť v bunkroch, v pivniciach a v zemľankách. V niektorých dedinách ostalo síce niekoľko domov, ale nebolo žiadnou výnimkou, že sa v nich tiesnilo 30 – 40 ľudí.⁹ Snahy o okamžitú opravu poškodených domov stroskotali na absolútnom nedostatku stavebného materiálu. V okresoch Svidník, Stropkov, Snina a Medzilaborce boli zničené alebo značne poškodené všetky pily, tehelne, zásoby stavebného dreva a reziva spálili ustupujúce nemecké jednotky.¹⁰ Podľa odhadov okresných národ-

4 Тěснописецкэ справы о шчўзич Прозатимнїго нэроднїго шромэздєнї (PNS) ЧСР, 22. шчўзе. 16. жануэр 1946, с. 11.

5 ВАНАТ, І. Нариси новїтнїої їсторїї українцив схїдної Словаччини II, с. 197.

6 ПЬЕЩАК, І. По следам войны II. In *Пряшевицина*, го.ч. 1, 24. мэй 1945, ч. 20, с. 2.

7 ВАНАТ, І. Нариси новїтнїої їсторїї українцив схїдної Словаччини II, с. 197.

8 Podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*. Bratislava : Štátny plánovací a štatistický úrad, 1947, s. 384-385.

9 ПЬЕЩАК, І. По следам войны I. In *Пряшевицина*, го.ч. 1, 17. мэй 1945, ч. 18, с. 2.

10 ВАНАТ, І. Нариси новїтнїої їсторїї українцив схїдної Словаччини II, с. 198.

ných výborov tohto regiónu ešte v lete 1945 viac ako 50 000 osôb nemalo zabezpečené stále bývanie.¹¹

Ďalším veľmi vážnym problémom po prechode frontu bola situácia v zásobovaní obyvateľstva potravinami, čo úzko súviselo so stavom na úseku poľnohospodárstva. Tak ako v tom čase na celom Slovensku, dominujúce postavenie v hospodárskej štruktúre kraja malo poľnohospodárstvo. Agrárny charakter severovýchodných okresov nevyplýval z prírodných podmienok, ako sa to neraz zjednodušene tvrdí, ale z nedostatočného spriemyselnenia tejto oblasti.¹² O význame pôdohospodárstva v živote obyvateľov severných okresov východného Slovenska svedčí prehľad o podiele osôb príslušných k poľnohospodárstvu na celkovom počte obyvateľov tejto oblasti v roku 1946.

V okresoch Bardejov, Humenné, Medzilaborce, Sabinov, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov a Svidník v polovici 20. storočia spolu prislúchalo k poľnohospodárstvu o 11,4 % viac obyvateľov, ako bol celoslovenský priemer v roku 1900. Kým k roľníctvu, lesníctvu a rybárstvu na celom Slovensku prislúchalo 48,1 % obyvateľov, v uvádzaných ôsmich okresoch tento údaj predstavoval 77,5 %.¹³ Navyše, poľnohospodárska výroba sa tu vyznačovala nízkou produktivitou a efektívnosťou, čo bolo spôsobené nielen nepriaznivými prírodnými podmienkami, ale aj rozložením kategórií poľnohospodárskej pôdy, počtom a malou rozlohou väčšiny usadlostí, zaostalou agrotechnikou a mimoriadne slabou úrovňou mechanizácie.

Nízkou efektívnosťou poľnohospodárskej výroby potvrdzujú najmä priemerné výnosy základných plodín z roku 1946. Priemerné hektárové výnosy základných plodín na severovýchodnom Slovensku boli v porovnaní s celoslovenským priemerom nižšie: pšenice o 29,6 %, raže o 31,2 %, jačmeňa o 26,2 %, ovsu o 16,9 %, kukurice o 35,6 %, zemiakov o 7,7 %, kapusty o 40,9 %, ďatelinového sena o 6 % a lúčneho sena o 6,5 %, t. j. v priemere o 23,4 %. Okresy s väčším počtom ukrajinského obyvateľstva v tomto ukazovateli zaostávali, s výnimkou kukurice, aj za oblastným priemerom, a to celkom o 7,6 %.¹⁴

Značný podiel na nízkej výnosnosti pestovania poľnohospodárskych produktov na severovýchodnom Slovensku mali nepriaznivé prírodné podmienky a pôdne pomery. Lesy zaberali plochu 272 762 ha, t. j. asi tretinu rozlohy regiónu, pričom 9 z 15 okresov, z toho sedem národnostne zmiešaných, sa nachádzalo v horskom a podhorskom pásme. Pôdy boli väčšinou ílovito-hlinité s malým obsahom minerálnych látok, čo vylučovalo pestovanie náročnejších plodín.¹⁵ Tomu zodpovedalo aj rozdelenie poľnohospodárskej pôdy do jednotlivých kategórií. Kým na Slovensku orná pôda tvorila 37,0 % celého pôdneho fondu, na severe východného

11 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 238.

12 KOVAČ, A. Vzťah roľníckej a ukrajinskej otázky na východnom Slovensku do roku 1953. In *Nové obzory* 26. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1984, s. 48.

13 Vypočítané podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 13-24.

14 Vypočítané podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 68-69.

15 MICHNOVIČ, I. Začiatky socialistického združstevňovania poľnohospodárstva v bývalom Prešovskom kraji (1949 – 1950). In *Nové obzory* 26. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1984, s. 5-6.

Slovenska len 35,3 % a v ôsmich okresoch s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom iba 29,3 %. Lúky a pasienky na Slovensku predstavovali 19,7 % všetkej pôdy, avšak na severovýchode 23,9 % a v severných okresoch 23,4 %. Lesy z celkovej rozlohy pôdy zaberali na Slovensku 34,1 %, na severovýchode územia síce len 31,3 %, avšak v uvedených severovýchodných okresoch až 38,0 %.¹⁶

Poľnohospodárstvo na severovýchodnom Slovensku malo výrazne malovýrobný charakter. Z celkového počtu 60 278 poľnohospodárskych podnikov rozlohu do 5 ha malo 39 274 z nich, t. j. 65,1 %, a do 2 ha 11 215, teda 18,6 % všetkých podnikov. V severných okresoch východného Slovenska bolo celkom 29 928 roľníckych hospodárstiev, z toho s výmerou do 5 ha 19 065, t. j. 63,7 %, a s výmerou do 2 ha 5984, teda 19,9 %. Veľkostatkov nad 50 ha bolo v celej oblasti iba 45, t. j. 0,07 % z celkového počtu podnikov, z toho v okresoch s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom 24, t. j. 0,08 % z tamojších poľnohospodárskych podnikov. V celoslovenskom meradle maloroľníckeho hospodárstva do 5 ha tvorili síce taktiež 65,1 % všetkých usadlostí, avšak drobné hospodárstva do 2 ha až 28,3 % z ich súhrnného počtu. Tento jav možno vysvetliť tým, že nižšia bonita pôdy na severovýchodnom Slovensku si vyžiadala jej väčšiu výmeru ešte v období urbárskej regulácie. Podiel veľkých poľnohospodárskych podnikov nad 50 ha bol však na Slovensku až päťnásobne vyšší než v sledovanom regióne, pretože predstavoval 0,35 % z ich celkového počtu.¹⁷

Ešte zložitejšia situácia bola v živočíšnej výrobe, pretože vojna spôsobila najviac škôd práve v severovýchodných okresoch Slovenska. Napríklad v okrese Medzilaborce bolo v roku 1943 11 378 kusov hovädzieho dobytká, 3800 koní, 930 kôz a oviec, 7133 prasiat a 10 600 kusov hydiny. O dva roky nato z uvedeného stavu ostalo 3743 kusov hovädzieho dobytká, 1743 koní, 430 oviec a kôz, 350 prasiat a 2500 kusov hydiny. Podobná situácia bola v okrese Svidník, kde z 2930 jalovic ostalo 329, zo 7789 kráv 328 a počet volov poklesol zo 470 na 65 a plemenných býkov z pôvodného počtu 71 ostalo sedem. Najväčší pokles zaznamenali stavy ošípaných, keď z 5641 kusov zostalo 70, sliepok, keď ich počet z 53 656 klesol na 1634, a oviec z 22 455 kusov bolo v roku 1945 iba 287. Zo 623 zriebät po dvoch rokoch zostalo 201 kusov a z pôvodného počtu 2356 koní bolo k dispozícii 1492.¹⁸

Prirodzene, od začiatku roku 1945 ľuďom chýbali základné potravinové produkty a hrozil hlad. Vojna v základoch rozvrátila možnosti samozásobovania regiónu tým, že boli znemožnené poľnohospodárske práce v jeseni 1944 i na jar 1945. To spôsobilo, že v roku 1945 boli výnosy poľnohospodárskych plodín o 30–90 % nižšie oproti predchádzajúcemu roku.¹⁹ Napríklad v okrese Svidník sa podarilo osiať len 3,93 % z celkovej výmery pôdy.²⁰ Je preto pochopiteľné, že úro-

16 *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 58-59.

17 *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 136-137.

18 Těsnopisecké správy o schůzích PNS ČSR, 22. schůze. 16. január 1946, s. 11.

19 *Zborník dokumentov k 50. výročiu vzniku KSČ*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1971, s. 230-238.

20 BARNOVSKÝ, M. Spriemyslenie východného Slovenska. In *Nové obzory 14*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1971, s. 20.

da v tomto okrese bola nižšia až o 90 % oproti minulým rokom. V Stropkovskom okrese pritom objem poľnohospodárskych produktov za uvedené obdobie poklesol o 60 %, v Bardejovskom okrese o 50 % a v Humenskom okrese o 40 %. V okrese Medzilaborce sa podarilo obziať len 30 % pôdy a v okrese Snina úroda poľnohospodárskych plodín v roku 1945 dosiahla iba 10 % v porovnaní s rokom 1944.

Okrem nedostatku osiva, hospodárskeho náradia a ťažného dobytká príčinou regresu bola aj skutočnosť, že uvedený región bol z veľkej časti zamínovaný. V septembri 1945 sa iba vo vtedajšom Humenskom okrese dalo konštatovať, že je už skoro celý odminovaný. Naproti tomu okres Svidník bol odminovaný len z dvoch tretín a pri detonáciách zahynulo celkom 162 obyvateľov. V okrese Medzilaborce sa podarilo odminovať len tretinu územia, pričom, ako uvádza správa šesťčlennej komisie SNR pre urýchlenú pomoc východoslovenským okresom, zahynulo tam mnoho vojakov, ba z jednej roty vraj zostali nažive len siedmi muži. Podobne sa v tejto správe uvádza, že oblasť okresu Snina je ešte úplne zamínovaná a v Stropkovskom okrese pri odminovacích prácach zahynulo 60 ľudí.²¹

Velenie 4. ukrajinského frontu Červenej armády v spolupráci s národnými výbormi usporiadalo v Humennom, vo Svidníku, v Medzilaborciach, v Trebišove a neskôr aj v ďalších mestách pyrotechnické kurzy pre dobrovoľníkov z radov miestnych občanov, ktorí by mohli pomáhať armáde pri zisťovaní a zneškodňovaní mín. V marci 1945 dokonca v Košiciach aj vznikla špeciálna vojenská pyrotechnická jednotka, ktorá už v prvých týždňoch činnosti zneškodnila okolo 20 000 mín.²² Míny a nevybuchnutá munícia v okresoch s väčším počtom Rusínov a Ukrajincov denne usmrcovali 10 – 15 ľudí.²³ Z tohto dôvodu nielenže sa nedalo ísť do polí, ale aj v samotných dedinách bolo nebezpečné pohybovať sa mimo vyšliapaných ciest. Len v okrese Svidník do konca roka 1945 bolo zneškodnených 71 199 mín.²⁴

Obnova poľnohospodárskej výroby bola v celom štáte akútnou záležitosťou z hľadiska zaistenia výživy obyvateľstva. Prirodzene, pre objektívne dôvody túto úlohu nebolo možné v plnej miere realizovať, čo bolo obzvlášť evidentné práve na severovýchodnom Slovensku. Koncom januára 1945 začalo na území východného Slovenska pracovať *Povereníctvo pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu*. Okrem súpisu hospodárskeho zvieratstva, zásob osív a sadív, zabezpečovania odminovacích prác na poliach a obrábania pôdy poskytovalo okresným národným výborom aj finančnú pomoc určenú najmä na nákup dobytká. Vzhľadom na situáciu v regióne to bolo oprávnené opatrenie. Celkové pomery v oblasti zásobovania ešte skomplikovalo to, že aj prvá povojnová úroda v lete 1945

21 *Zborník dokumentov*, s. 230-238.

22 JAŠŠO, E. Internacionálne vzťahy a bratská spolupráca Sovietskej armády s obyvateľstvom východného Slovenska v období oslobodzovania. In *Historica Carpatica* 12. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1981, s. 65-66. Termín Sovietska armáda sa oficiálne používal až od októbra 1946 (Poznámka autorov).

23 VARTÍKOVÁ, M. (ed.). *Komunistická strana Slovenska : Dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948*. Bratislava : Pravda, 1970, s. 112.

24 Těsnopisecké správy o schůzích PNS ČSR, 22. schůze, 16. január 1946, s. 11.

bola veľmi nízka a pohybovala sa v rozmedzí 30 – 50 % v porovnaní s rokom 1943. Preto obyvateľstvo časti severovýchodného Slovenska, ak malo vôbec prežiť, bolo vo veľkej miere odkázané práve na pomoc štátu i jednotlivých osôb a inštitúcií z oblastí, ktoré vojna nezasiahla v takýchto dimenziách.²⁵

Prvú najnutnejšiu pomoc obyvateľstvu oslobodených obcí poskytla Červená armáda. Na žiadosť gen. L. Svobodu 20. októbra 1944 vydala zo svojich zásob 1. československému armádnemu zboru 500 ton múky pre potreby civilného obyvateľstva. Z nej sa hneď začal piecť chlieb, ktorý vojaci rozvážali najmä do podhorských dedín. Neskôr distribúciu tejto múky, ale aj ďalších potravín a komodít, ktoré poskytli tylové jednotky československej armády z vlastných zásob, organizovali národné výbory na základe znalostí miestnych pomerov.²⁶ Od začiatku roku 1945 začala tiež pomoc regiónu organizovať a zabezpečovať Slovenská národná rada, ktorá vtedy sídlila v Košiciach a mala tak prehľad o problémoch zásobovania obyvateľstva.

Slovenská národná rada už vo februári poskytla okresu Stropkov 500 q fazule, 2000 q zemiakov, 500 q sena i slamy a 200 q kŕmnej repy.²⁷ Svidnícky okres dostal zase 50 q fazule, 390 q obilnín, 30 q jačmeňa, 15 vagónov zemiakov, 1 q masti a pre okres Medzilaborce bolo pridelených 90 q múky, 150 q pšenice, 109 q raži, 50 q fazule a 50 q kukurice. Značná časť týchto produktov sa však včas nedostala na miesto určenia. Na príčine bol jednak absolútny nedostatok dopravných prostriedkov, ale občas zlyhávala aj celková organizácia distribúcie potravinovej pomoci.²⁸ SNR súčasne poskytovala aj finančnú pomoc jednotlivým okresom, v ktorých žili aj Rusíni a Ukrajinci.²⁹

Pomoc postupne prichádzala tiež z ostatných oblastí republiky, a to vrátane menej postihnutých okresov východného Slovenska. Významne pomohla tiež UNNRA, ktorá v máji dopravila do Košíc prvý konvoj s potravinami určenými pre okresy východného, severného a časti stredného Slovenska, ktoré boli najviac postihnuté vojnou. Poverenie pre zásobovanie malo takto k dispozícii asi 85 vagónov slaniny, tukov a konzerv. Rozdeľovaním týchto potravín poverenie poverilo jednotlivé okresné národné výbory, pričom norma na osobu nesmela prekračovať 1 kg slaniny, tukov alebo konzerv. Maximálny prídel bol určený pre robotníkov pracujúcich na rekonštrukcii železníc, ľuďom odkázaným na verejné zásobovanie (napr. nemocnice), ako aj rodinám vojakov.³⁰

I keď tieto opatrenia pomohli aktuálne riešiť najkritickejšiu situáciu, boli nedostačujúce vzhľadom na neúnosné pomery severovýchodných okresov. Život-

25 MICHNOVIČ, I. Agrárna otázka na východnom Slovensku v predvečer socialistickej revolúcie. In *Nové obzory* 25. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 59.

26 JAŠŠO, E. Internacionálne vzťahy a bratská spolupráca, s. 69.

27 BAJCURA, I. *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 83.

28 ПЬЕЩАК, И. По следам войны II. In *Пряшевщина*, roč. 1, 24. máj 1945, č. 20, s. 2.

29 Bardejovský okres dostal 9 miliónov, Svidnícky 14, Stropkovský 16, Medzilaborecký 13 a Sninský 12 miliónov korún.

30 ПЬЕЩАК, И. По следам войны II. In *Пряшевщина*, roč. 1, 24. máj 1945, č. 20, s. 2.

ná úroveň obyvateľstva okresov Svidník, Stropkov, Medzilaborce a Snina bola veľmi hlboko pod dobovým životným štandardom a v mnohých prípadoch sa dá hovoriť o hlade.³¹ Na severovýchodnom Slovensku podvýživa v tom čase bola celkom bežnou diagnózou a veľmi vysoká bola detská úmrtnosť.³² Zdravotná starostlivosť bola absolútne nedostačujúca. Kým v prvých povojnových rokoch na celom Slovensku na jeden zdravotný obvod pripadalo 8,39 obcí, na severovýchodnom Slovensku to bolo 11,4 obcí. Ešte výraznejšie vidíme rozdiel, ak počet obcí prepočítame na jedného lekára. Kým podľa celoslovenského priemeru na lekára pripadalo 3,12 obcí, v tomto regióne to bolo až 11,13 obcí, čo pri zničených komunikáciách, nedostatku dopravných prostriedkov a liekov vyžadovalo od lekárov a ostatného personálu veľké sebazaprenie, aby dokázali pracovať v takýchto podmienkach.

V období prvej republiky ani za slovenského štátu sa v tomto regióne nevytvorila dostatočná sieť zdravotníckych zariadení a kvôli jeho zaostalosti sa v ňom usadilo len málo lekárov. Vojnové škody, zásobovacie ťažkosti, očividne zaostalejšie hospodárstvo i komplikovanejšia národnostná situácia vytvárali pre súkromnú lekársku prax skutočne málo atraktívne prostredie aj po roku 1945. Odrazom tejto skutočnosti bolo, že severovýchodné Slovensko v zdravotníctve výrazne zaostávalo za ostatnými oblasťami Slovenska. Severovýchodné okresy Slovenska mali k 1. januáru 1947 celkom 757 obcí, t. j. 22,5 % z ich počtu na Slovensku, ktoré obývalo asi 13,1 % z jeho obyvateľstva, avšak pracovalo v nich iba 6,3 % z celkového počtu lekárov, 2,5 % všetkých odborných a 3,6 % všetkých zubných lekárov zo Slovenska, 8,3 % všetkých zubných technikov a 9,2 % z celkového počtu lekárnikov, ktorí pracovali na Slovensku. V oblasti bolo veľmi málo nemocničných lôžok, ambulancií, lekárni a iba štyri sanitné vozy, teda 7,8 % z ich počtu na Slovensku. Ešte menej priaznivé boli zjavne zdravotnícke pomery v severných okresoch regiónu s rusínskym a ukrajínskym osídlením, ktoré v tomto smere nedosahovali ani relatívne nízku oblastnú úroveň.

Prvoradou úlohou bolo preto zvýšiť počet lekárov v severovýchodných okresoch a postupne rozširovať sieť a lôžkovú kapacitu zdravotníckych zariadení. Na jedného lekára v regióne totiž pripadalo v roku 1946 6352 ľudí, kým na Slovensku to bolo 3092 ľudí. Evidentne horšia situácia bola v okresoch, v ktorých vo väčšej miere žilo aj obyvateľstvo rusínskej a ukrajínskej národnosti a kde mal jeden lekár na starosti v priemere 8092 osôb.³³ Podľa údajov, ktorými disponoval Zbor povereníkov, kým na jedného lekára na Slovensku v priemere pripadalo 2150 ľudí, tak v Bardejovskom okrese 5000, v Giraltovskom 7500, v Staroľubovnianskom 8000, Sobranskom 9000, Medzilaboreckom 11 000, Sninskom a Sabinovskom 15 000, Svidníckom a Stropkovskom 17 000 a v okrese Spišská Stará Ves dokonca 18 000 ľudí.³⁴

31 ПЬЕЩАК, И. По следам войны III. In *Пряшевицина*, гоґ. 1, 27. мај 1945, ґ. 21, s. 2.

32 ВАНАТ, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 253-254.

33 Spracované podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 356-357.

34 ВАНАТ, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 253.

Vojnové udalosti, nadmerná migrácia obyvateľstva i nepriaznivá bytová situácia mali veľký vplyv na rozšírenie prudko nákazlivých chorôb. Desaťtisíce ľudí bolo totiž donútených bývať v nevyhovujúcich provizóriách, v ktorých sa jednoducho nedali dodržiavať základné hygienické zásady. Medzi najrozšírenejšie choroby patril škvrnitý týfus, na následky ktorého denne zomierali ľudia. Osobitne veľa ľudí zomrelo v okrese Stropkov v dedinách Rafajovce, Rohožník, Veľkrop, Bukovce, Staré Selo a Vyšná Olšava, v okrese Svidník v Suchej Pstrine, Vladimírovej, Nižnom a Vyšnom Orlíku, Gribove a v Mlynárovciach. V okrese Medzilaborce najviac postihnuté boli dediny Habura, Čertižné, Palota, Drična, Oľka, Ruská Poruba a v okrese Snina to boli obce Stakčín, Nová Sedlica, Zboj, Krajná Roztoka, Ulič a veľa ďalších.³⁵

Po oslobodení východného Slovenska Povereníctvo zdravotníctva SNR začalo okamžite akciu na zdanie epidémie. 5. februára 1945 SNR – delegácia pre oslobodené územie v Košiciach poverila Dr. J. Skladala organizovaním zdravotníctva na východnom Slovensku. Prvoradou úlohou zdravotnej služby sa stala kampaň boja proti infekčným chorobám. V Košiciach bola vytvorená Ústredná protiepidemiologická komisia, ktorá v okresoch organizovala brigády zdravotníckych pracovníkov na boj proti epidémiám. Už 20. februára do Košíc pricestovala 1. československá lekárska expedícia ministerstva sociálnych vecí londýnskej vlády v exile vedená Dr. Ungarom a O. Šlingom, ktorá priviezla niekoľko ton zdravotníckeho materiálu.

V boji s epidémiami výrazne pomohli zdravotníci 4. ukrajinského frontu, ktorí napríklad v Medzilaborciach pre chorých občanov poskytli lôžka a ošetrovanie vo vojenskej nemocnici. Neskôr pomohli vytvoriť dočasnú nemocnicu pre civilné obyvateľstvo, v ktorej pracoval sovietsky zdravotnícky personál. Podobne aj v Giraltovciach Okresný národný výbor s pomocou sovietskych vojenských lekárov vytvoril dočasnú nemocnicu pre civilné obyvateľstvo s celkovou kapacitou 20 lôžok.³⁶ Väčší počet pacientov bol hospitalizovaný v nemocniciach v Užhorode a Veľkom Bereznom, keďže najbližšie nemocnice na Slovensku, napríklad pre obyvateľov Uliča a okolitých obcí, boli vzdialené až 70 km a na prevoz chorých do takej vzdialenosti neboli k dispozícii autá, dokonca ani povozy.³⁷ Hlavný epidemiológ frontu profesor moskovskej univerzity generál Sinaj a jeho pomocník kapitán Doročov organizovali inštruktáže a dezinfekčné kurzy pre domácu zdravotnícku službu, sledovali rozsah a priebeh epidémie a vypomáhali liekmi.³⁸

Od 1. januára do 1. júla 1945 v tejto oblasti republiky zistili 2476 prípadov škvrnitého týfu s úmrtnosťou 10 – 20 %. Asi polovica chorých však nebola vôbec štatisticky zachytená.³⁹ Zdravotnícka pomoc bola nedostatočná. Protiepidemiologickým brigádám chýbalo nielen základné vybavenie, ale i zdravotnícky perso-

35 ПЬЕЩАК, И. По следам войны I. In *Пряшевщина*, roč. 1, 17. máj 1945, č. 18, s. 2.

36 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 199.

37 Archív Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky v Prešove (A ZRUSR), fond (f.) UNRP, archívna jednotka (a. j.) 51.

38 JAŠŠO, E. *Internacionálne vzťahy a bratská spolupráca*, s. 65.

39 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 179.

nál, ktorého bol všade citeľný nedostatok. Navyše, nedostatok nemocníc, zničené komunikácie i absentovanie dopravných prostriedkov neumožňovali včas izolovať nemocných. Okrem toho, členovia protiepidemiologických brigád narážali často aj na nepochopenie zo strany obyvateľstva i miestnych úradov.

Začiatkom januára 1946 uskutočnila delegácia zdravotníckeho výboru Dočasného národného zhromaždenia pracovnú cestu na východné Slovensko, aby zistila rozsah škôd spôsobených vojnou, zdravotný stav obyvateľstva a jeho sociálne podmienky. Okrem Vysokých Tatier a Košíc navštívila okresy Michalovce, Sobrance, Humenné, Giraltovce, Stropkov, Medzilaborce, Svidník, Bardejov a Prešov. Konštatovala, že pomery na východe Slovenska sú napriek vynaloženému úsiliu v zdravotnej aj sociálnej oblasti nevyhovujúce. Naďalej pretrvával nedostatok liekov a zdravotníckeho personálu. V správe predloženej Dočasnému národnému zhromaždeniu komisia považovala za nevyhnutné:

- prednostne zabezpečiť výživu obyvateľstva pravidelnými prídelmi a obyvateľom, ktorí nemajú finančné prostriedky, poskytovať tieto prídely zadarmo,
- okamžite uvoľniť pohotovostné zásoby šatstva a obuvi (zo skladov UNRRA, skonfiškovaného nepriateľského majetku, dobrovoľných zbierok atď.) a tieto v dostatočnom množstve rozdeliť obyvateľom postihnutých oblastí,
- zabezpečiť najnutnejšie ubytovanie obyvateľstva,
- venovať osobitnú pozornosť nastávajúcim a dojčiacim matkám a urýchlene, len za najnutnejších karanténnych opatrení, uskutočniť odsun detí do zotavovní a iných zdravotníckych zariadení.

Podmienkou realizácie uvedených opatrení bolo, aby postihnuté okresy boli vybavené dostatočným počtom zdravotného, sociálneho, ale aj administratívneho personálu. Tiež bolo potrebné uvoľniť viazané vklady obyvateľstva v tomto regióne, ako aj poskytnúť pomoc pri zabezpečovaní obživy pridelením osiva, hospodárskeho náradia, dobytká a vytvárať tak isté podmienky pre zamestnanosť. Zdravotnícky výbor zároveň inicioval organizovanie dobročinných akcií. Poslanci E. Hroboňová a J. Litera niekoľko týždňov pôsobili v najviac postihnutých okresoch, aby sledovali realizáciu prijatých opatrení a operatívne informovali parlament a vládu o aktuálnych požiadavkách.⁴⁰

V priebehu januára a februára 1946 vypravili na východné Slovensko niekoľko vagónov najnutnejších liečiv a zdravotníckeho materiálu. Pre chorých bola zabezpečená bezplatná doprava do nemocníc. V lete toho istého roku do okresov Svidník, Stropkov, Medzilaborce a Snina vyslali 90 ošetrovateliek, ku ktorým sa zhodou okolností pripojili aj študenti Vysokej školy politických a sociálnych vied v Brne a pražskej zdravotníckej školy so svojimi pedagógmi. Táto vyšetřila sociálno-zdravotné podmienky asi v 17 000 rodinách a zozbierala štatistické údaje, ktoré sa stali podkladom pre rezolúciu konferencie konanej 21. augusta 1946 v Stropkove. V rezolúcii sa konštatovalo, že situácia v okresoch Medzilaborce, Snina, Stropkov a Svidník, ktoré boli miestom bojov, sa nelepšili takým tempom,

40 Těsnopisecké správy o schůzích PNS ČSR, 22. schůze. 16. január 1946, s. 9-14.

ako by to vyžadovala ľudská dôstojnosť Rusínov a Ukrajincov a ich obeť, ktoré priniesli v boji za oslobodenie.⁴¹

Je samozrejmé, že vzhľadom na rozsah vojnových škôd, na potrebu určovania priorít pri ich likvidácii, ako aj koordinovania jednotlivých akcií rozhodujúca úloha patrila najvyšším zákonodárnym a výkonným orgánom na Slovensku: Slovenskej národnej rade a Zboru poverenikov, a to aj s ich príslušnými inštitúciami. V záujme východného Slovenska, a najmä jeho severnej časti, sa pristúpilo k celkovej plánovitej rekonštrukcii, ktorá, tak ako obnova celého československého hospodárstva, mala prebiehať v dvoch etapách. V prvej z nich sa malo zabezpečiť provizórne ubytovanie pre bezprístrešných a v druhej etape sa mala realizovať vlastná rekonštrukcia.⁴²

Pri normalizácii života na oslobodenom, ale devastovanom území prejavili značnú iniciatívu miestne orgány moci a správy, ktoré vykonali veľký kus práce pri odstraňovaní dôsledkov vojny. Napríklad Okresný národný výbor v Snine už 6. januára 1945 zvolal poradu živnostníkov a obchodníkov, na ktorej ich vyzval obnoviť činnosť vo svojich dielňach a obchodoch. Zároveň ich varoval pred neprímeraným zvyšovaním cien za tovary a služby, ktoré poskytovali obyvateľstvu. Medzilaborecký národný výbor organizoval práce na výstavbe pily, elektrárne a tehelne. Začali sa práce na rekonštrukcii píl v Telepovciach, v Kolbasove, Stakčine, Snine a v Krajnej Poľane, ako aj tehelní v Krásnom Brode a v Humennom.⁴³ Obnova vojnou zničených a poškodených domov, aj keď patrila medzi najnaliehavejšie, bola však nad sily príslušných miestnych správnych orgánov, pretože si nesporne vyžadovala značné sústredenie nielen finančných prostriedkov, ale aj stavebného materiálu.⁴⁴

Osobitnú pozornosť si zaslúžia iniciatívy Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny (UNRP), ktorá od svojho vzniku v marci 1945 venovala pozornosť aj sociálno-ekonomickým problémom Rusínov a Ukrajincov na Slovensku. Usilovala sa predovšetkým o zlepšenie životných podmienok obyvateľstva a zasadzovala sa preto za riešenie aktuálnych otázok. Materiálna pomoc prichádzala aj od krajanov z USA a Kanady. Okrem osobných zásielok svojim príbuzným zorganizovali krajanovia finančnú zbierku pre najviac postihnuté okresy. Tak napríklad *Karpatoruské tovaryšstvo v Kanade* začiatkom roku 1947 poslalo Ukrajinskej národnej rade Prjaševščiny veľkú zásielku bielizne, odevov a obuvi pre krajanov postihnutých vojnou.⁴⁵

Pre prvú etapu rekonštrukcie regiónu v rokoch 1945 – 1946 bola charakteristická pomerne značná improvizácia a nekoordinovanie postupu jednotlivých zainteresovaných zložiek, ktoré bolo spôsobené do značnej miery aj nedostatkom materiálnych prostriedkov. Druhá fáza obnovy hospodárstva (1947 – 1948), vyu-

41 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 253-254.

42 МІХНОВІЧ, І. *Повоєнна реконструкція východného Slovenska*, s. 65.

43 ГУЗЕЈ, J. et al. *Пріspěvky k dejinám KСČ v Humenskom okrese*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 145.

44 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 199.

45 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 254.

žívajúc výsledky predchádzajúcej etapy, prebiehala organizovanejšie a dôslednejšie sledovala prioritné úlohy, ktoré mali dlhodobjší charakter. Na rozdiel od väčšiny ostatných regiónov, na severovýchodnom Slovensku mali v oboch uvedených obdobiach akútny spoločný cieľ, a to obnovu bytového fondu a od toho sa odvíjajúce úlohy v zásobovaní, zdravotníctve, ako aj vo vytváraní pracovných príležitostí.

Existujúce problémy v žiadnej zo spomenutých oblastí nebolo možné reálne vyriešiť bez obnovenia dopravnej siete, preto sa pozornosť v prvom rade sústredila na rekonštrukciu dopravného systému. Na Slovensku bola najviac poškodená železničná doprava. Správa železníc na Slovensku, riaditeľstvo v Košiciach, vykazovala zo 4025 železničných mostov a priepustov zničených 1110, čo predstavovalo 27,5 %. Ak však vezmeme do úvahy rozpätie mostov, vidíme, že rozsah škôd bol podstatne vyšší, a to až 60 %. Situáciu komplikovali aj stovky kilometrov zničených koľajníc, keď z celkovej dĺžky 4087 km bolo zničených 1650 km, t. j. 40,3 %. Ak si uvedomíme, že odvezených alebo zničených bolo 13 617, t. j. 77,4 % zo všetkých železničných vozidiel, je zrejmé, že železničná doprava v rámci celého národného hospodárstva utrpela najväčšie škody, ktoré sa na Slovensku odhadovali na 3,84 mld. Kčs.⁴⁶ Jej urýchlená obnova mala preto strategický význam.

Rekonštrukciu a rozvoj národného hospodárstva komplikoval aj povojnový stav cestných komunikácií, čo vážne sťažovalo priebeh normalizovania pomerov predovšetkým na severovýchodnom Slovensku, kde bola hustota železníc veľmi nízka a niektoré okresy boli odkázané len na cestnú dopravu. V obvodoch Štátneho stavebného úradu v Košiciach – v Michalovciach, v Poprade a v Prešove bolo zničených 550 a poškodených 214 mostov, čo z celkového počtu zničených a poškodených mostov na Slovensku predstavovalo 38,46 %.⁴⁷ V tých istých obvodoch bolo zničených 816 a poškodených 1644 km ciest, čo v porovnaní so stavom na celom území Slovenska predstavovalo 82,6 %, resp. 68 %.⁴⁸

K obnove dopravy, cestných a železničných komunikácií vyzýval už Manifest SNR prijatý 4. februára 1945. Situáciou v doprave sa podrobne zaoberalo Predsedníctvo SNR 13. marca 1945 na svojom zasadnutí v Košiciach. Pri obnove komunikácií významne pomohli vojaci Červenej armády, keďže od toho závisel ich ďalší postup. S rekonštrukciami sa začalo takmer okamžite po oslobodení jednotlivých miest, obcí a k nim príslušných území. Napríklad, občania prvých oslobodených obcí Šarbova, Krajnej Porúbky, Vyšnej a Nižnej Pisanej, Kapišovej, Vyšného a Nižného Komárnika aktívne pomáhali frontovým jednotkám opravovať zničené cesty a mosty.⁴⁹

46 URBAN, M. Stav priemyslu v hospodárstve východného Slovenska v rokoch 1945 – 1946. In *Nové obzory* 28. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1986, s. 56.

47 BOBÁK, J. – ŠUTAJ, Š. Obnova vojnou zničených obcí východného Slovenska v rokoch 1945 – 1948. In *Historica Carpatica* 12. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1981, s. 35.

48 Podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 386.

49 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 192.

V železničnej doprave postupne dali do prevádzky úseky tratí Medzilaborce – Humenné, Humenné – Michalany, Michalany – Čop, Čop – Košice a Košice – Poprad.⁵⁰ Trať od Humenného bola upravená na široký rozchod a smerovala na Medzilaborce a Lupkovský priesmyk. Touto trasou od konca decembra 1944 prechádzali vlaky s potrebami pre front.⁵¹ Dňa 9. septembra 1945 bola ukončená obnova železničnej trate Kysak – Prešov a o štyri dni bolo obnovené železničné spojenie Košíc s Bratislavou.⁵² Zásobovanie severovýchodného Slovenska potravinami, liekmi a stavebným materiálom komplikovala skutočnosť, že vyše polroka neexistovalo priame železničné spojenie východného Slovenska so západnými časťami republiky.

Vážne problémy pri rekonštrukcii železničnej dopravy a pri výstavbe zničených mostov boli niekoľkokrát predmetom rokovania vlády, Zboru povereníkov, ale aj politických strán na Slovensku. Napriek vynaloženému úsiliu štátnych a politických orgánov, dobrovoľným brigádam, ale tiež všeobecnej pracovnej povinnosti výrazné zlepšenie dopravnej situácie, najmä v severovýchodných okresoch, sa nepodarilo dosiahnuť. Okresy Giraltovce, Sobrance, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa, Stropkov a Svidník boli úplne bez železničného spojenia. Ešte v roku 1948 bol zvlášť kritický stav ciest v okresoch Stropkov, Svidník, Medzilaborce a Snina, v ktorých bolo vozidlám 11 obcí neprístupných a 63 obcí len ťažko prístupných. Na sprístupnenie obcí boli využité subvencie z UNRRA vo výške 55 065 000 Kčs a na základe návrhu Štátnej stavebnej správy v roku 1948 na úpravu obecných ciest v okresoch Svidník a Stropkov investovali spolu 9 850 000 Kčs.⁵³

Ťažisko riešenia hlavných problémov však naďalej ostávalo v regióne, čoho si boli vedomé i najvyššie štátne orgány. Na zasadnutí Zboru povereníkov 16. júna 1945 bola otázka pomoci východnému Slovensku prioritným bodom rokovania, pričom ZP prijal nasledujúce opatrenia:

- zabezpečiť stavebný materiál pre potreby vojnou zničených obcí;
- poveriť Povereníctvo pre dopravu a verejné práce organizovaním urýchlenej rekonštrukcie zničených a poškodených obcí;
- uskutočniť súpis domáceho dobytku aj iného statku a rozdeliť ho, podobne ako poľnohospodársky inventár, do krajov, kde je ho nedostatok, tak, aby mohla byť obrozená pôda;
- pridelovať textilie, odevy a obuv prednostne do tých krajov, ktoré boli zničené ustupujúcimi nemeckými vojskami.⁵⁴

50 MICHNOVIČ, J. Povojnová rekonštrukcia východného Slovenska, s. 66.

51 JAŠŠO, E. Internacionálne vzťahy a bratská spolupráca, s. 68.

52 URBAN, M. Stav priemyslu v hospodárstve východného Slovenska, s. 57.

53 Slovenský národný archív v Bratislave (SNA), f. Úrad Predsedníctva (ÚP) Zboru povereníkov (ZP), Zasadnutia (zas.) ZP, inventárne číslo (i. č.) 414, škatuľa (šk.) 34. Zápisnica zo zasadnutia ZP SNR 10. 7. 1948.

54 SNA, f. ÚP ZP, zas. ZP, i. č. 330, šk. 14. Zápisnica zo zasadnutia ZP SNR 16. júna 1945.

O mimoriadne zložitej situácii v severovýchodných okresoch vydáva svedectvo aj memorandum, ktoré 19. júla 1945 prijal Okresný národný výbor vo Svidníku, vychádzajúc z neúnosnej situácie v okrese. V oblasti dopravy a zásobovania memorandum žiadalo neodkladne opraviť zničené cesty, dať okresu k dispozícii desať nákladných áut s pohonnými hmotami, pravidelne zásobovať okres potravinami i stavebným materiálom a zabezpečiť jeho dopravné spojenie s Prešovom, Bardejovom a Stropkovom. Keďže tretina územia okresu bola stále zamínovaná, ONV požadoval vyslať na odmínovanie špecialistov a obyvateľov niektorých obcí presídliť do okresov Košice a Kráľovský Chlmec, žiadal aj zriadenie nemocnice a zabezpečenie potrebných liekov. Ďalšie požiadavky vyplývali zo situácie v oblasti poľnohospodárstva, keď roľníkom chýbalo osivo, dobytok aj poľnohospodársky inventár.⁵⁵ Memorandum s podobným obsahom bolo prijaté 13. augusta 1945 v Snine.⁵⁶ Bezprostrednou reakciou na situáciu bola iniciatíva A. Kaboša a A. Pšeničku, ktorí Úradu Predsedníctva SNR poslali *Návrh opatrení pre okamžitú pomoc východnému Slovensku*.⁵⁷

Na pretrvávajúce hospodárske a sociálne problémy obyvateľstva severovýchodného Slovenska upozornila tiež Ukrajinská národná rada Prjaševščiny. V auguste 1945 dokonca vypracovala memorandum, ktorým sa obrátila na Slovenskú národnú radu so žiadosťou o konkrétnu a účinnú pomoc. Žiadala predovšetkým zabezpečiť na prezimovanie obyvateľstva dostatočný počet budov, dopravné prostriedky pre dovoz potravín a stavebného materiálu, plynulé zásobovanie potravinami, odmínovanie polí a prisun koní a dobytká. Zároveň navrhla, aby pre koordinovanie pomoci bola vytvorená trojčlenná rekonštrukčná komisia so sídlom v Košiciach a zvláštny stavebný úrad v Stropkove s kompetenciou pre štyri najproblémovjšie okresy: Medzilaborce, Snina, Svidník a Stropkov.⁵⁸

Plénum Slovenskej národnej rady sa memorandom zaoberalo 23. a 24. augusta 1945. Hoci SNR podrobila kritike nedostatočnú iniciatívu národných výborov v regióne, vytvorila šesťčlennú komisiu, ktorá sa mala oboznámiť so situáciou v najviac postihnutých okresoch východného Slovenska a prostredníctvom SNR zabezpečiť pre ne účinnú pomoc.⁵⁹ Komisia konštatovala nevyhovujúcu situáciu v prídele potravín, v ubytovacích možnostiach a ochrane zdravia, ako aj nedostatky v oblasti poľnohospodárstva i priemyselnej výroby. Dospela preto k záveru, že „*Poverenictva SNR veľmi malú pozornosť venovali práve týmto najviac vojnou postihnutým okresom. Ľud tamojši cíti sa byť zaznávaný a odôvodňuje to tým, že*

55 Меморандум свидницького ОНК. In *Пряшевищина*, roč. 1, 2. september 1945, č. 49, s. 1.

56 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 241.

57 БОБАК, J. – ŠUTAJ, Š. *Obnova vojnou zničených obcí východného Slovenska*, s. 41.

58 Memorandum Ukrajinskej národnej rady. In *Hlas ľudu*, roč. 1, 12. august 1945, č. 152, s. 1.

59 SNA, f. Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady (ÚP SNR), Zasadnutia SNR, i. č. 3. Zápisnica z 11. zasadania SNR 23. – 24. augusta 1945. Komisia, ktorej členmi sa stali za Komunistickú stranu Slovenska (KSS) R. Strechaj, M. Ondruš a J. Valo a za Demokratickú stranu (DS) J. Styk, A. Harčár a K. Folta, preskúmala pomery v okresoch Bardejov, Humenné, Košice, Medzilaborce, Snina, Stropkov, Vranov a Svidník.

všetko sa to deje asi preto, že (je) pôvodu ruského a že má veľmi srdečné vzťahy k veľkému ruskému národu...“.⁶⁰

Po oboznámení sa s požiadavkami jednotlivých okresov obsiahnutých v záveroch šesťčlennej komisie Zbor povereníkov 6. septembra 1945 zriadil *Komisiu pre pomoc východoslovenským okresom*, ktorej dal právomoc všetkými prostriedkami poskytnúť pomoc postihnutým oblastiam. Komisia mala svoje sídlo v Košiciach a jej členmi boli A. Kaboš, I. Rohal-Iľkiv a J. Styk.⁶¹ Do pôsobnosti komisie patrili okresy Giraltovce, Medzilaborce, Stropkov, Svidník a Vranov, od 12. septembra 1945 aj okresy Sobrance a Trebišov. Keď sa členstva v komisii vzdal J. Styk, namiesto neho bol do nej menovaný P. Neckár.⁶² Súčasne Zbor povereníkov objednal výstavbu 560 provizórnych barakov a rozhodol sa predisponovať do Košíc a do severných okresov východného Slovenska 40 nákladných i štyri osobné autá, ako aj stavebný materiál, kone a osivo. Na činnosť komisie bolo vyčlenených 50 mil. Kčs.⁶³

Na 7. októbra 1945 zvolala UNRP 2. celonárodný zjazd Rusínov a Ukrajincov žijúcich v Československu. Veľkú pozornosť venoval otázkam týkajúcich sa obnovy vojnou zničeného hospodárstva a industrializácie severovýchodného Slovenska, čo sa odrazilo aj v rezolúcii. Okrem iného v nej delegáti požadovali:

- riešiť hospodárske a sociálne problémy obyvateľstva (zabezpečiť pre vojnu zničené okresy zásobovanie dostatočným množstvom potravín, odevov, liekov, priemyselného tovaru, hospodárskych zvierat, osiva, presídliť časť obyvateľstva v kompaktných celkoch na bývalé maďarské statkárske majetky, atď.);
- premiestniť časť priemyselných závodov zo západných pohraničných oblastí ČSR do oblastí s rusínskym a ukrajínskym obyvateľstvom;
- elektrifikovať okresy a vybudovať železničnú sieť;
- vytvoriť centrálu poľnohospodárskych družstiev v regióne;
- uskutočniť komasácie v horských oblastiach;
- zriadiť ukrajinské referáty vo všetkých poverenstvách SNR.⁶⁴

Pravda, vďaka opatreniam SNR, Zboru povereníkov, ako aj Komisie pre pomoc východnému Slovensku sa zlepšilo zásobovanie obyvateľstva najnutnejšími tovarmi, aj keď v porovnaní s ostatnými okresmi na Slovensku naďalej značne zaostávalo. Pomoc prichádzala aj z Čiech. 19. októbra 1945 robotníci Českomoravských závodov poslali do Prešova päť nákladných áut, čo bolo v tlači interpretované ako dôkaz nových vzťahov medzi Čechmi, Slovákmi a Ukrajincami

60 CHMELÁROVÁ, M. – PAŽUR, Š. (eds.). *Zborník dokumentov k 50. výročiu vzniku KSC*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1971. 270 s. + 64 s. obr. príloha.

61 SNA, f. ÚP ZP, Zasadnutia ZP, i. č. 234, šk. 1. Zápisnica zo zasadnutia ZP SNR 6. septembra 1945.

62 BOBÁK, J. – ŠUTAJ, Š. *Obnova vojnou zničených obcí východného Slovenska*, s. 45.

63 SNA, f. ÚP ZP, Zasadnutia ZP, i. č. 234, šk. 1. Zápisnica zo zasadnutia ZP SNR 6. septembra 1945. Pozri tiež Помощь нашим районам. In *Пряшевищина*, roč. 1, 13. september 1945, č. 52, s.2.

64 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 353.

v oslobodenej republike.⁶⁵ Pomoc vojnou zničenému východnému Slovensku poskytovali i ďalšie inštitúcie. Napríklad národné výbory v Čechách usporiadali finančnú zbierku, Ministerstvo národnej obrany z iniciatívy gen. L. Svobodu poskytlo šatstvo i ďalšie komodity každodennej potreby a pomáhali aj jednotliví občania.⁶⁶

Prirodzene, pretrvávajúce nedostatky v súvislosti s distribúciou potravín, osív, ale aj domáceho statku vyvolávali negatívnu reakciu v severovýchodných okresoch i v jednotlivých obciach. Okrem toho, ich odstraňovanie značne komplikovali politické rozpory v rámci činnosti *Komisie pre pomoc východnému Slovensku*. Z problémov, ktoré sa vyskytovali v jej práci, sa pri rôznych príležitostiach navzájom obviňovali predstavitelia KSS a DS, snažiac sa i takto kompromitovať politického protivníka.⁶⁷ Samozrejme, vôbec to nebolo v prospech ich konštruktívneho a operatívneho riešenia a vyvolávalo to nevôľu a nespokojnosť medzi obyvateľmi východného Slovenska, ktoré sa prejavili i na porade predstaviteľov jednotlivých okresov v Košiciach 9. novembra 1945.

V memorande, ktoré vzišlo z tejto porady a bolo adresované Zboru povereníkov, účastníci porady kritizovali nedostatky v distribúcii potravín a zásielok UNRRA. Žiadali povereníka pôdohospodárstva a pozemkovej reformy M. Kvetka, aby vysvetlil, prečo bola na východné Slovensko dodaná len polovica osiva, pričom toto bolo expedované len do južných okresov, kým severovýchodné okresy ostali bez neho. Žiadali vysvetliť, prečo zo sľúbených 3000 ks dobytky bolo dodaných len 600 ks a z určenej kvóty 3000 koní z Čiech bolo dodaných len 1790 a aj tie boli rozdelené iba do južných okresov. Zástupcovia východoslovenských okresov vyslovili nesúhlas s takouto politikou Povereníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy (PPPR) a žiadali, aby pridelovanie pre východné Slovensko realizovala *Komisia pre pomoc východoslovenským okresom* spolu s *Jednotným zväzom slovenských roľníkov* a zástupcom PPPR, resp. ministerstva poľnohospodárstva. V memorande bola tiež vyjadrená požiadavka, aby *Komisii pre pomoc východnému Slovensku* boli priznané väčšie právomoci, okrem iného právo kontrolovať úrady fungujúce na východnom Slovensku.⁶⁸

Obnove a rozvoju poľnohospodárstva v severovýchodných okresoch bola venovaná aj časť návrhu UNRP pri príprave dvojročného plánu. Okrem požiadavky na odmínovanie polí a lesov navrhovala zriadenie okresných strojových staníc v záujme efektívneho hospodárenia roľníkov, spojenie rozdrobených roľníckych majetkov a vypracovanie návrhu zákona, ktorý by zabránil drobeniu pôdneho fondu. Ďalšie propozície sa týkali rozvoja chovu dobytky a vytvorenia prevádzok spracovateľského priemyslu na družstevných základoch.⁶⁹

65 Чешский народ оказывает нам помощь. In *Пряшевица*, roč. 1, 28. október 1945, č. 62, s. 1.

66 Положение в Вост. Словакии. In *Пряшевица*, roč. 2, 4. júl 1946, č. 26, s. 3.

67 ВАНАТ, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 249-250.

68 БОБÁК, J. – ŠUTAJ, Š. *Obnova vojnou zničených obcí východného Slovenska*, s. 45-46.

69 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 840.

Objektívne možno konštatovať, že pre obnovu normálneho hospodárskeho života na východnom Slovensku sa urobilo mnoho už v priebehu roku 1945, hoci veľa problémov ešte zostalo nevyriešených. Úspechom však bolo aj to, že do povedomia predstaviteľov štátnych orgánov sa dostala otázka pomoci tomuto vojnou najviac zničenému regiónu republiky, čo našlo svoj odraz aj v programe ich činnosti. Na druhej strane, poskytnutá pomoc, ktorú východné Slovensko dostalo, predstavovala viac-menej súhrn jednorazových a nárazových akcií než organizované a systematické úsilie. Bola to silne medializovaná problematika, ale prijaté opatrenia sotva stačili na paralyzovanie najvýraznejších nedostatkov.⁷⁰

Vláda ČSR na zasadnutí 25. januára 1946 prijala uznesenie o vytvorení medzirezortnej komisie zloženej z predstaviteľov jednotlivých ministerstiev, ktorej úlohou bolo organizovať pomoc východnému Slovensku. Jej členmi boli predstavitelia Úradu vlády ČSR, ministerstiev vnútra, zásobovania, poľnohospodárstva, národnej obrany, financií, spojov, zdravotníctva, práce a sociálnych vecí, priemyslu, dopravy a vnútorného obchodu. V zhode s príslušnými poverenctvami SNR sa mali zabezpečiť urýchléné dodávky najnevyhnutnejšieho materiálu potrebného pre zlepšenie podmienok života v devastovaných okresoch východu republiky. Výkonným orgánom medziministerskej komisie sa stala Komisia pre pomoc východnému Slovensku v Košiciach.

Na zlepšenie zásobovania obyvateľstva okresov, v ktorých vojnové škody prevyšovali 30 % predvojnového potenciálu, vláda uvoľnila 50 miliónov korún. V dôsledku toho okolo 200 000 obyvateľov tejto oblasti od 4. februára 1946 v priebehu troch zásobovacích cyklov bezplatne dostalo dodatočné dodávky potravín, ktoré pozostávali z 0,5 kg masťi, 3 kg múky, 800 g mäsových konzerv a 0,25 kg zaváranín. Z iniciatívy komisie 2500 detí z postihnutých oblastí počas zimy umiestnili v Čechách a na Morave. Oslabené a choré deti sa v turnusoch striedali na liečení vo Vysokých Tatrách. Okrem toho jednotlivé ministerstvá do uvedených okresov vyslali vlastných expertov, aby tak priamo na mieste zisťovali potreby obyvateľov a mohli zabezpečiť nevyhnutnú pomoc.⁷¹

Napriek týmto i ďalším opatreniam obnova riadneho života v obciach s ruským a ukrajinským obyvateľstvom napredovala len veľmi pomaly a za skoro poldruha roka od oslobodenia nebol dôsledne vyriešený prakticky ani jeden problém. Určité zlepšenie nastalo v zásobovaní. Ako konštatoval Ing. G. Michalič na zasadnutí Dočasného národného zhromaždenia (DNZ) 28. marca 1946, „... stav je nateraz uspokojivý, ale podotýkam, že len nateraz, lebo je založený vlastne na almužníctve a my si neprajeme, aby sa tento spôsob u nás ustálil. Sme pracovití ľudia a sme presvedčení o tom, že náš kraj nám poskytne za normálnych časov dostatok výživy a záleží len na štátnej výkonnej moci na Slovensku, aby v našich krajoch almužnícky spôsob života bol čoskoro odstránený“.⁷² Konštatoval aj spory, ktoré prepukli okolo Komisie pre pomoc východnému Slovensku, lebo výrazne brzdili normalizáciu života vojnou zničených oblastí, najmä pri rekonštruk-

70 URBAN, M. Stav priemyslu v hospodárstve východného Slovenska, s. 69.

71 БАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 251-252.

72 Těsnopisecké správy o schůzích PNS ČSR, 43. schůze. 28. březen 1946, s. 19.

ciách bytového fondu. Od polovice roku 1946 boli však kompetencie komisie postupne obmedzované, až koncom roku 1947 bola jej činnosť úplne zastavená.

V druhej polovici júna 1946 vznikla v Košiciach *Štátna stavebná správa*, ktorá prevzala úlohy súvisiace s rekonštrukciou zničených obydľí. Situácia koncom leta 1946 bola stále nepriaznivá. V štyroch najviac zničených okresoch (Medzilaborce, Snina, Stropkov, Svidník) z 9993 zničených a poškodených domov bolo opravených len 1478, teda 14,7 %.⁷³ Tento stav kritizoval aj V. Kapišovský na zhromaždení v Stropkove. Poukázal na paradoxný jav, keď roľníci, ktorí dostali minimálne peňažné podpory na stavebný materiál, opravili podstatne viac domov ako stavebné podniky s miliónovými prostriedkami.⁷⁴

V auguste 1946 navštívil východné Slovensko vtedajší predseda Zboru poverenikov Dr. Gustáv Husák. O svojich dojmach z tejto cesty napísal: „*Celé Slovensko malo a má ešte dosť biedy, no na východe je jej priveľa... desaťtisíce ľudí sa chystá tretiu zimu prečkať v biednych núdzových ubikáciách... Ak sa slovenský západ a stred dosť rýchlo dvihol po vojne, severovýchodné okresy volajú naliehavo o pomoc... slovenský i ukrajinský ľud verí, že náš štát teraz doženie, čo nežičlivosť v minulosti mu vzala.*“⁷⁵

Pre úspešné zabezpečenie povojnovej obnovy mala veľký význam industrializácia Slovenska. To si uvedomovali aj zástupcovia okresov na severovýchode republiky. Už v prvých mesiacoch roku 1946, t. j. ešte v období intenzívnych rekonštrukčných prác, boli v jednotlivých okresoch vypracované vlastné projekty industrializácie.⁷⁶ V roku 1945, ale ani pred vojnou, sa v tomto regióne nenachádzal okres, v ktorom by priemyselná výroba dominovala nad poľnohospodárstvom. Navyše, okrem Solivaru, išlo len o menšie pily, mlyny, liehovary a remeselnícke dielne. Podiel obyvateľstva činného v priemysle dosahoval iba 10,3 %.⁷⁷

Po prechode frontu ostali aj tieto závody neschopné prevádzky. Strojové zariadenie bolo väčšinou zničené alebo odvezené nemeckou armádou. Navyše, zničené komunikácie znemožňovali zabezpečiť fungovanie závodov a prísun surovín. Podľa údajov Štátneho plánovacieho a štatistického úradu v Bratislave, na východnom Slovensku bolo 177 závodov so 17 508 zamestnancami. Z toho v okresoch Bardejov, Humenné, Stará Ľubovňa, Medzilaborce, Sabinov, Snina, Stropkov, Svidník sa nachádzalo 35 závodov, v ktorých pracovalo 652 ľu-

73 МАХАЧКОВА, М. Предварительные итоги социального исследования здравоохранительной колонии в Восточной Словакии. In *Пряшевицина*, roč. 2, 29. august 1946, č. 31, s. 2.

74 Пряшевщине нужна срочная помощь. In *Пряшевицина*, roč. 2, 29. august 1946, č. 31, s. 3.

75 Pravda, 20. október 1946. Citované podľa GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v povojnových rokoch*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1991, s. 115.

76 Štátny archív v Prešove, pobočka Svidník, f. ONV, šk. 539, spis č. 107/46 prez.

77 BARNOVSKÝ, M. Spriemyslenie východného Slovenska. In *Nové obzory 14*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1971, s. 20.

dí.⁷⁸ Kým v roku 1945 bolo na Slovensku z 1000 obyvateľov v priemysle činných 31,9 osôb, na severovýchodnom Slovensku iba 5,0 osôb, t. j. šesťkrát menej.⁷⁹

K 1. januáru 1947 bolo už na Slovensku celkom 1993 závodov, v ktorých pracovalo 140 380 zamestnancov, z toho na severovýchodné Slovensko pripadalo 143, t. j. 7,15 % závodov a 3079 zamestnancov, t. j. 2,19 % z ich celkového počtu. V ôsmich okresoch, v ktorých žila rozhodujúca časť tunajších Rusínov a Ukrajincov, bolo iba 60 závodov s 1073 pracovníkmi, čo predstavovalo 5,02 % závodov a len 0,76 % pracovníkov v priemysle.⁸⁰ Z tohto hľadiska je pochopiteľný záujem, ktorý zhodne prejavovali predstavitelia uvedených okresov o ich priemyslenie hneď po oslobodení, najmä presunom strojov, resp. celých priemyselných celkov z pohraničných oblastí západnej časti štátu. Takýto postup totiž zabezpečoval rýchle zvýšenie zamestnanosti a priemyselnej výroby bez rozsiahlejších investícií.⁸¹

V rámci premiestňovania priemyselných kapacít z českých krajín do oblasti severovýchodného Slovenska už v roku 1946 došli stroje a ostatné zariadenia pre prevádzku pily v Podolínci. Premiestnením strojov vznikli tiež nové textilné podniky v Michalovciach, Prešove, Bardejove a v Sabinove. Suroviny na ich prevádzku zabezpečovali novovytvorené ľanárske družstvá v Sečovciach, v Michalovciach a v Bardejove. Stroje pre drevospracujúci priemysel boli pridelené aj do niektorých miest na severovýchodnom Slovensku, napríklad aj do Stropkova a do Bardejova. Zariadenia na výrobu celulózy a papiera, presunuté z piatich firiem v Uničove, v Bruntále a v Hostinnej nad Labem, dostala k dispozícii Ukrajinská národná rada Prjaševščiny. Priemysel na výrobu stavebných hmôt na východnom Slovensku posilnili nové závody v Stropkove a vo Vranove nad Topľou vďaka presunutiu príslušných strojových zariadení z Čiech.⁸²

Premiestnením závodov a strojových zariadení z Čiech v rokoch 1946 – 1948 sa podľa predpokladov malo na Slovensku vytvoriť spolu až 26 000 nových pracovných miest.⁸³ Podiel východného Slovenska na celkovom objeme premiestnených kapacít pritom vtedy predstavoval len 16,3 %, avšak vtedajšia štruktúra priemyslu v tomto regióne fakticky ani neumožňovala absorbovať viac výrobných zariadení. Napriek tomu, premiestnené závody sa na vytváraní pracovných príležitostí na východnom Slovensku podieľali 56,7 percentami. Zvyšok bol zabezpe-

78 SNA, f. Štátny plánovací a štatistický úrad (ŠPŠÚ), i. č. 148, šk. 230. Priemyselná štatistika z roku 1947.

79 KUBAŠOVSKÝ, J. Niektoré výsledky dosiahnuté po IX. zjazde KSČ v rozvoji ekonomiky, najmä priemyslu na východnom Slovensku, I. časť. In *Historica Carpatica* 8. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1977, s. 43.

80 SNA, f. ŠPŠÚ, i. č. 148, šk. 230. Priemyselná štatistika z roku 1947; BARNOVSKÝ, M. Spriemyslenie východného Slovenska, s. 20.

81 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 353.

82 URBAN, M. Východné Slovensko v rokoch dvojročnice. In *Historica Carpatica* 16. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 116-118.

83 PAVLENDÁ, V. *Ekonomické základy socialistického riešenia národnostnej otázky*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968, s. 34.

čený investíciami do rekonštrukcie starých prevádzok.⁸⁴ Celá akcia premiestňovania priemyslu z česko-nemeckého pohraničia na Slovensko po druhej svetovej vojne bola spravidla hodnotená pozitívne, hoci často prebiehala živelne a bez jasnej koncepcie priemyselného rozvoja v oblastiach, ktorých sa priamo týkala.⁸⁵

Dôležitou stránkou industrializácie v podmienkach severovýchodného Slovenska bola elektrifikácia. Aj keď využívanie elektrickej energie na Slovensku bolo už samozrejmosťou, na severovýchode bola situácia podstatne odlišná. V roku 1930 v tomto regióne mohlo totiž využívať elektrinu iba 2,8 % obyvateľov a do roku 1945 bolo elektrifikovaných iba 13 % miest a dedín.⁸⁶ Kým k 1. januáru 1947 bol v celoslovenskom meradle elektrický prúd zavedený do 43,7 % obcí, do 63 % všetkých domov a využívalo ho 67,2 % obyvateľstva, na severovýchodnom Slovensku bola elektrická energia k dispozícii iba v 14,6 % obcí, v 29,7 % domov a pre 34 % obyvateľov. V ôsmich okresoch s väčším podielom obyvateľov rusínskej a ukrajinskej národnosti mohlo elektrinu používať iba 6,0 % obcí, 18,5 % domov a 20,4 % z ich obyvateľov.⁸⁷ K 30. decembru 1948 bolo zo 757 obcí severovýchodného Slovenska elektrifikovaných iba 177 obcí, t. j. 23,3 %.⁸⁸

Po prijatí zákona o dvojročnom pláne sa prišlo k vypracúvaniu návrhov miestnych dvojročných plánov, ktoré sa týkali jednotlivých okresov, miest a obcí, pričom reflektovali potreby príslušného regiónu. Pravda, regionálni a miestni činitelia o celoštátnych prioritách a dimenziách rozvoja priemyslu nemali prehľad, ba často nezohľadňovali ani lokálne zdroje a finančné možnosti štátu. Z tohto dôvodu len malú časť takýchto návrhov a pripomienok bolo možné v dvojročnom pláne akceptovať. Iniciatívne k príprave dvojročnice pristúpila tiež UNRP, ktorá vypracovala projekt zapojenia regiónu obývaného rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom do plnenia dvojročného plánu. Návrh pozostával z niekoľkých častí, ktoré sa týkali industrializácie oblasti, rozvoja dopravy, ale tiež problematiky poľnohospodárstva, školstva a zdravotníctva.

Návrh označuje severovýchodné Slovensko za vojnu najviac devastovanú oblasť, vymedzuje ju okresmi Bardejov, Giraltovce, Humenné, Medzilaborce, Sabinov, Snina, Stropkov, Svidník a Stará Ľubovňa. V rámci industrializácie a vytvárania nových pracovných príležitostí navrhovatelia požadovali vybudovanie hydrocentrál vo Svidníku, ako i textilných závodov v Medzilaborciach, v Snine,

84 URBAN, M. Východné Slovensko v rokoch dvojročnice, s. 118.

85 Podrobnejšie pozri JAURA, Z. Premiestňovanie priemyslu z českého pohraničia na Slovensko – začiatok industrializácie Slovenska. In *Ekonomický časopis*, roč. 28, 1980, č. 10, s. 921-944 a BARNOVSKÝ, M. Premiestňovanie priemyslu z českého pohraničia na Slovensko v rokoch 1945 – 1946. In *Hospodárske dejiny. Príspevky k hospodárskym dejinam budování socialismu v Československu*. Praha : Ústav československých a svetových dejín Československé akademie věd, 1980, s. 101-145.

86 *Východoslovenské noviny*, roč. 1, 21. február 1958, č. 7, s. 7.

87 Podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 205-206.

88 KOVAČ, A. Vzťahy a riešenie agrárnej a ukrajinskej otázky v severovýchodných okresoch východného Slovenska v rokoch 1944 – 1960. In *Historica Carpatica* 18. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1987, s. 24.

v Stropkove a vo Svidníku. Vo všetkých okresoch mali byť dané do prevádzky tehelne, prípadne ďalšie závody na výrobu stavebných hmôt. V Humennom mal byť postavený drevospracujúci kombinát, v Snine továreň na hračky, v Bardejove a v Medzilaborciach konzervárne. Vo všetkých okresoch návrh plánu odporúčal vybudovať mlyny a ďalšie prevádzky potravinárskeho priemyslu. Uvažovalo sa aj o zriadení továrne na výrobu nábytku. Veľmi ambiciózne boli námety na výstavbu cestných komunikácií a rozšírenie železničnej siete, z ktorých viaceré sa nerealizovali dodnes.⁸⁹

Premiestnením časti priemyslu z českého pohraničia a vybudovaním nových závodov v rokoch 1945 – 1948, zvlášť v súvislosti s plnením dvojročného plánu obnovy a rozvoja národného hospodárstva, sa priemyselná základňa na severovýchodnom Slovensku predsa len rozšírila. Počet závodov rástol v tomto období o 6,6 % ročne a zamestnanosť v priemysle dokonca o 18 %, čo bolo tempo rýchlejšie než celoslovenský priemer, aj keď vzhľadom na nízku východiskovú úroveň bol to len relatívny úspech.⁹⁰ Navyše, išlo takmer výlučne o malé závody textilného, kožiarskeho a iného spracovateľského priemyslu, ktoré nemohli vytvoriť základ pre trvalejší dynamický rozvoj.

K 31. decembru 1948 bolo na severovýchodnom Slovensku iba 20 závodov s počtom zamestnancov nad 50, z toho v okresoch s väčším podielom Rusínov a Ukrajincov v štruktúre obyvateľstva len deväť a pracovalo v nich celkom iba 870 ľudí.⁹¹ Preto intenzita priemyselnej zamestnanosti síce vzrástla na 9,8 osôb z 1000 obyvateľov, t. j. takmer dvojnásobne, avšak za to isté obdobie stúpol celoslovenský priemer na 53,8 ľudí, takže sa regionálna veľmi nízka intenzita z roku 1945 v relatívnom zmysle zvýšila len nepatrne.⁹² Navyše, v týchto okresoch uvedený ukazovateľ nedosahoval ani oblastný priemer a pohyboval sa v rozpätí od 2,5 (okres Stropkov) do 9,4 osôb (okres Bardejov) na 1000 obyvateľov.⁹³

V roku 1948 sa skončilo plnenie dvojročného plánu, hlavnými úlohami ktorého bolo obnoviť vojnou zničené národné hospodárstvo a začať industrializáciu Slovenska. V týchto dvoch oblastiach boli úlohy dvojročnice na Slovensku zvládnuté vcelku úspešne. Počas jej realizácie sa národný dôchodok na Slovensku zvýšil o 25 % a v prepočte na jedného obyvateľa o 23 %. Priemyselná výroba v roku 1948 vzrástla o 61,6 % oproti roku 1946, o 93,3 % viac než bola jej úroveň v roku 1937 a asi o 20 % v porovnaní s rokom 1943.⁹⁴

89 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 840.

90 REPČÍKOVÁ, J. Industrializácia a proces znižovania rozdielov v priemyselnej rozvinutosti územných celkov na Slovensku v období 1946 – 1960. In *Ekonomický časopis*, roč. 31, 1983, č. 1, ss. 57 a 61.

91 SNA, f. Slovenský štatistický úrad (SŠÚ), i. č. 52, šk. 50. Vývoj počtu pracovníkov v priemysle na Slovensku 1900 – 1955, s. 15 a n.

92 KUBAŠOVSKÝ, J. Niektoré výsledky, s. 43.

93 SNA, f. SŠÚ, i. č. 52, šk. 50. Vývoj počtu pracovníkov v priemysle na Slovensku 1900 – 1955, s. 15 a n.

94 BARNOVSKÝ, M. K niektorým otázkam vývoja životnej úrovne v prvej polovici 50. rokov na Slovensku. In VARTÍKOVÁ, M. (ed.). *Generálna línia výstavby socializmu*. Bratislava : Pravda, 1975, s. 179-180.

Úlohy dvojročného plánu sa nepodarilo splniť najmä v poľnohospodárskej výrobe, ktorej sa predovšetkým v dôsledku neúrody v roku 1947 nepodarilo dosiahnuť predvojnovú úroveň. V plnej miere neboli tiež realizované plány v oblasti potravinárskeho priemyslu a na úseku investičnej výstavby. Žiaľ, išlo práve o tie odvetvia, ktorým sa pripisoval veľký význam v povojnovom rozvoji severovýchodného Slovenska. K podstatnejším zmenám v rozvoji priemyslu, najmä v okresoch s podielom rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva, došlo preto až v neskoršom období, a to hlavne po roku 1960.

Ekonomické a sociálne pomery na severovýchodnom Slovensku, ktoré mimoriadne plasticky demonštrovali negatívne dôsledky nerovnomerného vývoja, sa zákonite premietli aj do sociálneho zloženia tamojšieho obyvateľstva. Sociálna štruktúra obyvateľstva rusínskej a ukrajinskej národnosti bola pritom poznamenaná tiež tým, že toto obyvateľstvo bolo viac-menej dislokované v severných častiach regiónu, ktoré vo všetkých ukazovateľoch úrovne spoločenského vývoja nedosahovali ani veľmi nízky oblastný priemer. Podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva na jeho celkovom počte, jeho rozloženie do jednotlivých odvetví národného hospodárstva i sociálna príslušnosť obyvateľstva severovýchodného Slovenska vôbec, a občanov rusínskej a ukrajinskej národnosti zvlášť, sa v povojnovom období vyznačovali niektorými rysmi, ktoré zvyčajne charakterizovali priemyselne nerozvinuté a agrárne zaostané oblasti bezprostredne po rozpade feudálneho systému.

Túto skutočnosť evidentne potvrdzuje už pomer obyvateľstva k povolaniam v okresoch severovýchodného Slovenska podľa súpisu zásobovaných osôb v roku 1946. Kým v celoslovenskom meradle ekonomicky aktívne osoby predstavovali 36,8 % obyvateľstva Slovenska, na severovýchodnom Slovensku tvorili 28,7 % a v ôsmich okresoch s najväčším podielom Rusínov a Ukrajincov len 26 % obyvateľstva. K slovenskému priemeru sa mierne približovali len najrozvinutejšie okresy regiónu – Prešov, Vranov nad Topľou a Michalovce. Na druhej strane, v tomto smere výrazne zaostávali okresy Medzilaborce, Svidník, Stropkov, Sabinov a Snina.⁹⁵

Typickým prejavom ekonomickej zaostalosti bol aj vysoký podiel tzv. pomáhajúcich členov rodiny na základnom rozdelení obyvateľstva. Na Slovensku táto kategória tvorila iba 16,5 % obyvateľstva, avšak na severovýchode územia to bolo 27,4 % a v severných okresoch s rusínskym a ukrajínskym obyvateľstvom až 29,8 % z jeho celkového počtu. Práve v týchto okresoch bol dokonca podiel pomáhajúcich členov rodiny vyšší než participácia hospodársky aktívnych osôb, pričom v okresoch Svidník, Stropkov, Sabinov, Giraltovce a Bardejov bol rozdiel pomerne výrazný. Príčinou uvedeného javu bola skutočnosť, že v týchto častiach regiónu prevažovala zaostalá poľnohospodárska malovýroba bez dostatočného množstva pracovných príležitostí v priemysle, v doprave, v službách a kultúre. Dostatočne to vyjadruje aj rozdelenie obyvateľstva tohto regiónu podľa tried povolania z roku 1946.

Rozhodujúca časť obyvateľstva severovýchodného Slovenska pracovala v poľnohospodárstve, vrátane lesníctva a rybárstva (71,9 %) a v ôsmich okresoch

95 Podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 30-39.

s najvyššou koncentráciou Rusínov a Ukrajincov dokonca 77,5 %, zatiaľ čo v celoslovenskom meradle k tejto kategórii prislúchalo 48,1 % obyvateľstva. K slovenskému priemeru sa približoval iba najrozvinutejší okres Prešov (51,3 %), no v okresoch Svidník, Snina, Spišská Stará Ves tento ukazovateľ presiahol 83 %. Pravda, vyšší podiel roľníkov v porovnaní s celkovým priemerom na Slovensku vtedy vykazovalo až 43 z 80 okresov Slovenska, boli to napríklad okresy Námestovo (87,2 %), Stará Ďala (77,6 %), Modrý Kameň (76,1 %), Trstená (71,3 %), Želiezovce (70,2 %), Dunajská Streda (69,8 %) a ďalšie.⁹⁶ V týchto prípadoch však väčšinou išlo o poľnohospodársky silne produkčné okresy južného Slovenska, resp. o okresy na Orave či na Kysuciach, v ktorých tento jav bol čiastočne kompenzovaný už tradičnou orientáciou na výnosnejšie formy a úseky živočíšnej výroby, ale i existenciou trvalých a bezprostredných kontaktov s priemyselne vyspelejšími oblasťami Žiliny a Liptova, ako aj Moravy a Sliezska.

V priemysle a remeselnej výrobe na Slovensku vtedy pracovalo 22,7 % obyvateľstva, na severovýchodnom Slovensku 10,3 % a v severných okresoch s rusínskou a ukrajinskou populáciou len 8,4 % obyvateľstva.⁹⁷ Navyše, išlo najmä o pracovníkov v dielňach alebo len v malých prevádzkach drevárskeho, resp. liehovárníckeho priemyslu, ktorí udržiavali permanentný vzťah s poľnohospodárstvom, čo poznamenávalo aj ich názory a postoje. Len malý počet ľudí sa uplatnil aj v obchode, v peňažníctve a v doprave. Príčinou bolo absentovanie väčších miest a malá hustota železničnej siete. V rámci oblasti bolo v tejto kategórii zaradených iba 5,4 % obyvateľstva, v jej severných okresoch iba 4,7 %, kým celoslovenský priemer vtedy dosahoval 10 %. Porovnateľne oveľa nižší podiel obyvateľstva oproti celoslovenským ukazovateľom možno zaznamenať i v ďalších kategóriách povolania. Zvlášť nepriaznivá situácia bola v sociálnej skupine inteligencie, ktorá na severovýchodnom Slovensku v roku 1946 tvorila iba 0,3 % ekonomicky činného obyvateľstva.⁹⁸

Realizácia dvojročného plánu obnovy a rozvoja národného hospodárstva v rokoch 1947 – 1948 i niektorých ďalších opatrení, ktoré sa uskutočnili v oblasti štátnej správy, ale aj školstva, kultúry i na iných úsekoch života spoločnosti priniesla síce určité pozitívne zmeny v spoločenskej stratifikácii i na severovýchode Slovenska, avšak celkové zaostávanie regiónu zmiernila len v nepatrnej miere. Ešte v roku 1949 bola sociálna štruktúra v Prešovskom kraji v porovnaní so zložením obyvateľstva na Slovensku, ale aj v rámci celej Československej republiky málo progresívna.⁹⁹

96 Podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 13-24.

97 Podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 174-177.

98 JAŠKOVÁ, G. Sociálne premeny na východnom Slovensku a formovanie socialistickej inteligencie. In *ZPU ÚML UPJŠ II*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1984, s. 224-225.

99 URAM, P. Predpoklady kultúrnych premien na východnom Slovensku. In SKRIP, V. (ed.). *KSČ a východné Slovensko. Materiály z celouniverzitnej konferencie, konanej pri príležitosti 50. výročia založenia KSČ*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1971, s. 208.

II. POLITICKÉ ASPEKTY POSTAVENIA A VÝVOJA MENŠINY

Bezprostredne po druhej svetovej vojne vôbec nejestvovali presné údaje o počtosti rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva v republike, na Slovensku, ale ani v jednotlivých okresoch či obciach. Noviny *Пряшевицина* v čísle zo 14. októbra 1945 sa zmienili o 152 500 Ukrajincoch a približný počet 150 000 Ukrajincov udával ten istý tlačový orgán aj v čísle z 20. januára 1948, ako i blahoprajný telegram predsedovi Zboru povereníkov Dr. Gustávovi Husákovi z marca 1948.¹ Tento odhad vznikol na základe určitých úvah vychádzajúcich z troch rozdielnych premís. Prvou a najčastejšie využívanou z nich bol výsledok sčítania ľudu v Československu z roku 1930, keď sa v českých krajinách a na Slovensku k ruskej, karpatoruskej a maloruskej národnosti prihlásilo asi 118 000 ľudí. K tomu bol potom pripočítaný predpokladaný prirodzený prírastok za obdobie pätnástich rokov. Druhým východiskom bol výsledok sčítania ľudu z roku 1940, kedy sa k ukrajinskej a ruskej národnosti prihlásilo 67 000 ľudí z východného Slovenska, pričom sa predpokladalo, že približne rovnaký počet osôb sa vzhľadom na vtedajšiu politickú situáciu mohol prihlásiť k slovenskej národnosti. Tretím, hoci najmenej spoľahlivým zdrojom kalkulácií, boli poznatky o náboženstve obyvateľstva. Štatistiky totiž uvádzali asi 250 000 veriacich gréckokatolíckeho vyznania, no rátalo sa s tým, že asi 90 000 z nich sú Slováci, a teda ostatní, po pripočítaní členov pravoslávnej cirkvi a odpočítaní tzv. optantov, sú Rusíni a Ukrajinci. Na základe sčítania obyvateľstva z roku 1950 sa však museli uvedené údaje podstatne revidovať.²

Základy pre rovnoprávne postavenie a silné politické zastúpenie obyvateľstva ukrajinskej či rusínskej národnosti na Slovensku boli vytvorené už počas oslobodzovania severovýchodného územia nášho štátu v rokoch 1944 – 1945. V oslobodených obciach, mestách a okresoch tohto regiónu spontánne vznikali národné výbory (MNV, ONV), ktoré už aj svojím zložením odrážali sociálnu, politickú a národnostnú štruktúru miestnych odbojových síl. V tomto zmysle značný, ba neraz rozhodujúci podiel Rusínov a Ukrajincov v národnostnej skladbe národných výborov i vznikajúcich legalizovaných orgánov KSS v mnohých obciach i vo viacerých okresoch severovýchodného Slovenska bol predovšetkým výrazom aktívnej účasti tamojšieho obyvateľstva v protifašistickom odboji. Dôležitú úlohu však zohrala aj skutočnosť, že konštituovanie mocenských orgánov na

1 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1 244. Pozri tiež *Пряшевицина*, roč. 4, 11. marec 1948, č. 10, s. 3.

2 K 1. marcu 1950 žilo v Československu 67 615 Ukrajincov a Rusov, z toho na Slovensku 48 231, t. j. 1,4 % z celkového počtu obyvateľstva. Ich rozhodujúca časť, 45 163 ľudí, žila v Prešovskom kraji, kde tvorila 10,6 % všetkého jeho obyvateľstva. SNA, f. Povereníctvo vnútra, administratívne odbory, zvláštne oddelenie, 1952, i. č. 908, šk. 1122. Sčítanie ľudu 1950 ku dňu 1. III. 1950.

oslobodenom území sa dialo bez centrálnej reglementácie a v čase, keď národná príslušnosť obyvateľstva ešte nebola oficiálne špecifikovaná. Ak zároveň zoberieme do úvahy osloboditeľskú misiu Červenej armády a vývoj na Zakarpatskej Ukrajine, potom bolo úplne prirodzené, že v MNV, ako aj v ONV v okresoch Medzilaborce, Snina a Svidník dosiahli Ukrajinci väčšinové a v ďalších severných okresoch východného Slovenska významné postavenie. Politická a občianska plnoprávnosť Rusínov a Ukrajincov na oslobodenom území Slovenska pritom nebola len výsledkom konkrétnej situácie v regióne, ale oficiálne akceptovaná a otvorene deklarovaná Slovenskou národnou radou a rovnako podporovaná KSS, ktorá si v tomto období počínala mimoriadne aktívne.

Občania ruskej, resp. rusínskej a ukrajinskej národnosti mohli preto po oslobodení Československej republiky uplatňovať svoje občianske práva rovnako ako Česi a Slováci. Vychádzajúc z platnej legislatívy a politických dokumentov, mali možnosť realizovať tiež niektoré menšinové práva, čím sa ich status výrazne líšil od postavenia obyvateľov nemeckej a maďarskej národnosti.³ Ich odlišné postavenie bolo determinované najmä aktívnou účasťou obyvateľstva hlásiaceho sa k rusínskej či k ukrajinskej národnosti v národnooslobodzovacom boji, ako aj slovanskou orientáciou štátu. Významnú úlohu pritom zohrala osloboditeľská misia Červenej armády, ale aj vývoj udalostí na Podkarpatskej Rusi od novembra 1944 a v nasledujúcich mesiacoch.⁴

Pôvodne sa totiž predpokladalo, že po oslobodení bude Československá republika obnovená v predmníchovských hraniciach.⁵ Preto rozhodnutie o vystúpení Zakarpatskej Ukrajiny zo zväzku Československa a jej pripojení k ZSSR prekvapilo českú a slovenskú politickú reprezentáciu napriek tomu, že boli známe úvahy E. Beneša z roku 1939 o možnosti odstúpenia Podkarpatskej Rusi v prospech Sovietskeho zväzu a vedelo sa, že o tejto otázke s predstaviteľmi ZSSR diskutoval aj neskôr.⁶ Zabezpečenie územnej integrity obnoveného Československa bolo však počas vojny nielen základom zahraničnej politiky exilovej vlády, ale tiež jedným z hlavných cieľov celého domáceho i zahraničného odboja. Politickou kampaňou po oslobodení Podkarpatskej Rusi Červenou armádou, vznikom Zakarpatskej Ukrajiny ako nového štátneho celku na jej území a jej orientáciou boli jeho predstavitelia zaskočení. Navyše, obávali sa možnej provokácie, preto

3 Košícký vládní program. *Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha : Svoboda, 1974, ss. 12, 25, 32-36.

4 МАКАРА, М. П. *Закарпатська Україна : шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.)*. Ужгород : Ужгородський державний університет; Закарпатська обласна рада народних депутатів, 1995. 108 s.

5 Napr. V. Kopecký ešte 10. novembra 1944 mal v Moskve verejnú prednášku, v rámci ktorej, v súvislosti s povojnovým usporiadaním, hovoril o Československej republike ako štáte Čechov, Slovákov a Karpatských Ukrajincov. Pozri LUKÁČ, P. George Frost Kennan o Slovensku v rokoch 1940 – 1945. In *Historický časopis*, roč. 46, 1998, č. 3, ss. 497, 501, 509-514.

6 KŘEN, J. *Do emigrace*. Praha : Naše vojsko, 1963, s. 555-556.

boli politicky paralyzovaní.⁷ Zdá sa, že ani tí českí a slovenskí politici, ktorí mali zdanlivo blízke vzťahy k sovietskemu vedeniu, netušili, že vývoj v tomto regióne je súčasťou schválených plánov sovietskych stratégov. Na druhej strane, pripojenie Podkarpatska k ZSSR vyvolalo očakávanie a aktivizáciu niektorých skupín inteligencie v radoch Rusínov a Ukrajincov žijúcich a pôsobiacich na Slovensku.

V koncepcii povojnového usporiadania Československa bola politická a občianska rovnoprávnosť Rusínov a Ukrajincov od začiatku plne akceptovaná. Delegácia SNR, ktorá po dočasnom pôsobení v Trebišove preniesla 30. januára 1945 svoje sídlo do Košíc, vydala dňa 4. februára 1945 programový dokument *Manifest Slovenskej národnej rady*, v ktorom uznala národné práva Ukrajincov na Slovensku, čo odôvodňovala slovanskou orientáciou nového československého štátu.⁸ Predsedníctvo SNR – delegácia pre oslobodené územie v liste zo dňa 7. februára 1945 adresovanom predstaviteľom ukrajinskej menšiny zdôraznilo, že „*považuje Ukrajincov na Slovensku bývajúcich za rovnocenných občanov Slovenska a Československej republiky v právach i povinnostiach tak, ako Slovákov a Čechov*“, a vyjadrilo nádej, že všetky z toho vyplývajúce otázky, resp. ďalšie návrhy, ktoré budú predložené, vyrieši v bratskom porozumení.⁹

Z uvedeného listu, ale najmä z misie Dr. V. Šrobára a L. Novomeského, ktorí boli poverení Predsedníctvom SNR vyjednávať so zástupcami Ukrajincov na Slovensku, sa však zrači aj obava súvisiaca s možnosťou riešiť ukrajinskú otázku pripojením severovýchodného Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine. V. Šrobár aj L. Novomeský predstaviteľom Ukrajincov a Rusínov na Slovensku tlmočili záujem SNR spolupracovať s nimi pri riešení kultúrnych, politických i hospodárskych otázok.¹⁰ Predpokladá sa, že práve pri tejto príležitosti Vavro Šrobár zvolal tiež dôvernú poradu, na ktorej vyzval jej účastníkov, aby v radoch tejto menšiny na severovýchodnom Slovensku úplne v zárodku potlačili hnutie za pripojenie tohto regiónu k sovietskej Ukrajine.¹¹ Za rovnoprávne postavenie Slovákov a Ukrajincov sa vyslovili aj účastníci oblastnej konferencie KSS v Prešove 13. februára 1945. Odporučili, aby bol vytvorený *Prípravný výbor Ukrajincov*, ktorý by mal oprávnenie reprezentovať ukrajinské a rusínske obyvateľstvo na Slovensku dovtedy, kým by sa nedoriešilo jeho priame zastúpenie v Slovenskej národnej rade prostredníctvom vlastných poslancov.¹² V rovnakom duchu odzne-

7 BROD, T. *Moskva – objetí a pouto. Československo a Sovětský svaz 1939 – 1945*. Praha : Listopad; Práce; Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992, s. 284.

8 PLEVZA, V. (ed.). *Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Dokumenty, zväzok 3*. Bratislava : Pravda, 1984, s. 580.

9 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 12.

10 VARTÍKOVÁ, M. Slovenská národná rada roku 1945. In BOUČEK, M. (ed.). *Prvé kroky po oslobodení*. Bratislava : Epoque, 1970, s. 47.

11 БАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 217.

12 KLIMEŠ, M. – LESJUK, P. – MALÁ, I. – PREČAN, V. *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu. Dokumenty I, 1 – 2*. Praha : Nakladatelství ČSAV, 1965, s. 500.

li tiež závery z rokovania konferencie KSS konanej 28. februára – 1. marca 1945 v Košiciach. V hlavnom referáte, ale aj v *Ohlase Komunistickej strany Slovenska*, ktorý konferencia prijala, bola proklamovaná úplná rovnoprávnosť vrátane všetkých slovanských národností žijúcich na území Slovenska.¹³

Prvé reakcie reprezentácie rusínskej a ukrajinskej menšiny na Slovensku však neboli jednoznačné, čo na politickej scéne aj u informovanejšej verejnosti evokovalo znepokojenie, že otázka odtrhnutia územia severovýchodného Slovenska alebo aspoň jeho časti a pripojenia k Zakarpatskej Ukrajine môže byť aktuálnou. Obavy umocňovala agitácia s takýmto cieľom, ktorá v tomto regióne prebiehala prakticky od jeho oslobodenia. Už 29. novembra 1944 prijal v Užhorode *Dočasný národný výbor prešovských a ruských Ukrajincov* rezolúciu adresovanú Ústrednej národnej rade v Mukačeve.¹⁴ V tejto rezolúcii podpísanej siedmimi jeho členmi deklaroval pranie „присоединить к свободной матери: к Закарпатской Украине целую Пряшевскую Украину с галичской Лемковщиной“.¹⁵ Je možné, že aktivity protagonistov týchto separatistických tendencií boli, okrem iného, inšpirované určitou snahou o spojenie Zakarpatskej Ukrajiny s marmaroško-sigetským regiónom nachádzajúcim sa v severnom Rumunsku.¹⁶

Podľa správy náčelníka vojenskej kontrarozvedky SMERŠ 4. ukrajinského frontu genpor. N. Kovalčuka, v prvých februárových dňoch roku 1945 bol v Prešove z iniciatívy aktivistu ukrajinského národného hnutia Dr. Ivana Rohaľa-Il'kiva vytvorený prípravný výbor zjazdu zástupcov ukrajinského obyvateľstva žijúceho v devätnástich okresoch prešovského regiónu. Na jeho čele stál Vasil Karaman, bývalý člen rusínskej frakcie agrárnej strany, perzekvovaný v rokoch 1939 – 1944, ktorý o tomto zámere informoval československého vládneho delegáta ministra F. Němca. Ten súhlasil s tým, aby sa zjazd uskutočnil 15. februára 1945.

K uvedenému termínu sa do Ruského domu v Prešove schádzalo vyše 100 delegátov. O zvolaní zjazdu a otázkach, o ktorých mal rokovať a rozhodovať, však nebol oboznámený *Vojenský výbor 4. ukrajinského frontu Červenej armády*, a preto jeho rozhodnutím bol zjazd zakázaný. Už 14. februára prišli do Prešova predstavitelia vojenského výboru frontu, ktorí oznámili delegátom, že zjazd sa zatiaľ nebude konať a vyzvali ich, aby sa rozišli domov. Až po stretnutí člena prí-

13 VARTÍKOVÁ, M. (ed.). *Komunistická strana Slovenska*, ss. 90, 112.

14 Originálny termín *Временный Народный Комитет пряшевских и русских украинцев* preložili autori. Pojmom *Ústredná národná rada v Mukačeve* mali asi signatári rezolúcie na mysli *Národnú radu Zakarpatskej Ukrajiny* zvolenú na prvom zjazde národných výborov 26. novembra 1944 v Mukačeve.

15 Державний архів Закарпатської області в Ужгороді (DAZO), фонд (Ф) Р – 4, опис (оп.) 1, одиниця збереження (од. збер.) 11, аркуш (арк.) 1 – 3.

16 ДОВГАНИЧ, О. Мараморський з'їзд – забута сторінка історії. In ДОВГАНИЧ, О. Д. (ed.). *Того дня зійшло сонце возз'єднання : минуле і сучасне*. Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 1997, s. 67-71.

pravného výboru I. Rohaľa-Iľkiva s predstaviteľom vojenského výboru genplk. L. Z. Mechlisom bol dohodnutý termín konania zjazdu na 1. marca 1945.¹⁷

Základnou úlohou zjazdového rokovania, ktoré sa uskutočnilo v Prešove v priestoroch Ruského domu, fakticky bolo oficiálne etablovať novú politickú reprezentáciu ukrajinského a rusínskeho obyvateľstva, ktorá by obhajovala a presadzovala jeho záujmy. Zjazd sa konal v emotívnej atmosfére vyvolanej veľkým nadšením zo oslobodenia a istými predstavami o ďalšom národnom obrodení menšiny na Slovensku a v Zakarpatsku aj ich jednote. Priebeh i závery zjazdu tiež značne ovplyvnili vystúpenia V. Karamana a Dr. D. Rojkoviča, v ktorých, tak ako aj ostatní delegáti a hostia, zvlášť zdôrazňovali ťažké sociálne a nacionálne postavenie Rusínov v minulosti a apelovali na vlastenecké, ale aj národné cítenie svojich predchodcov a súčasníkov.

Návrh V. Karamana ako predsedu pracovného predsedníctva na vytvorenie organizácie, ktorá by reprezentovala menšinu a rokovala v jej prospech, bol schválený akklamáciou. Na námietky z pléna voči jej názvu *Украинская Народная Рада Пряшевщины*, t. j. Ukrajinská národná rada Prjaševščiny (UNRP), a nerešpektovanie už historického názvu *Ruská národná rada* reagoval I. Rohaľ-Iľkiv v tom zmysle, že príslušníci menšiny sú vetvou Malorusov, ktorí sa teraz volajú Ukrajinci. Z tohto dôvodu tiež najvyššie kultúrne organizácie ZSSR i ďalšie subjekty takto nazývajú aj ich. Na základe toho potom konštatoval, že bez ohľadu na vývoj a historicko-politickú opodstatnenosť odklonu ľudu od termínu „Ukrajinec“, nemožno ho považovať za iný, než za ukrajinský.

Zjazd trochu netradične zvolil najprv Predsedníctvo (Prezídium) UNRP a až následne jej členov. Predsedom, napriek pripomienkam zo strany Dr. I. Židovského, sa napokon stal V. V. Karaman, prvým podpredsedom P. Babej, druhým podpredsedom P. Židovský, generálnym tajomníkom Dr. I. Rohaľ-Iľkiv a tajomníkom Dr. D. Rojkovič. Zástupcom tajomníka sa stal A. Jenik a D. Milly pokladníkom. Dvadsaťšesťčlenné plénum v podstate tvorili zástupcovia okresov s určitým zastúpením rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva, a to spravidla dvaja za príslušný okres.¹⁸ Neskôr, dňa 22. apríla 1945, boli do UNRP

17 Центральний державний архів громадських об'єднань України в Києві (CDA-GOU), ЦК КПУ. Документи загального відділу, особливий сектор, секретна частина. Ф. № 1, оп. 23, од. збер. 1461. Резолюция с'їзда делегатів и другіе матеріали по проведенію I-ого с'їзда представителів українського населення проживаючого в Прешовській області Восточної Словаччини. Справка об „Українській Народній Раді Прешовської області“.

18 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 337. Протокол составленный на I-ом собрании делегатів українського населення Пряшевщини, состоявшего дня I-го марта 1945 г. в помещении Русского дома в Пряшеве. Plénum pritom vytvorili: Stepan Čabara a Dr. Ivan Rohaľ-Iľkiv (okres Bardejov), Stepan Bajcura a Nikolaj Knap (Humenné), Vladimír Rojkovič a Michal Flak (okr. Levoča), Dr. Ivan Pješčak a Ivan Prokipčak (okr. Medzilaborce), Michal Mojsej a Peter Cap (okr. Michalovce), Boris Turkiňak a Jozef Zbihlej (okr. Prešov), Ivan Cvanciger a Teodor Seman (okr. Sabinov), Andrej Jacoš a Alexej Molčanij (okr. Snina), Ivan Michalič a Ing. Ivan Sukovský (okr. Sp. N. Ves), Vasilij Lichvar a Ivan Vavrinčik (okr. Sp. St. Ves), Jozef Chudík a Nikolaj Semančik (okr. St.

koopťovani M. Dubay, Š. Juričko, M. Kmec, M. Lichvár, Š. Makara, Ing. G. Michalič a I. Suško.¹⁹

Zjazd v mene biskupa gréckokatolíckej eparchie P. P. Gojdiča pozdravil jeho tajomník Dr. V. Hopko. Na druhej strane, značné pobúrenie vyvolal návrh tajomníka pravoslávnej cirkvi, aby bolo Gréckokatolícke ruské gymnázium v Prešove premenované na Ruské gymnázium. V rámci diskusie zaujal ešte návrh I. Kačura, a to na nadviazanie kontaktov a na spoluprácu UNRP s *Lemkovským robotnícko-rolníckym výborom v Gorliciach* a na angažovanie sa UNRP pri presadzovaní záujmov tejto organizácie. Túto požiadavku však zjazd odmietol ako neopodstatnenú s tým, že UNRP nemá právo exponovať sa v záujme Lemkov (Rusínov), ktorí žili v Poľsku.²⁰

Hlavným dokumentom zjazdu sa stala rezolúcia, v ktorej delegáti vyslovili podporu *Manifestu prvého zjazdu národných výborov Zakarpatskej Ukrajiny o zjednotení so sovietskou Ukrajinou* a proklamovali národnú jednotu obyvateľstva Prjaševščiny s ľudom Zakarpatskej Ukrajiny a ruským ľudom.²¹ Vzali na vedomie zvolenie UNRP a jej predsedníctva, ktorému zverili spravovanie spoločných záležitostí a splnomocnili ho „*neochvejne brániť národné, kultúrne a sociálne práva ukrajinského ľudu Prjaševščiny*“. Prezídium UNRP pritom bolo zodpovedné plénu, ktoré tvorili zástupcovia z miestnych a okresných národných výborov a zvlášť splnomocnení delegáti. Zjazd uložil prezídiu bezodkladne riešiť všetky aktuálne problémy týkajúce sa národného, kultúrneho i sociálneho postavenia ukrajinského obyvateľstva regiónu a v prípade potreby zvolať celonárodný zjazd.²²

Je symptomatické, že tak v interných, ako aj v publikovaných materiáloch zjazdu či v prijatej rezolúcii úplne chýba akákoľvek zmienka o československých štátnych alebo o slovenských národných orgánoch a ich predstaviteľoch. Predstavitelia menšiny sa zrejme ešte definitívne nerozhodli, či sa budú oficiálne dožadovať pripojenia „Prjaševščiny“ k územia Zakarpatskej Ukrajiny, alebo de-

Lubovňa), Ivan Gavula a Michail Kleban (okr. Stropkov), Il'ja Kačur a Andrej Kučerjavij (okr. Svidník), Dr. Nikolaj Beskid (okr. Kežmarok). Za okresy Sobrance, Giraltovce, Trebišov, Vranov, Gelnica a Poprad návrhy na členov pléna neboli predložené.

19 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 342.

20 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 337. Pozri tiež № 7: 1. березня 1945, Пряшів. Протокол Першого з'їзду делегатів від українських сіл і округів Пряшівщини, що відбувся в Руському домі. In ВАНАТ, І. *Матеріали до історії Української народної ради Пряшівщини*. Prešov : Vydavateľstvo EXCO, s. r. o., 2001, s. 37-39.

21 V pôvodnom návrhu sa hovorilo len o jednote s ľudom Zakarpatska. Doplnenie „...a ruským ľudom“ bolo schválené dodatočne na návrh delegáta Dr. Vasil'a Savruka. K tomu pozri Archív Vlastivedného múzea v Prešove, f. Spomienky, Spomienky odbojárov na roky 1938 – 1945.

22 Штáтны архів (ŠA) Prešov, f. UNR 1945 – 1948, neprotokolované. Протокол составленный на 1-ом собрании делегатов украинского населения Pozri tiež A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 337 a Освобожденный народ Пряшевщины создал свою верховную организацию: Резолюция. In *Пряшівщина*, гоґ. 1, 18. marec 1945, ґ. 1, s. 3. Preklad autori.

finitívne zotrvať v rámci Československa. Toto určité váhanie pravdepodobne spôsobili pretrvávajúce nejasnosti ohľadom ďalšieho osudu Zakarpatska. Potvrdzujú to taktiež pozdravné telegramy, ktoré delegáti zjazdu poslali výlučne sovietskym politikom: J. V. Stalinovi a N. S. Chruščovovi, hlavnému veliteľovi 4. ukrajinského frontu armádnemu generálovi I. J. Petrovovi a Národnej rade Zakarpatskej Ukrajiny v Užhorode.²³ Je samozrejmé, že takýto postoj evokoval medzi československou politickou reprezentáciou aj verejnosťou obavy z možného opakovania scenára, ktorý sa uplatnil na Podkarpatskej Rusi.

Ešte v ten istý deň, 1. marca 1945 popoludní, sa uskutočnilo prvé zasadnutie UNRP. Jej vedúci predstavitelia si podľa svojej odbornosti rozdelili hlavné úseky práce, v ktorých plánovali vyvíjať aktívnu činnosť. Na základe toho UNRP schválila vytvorenie šiestich odborných referátov. Referát ekonomický viedol Dr. I. Rohal'-Il'kiv, administratívny mal na starosti I. Pješčak a na čele školského referátu stál D. Milly. P. Židovský a D. Rojkovič boli poverení vedením odboru sociálneho zabezpečenia a ochrany zdravia, I. Rohal' sa stal organizačným referentom a aktivity v oblasti propagácie mal koordinovať A. Kučerjavj.²⁴

O tom, že k svojmu pôsobeniu v UNRP pristupovali jej funkcionári dôsledne a tiež s veľkými ambíciami, svedčí aj skutočnosť, že už 3. marca 1945 prostredníctvom vládneho delegáta F. Němca listom požiadali prezidenta Dr. E. Beneša, aby sa zástupcovia UNRP stali účastníkmi rokovaní predstaviteľov československých politických strán a SNR, ktoré sa mali začať v Moskve 22. marca 1945. Dá sa predpokladať, že svoju účasť na týchto rokovaní pravdepodobne chceli využiť na určité sondovanie situácie a eventuálne snáď i prezentovanie požiadavky ohľadom zvažovaného pripojenia územia aspoň istej časti severovýchodného Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine, a tým de facto k ZSSR.²⁵

Pravda, tieto úvahy vedúcich predstaviteľov rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku mali svoje objektívne i subjektívne pozadie. Boli to predovšetkým nedávne, ale aj dávno minulé negatívne skúsenosti tejto menšiny žijúcej na severovýchode Slovenska s jej štátoprávnym začleňovaním do historicky sa meniacich štátnych útvarov, ktoré pritom zachovávali menšinové postavenie tamojšej populácie v tomto priestore. Práve tieto historické okolnosti mali veľmi nepriaznivé politické dôsledky, ktoré spolu so sociálnymi problémami a kultúrnym zaostávaním pomery na severovýchodnom Slovensku značne komplikovali. Okrem toho, bývalé režimy neraz upierali priznať Rusinom status etnickej minority, a ani nehovoriac o odmietnutí ich národnej svojbytnosti. V tejto súvislosti víťazný postup sovietskych vojsk na sklonku vojny, oživenie idey slovanstva, eufória z ukončenia vojnových útrap a obnovenie slobody, ale aj silnejší vplyv komunistických ideálov v tejto oblasti prirodzene kombinovaný s neznalosťou skutočných pomerov v ZSSR, jazyková príbuznosť s oslobodzujúcimi vojakmi, ale

23 *Пряшевщина*, roč. 1, 18. marec 1945, č. 1, s. 4.

24 ВАНАТ, I. (ed.). *Матеріали до історії Української народної ради Пряшевщини*, s. 41.

25 A ZRUSR, f. UNRP, 1945, a. j. 340. Pozri tiež ВАНАТ, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 220.

tiež príklad Zakarpatska vyvolávali v niektorých kruhoch atmosféru, v ktorej eventuálne začlenenie tejto časti Slovenska do ZSSR mohlo byť vnímané ako historická príležitosť vyriešiť naraz všetky ťažkosti a problémy.²⁶ Na druhej strane, tieto názory nezohľadňovali nálady na českej a slovenskej politickej scéne, na ktorej akékoľvek zmienky o prípadnej repríze zakarpatského variantu na teritóriu Slovenska vyvolávali ostré odmietnutie všetkých politických subjektov a s pochopením sa táto myšlienka nemohla stretnúť ani medzi širokou verejnosťou. Myšlienkou okyptenia územia Slovenska v prospech ZSSR nebola naklonená ani verejná mienka v krajinách protihitlerovskej koalície, o čom svedčil aj ohlas v dobovej tlači.²⁷

Integritu územia Slovenska uznávali všetky zložky protifašistického odboja, vrátane domáceho i zahraničného vedenia komunistickej strany, ktorá mala na severovýchodnom Slovensku značnú popularitu.²⁸ Dezintegračné tendencie na severovýchodnom Slovensku boli kritizované už na pracovnej porade Ústredného výboru KSS, ktorá sa konala 6. marca 1945. Jej účastníci konštatovali, že politika UNRP nie je v úplnom súlade s politikou SNR a KSS, čo potvrdil aj popredný funkcionár UNRP I. Rohaľ-Il'kiv, keď informoval o názoroch kalkulujúcich s možnosťou pripojenia časti územia východného Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine. Zároveň potvrdil záujem UNRP zúčastniť sa na moskovských rokovaníach. Napriek uvedeným skutočnostiam, vedúci činitelia KSS nemali záujem vyhrocovať vzťahy s UNRP a snažili sa vyhnúť komplikáciám.²⁹

Alternatíva pripojenia severovýchodného Slovenska k Ukrajine nenašla pochopenie ani vo vedení Komunistickej strany Československa a tiež kompetentní predstavitelia ZSSR tvrdili, že nepodporia separatistické tendencie Ukrajincov na Slovensku.³⁰ Nedotknuteľnosť hraníc Slovenska potvrdil aj ľudový komisár pre zahraničie ZSSR V. M. Molotov v rozhovore s prezidentom Dr. E. Benešom 21. marca 1945. E. Beneš totiž v súvislosti so Zakarpatskou Ukrajinou uviedol, že vzhľadom na to, že na území Slovenska žije časť Ukrajincov, a naopak, na území Zakarpatskej Ukrajiny je aj určitá časť Slovákov, preto by bolo možné uskutočniť ich výmenu a presídlenie, ak by to bolo nevyhnutné, pričom hranica medzi Slovenskom a Zakarpatskou Ukrajinou by zostala nedotknutá. Molotov reagoval

26 *Пряшевицина*, roč. 1, 18. marec 1945, č. 1, s. 1. V. Karaman pri otvorení zjazdu 1. marca 1945 vyhlásil: „Ani jedna generácia nášho národa nemala takú možnosť vydobýť si v plnej miere slobodu a všetky práva, ako ju má dnešná generácia.“ Z ruštiny preložili autori.

27 BROD, T. *Moskva – objetí a pouto*, s. 300-301.

28 BARNOVSKÝ, M. *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava : Archa, 1993, s. 27.

29 SNA, f. ÚV KSS, P ÚV KSS. Zápisnica zo schôdze Predsedníctva ÚV KSS 13. marca 1945, šk. 789.

30 Pozri KLIMEŠ, M.– LESJUK, P.– MALÁ, I.– PREČAN, V. *Cesta ke květnu*, s. 678 a PLEVZA, V. (ed.). *Dejiny Slovenského národného povstania*, s. 599-600.

ústretovo s tým, že v tejto veci neexistuje žiadny problém a na eventuálnej výmene obyvateľstva sa možno dohodnúť.³¹

Prirodzene, v súvislosti s vtedajšími aktivitami UNRP sa za jednotu územia Slovenska jednoznačne vyslovili aj funkcionári KSS a členovia zahraničného vedenia KSČ na spoločnej porade konanej 8. apríla 1945 v Košiciach. Funkcionári komunistickej strany ocenili nárast aktivity národného hnutia ukrajinského obyvateľstva na Slovensku, avšak zároveň odmietli pokusy zneužiť toto hnutie na vyvolávanie rozporov medzi Slovákami a Ukrajincami v štáte a na komplikovanie československo-sovietskych vzťahov. V tejto súvislosti Dr. G. Husák pripomenul, že UNRP doteraz „neprišla s jediným návrhom, ale robí akcie, ktoré znerozúňujú obyvateľstvo“.³²

Pod vplyvom týchto stanovísk a postojov UNRP svoje pôvodné zámery o spojení územia „Prjaševščiny“ so Zakarpatskom prehodnotila a dovtedajšie vzťahy k Československej republike a k slovenským národným orgánom podstatne revidovala. Napriek tomu sa predsa i v nasledujúcich mesiacoch na severovýchodnom Slovensku vyskytovali prejavy separatizmu, a to dokonca aj na úrovni funkcionárov v štátnej správe a v samospráve, ktoré dokazujú, že zámer dosiahnuť pripojenie severovýchodu Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine v niektorých kruhoch pretrvával. Napríklad Okresný národný výbor vo Svidníku 26. mája 1945 prijal rozhodnutie, ktorým za úradný jazyk v celom okrese určil výlučne jazyk ruský s tým, že aj úradné podania a korešpondencia sa budú prijímať len v tomto jazyku. ONV vo Svidníku dôrazne žiadal, aby uvedené rozhodnutie rešpektovali aj útvary pohraničnej i finančnej stráže v okrese, čo viedlo k vystupňovaniu napätia.³³

Je len samozrejmé, že takýto svojvoľný postup miestami vytváral konfliktné situácie, pretože miestni občania rusínskej alebo ukrajinskej národnosti v podstate odmietali spolužitie so Slovákami a úmyselne sťažovali prácu finančnej stráže. Na takýto prípad upozorňoval napr. správca oddelenia finančnej stráže v obci Roztoky v liste Poverenictvu SNR pre financie zo dňa 10. júla 1945. Upozorňoval na to, že väčšina tamojších ľudí je dokonca ozbrojená, pričom okresné orgány zakázali príslušníkom finančnej stráže zbrane konfiškovať. Ako to vyplýva z uvedeného listu, zamestnanci finančnej stráže sa obávali o svoje životy a žiadali, aby boli nahradení pracovníkmi ukrajinskej národnosti.³⁴

Agitácia za pripojenie k Zakarpatsku vyvrcholila v súvislosti s vytyčovaním hranice medzi ČSR a ZSSR. Predstavuje ďalšiu stránku dobovej histórie, ktorú sa viac ako štyridsať rokov nik neodvážil otvoriť. Agitátori v jednotlivých obciach organizovali a uskutočňovali akcie za pripojenie regiónu k Zakarpatskej Ukrajine. Všetky indicie nasvedčovali tomu, že ich činnosť bola iniciovaná a koordinova-

31 BARNOVSKÝ, M. *Postavenie ukrajinskej (rusínskej) menšiny na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. (Expertíza spracovaná v rámci riešenia úlohy ŠPVV 028 „Národ, národnosti a etnické skupiny v transformujúcej sa spoločnosti“)*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2003, s. 3.

32 VARTÍKOVÁ, M. (ed.). *Komunistická strana Slovenska*, s. 135.

33 SNA, f. Poverenictvo vnútra, všeobecný odbor, i. č. 126, šk. 222.

34 SNA, f. Poverenictvo vnútra, bezpečnostný odbor (PV – bezp.), i. č. 133, šk. 1.

ná z Užhorodu. Naznačené excesy v pohraničnej oblasti sa tiež ťažko vyšetrovali, pretože tamojší obyvatelia, obávajúc sa postihu, ak ich obec nakoniec bude predsa len pripojená k Sovietskemu zväzu, nevyjadrovali svoje skutočné postoje.³⁵

Propagandu za pripojenie časti východného Slovenska k Zakarpatskej Ukrajine, ako aj vyššie uvedenú atmosféru v niektorých obciach potvrdzuje tiež hlásenie náčelníka Oblastnej správy Obranného bezpečnostného spravodajstva mjr. Pavla Marcelyho, ktoré 20. augusta 1945 poslal Povereníctvu SNR pre veci vnútorné. Upozorňoval v ňom na skutočnosť, že členovia Okresného národného výboru vo Svidníku a miestnych národných výborov v celom Svidníckom okrese vyvíjali nátlak na občanov, ktorí si z obáv pred represáliami netrúfali prejaviť pranie naďalej žiť v Československej republike.³⁶

Nie je nám však známy ani jediný prípad, v ktorom by sa podobným spôsobom v prospech pripojenia obcí z tejto oblasti k ZSSR priamo angažovala UNRP. Je pravda, že v začiatkoch svojho fungovania UNRP ešte nemala ujasnené všetky zámery a jej postoje voči zákonodarným a výkonným orgánom na Slovensku i obnoveniu československého štátu niesli znaky ignorovania. To sťažovalo vzájomnú komunikáciu, a preto komplikovalo riešenie akútnych problémov rusínskeho a ukrajinského ľudu v regióne. Na druhej strane, zmena jej stanoviska k Československej republike a k slovenským národným orgánom bola radikálna a jednoznačná.

Vedúci predstavitelia UNRP V. Karaman, P. Babej a Dr. I. Rohaľ-Iľkiv sa už 9. apríla 1945 v Košiciach stretli s vtedajšími podpredsedami SNR Dr. G. Husákom a T. Tvarožkom a vyjadrili ochotu spolupracovať so SNR pri riešení otázok týkajúcich sa Ukrajincov a Rusov žijúcich na Slovensku. Súčasne vyslovili pranie UNRP aktívne sa zapojiť do procesu povojnovej rekonštrukcie a obnovy regiónu aj celého Československa. V tejto súvislosti hneď dostali ubezpečenie, že SNR vytvorí také podmienky, aby kultúrne a ekonomické požiadavky ukrajinského obyvateľstva mohli byť splnené. Bolo dohodnuté, že UNRP sformuluje názory na riešenie aktuálnych problémov rusínskeho obyvateľstva, ktoré predloží Predsedníctvu SNR.³⁷ Význam uvedeného stretnutia spočíval predovšetkým v tom, že UNRP deklarovala československú orientáciu menšiny a na druhej strane SNR tak vlastne uznala UNRP za vrcholnú predstaviteľku ukrajinského obyvateľstva na Slovensku.

Dňa 5. mája V. Karaman, P. Židovský, P. Babej a I. Rohaľ-Iľkiv, teda celé vedenie UNRP, navštívili podpredsedu vlády a vedúceho predstaviteľa KSČ K. Gottwalda, ktorý ich ubezpečil, že v oslobodenej republike budú mať Rusíni a Ukrajinci rovnaké práva ako Česi a Slováci. Tiež im prisľúbil plnú podporu pri plnení ich kultúrnych, politických a sociálno-ekonomických požiadaviek, najmä v súvislosti s potrebou urýchlenej pomoci okresom Snina, Medzilaborce, Strop-

35 SNA, f. PV – bezp., i. č. 132, šk. 1. Politické pomery v Sninskom okrese – hlásenie.

36 SNA, f. PV – bezp., i. č. 133, šk. 1. Hlásenie náčelníka Oblastnej správy OBS z 20. augusta 1945.

37 *Пряшевщина*, roč. 1, 15. apríl 1945, č. 9, s. 3.

kov a Svidník vážne poškodených vojnou. Rovnakého ubezpečenia sa im dostalo aj od vedúcich predstaviteľov SNR K. Šmidkeho a Dr. J. Lettricha.³⁸

Na základe odporúčania predstaviteľov SNR z 9. apríla 1945 Predsedníctvo UNRP dňa 15. apríla 1945 prerokovalo návrh a 22. apríla 1945 plénum UNRP schválilo významný dokument pod názvom *Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, predstaviteľkou ktorých je Ukrajinská národná rada v Prešove* a 24. apríla 1945 ho doručilo Predsedníctvu SNR.³⁹ V memorande boli formulované základné postoje UNRP k Československej republike a jej orgánom, ale aj politické, kultúrne a hospodárske požiadavky, ktorých splnenie by malo vytvoriť priestor pre rozvoj ukrajinskej národnosti a jej rovnoprávne postavenie. V tomto zmysle memorandum pozostávalo z troch základných častí.

V prvej z nich nachádzame relatívne kritickú charakteristiku postavenia Rusínov a Ukrajincov v období predmnichovského Československa a za slovenského štátu, ako aj trochu nadnesené hodnotenie ich účasti v protifašistickom odboji, a to po boku českého a slovenského národa. V druhej časti je formulované pozitívne stanovisko UNRP k obnovenej Československej republike, k jej zákonodarným a výkonným orgánom, ako aj vyjadrenie plnej podpory Košickému vládnemu programu. Záverečná pasáž memoranda je vyhradená súpisu požiadaviek, ktoré sa mali realizovať v záujme skutočného riešenia ukrajinskej otázky na Slovensku. UNRP v tomto zmysle požadovala:

- proporcionálne zastúpenie Ukrajincov v Slovenskej národnej rade s tým, že poslancov určí Ukrajinská národná rada v Prešove;
- primeranú účasť Ukrajincov v ústredných orgánoch štátnej moci, v povereníctvach SNR a v ostatných inštitúciách a orgánoch štátnej správy a súdnictva, najmä v okresoch s ukrajinským obyvateľstvom;
- vytvorenie osobitných ukrajinských oddelení pri tých orgánoch, ktoré v rámci jednotlivých povereníctiev by mali kompetenciu rozhodovať v záležitostiach týkajúcich sa záujmov ukrajinského ľudu;
- zriadenie ukrajinských a ruských škôl všetkých typov v potrebnom počte a s ukrajinskými a ruskými vyučujúcimi v okresoch, v ktorých žijú Ukrajinci. Pri Povereníctve školstva a osvety SNR vytvoriť osobitný referát pre ukrajinské a ruské školy podriadený priamo povereníkovi s tým, že vedúci referátu a celý personál budú menovaní na základe návrhu UNRP;
- umožniť Ukrajincom rozvíjať všestranné kontakty so sovietskou Ukrajinou, osobitne so Zakarpatskou Ukrajinou a v rámci kultúrnych dohôd so Sovietskym zväzom dať možnosť ukrajinským študentom zo Slovenska študovať v ZSSR;

38 Представители УНПП на переговорах у председателя СНР Шмидке. In *Пряшевицина*, roč.1, 10. máj 1945, č. 16, s. 1; Требованиям украинцев должно быть удовлетворено. In *Пряшевицина*, roč. 1, 13. máj 1945, č. 17, s. 3.

39 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 13. Pozri tiež ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців, II.*, s. 227.

- otvorenie katedier ruského a ukrajinského jazyka na vysokých školách v Československu.⁴⁰

Od konca apríla 1945 sa začalo Predsedníctvo UNRP viac angažovať v politickom a verejnom živote a zároveň nadväzovať kontakty s predstaviteľmi celoštátnych i slovenských národných orgánov s cieľom získať ich pre podporu a realizáciu predložených požiadaviek. Už 1. mája 1945 navštívil Predsedníctvo UNRP v Prešove minister informácií V. Kopecký.⁴¹ Ako sme už uviedli, 5. mája 1945 delegáciu UNRP prijal v Košiciach K. Gottwald, ale na stretnutí sa zúčastnili aj podpredseda vlády V. Široký a minister V. Kopecký. Funkcionári UNRP boli pri tejto príležitosti v mene vlády aj Ústredného výboru KSČ (ÚV KSČ) uistení o podpore ich politických, ekonomických a kultúrnych požiadaviek.⁴² Práve v týchto intenciách postupovala UNRP aj v nasledujúcich dňoch, čo potvrdzuje i rokovanie jej predsedníctva 14. mája 1945, na ktorom predseda V. Karaman a podpredseda P. Židovský boli poverení prerokovať plnenie jednotlivých požiadaviek memoranda s predstaviteľmi vlády a SNR.⁴³

Pôvodne plánovaný termín prerokovania *Memoranda Ukrajincov*, a to na plénnom zasadnutí SNR 14. mája 1945, sa nepodarilo dodržať, čo v radoch UNRP vyvolalo zbytočne veľké napätie. Delegácia UNRP odcestovala do Prahy, kde sa stretla s predstaviteľmi vlády. Obavy, že by snáď memorandum nebolo prerokované, ich viedli dokonca k ultimatívnomu vyhláseniu, že ak Ukrajincom a Rusinom ihneď nebudú poskytnuté všetky možnosti využívať práva vyplývajúce zo širokej ľudovej demokracie, budú nútení hľadať aj iné cesty riešenia svojho postavenia a existujúcich problémov.⁴⁴ Slovenská národná rada napokon prerokovala *Memorandum Ukrajincov* na svojom zasadnutí 26. mája 1945. Hneď v úvode poverenik SNR pre školstvo a osvetu L. Novomeský vo svojom expozé poukázal na spravodlivý charakter a význam národného hnutia ukrajinského obyvateľstva a zdôraznil nevyhnutnosť priaznivý pomer k Ukrajincom dokumentovať pozitívnu odpoveďou na memorandum, čím SNR len potvrdí slovanskú orientáciu a eliminuje prípadné separatistické tendencie.⁴⁵

V navrhovanej odpovedi, ktorá bola plénom schválená, Slovenská národná rada ocenila politický, hospodársky i kultúrny pohyb ukrajinského obyvateľstva na Slovensku a zaviazala sa sledovať a všetkými prostriedkami podporovať jeho národnouvedomovacie snahy. V mene slovenského národa prehlásila, „že

40 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 346; *Пряшевицина*, roč. 1, 1. máj 1945, č. 13, s. 2; ВАНАТ, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 312-316; ВАНАТ, I. (ed.). *Матеріали до історії*, s. 56-59.

41 Министер информации Копецкий посетил УНР. In *Пряшевицина*, roč. 1, 6. máj 1945, č. 14 – 15, s. 2.

42 *Пряшевицина*, roč. 1, 10. máj 1945, č. 16, s. 2.

43 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 343. Zápisnica zo zasadnutia Predsedníctva UNRP zo 14. mája 1945.

44 4-ое торжественное заседание Пленума УНРП. In *Пряшевицина*, roč. 1, 28. jún 1945, č. 30, s. 2.

45 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 25, šk. 8.

mu bude vždy záležať na tom, aby jeho pomer k Ukrajincom bol čo najsrdečnejší. Aby ani v jednom ukrajinskom srdci nemala miesta horkosť z krívd spáchaných na Ukrajincoch“.⁴⁶ SNR zároveň vytýčila dva základné regulatívy, podľa ktorých by sa mali rozvíjať slovensko-ukrajinské vzťahy v prítomnosti i budúcnosti:

1. Zo slovenského i českého postoja voči Ukrajincom navždy odstrániť akékoľvek šovinistické, fašistické a také vzťahy, ktoré by vyvolávali odnárodňovanie Ukrajincov a boli prekážkou pre rozvoj ich národného vedomia.
2. Zamedziť tomu, aby boli postoje ukrajinského obyvateľstva určované šovinistickými a reakčnými živlami a doceliť, aby „otázka Ukrajincov na Slovensku nikdy sa nemohla stať objektom partajníckej špekulácie domácej alebo iredentistickej špekulácie nepriateľskej cudziny“.⁴⁷

Konstruktívny postoj zaujala SNR aj ku konkrétnym požiadavkám memoranda a rozhodla:

1. Zabezpečiť primeraný počet miest v SNR pre zástupcov Ukrajincov delegovaných UNR.⁴⁸
2. Pri prijímaní uchádzačov do štátnych a verejných služieb neuplatňovať národné kritérium tak, aby vylučovalo Ukrajincov na Slovensku.
3. V oblastiach, v ktorých žijú Ukrajinci, riešiť záležitosti školstva podľa týchto zásad:
 - a) pri Povereníctve školstva a osvetu zriadiť ukrajinský referát podriadený priamo povereníkovi. Do kompetencie referátu zveriť všetky záležitosti ukrajinského (ruského) školstva, najmä po stránke personálnej a pedagogicko-didaktickej. Pracovníkov ukrajinského referátu prijímať na odporúčenie UNR v Prešove. Referát, so súhlasom povereníka alebo jeho zástupcu, bude menovať funkcionárov ukrajinského (ruského) školstva na Slovensku. V styku s ukrajinskými (ruskými) školami bude referát používať reč ukrajinskú (ruskú);
 - b) v školských obvodoch, kde je väčšina ukrajinského (ruského) obyvateľstva, bude na čele školského inšpektorátu inšpektor ukrajinskej (ruskej) národnosti, ktorý bude vybavovať najmä agendu ukrajinských (ruských) škôl;
 - c) inšpektorov do obvodov s ukrajinským (ruským) obyvateľstvom menovať bude povereník po dohode s ukrajinským referátom;
 - d) aby sa zabránilo odnárodňovaniu ukrajinského (ruského) obyvateľstva na Slovensku, uskutočniť vo všetkých obciach, v ktorých žijú Slováci a Ukrajinci, nové zápisy do škôl pod dohľadom predstaviteľov oboch národností menovaných povereníctvom. Na základe výsledkov zápisov rozhodne povereníctvo o charaktere školy a počte pobočiek.

46 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 25, šk. 8.

47 A R ZRUSR, f. UNRP, a. j. 12.

48 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1540. Na základe rozhodnutia Predsedníctva SNR z 25. mája 1945 bolo UNRP priznané právo delegovať piatich zástupcov do SNR.

4. Pre všestranný styk so Sovietskym zväzom, menovite USSR i Zakarpatskou Ukrajinou, budú mať Ukrajinci na Slovensku k dispozícii všetky ustanovizne a prostriedky ako aj Slováci.⁴⁹

Memorandum Ukrajincov a stanovisko SNR sa stali základnou platformou pre riešenie ukrajinskej otázky v Československu v rokoch 1945 – 1948. Išlo o principiálne nový model riešenia národnostných vzťahov, ktorý, napriek tomu, že sa týkal vzťahu majority a minority, uplatňoval zásadu rovnocennosti. Z vtedajšieho pohľadu, keď v politických elitách, ale aj vo väčšine spoločnosti dominovali názory o potrebe budovania štátu bez národnostných menšín, bol to mimoriadne progresívny prvok v národnostnej politike. V nasledujúcich rokoch však, žiaľ, už nemohol byť rozvíjaný. Memorandum UNRP a odpoveď SNR okrem toho významne prispeli k eliminovaniu nálad za zjednotenie „Prjaševščiny“ so Zakarpatskou Ukrajinou, s čím úzko súvisela dôležitá otázka východných hraníc Československej republiky.⁵⁰

Aj keď *Odpoveď SNR na Memorandum Ukrajincov* slávnostne odovzdal predseda SNR Dr. J. Lettrich delegácii UNRP, ktorú tvorili vtedy jej najvyšší funkcionári V. Karaman, P. Babej, P. Židovský a Dr. I. Rohal-Iľkiv až 6. júna 1945, Predsedníctvo UNRP realizovalo niektoré konkrétne opatrenia smerujúce k naplneniu svojich požiadaviek hneď po oboznámení sa so stanoviskom SNR.⁵¹ Už 2. júna 1945 Prezídium UNRP podalo návrh, aby expozitúry povereníctiev SNR v Košiciach boli doplnené o zamestnancov ukrajinskej národnosti. Novými funkcionármi a úradníkmi týchto inštitúcií sa mali stať Dr. A. Beskid, M. Bylinský, V. Dufanec, M. Garaj, A. Kaščák, V. Krinický, I. Levkanič, Dr. I. Pješčák, V. Rojkovič, A. Rudlovčák a Ing. I. Sukovský.⁵² Plenárne zasadnutie UNRP 25. júna 1945 splnomocnilo Predsedníctvo UNRP navrhnuť zoznam osôb ašpirujúcich na vedúce funkcie v okresných národných výboroch.⁵³ Na základe toho UNRP odporučila Povereníctvu SNR pre veci vnútorné – expozitúre v Košiciach, menovať za prednostov referátov okresných národných výborov J. Kissa do Medzilaboriec, S. Stavrovského do Svidníka, K. Dolhyho do Stropkova, J. Tinka do Sniny a A. Podhájskeho do Starej Ľubovne.⁵⁴

Štátna správa sa po oslobodení musela vyrovnáť s vážnym problémom nedostatku kvalifikovaných pracovníkov. Preto v záujme svojho fungovania bola nútená využívať aj služby odborne nepripravených osôb. V analogickej situácii bola aj UNRP, pričom v tomto prípade sa situácia komplikovala tým, že pri výbere kandidátov na posty v štátnej správe bola niekedy preferovaná národnostná príslušnosť kandidátov aj na úkor ich odbornej spôsobilosti. V snahe obsadiť čo

49 A ZRUSR, f. UNRP, 1945, a. j. 12.

50 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 233.

51 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 316-318; A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 12.

52 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 344.

53 *Пряшевицина*, roč. 1, 28. jún 1945, č. 30, s. 3.

54 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 65.

najviac dôležitých postov v centrálnych i miestnych úradoch a inštitúciách sa do funkcií dostali aj osoby, ktoré z odborného i organizačného hľadiska zaostávali, reálne nedokázali pomôcť odstrániť skutočne naliehavé ťažkosti obyvateľov, ba naopak, nezriedka vyvolávali protiukrajinské nálady medzi slovenskou časťou zamestnancov. Napriek týmto okolnostiam príslušné úrady personálne požiadavky UNRP väčšinou akceptovali.⁵⁵

Určité problémy sa vyskytli v súvislosti s obsadením piatich miest v Slovenskej národnej rade, ktoré boli určené práve pre delegátov Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny. Na plenárnom zasadnutí 25. júna 1945 boli tajným hlasovaním za zástupcov UNRP v SNR zvolení V. Karaman, P. Židovský, P. Babej, Dr. I. Rohaľ-Il'kiv a V. Kapišovský.⁵⁶ Uvedenú skutočnosť UNRP oznámila Predsedníctvu SNR prípisom č. 139/45 z 26. júna 1945.⁵⁷ Žiaľ, Predsedníctvo SNR nesúhlasilo s tým, aby sa poslancom SNR stal aj V. Karaman, pričom svoj postoj odôvodňovalo politickými a štátno-bezpečnostnými hľadiskami.⁵⁸

Keďže V. Karaman sa následne rozhodol rezignovať na funkciu predsedu UNRP, spôsobil, že na plenárnom zasadnutí tejto inštitúcie 25. augusta 1945 došlo k jej polarizácii. Kým časť členov návrh na rezignáciu bola ochotná akceptovať, vyčítajúc V. Karamanovi nedostatky v organizačnej a riadiacej práci, členovia zoskupení okolo Ing. G. Michaliča stanovisko SNR odmietli ako zasahovanie do práv Ukrajincov. Nakoniec bolo prijaté kompromisné riešenie, podľa ktorého definitívne stanovisko k tejto otázke mal zaujať už vtedy pripravovaný II. celonárodný zjazd.⁵⁹

Na základe žiadosti z 8. augusta 1945 získala UNRP tiež možnosť delegovať piatich zástupcov do Dočasného národného zhromaždenia (DNZ), preto plénum UNRP 25. augusta 1945 na tieto významné posty hneď delegovalo V. Rojkoviča, Dr. I. Rohaľ-Il'kiva, P. Babeja, V. Kapišovského a P. Židovského.⁶⁰ Zároveň UNRP Predsedníctvu SNR oznámila, že vzhľadom na delegovanie V. Kapišovského a P. Židovského do DNZ sa Ukrajinská národná rada Prjaševščiny rozhodla odvolať uvedených delegátov zo SNR a miesto nich za poslancov SNR delegovať Š. Makaru a Ing. I. Sukovského.⁶¹ Aj prierahy a spory, ktoré sa prejavili pri výbere delegátov do SNR a Dočasného národného zhromaždenia, signalizovali, že oficiálne tvrdenia o nadstraníckosti UNRP a o národnej, politickej i sociálnej jednote Ukrajincov a Rusínov na Slovensku boli len ilúziou a vtedajšia politická štruktúra sa stále výraznejšie premietala aj do života rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva.

55 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 155.

56 *Пряшевица*, roč.1, 28. jún 1945, č. 30, s. 2-3.

57 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

58 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 21, šk. 1a. Zápisnica zo zasadnutia Predsedníctva SNR dňa 4. septembra 1945.

59 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 348.

60 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756. List UNRP č. 347/45 – prez. z 25. augusta 1945 adresovaný Predsedníctvu SNR.

61 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

Rusíni a Ukrajinci, podobne ako ostatné skupiny obyvateľstva Slovenska, boli v tom čase organizovaní v jednom z dvoch politických zoskupení alebo aspoň viac či menej sympatizovali s politikou jedného z nich: v Komunistickej strane Slovenska alebo Demokratickej strane (DS). UNRP i jej okresné výbory vznikali v čase, keď DS nebola ešte organizačne vybudovaná a politicky sa presadzovali predovšetkým odbojové zložky ľavicového zamerania. Bolo preto prirodzené, že politickú reprezentáciu rusínskej a ukrajinskej menšiny z veľkej časti ovládli komunisti alebo ich podporujúci nestraniční, spravidla ukrajinskej orientácie. Napríklad v lete 1945 bolo v okresných výboroch UNRP v Bardejove, v Giraltovciach, Humennom, v Snine, v Medzilaborciach a v Starej Ľubovni celkom 97 členov, z toho 71 komunistov, t. j. 73,2 %, desať členov DS, t. j. 10,3 %, a 16 nestraničkov, t. j. 16,5 %.⁶²

Predstavitelia Demokratickej strany si uvedomovali, že úspešne čeliť ofenzíve KSS, ktorá sa mohla opierať o vplyv KSC v celoštátnych orgánoch, v armáde, v bezpečnosti a v spoločenských organizáciách, sa dá len posilnením vlastných pozícií nielen v Národnom zhromaždení a v SNR, ale aj v štátnych a správnych orgánoch, najmä v národných výboroch, no aj v neštátnych inštitúciách a organizáciách. Toto vedomie stupňované aj prípravami na predvolebnú kampaň ich viedlo k úsiliu rozšíriť členskú základňu strany a získať vplyv aj v severovýchodných okresoch Slovenska, ktoré sa zdali byť doménou komunistov. Okrem aktivizácie agitačnej činnosti a vydávania propagačných materiálov v ruskom a ukrajinskom jazyku najvýznamnejším krokom v tomto smere bolo vytvorenie Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany (URS DS).

Stalo sa tak na zakladajúcom zhromaždení sekcie v Prešove 6. augusta 1945. V prijatej rezolúcii sa účastníci vyslovili za neodkladnú pomoc vojnou najviac postihnutým okresom, za zabezpečenie občianskych slobôd a za plné politické práva pre Čechov, Slovákov a Ukrajincov-Rusov v nedeliteľnej Československej republike. Pravda, sekcia sa prihlásila k spolupráci s UNRP, avšak požadovala jej reorganizáciu na základe princípu politickej parity, rovnako ako sa to uplatňovalo v rámci SNR. Pokiaľ išlo o problém delegátov UNRP v SNR, navrhovala zvoliť dvoch členov KSS, dvoch členov DS a jedného nestraniča. Ukrajinsko-ruská sekcia DS si tiež vytýčila požiadavku demokratizovať miestnu správu reorganizovaním miestnych a okresných národných výborov na základe tajného hlasovania.⁶³ Predsedom Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany sa stal profesor Ruského gymnázia v Prešove Viktor Zavacký, oblastným tajomníkom Ivan Bobak, okresný tajomník v Medzilaborciach.⁶⁴ Od decembra 1945 sekcia vydávala vlastný tlačový orgán *Демократический голос*.

62 ŠUTAJ, Š. *Národnostná otázka v činnosti politických strán na Slovensku v rokoch 1944 – 1948. Kandidátska dizertačná práca*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1985, s. 114.

63 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

64 BRIŠKÁR, J. *Demokratická strana na východnom Slovensku pred februárom 1948. In Východné Slovensko pred Februárom*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1968, s. 174; BRIŠKÁR, J. *Rusko-ukrajinská sekcia Demokratickej strany*. In PI-

Aktivizácia URS DS, no najmä nehody v otázke menovania delegátov UNRP v DNZ a v SNR viedli plénum UNRP k tomu, že 25. augusta 1945 predbežne súhlasilo so zvolaním celonárodného zjazdu.⁶⁵ Podľa inštrukcií na prípravu zjazdu, kandidátna listina na členov pléna UNRP mala byť pripravovaná už v rámci rokovaní delegátov okresných konferencií, ktorým predchádzali zhromaždenia v jednotlivých obciach. Obce s počtom obyvateľov do 500 mali právo vyslať na zjazd jedného delegáta, obce nad 500 obyvateľov delegovali dvoch zástupcov a po dvoch náhradníkov. Okrem toho, kultúrne organizácie Ukrajincov mali právo vyslať na zjazd po jednom delegátovi.⁶⁶ Zjazdové rokovanie sa uskutočnilo 7. októbra 1945 v Prešove za účasti 312 delegátov zastupujúcich rusínske a ukrajinské obyvateľstvo zo 16 okresov.⁶⁷ Zjazd v prvom rade rokoval o otázkach týkajúcich sa obnovy vojnou zničeného hospodárstva a industrializácie oblastí obývaných Ukrajincami, pozornosť však venoval aj niektorým otázkam ukrajinského národnostného školstva, no najmä zastúpeniu Ukrajincov v SNR a DNZ.

S hlavným referátom vystúpil Dr. I. Rohal'-Iľkiv, ktorý ocenil možnosti vytvorené pre rozvoj ukrajinskej národnosti v Československu. Princípy ľudovej demokracie, jej progresívny duch a slovanskú orientáciu označil za záruky toho, že ČSR bude ozajstnou vlasťou aj tunajším Ukrajincom.⁶⁸ V priebehu zjazdu, a to tak v oficiálnych vystúpeniach ako aj v diskusii, bola často zdôrazňovaná národná jednota a nadstraníckosť UNRP. Táto fikcia mala preventívne zabrániť politickej, ale aj národno-kultúrnej diferenciacii, ktorá sprevádzala dejiny minority a bola zrejme najčastejšou príčinou zdĺhavého a doposiaľ ešte neuzavretého procesu národnej identifikácie a problémov s pevnejším politickým ukotvením jej sídelného územia v rôznych štátoprávných štruktúrach stredoeurópskeho priestoru.

Za rovnako sporné, ba dokonca za kontraproduktívne považujeme i často pertraktované tézy o politickej „čistote“ ukrajinského národa, o jeho apriórnej pokrokovosti, ale tiež o tom, že v období autoritatívneho režimu na Slovensku sa neskompromitoval žiadnou kolaboráciou. Tieto názory sa nielenže nezakladali na pravde, ale nepriamo obsahovali určitú invektívu práve voči slovenskému národu a v tomto zmysle spolužitiu Ukrajincov a Slovákov na Slovensku v žiadnom prípade nemohli pomôcť. Istý prvok netolerantnosti či nedostatku empatie bol tiež v rozhodnutí zjazdu odmietnuť opakované žiadosti SNR, aby UNRP upustila od užívania názvu „Пряшевщина“ vo vlastnom názve i v názve svojho tlačového orgánu.⁶⁹

ЧАЛКА, М. (ed.). *Жовтень і українська культура*. Prešov : KZUP, 1968, s. 516-521. Pozri tiež ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 226.

65 *Пряшевщина*, roč. 1, 30. august 1945, č. 48, s. 1.

66 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 326. Инструкции к предстоящим выборам делегатов во Всенародный съезд делегатов.

67 *Пряшевщина*, roč. 1, 14. október 1945, č. 60, s. 1.

68 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, neprotokolované.

69 *Пряшевщина*, roč. 1, 14. október 1945, č. 60, s. 3.

V rezolúcii, ktorú účastníci rokovania II. celonárodného zjazdu prijali, sa vyslovili za úplné splnenie požiadaviek Memoranda Ukrajincov z 22. apríla 1945, za právne zabezpečenie existencie a činnosti UNRP, za zriadenie osobitných ukrajinských referátov pri jednotlivých poverenstvách a za vytvorenie adekvátnych podmienok na to, aby ukrajinskí poslanci tak v SNR, ako aj v DNZ mohli okamžite plniť svoje funkcie. Súčasťou rezolúcie boli aj niektoré požiadavky ekonomického charakteru, ktorých časť bola obsiahnutá v Memorande Prezídia UNRP z augusta 1945. Išlo najmä o riešenie najnaliehavejších hospodárskych a sociálnych problémov vojnou zničených severovýchodných okresov Slovenska, o premiestnenie časti priemyselných závodov zo západného pohraničia na východ republiky, o elektrifikáciu okresov, o vybudovanie železničnej siete, o vytvorenie centrál poľnohospodárskych družstiev na území obývanom Ukrajincami a o uskutočnenie komasácie v horských obciach. Zjazd zároveň uložil Predsedníctvu UNRP i plénu brániť národnú jednotu ukrajinského ľudu a nepripustiť rozdrobenie jeho tvorivých síl na politické a iné skupiny rôzneho zamerania, čo bolo zrejme leitmotívom celého zhromaždenia.⁷⁰

Po búrlivej diskusii o predloženej kandidátke zjazd zvolil 35-členné plénum UNRP a sedemčlenné Predsedníctvo UNRP, ktoré vytvorili V. Karaman ako predseda, P. Židovský ako prvý podpredseda, P. Babej ako druhý podpredseda a Dr. I. Rohaľ-Iľkiv ako generálny tajomník. Tajomníkom UNRP sa stal Dr. D. Rojkovič, zástupcom tajomníka V. Zavacký a pokladníkom J. Zbihlej.⁷¹ Kompromisným spôsobom bola vyriešená otázka zástupcov UNRP v zákonodarných orgánoch republiky a Slovenska. Do DNZ boli delegovaní P. Babej, I. Rohaľ-Iľkiv, V. Zavacký, P. Židovský a Ing. G. Michalič. Ako náhradníci na tieto funkcie boli zvolení Š. Makara, V. Gaľa, I. Hakoš, I. Kerlik a Ing. I. Sukovský.⁷² Zložením sľubu poslanca 28. októbra 1945 sa uvedení delegáti UNRP ujali poslaneckých postov. Predsedom poslaneckého klubu UNRP v DNZ sa stal G. Michalič.⁷³

UNRP prípisom č. 445/45 z 8. októbra 1945 oznámila Predsedníctvu SNR, že na II. celonárodnom zjazde delegátov ukrajinského (ruského) obyvateľstva Slovenska, ktorý sa konal 7. októbra 1945, boli za delegátov UNRP zvolení A. Jedinák, V. Kapišovský, J. Suchý, V. Rojkovič a I. Levkanič. Za náhradníkov boli voľbou určení I. Kačur, J. Sisak, T. Seman, A. Gavula a A. Savuľak.⁷⁴ Uvedený návrh schválilo Predsedníctvo SNR 16. októbra 1945 a 6. novembra toho istého roku delegáti zložili poslanecký sľub. Predsedom poslaneckého klubu UNRP v SNR za-

70 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 353.

71 *Пряшевицина*, roč. 1, 14. október 1945, č. 60, s. 3. Po abdikácii D. Rojkoviča funkciu tajomníka prevzal od 24. novembra 1945 V. Zavacký. A ZRUSR, f. UNRP, 1945, a. j. 356. Pozri tiež BAHAT, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 248.

72 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

73 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 336.

74 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

loženého 8. novembra 1945 sa stal V. Kapišovský.⁷⁵ V tejto súvislosti zjazd prijal rozhodnutie, podľa ktorého všetci kandidáti na poslancov, a to ešte pred zložením poslaneckého sľubu, museli podpísať reverz, čím mali Ukrajinskej národnej rade Prjaševščiny umožniť odvolať ich v prípade, ak by porušovali disciplínu, resp. nevykonávali povinnosti v súlade „s celonárodnými záujmami“.⁷⁶ Prirodzene, ide vlastne o učebnicový príklad utajeného imperatívneho mandátu, ktorý moderné ústavné systémy nepripúšťajú.

Kooptovaním delegátov UNRP do SNR bola splnená druhá z hlavných požiadaviek memoranda Ukrajincov. Pravda, určitý rozruch nastal ešte v súvislosti s rozhodnutím Predsedníctva SNR, aby sa delegáti UNRP a nestraník gen. M. Ferienčík automaticky zdržali hlasovania v prípadoch, keby ich hlasy rozhodovali o úspechu alebo neúspechu jednej či druhej strany pri paritnom zastúpení KSS a DS v pléne SNR, pravda, pokiaľ sa jednalo len o slovenských politických otázkach. Aj keď uvedené opatrenie bolo svojim spôsobom logickým riešením špecifickej situácie, ktorá sa v SNR vytvorila, obmedzenie poslaneckých práv zástupcov ukrajinského a ruského obyvateľstva delegovaných UNRP vyvolalo búрку nevôle a rozhorčenia hlavne v orgánoch UNRP, ale aj v širšej verejnosti. Napriek ich rezolútnym protestom nariadenie Predsedníctva SNR, aj v dôsledku osobnej zaangažovanosti predsedu SNR Dr. J. Lettricha, zostalo v platnosti.⁷⁷

V období po druhom zjazde medzi predstaviteľmi UNRP, najmä medzi tými, ktorí neboli politicky organizovaní (V. Karaman, P. Židovský, Dr. D. Rojkovič), sa stále častejšie vyskytovali aj úvahy, že existujúce politické strany na Slovensku, do ktorých vstupovali aj Rusíni a Ukrajinci, nemôžu v dostatočnej miere brániť ich záujmy, pretože sú viazané straníckou disciplínou. Podľa ich mienky, politická situácia a blížiace sa voľby boli silnými argumentmi pre to, aby sa hľadali iné alternatívy organizovania politického života ukrajinského a ruského obyvateľstva.⁷⁸ V tomto zmysle bola naznačovaná možnosť vytvoriť novú politickú stranu na národnostnom princípe a kandidovať vo voľbách v roku 1946. Touto otázkou sa zaoberalo Predsedníctvo UNRP na zasadnutí 23. decembra 1945. V súvislosti s priamou otázkou V. Karamana, ako chcú Komunistická strana Slovenska a Demokratická strana po voľbách zabezpečiť národné, kultúrne a hospodárske práva Ukrajincov a Rusínov na Slovensku, predstavitelia DS navrhli, aby sa UNRP orientovala na Demokratickú stranu a jej prostredníctvom si udržala poslanecké mandáty.⁷⁹

75 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 473 a 497, šk. 970. Schválenie delegátov do SNR bolo UNRP oznámené úradným prípisom 10 026/1945 zo 17. októbra 1945. SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

76 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 237. Протокол II-го Всенародного съезда делегатов от украинских районов Пряшевщины состоящегося 7-го октября 1945 г. в большом зале „Чёрный орёл“ в Пряшеве, s. 18.

77 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 269; ВАНАТ, I. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 235.

78 КАРАМАН, В. В. Приказ времени. In *Пряшевщина*, роč. 1, 16. december 1945, č. 69, s. 1.

79 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 336.

Úplne otvorene o potrebe vytvoriť politickú stranu pre Ukrajincov a Rusínov sa vyslovil predseda UNRP V. Karaman už začiatkom roku 1946, keď v úvodníku novín *Пряшевицина* napísal: „*Stojíme i pred politickou úlohou. Aby sa národ pozdvihol kultúrne, ekonomicky i sociálne, je potrebné ho zjednotiť v jeden silný politický celok. Náš národ v radoch cudzích politických strán nemá možnosť naplno vyjadriť svoju vôľu a brániť svoje práva. ...Česi sa organizujú v českých, Slováci v slovenských stranách a v rámci tohto systému budujú spolu štát Čechov a Slovákov. Ak nám Ukrajincom a Rusom osud určil žiť v spoločnom demokratickom štáte, ktorý úprimne podporujeme, nemôže nám skutočný demokrat nepodať pomocnú ruku v našom minimálnom občianskom práve, organizovať svoju vlastnú politickú stranu.*“⁸⁰ Dnes je už ťažko jednoznačne zistiť, či sa vtedy uvažovalo len o pretvorení UNRP alebo o založení úplne novej politickej organizácie. Pravdepodobnejším sa asi zdal byť prvý variant, ktorý umožňoval využiť už existujúcu organizačnú štruktúru, administratívny aparát, jestvujúci tlačový orgán i už získané zastúpenie tak v zákonodarných orgánoch, ako i v štátnej a verejnej správe.

Úvahy o vytvorení ukrajinskej politickej strany však nenašli väčšiu odozvu medzi rusínskym a ukrajínským obyvateľstvom. Tým menej ich zrejme podporovali predstavitelia československého štátu, pretože nielen odporovali koncepcii menšinovej politiky po druhej svetovej vojne, ale vytvárali aj precedens pre vtedy neprijateľné politické organizovanie maďarskej menšiny. Rozhodujúce však bolo, že ideu ukrajinskej národnej strany neakceptovali ani ústredia, ani oblastné sekretariáty Demokratickej strany ani KSS, ktoré pred voľbami, prirodzene, nemali záujem oslabovať svoj voličský potenciál a ktorých pozície na severovýchodnom Slovensku sa postupne vyrovnávali.

V júni a v druhej polovici roku 1945 bol postupne realizovaný aj komplex požiadaviek memoranda v oblasti školstva. Školstvo bolo prvým úsekom spoločenského života, v ktorom sa aktivizácia národného hnutia rusínskeho a ukrajínského obyvateľstva na práve oslobodenom území Slovenska prejavila. V dôsledku málo tolerantnej školskej politiky za predchádzajúceho režimu i prirodzeného nadšenia z oslobodenia vzrastal v oslobodených obciach s rusínskym obyvateľstvom na severovýchodnom Slovensku záujem o zavedenie ruského vyučovacieho jazyka. V dedinách a mestách, v ktorých to stav školských budov dovoľoval, sa začalo vyučovať už na prelome rokov 1944 – 1945. Napríklad v obci Makovce, okres Medzilaborce, škola začala fungovať už od začiatku decembra 1944.

Novovytvorené gymnázium s ruským vyučovacím jazykom v Medzilaborciach začalo s vyučovaním 23. februára 1945, avšak neskôr bolo premiestnené do Humenného.⁸¹ Od januára 1945, a najmä na jar uvedeného roku, proces zmeny slovenského vyučovacieho jazyka na ruský v niektorých okresoch nadobudol živelný charakter, preto Povereníctvo školstva a osvety SNR obežníkom č. 1076/45

80 КАРАМАН, В. На пороге 1946 года. In *Пряшевицина*, гоґ. 2, 7. január 1946, č. 1 – 2, s. 2. Preklad autori.

81 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців східної Словаччини II*, s. 205.

vznieslo k uvedenému javu vážne pripomienky. UNRP voči tomu dôrazne protestovala argumentujúc tým, že všetky zmeny vyučovacieho jazyka sa uskutočnili v súlade s vôľou ľudu a zároveň sa vyhlásila za výlučne kompetentnú riešiť všetky školské otázky ukrajinského obyvateľstva.⁸² Takýto postup nemohol prispieť k serióznemu riešeniu uvedeného problému a objektívne posilňoval nacionalistické tendencie na oboch stranách. V memorande z 22. apríla 1945 bola školská problematika koncipovaná už omnoho konštruktívnejšie a premyslenejšie, čo našlo adekvátny odraz jednak v odpovedi SNR, ale aj v praktickej úprave školských záležitosti na severovýchodnom Slovensku.

Dňa 13. júna 1945 boli na expozitúru Povereníctva školstva a osvetu SNR v Košiciach pozvaní predseda UNRP V. Karaman, hlavný redaktor novín *Пряшевщина* Dr. I. Pješčak a tajomník UNRP Dr. D. Rojkovič. Námestník povereníka Š. Štamm za prítomnosti šéfa prezídia Š. Jánošíka, vedúceho oddelenia J. Štefánika a zapisovateľa J. Mateja odovzdali priamo I. Pješčakovi menovacie dekréty osôb, ktoré mali vytvoriť *Referát pre ukrajinské a ruské školy pri Povereníctve školstva a osvetu SNR (RUŠ)*. Referát začal pracovať 18. júna 1945 v Košiciach, kde mal zostať aj po likvidácii expozitúr povereníctiev SNR. Vedúcim RUŠ sa stal na návrh UNRP Dr. Ivan Pješčak, vedúcim I. oddelenia (základné školy) M. Lichvar, vedúcim II. oddelenia (stredné, odborné a meštianske školy) Dr. M. Bobak a III. oddelenie (mimoškolské vzdelávanie) viedol D. Milly. Pracovníkmi administratívneho aparátu sa stali J. Dzurenda, A. Sikora a J. Priputen.⁸³

Na základe nariadenia č. 6810/1945, ktoré vydalo Povereníctvo školstva a osvetu dňa 10. decembra 1945, boli vytvorené štyri inšpektoráty pre ruské a ukrajinské školy. Školský inšpektorát pre okresy Medzilaborce, Snina, Sobrance a Humenné, ktorý viedol Š. Makara, bol zriadený v Medzilaborciach. Školský inšpektorát v Stropkove vedený J. Chudíkom vykonával dozor nad ukrajinskými školami v okresoch Stropkov, Svidník, Giraltovce a Vranov nad Topľou. Do pôsobnosti inšpektorátu v Sabinove, ktorý riadil I. Šuťák, patrili okresy Sabinov, Stará Ľubovňa, Spišská Stará Ves a Kežmarok. V Prešove mal sídlo inšpektorát pre ukrajinské školy fungujúce v okresoch Prešov, Bardejov, Levoča, Spišská Nová Ves a Gelnica, ako aj vo všetkých ostatných okresoch, v ktorých sa nachádzali školy s ruským vyučovacím jazykom. Za školského inšpektora bol vymenovaný A. Kapišovský.⁸⁴

Súčasne, s platnosťou od 1. januára 1946, boli ustanovené štyri osvetové inšpektoráty, a to v Snine pre obvod medzilaboreckého školského inšpektorátu, vo Svidníku pre okresy stropkovského školského inšpektorátu, v Starej Ľubovni s pôsobnosťou pre obvod školského inšpektorátu v Sabinove a v Bardejove

82 Заявление. In *Пряшевщина*, roč. 1, 1. apríl 1945, č. 5, s. 2.

83 Основание школьного реферата для украинских и русских школ. In *Пряшевщина*, roč. 1, 17. jún 1945, č. 27, s. 1-2. Pozri tiež A. ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1 027.

84 A. ZRUSR, f. UNRP, a. j. 335. Pozri tiež RIČALKÁ, M. Rozvoj vzdelanostnej úrovně ukrajinského obyvateľstva v ČSSR po roku 1945. In ČORNÝ, M. (ed.). *Socialistickou cestou k národnostnej rovnoprávnosti*. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1975, s. 81-82.

pre kultúrno-osvetové zariadenia v obvode školského inšpektorátu v Prešove. Za osvetových inšpektorov boli vymenovaní I. Prokipčak, Š. Juričko, I. Vavrinčík a Š. Varzalij. Úlohou osvetových inšpektorov bolo viesť všetky mimoškolské kultúrne záležitosti v obciach s rusínskym a ukrajínským obyvateľstvom, a to v príslušných okresoch. Podriadení im boli miestni osvetoví tajomníci, ktorí boli ustanovení vo všetkých 280 obciach s obyvateľstvom rusínskej či ukrajínskej národnosti.⁸⁵

Počet ukrajínských škôl na východnom Slovensku po oslobodení narastal veľmi rýchlym tempom. K 31. decembru 1945 RUŠ už spravoval tri materské školy so 149 deťmi, 277 ľudových škôl s 27 145 žiakmi, 14 meštianskych škôl s 1620 žiakmi, ako aj gymnáziá v Prešove a v Humennom s 556 študentmi. Ukrajínske školy tak spolu navštevovalo 29 583 žiakov.⁸⁶ V školskom roku 1945/1946 školstvo pre deti občanov rusínskej a ukrajínskej národnosti reprezentovali spolu tri materské školy, 260 ľudových, 15 meštianskych škôl a tri stredné školy, kým v školskom roku 1947/48 už ukrajínske školstvo pozostávalo z 11 materských, 272 ľudových a 25 meštianskych škôl, ako aj z piatich škôl tretieho stupňa.⁸⁷ Znamenalo to, že len v priebehu dvoch rokov celkový počet ukrajínských škôl na východnom Slovensku vzrástol o 32 škôl, t. j. o 11,3 %.

Je tiež potrebné pripomenúť, že uvedené školy boli ukrajínskymi iba svojím názvom, pretože vyučovacím jazykom bola väčšinou ruština alebo tzv. jazyčie, umelá zmes cirkevno-slovanského jazyka, ruštiny a miestneho dialektu.⁸⁸ Ďalšie zvyšovanie počtu týchto škôl bolo pritom brzdené nedostatkom a stavom školských budov a nedostatočným počtom učiteľov. Na druhej strane je však potrebné konštatovať, že vytváranie ukrajínskych škôl jednoduchou zmenou slovenského vyučovacieho jazyka na jazyk ruský umožnené dobovou atmosférou a aktivitou UNRP, RUŠ a ukrajínskych školských inšpektorátov miestami pripomínalo rusifikáciu, nie vždy sa zhodovalo s mienkou obyvateľstva a v ďalšom období školskú a jazykovú otázku na severovýchodnom Slovensku značne skomplikovalo. Musíme mať na zreteli, že žiadne oficiálne štatistiky o národnosti obyvateľstva v jednotlivých obciach nejestvovali, preto sa ukrajínske školské orgány orientovali len podľa gréckokatolíckych farností, čo v tom čase už vôbec neznamenalo aj rusínsku národnostnú príslušnosť všetkých veriacich.

Prvý polrok roku 1946 sa niesol v znamení značnej aktivizácie politického a verejného života najmä v súvislosti s prípravou prvých povojnových volieb, čo sa plnej miere prejavilo aj na severovýchodnom Slovensku. Veľmi razantne do nového roku vstúpila aj UNRP, ktorá sa už 4. januára prípisom č. 7/1946 obráti-

85 ПЬЕЩАК, И. Ю. Внешкольное образование. In *Пряшевищина*, roč. 1, 2. december 1945, č. 67, s. 2.

86 Porovnaj *Rok práce. Zborník článkov o rekonštrukcii Slovenska*. Bratislava : sine editore, 1946, s. 49 a n. RIČALKÁ, M. Rozvoj vzdelanostnej úrovne, s. 82.

87 Porovnaj *Štatistická príručka Slovenska 1947*, ss. 344, 346, 336, 320 a 322 a SNA, f. KV KSS Prešov, Pléna KV, OV (1948 – 1960), šk. 1. Zápisnica zo zasadnutia pléna KV KSS v Prešove 17. júla 1952, s. 46.

88 BAJCURA, I. *Ukrajínská otázka*, s. 151.

la na SNR s návrhom, aby bola zabezpečená priama účasť Ukrajincov a Rusínov na realizácii vládnej a výkonnej moci na Slovensku. Odvolávajúc sa na uznesenie SNR z 26. mája 1945, ktoré bolo prijaté ako odpoveď na Memorandum Ukrajincov, UNRP požadovala, aby bol pri Zbore povereníkov zriadený osobitný *Úrad pre záležitosti ukrajinského (ruského) obyvateľstva na Slovensku*. Úlohou tohto úradu mala byť ochrana politických, hospodárskych a kultúrnych záujmov tunajších Ukrajincov a Rusínov. Úrad mal byť vytvorený nariadením SNR s tým, že jeho organizačná štruktúra a konkrétna pôsobnosť budú spresnené na základe dohody SNR a UNRP. Vedúceho (prednostu) Úradu pre záležitosti ukrajinského (ruského) obyvateľstva malo menovať Predsedníctvo SNR, a to na návrh UNRP, pričom prednosta úradu by bol plnoprávnym členom Zboru povereníkov.

Svoju žiadosť UNRP zdôvodňovala tým, že ukrajinské obyvateľstvo zostalo verné československej štátnosti, bojovalo v radoch československej brigády ako i v partizánskych oddieloch, na čo doplatilo hospodárskym drancovaním regiónu a vraždením v priebehu vojny. UNRP odporučila SNR vziať do úvahy „*obrovské zásluhy nášho národa pri oslobodení našej ČSR a poskytnúť pomoc pri rekonštrukcii a umiestnení zaslúžilých bojovníkov*“. V liste UNRP sa záverom poznamenáva, že nechce privilégiá, „*ale za preliatu krv a čestnú prácu spravodlivú odmenu*“.⁸⁹ Predsedníctvo SNR sa požiadavkou UNRP zaoberalo na svojom zasadnutí 7. februára 1946 a rozhodlo o jej zamietnutí s tým, že otázku politického zastúpenia a práv pre obyvateľstvo ukrajinskej národnosti v Československu považuje za dostatočne vyriešenú. Argumentovalo predovšetkým umožnením primeraného zastúpenia Ukrajincov v SNR a DNZ.⁹⁰

Na druhej strane, zlepšila sa a stabilizovala finančná situácia UNRP, čo jej umožnilo nielen skvalitniť administratívu a vydávať vlastné noviny, ale aj rozšíriť vlastnú činnosť. V roku 1945 boli UNRP zo strany SNR poskytnuté prostriedky len ako finančná výpomoc na administratívne potreby, vydávanie „Prjaševščiny“, resp. ako záloha na činnosť v súvislosti s organizovaním a udržiavaním aparátu UNRP, a to v celkovej výške 1 000 000 Kčs.⁹¹ V roku 1946 rozpočet UNRP dosiahol výšku 4 571 500 Kčs, z toho osobné výdavky, teda mzdy a odmeny tvorili 1 432 000 Kčs, vecné výdavky 1 821 200 Kčs a v položke „mimoriadne výdavky“ figurovalo 640 000 Kčs.⁹²

Predvolebná kampaň na Slovensku bola výrazne poznamenaná skutočnosťou, že politická štruktúra spoločnosti nebola úplne dobudovaná a nepokrývala celú paletu názorov na jej organizovanie, riadenie i celkové smerovanie. Systém Národného frontu totiž absolútne znemožnil rekonštrukciu širokého politického pluralizmu uplatňovaného v predmnichovskom Československu, ale aj spontánny vznik nových strán, a tak sa celý politický život postupne polarizoval a oscilo-

89 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 893. Prípís UNRP Predsedníctvu SNR ohľadom zriadenia Úradu pre záležitosti ukrajinského (ruského) obyvateľstva, č. 7/946 – prez. zo 4. januára 1946.

90 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 22, šk. 3.

91 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756 a i. č. 21, šk. 1.

92 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

val medzi Komunistickou stranou Slovenska a Demokratickou stranou. Severné okresy východného Slovenska v tomto smere neboli výnimkou, ba dokonca situáciu v nich do značnej miery komplikovali niektoré špecifiká spojené s národnostným zložením populácie, najmä pretrvávajúcou otvorenosťou otázky etnickej identity a kultúrnej orientácie rusínskeho obyvateľstva. Obmedzené politické spektrum na Slovensku v podobe jestvovania iba dvoch jasne vyprofilovaných strán viedlo síce k pokusom podchytiť politicky nerozhodné vrstvy obyvateľstva v nových stranách, avšak nepriniesli očakávané výsledky.⁹³

Dňa 20. januára 1946 vznikla Strana práce (SP), ktorú založila časť bývalých členov sociálnodemokratickej strany odmietajúcich jej spojenie s KSS v septembri 1944. V záujme rozšírenia členskej základne i zázemia voličov sa podľa vzoru Demokratickej strany rozhodlo aj vedenie Strany práce vytvoriť rusko-ukrajinskú sekciu. Tento zámer bol síce realizovaný 1. februára 1946 na ustanovujúcom zhromaždení v Bardejove, Strane práce ale nepomohol k výraznejšiemu rozšíreniu počtu členov ani k rastu volebných preferencií.⁹⁴ Potvrdili to tiež výsledky volieb, pretože zo všetkých severných okresov východného Slovenska Strana práce iba v okrese Medzilaborce percentuálnym podielom na odovzdaných hlasoch prekročila slovenský i východoslovenský priemer (3,1 %), ba v obciach s ukrajinským obyvateľstvom získala len 1,9 % z hlasov odovzdaných politickým stranám.⁹⁵

Druhou novou politickou stranou, ktorú Slovenský národný front akceptoval v apríli 1946, bola Strana slobody (SSI). Uchádzala sa o hlasy slovenských katolíkov, avšak po uzavretí tzv. aprílovej dohody, ktorá odstránila konfesionálne prekážky pre podporu DS zo strany katolíckych voličov, mala Strana slobody len nepatrné šance na úspech. V májových voľbách síce v celoslovenskom meradle získala 3,8 % zo všetkých hlasov odovzdaných politickým stranám, ale na východnom Slovensku len 2,5 % a v obciach prevažne s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom len 1,3 % hlasov.⁹⁶ Všeobecne možno teda konštatovať, že ani vznik Strany práce ani Strany slobody nevyvolal potrebu reorganizovať ná-

93 BARNOVSKÝ, M. *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava : Archa, 1993, s. 62-99; ŠUTAJ, Š. *Občianske politické strany na Slovensku v rokoch 1944 – 1948*. Bratislava : Veda, 1999, s. 85-146.

94 LACKO, J. Vývin v Strane práce od jej vzniku až do rozplynutia. In KIRÁLYOVÁ, B. (ed.). *Cestou socialistického vývinu: štúdie o niektorých otázkach Februára a pofebruárového obdobia*. Bratislava : Pravda, 1973, s. 44; ŠUTAJ, Š. K činnosti a organizačnej štruktúre Strany práce (sociálnej demokracie). In *Historica Carpatica 13*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1982, s. 72-73; HLAVOVÁ, V. Sociálna demokracia na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. In SIKORA, Stanislav (ed.). *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava : Vydavateľstvo T. R. I. Médiu, 1996, s. 312-329.

95 Spracované podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 308-309. Údaje za ukrajinské obce prevzaté z Конечные итоги выборов в Конституционное Народное Собрание: Рекапитуляция. In *Пряшевищина*, roč. 2, 4. júl 1946, č. 26, s. 3.

96 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov*, s. 40.

rodné výbory, resp. SNR pred voľbami a ich politické zloženie podstatnejšie neovplyvnil ani po nich.

Ukázalo sa, že rozhodujúcimi politickými subjektmi, ktoré sa stretli v parlamentných voľbách v máji 1946, zostali aj na severovýchodnom Slovensku Komunistická strana Slovenska a Demokratická strana. Obidve politické strany sa preto v predvolebnej agitácii zameriavali najmä na potrebu riešenia hospodárskych a sociálnych problémov regiónu a v tlači i na zhromaždeniach občanov veľmi často pertraktovali hlavne otázky súvisiace s rekonštrukciou regiónu a s náhradou vojnových škôd, teda predovšetkým problémy, na ktoré miestne obyvateľstvo reagovalo veľmi citlivo. Na druhej strane, hospodárske a sociálne pomery v severovýchodných okresoch vytvárali vhodné podmienky pre populistické heslá.

Komunistická strana Slovenska svoj volebný program vytýčila na zasadnutí Ústredného výboru KSS 11. – 12. marca 1946. V hospodárskej oblasti bol orientovaný najmä na úlohy spojené s industrializáciou Slovenska. Vo sfére národnostných vzťahov zase KSS, vychádzajúc z Košického vládneho programu akcentovala otázky rovnoprávneho postavenia Slovákov v republike a „maďarskú otázku“.⁹⁷ Bolo evidentné, že vo volebnom programe boli formulované skôr dlhodobé úlohy sledujúce hospodársky a sociálny rozvoj Slovenska, ktoré sa stali súčasťou línie VIII. zjazdu KSČ.

Pred voľbami KSS vydala vyhlásenie, v ktorom zdôrazňovala, že tak ako doteraz sa bude zaoberať národnými, kultúrnymi i sociálnymi potrebami ukrajinského obyvateľstva. Medzi iným obsahovalo i prísľub ďalšej rekonštrukcie a spriemyslenia severovýchodného Slovenska, ako aj podpory pri zabezpečovaní práv Ukrajincov v Ústavodarnom národnom zhromaždení.⁹⁸ V predvolebnom boji sa však komunisti príliš sústredili na oslabenie pozícií protivníka ostrými, ba často aj nevyberanými a demagogicky vedenými útokmi voči politike Demokratickej strany a jej volebnému programu. Obviňovali DS z vierolomnosti a zo zámerov spočívajúcich „*v posilnení reakcie a kapitalistickej kliky, ktorá udržala a chce naďalej držať v svojich pazúroch pracujúci ľud a vykorisťovať ho*“.⁹⁹ Komunisti upozorňovali na zneužívanie hlasov Ukrajincov a na neplnenie volebných sľubov v minulosti a z toho hneď vyvodzovali, že len víťazstvo KSČ môže zabezpečiť, „*aby nad kolískou našej novozrodenej slobody nebolo viac počut' to sipenie hadov a výsmech nad naším národom. Odovzdáme svoje hlasy tým, kto nás neopustil v strašných časoch ..., kto stojí ruka v ruke za naše práva v slobodnej republike, odovzdávame dôveru tým, ktorí majú dôveru našich osloboditeľov z temna minulých rokov*“.¹⁰⁰

97 ŠUTAJ, Š. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava : Veda, 1993, s. 67.

98 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 833.

99 ГРЕНДЖА-ДОНСКИЙ, В. Погляд на Схід. In *Пряшевицина*, roč. 2, 23. máj 1946, č. 20, s. 2. Preklad autori.

100 Мысли перед выборами. In *Пряшевицина*, roč. 2, 9. máj 1946, č. 18, s. 1. Preklad autori.

Volebné vyhlásenie Demokratickej strany s podtitulom „Za víťazstvo demokracie a kresťanského svetonázoru!“ uverejnil *Демократический голос* 23. mája 1946. Pomerne rozsiahla výzva k voličom bola koncipovaná v duchu ústredného hesla tohto tlačového orgánu URS DS: „*Demokracia, sloboda, poriadok!*“ V úvode výzvy DS odmietla komunistami propagovaný triedny boj i zásadu kolektivismu a nahradila ich ideami kresťanskej solidarity všetkých tried, bratskej spolupráce robotníkov, roľníkov, úradníkov i priemyselníkov a lásky i dôvery všetkých národov v štáte, a to na občianskom princípe. Kresťanstvo pritom vyhlásila za základ národnej kultúry a vieru za podstatu človeka. Z toho dôvodu náboženstvo pokladala za dôležitú súčasť výchovy a vzdelávania.

Demokratická strana sa dištancovala od zasahovania politických strán do riadenia a činnosti znárodnených podnikov, žiadala ukončenie procesu znárodnenia, zrušenie národnej správy a navrátenie neznárodnených podnikov bývalým majiteľom. Pre všetkých obyvateľov severovýchodného Slovenska bola zvlášť prítiažlivou pasáž o odstránení vojnových škôd a odškodnení poškodených osôb a ich rodinných príslušníkov. Na robotníkov sa demokrati obracali v tom zmysle, že nie sú iba pracovníkmi, ale aj občanmi a živiteľmi rodín. Človek musí byť cieľom a nie prostriedkom práce, pričom každý robotník by mal byť poistený proti nešťastným náhodám každodenného života. Politické strany a odbory by nemali ovplyvňovať zmýšľanie mladých ľudí.

Osobitnú pozornosť venovalo vedenie DS roľníckemu obyvateľstvu. Akcentovali požiadavku adekvátneho ohodnotenia práce roľníkov, zvýšenia ich vzdelanostnej a kultúrnej úrovne i podpory poľnohospodárskeho družstevníctva na svojpomocnom základe. Strana sa zároveň postavila za nehatený rozvoj remesiel, ba požadovala filiálky znárodnených podnikov odovzdať drobným remeselníkom. Ocenila úlohu inteligencie, ktorú plní v duchu národných tradícií, ale i demokratických princípov. Demokratická strana vo svojej predvolebnej výzve vyzdvihla tiež význam mladej generácie, ktorá má byť vedená a organizovaná v národnom a kresťanskom duchu.¹⁰¹

Samozrejme, tlačové orgány DS *Čas*, *Demokrat*, *Ozvena* i *Демократический голос*, ale aj rečníci na predvolebných zhromaždeniach kritizovali politiku komunistickej strany aj činnosť národných výborov, hoci spravidla kultivovanejším spôsobom. Demokratická strana pritom využívala najmä chyby a rôzne prechmaty komunistických funkcionárov, ukrajinských roľníkov strašila kolchozmi i opisovaním biedneho života na Zakarpatskej Ukrajine a stavala sa do pozície záchrancu demokracie. Určitou zvláštnosťou predvolebného boja v tomto prostredí bola skutočnosť, že ho navonok prekryvali relatívne blízke národné záujmy oboch hlavných rivalov: Demokratickej strany a Komunistickej strany Slovenska.¹⁰²

101 Избирательный призыв демократической партии : За победу демократии и христианского мировоззрения. In *Демократический голос*, roč. 2, 23. máj 1946, č.10, s. 2.

102 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku a parlamentné voľby v rokoch 1946 a 1948. In BARNOVSKÝ, M. – IVANIČKOVÁ, E. (eds.). *Prvé povojnové voľby v strednej a juhovýchodnej Európe*. Bratislava : Veda, 1998, s. 194.

Výsledky volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia z 26. mája 1946 z celoštátneho hľadiska priniesli jasné víťazstvo komunistov, keď KSC spolu s KSS získala 38,12 % všetkých odovzdaných hlasov. Bolo odrazom skutočnosti, že ľavicové alternatívy spoločenského vývoja posilnené v období povojnovej hospodárskej a politickej krízy v celej Európe mali v Československu mimoriadne silnú odozvu. Tieto tendencie získali na intenzite predovšetkým obrovskou popularitou ZSSR, ktorý sa vo vedomí ľudí asi automaticky spájal s komunizmom. KSC sa presadila hlavne v českých krajinách, kde ohrozenie germanizmom bolo pochopiteľne vnímané omnoho konkrétnejšie a kde obyvateľstvo bolo v priebehu vojny národne viac ponižené a hospodársky i morálne zdevastované.

Dalšie politické strany, s výnimkou Demokratickej strany, boli volebnými výsledkami značne sklamané. V celoštátnom meradle národnosocialistická strana získala 18,37 %, ľudová strana 15,71 %, Demokratická strana 14,14 %, sociálnodemokratická strana 12,09 %, Strana slobody 0,85 % a Strana práce 0,71 % hlasov.¹⁰³ Českí a slovenskí komunisti tak spolu s vtedy ideovo a politicky rozdeľnou a oslabenou sociálnou demokraciou získali celkom 151 z 300 poslaneckých mandátov, t. j. tesnú absolútnu väčšinu v parlamente. Ich oponenti získali totiž vo voľbách spolu 49,78 % hlasov a 149 poslaneckých mandátov.

Podstatne inak vyzerala politická scéna na Slovensku. KSS síce získala 30,6 % hlasov, avšak jej hlavný protivník, Demokratická strana, dvojnásobne viac, pretože jej kandidátom bolo odovzdaných 62,5 % všetkých platných hlasov. Výsledky volieb na Slovensku viedli komunistov k úsiliu obmedziť kompetenciu slovenských národných orgánov, v ktorých získali veľkú prevahu slovenskí demokrati a predstavovali tak vážnu prekážku v ich mocenských plánoch. S podporou časti predstaviteľov ostatných českých politických strán, ktorí boli spravidla stúpenkami unitarizmu, už v júni 1946 presadili uzavretie tzv. tretej pražskej dohody fakticky obnovujúcej centralizmus.

Negatívne dôsledky uvedenej dohody, ktorá zákonite sťažila, ba takmer znemožnila dôslednejšie a veľkorysejšie riešenie národnostnej otázky v politickej oblasti, a to tak v legislatíve, ako i exekutive, si bezprostredne neuvedomila ani reprezentácia ukrajinskej národnosti. Jej predstaviteľ v SNR V. Kapišovský na plenárnom zasadnutí 16. júla 1946 dohodu z 24. júna 1946 nadšene privítal ako prejav „*upevnenia jednotnosti našej republiky, a to na vzájomnej dôvere dvoch sebe najbližších národov Čechov a Slovákov. Máme radosť aj z toho, že sa nesplnili nádeje nepriateľov našej novej ľudovo-demokratickej republiky, ktorí tvrdili a verili, že Slováci a Česi nebudú spolunažívať a na vzájomnej dôvere budovať novú republiku*“.¹⁰⁴

Demokratická strana sa tak napriek volebnému víťazstvu nedostala do ofenzívy a v plnej miere sa nemohla ani presadiť, ani realizovať svoj program alebo predstavy o riešení existujúcich problémov. Z celoštátneho hľadiska vyšla z vo-

103 Vypočítané podľa *Štatistická príručka Slovenska 1947*, s. 306.

104 SNA, f. Kancelária SNR (K SNR). Stenografický zápis z 19. plenárneho zasadnutia SNR konaného 16. júla 1946, s. 19.

lieb víťazne KSČ a jej predstaviteľ K. Gottwald sa stal predsedom vlády. Určité snahy DS uskutočňovať vlastnú politiku často paralyzoval Slovenský národný front a masové organizácie, najmä Zväz slovenskej mládeže, Revolučné odborové hnutie a odbojové zväzy, ktoré boli pod silným vplyvom KSS.¹⁰⁵ Tieto okolnosti ovplyvnili činnosť DS a jej výsledky i na východnom Slovensku.

Voľby na východnom Slovensku vyhrala Demokratická strana ešte výraznejšie, pretože získala 69,5 % všetkých odovzdaných hlasov v tomto regióne, kým KSS len 30,6 % hlasov. Najlepšie výsledky dosiahla DS zrejme v okresoch Sobrance (90,9 %), Levoča (79 %), Spišská Stará Ves (78,5 %), Košice-vidiek (78,3 %), Prešov (78,0 %), Trebišov (77,3 %) a Snina (76,5 %), zatiaľ čo KSS sa najviac presadila v okresoch Svidník (59,6 %), Rožňava (52,6 %) a Revúca (48,9 %). (Pozri tabuľku č. 1.)¹⁰⁶

Iná situácia bola vo volebných okresoch, v ktorých sa nachádzalo viac obcí s rusínskym a ukrajínskym obyvateľstvom.¹⁰⁷ Tabuľka č. 2 prezentuje, že v nich DS, s výnimkou okresov Snina a Levoča, nezískala percentá hlasov ani na úrovni slovenského priemeru. Naopak, práve v obciach, kde bol vyšší podiel Rusínov a Ukrajincov, vo všetkých týchto okresoch, okrem okresu Snina, mali komunisti vyšší podiel hlasov než bol celoslovenský priemer, celkom 46,11 % hlasov. Inak povedané, Demokratická strana v uvedených obciach získala 50,5 % hlasov, čo však bolo o 12 % menej ako bol slovenský a o 19,5 % menej ako bol východoslovenský priemer. Naopak, Komunistická strana Slovenska v obciach s rusínskym a ukrajínskym obyvateľstvom dosiahla o 15,5 % viac hlasov ako bol priemer na Slovensku a dokonca o 21,2 % viac než priemer na východe republiky.¹⁰⁸

Skutočnosť, že Demokratická strana sa predsa len presadila a celkove aj zvíťazila tiež v obciach s rusínskym a ukrajínskym obyvateľstvom na východnom Slovensku, a to napriek silnému vplyvu komunistov v tejto oblasti, bola výsledkom viacerých faktorov. Demokratická strana vytvorením ukrajinsko-ruskej sekcie demonštrovala, že otázkam a záujmom menšiny venuje osobitnú pozornosť. Veľmi dôležitou okolnosťou bolo aj to, že Demokratickú stranu podporila gréckokatolícka cirkev, čo v tomto regióne s tradične silnou religiozitou populácie v mnohých prípadoch rozhodlo. V tomto zmysle nie je bez zaujímavosti ešte jeden fakt. Napríklad v okrese Stropkov vo všetkých obciach, v ktorých žilo obyvateľstvo rímskokatolíckeho vyznania, a v obciach s gréckokatolíckymi farskými úradmi vyšla z volieb víťazne DS, kým v obciach s prevahou obyvateľov pravo-

105 K problematike Národného frontu na Slovensku v tomto období pozri VARTÍKOVÁ, M. *Od Košíc po február: Politika slovenského národného frontu od košického obdobia do februárových udalostí (1945 – 1948)*. Bratislava : Obzor, 1968. 198 s.

106 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku, s. 199.

107 Podľa redakcie tlačového orgánu UNRP išlo o okresy Bardejov, Giraltovce, Kežmarok, Levoča, Medzilaborce, Sabinov, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov a Svidník. Pozri *Пряшевицина*, roč. 2, 4. júl 1946, č. 26, s. 3.

108 Vypočítané podľa GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku, s. 199.

Tabuľka č. 1 *Výsledky parlamentných volieb v roku 1946 v okresoch východného Slovenska*

Volebný Okres	Hlasy stranám	Str. práce		DS		KSS		Str. sl.	
		Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Bardejov	22 751	440	1,9	14 932	65,7	7 207	31,7	152	0,7
Gelnica	11 221	235	2,1	5 660	50,4	5 088	45,4	238	2,1
Giraltovce	11 488	182	1,6	8 354	72,7	2 470	21,5	482	4,2
Humenné	15 225	433	2,9	10 888	71,5	3 320	21,8	584	3,8
Kežmarok	14 255	184	1,3	9 512	66,7	4 223	29,6	340	2,4
Košice-mesto	30 380	3 029	10,0	21 053	69,3	4 850	15,9	1 148	4,8
Košice-okres	34 532	1 595	4,6	27 030	78,3	4 384	12,7	1 523	4,4
Kráľovský Chlmec	1 528	29	1,9	1 002	65,6	484	31,7	13	0,8
Levoča	13 883	157	1,1	10 970	79,0	2 647	19,1	109	0,8
Medzilaborce	12 148	407	3,4	7 058	58,1	4 469	36,7	209	1,8
Michalovce	28 128	958	3,4	20 415	72,6	5 308	18,9	1 447	5,1
Moldava	5 446	87	1,6	3 777	69,4	1 242	22,8	340	6,2
Poprad	17 068	557	3,3	11 073	64,9	5 162	30,2	276	1,6
Prešov	37 425	697	1,9	29 184	78,0	7 037	18,8	507	1,3
Revúca	12 584	219	1,7	5 964	47,4	6 150	48,9	251	2,0
Rožňava	14 175	319	2,3	6 301	44,5	7 463	52,6	92	0,6
Sabinov	23 512	485	2,1	15 304	65,1	7 004	29,8	719	3,0
Sobrance	15 761	183	1,2	14 324	90,9	1 064	6,7	190	1,2
Snina	19 151	402	2,1	14 652	76,5	3 693	19,3	404	2,1
Spišská Nová Ves	20 147	1 148	5,7	13 869	68,8	4 009	24,3	241	1,2
Spišská Stará Ves	5 488	38	0,7	4 311	78,5	1 064	19,4	75	1,4
Stará Ľubovňa	11 449	127	1,1	7 403	64,7	3 850	33,6	69	0,6
Stropkov	8 242	95	1,2	4 901	59,5	3 151	38,2	95	1,1
Svidník	8 040	119	1,5	3 079	38,3	4 792	59,6	50	0,6
Trebišov	27 572	1 201	4,3	21 312	77,3	4 406	16,0	653	2,4
Veľké Kapušany	4 744	220	4,6	3 372	71,1	1 038	21,9	114	2,4
Vranov	17 843	256	1,4	13 200	74,0	4 099	23,0	288	1,6
Vých. Slovensko	444 190	13 802	3,1	308 920	69,5	110 549	24,9	10 919	2,5
Slovensko	1 599 492	50 079	3,1	999 622	62,5	489 596	30,6	60 195	3,8

slávnej konfesie zvíťazili komunisti.¹⁰⁹ Určitú úlohu zohrali aj tradície agrarizmu, ktorý mal v tejto oblasti vzhľadom na jej ekonomickú štruktúru veľmi silné pozície už v minulosti.

109 BRIŠKÁR, J. *Vznik a činnosť Demokratickej strany na východnom Slovensku. Kandidátska dizertačná práca*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1970, s. 113.

Tabuľka č. 2 *Výsledky parlamentných volieb v roku 1946 v okresoch východného Slovenska s vyšším podielom Rusínov a Ukrajincov*

Volebný Okres	Obce	Hlasy stranám	Str. práce		DS		KSS		Str. sl.	
			Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Medzilaborce	48	11 418	306	2,6	6 523	57,1	4 445	38,9	144	1,4
Svidník	47	7 780	111	1,4	3 005	38,6	4 614	59,3	50	0,7
Snina	46	14 526	285	1,9	10 795	74,3	3 117	21,4	329	2,4
Stropkov	38	5 835	82	1,4	3 000	51,4	2 671	45,7	82	1,5
Bardejov	36	9 425	219	2,3	3 038	32,2	6 089	64,6	79	0,9
Sabinov	22	6 240	206	3,3	2 041	32,7	3 937	63,0	56	1,0
Giraltovce	15	1 658	16	0,9	812	48,9	779	46,9	51	3,3
Stará Ľubovňa	14	5 105	36	0,7	1 886	36,9	3 166	62,0	17	0,4
Kežmarok	4	1 036	1	0,0	584	56,3	430	41,5	21	2,2
Levoča	3	1 150	9	0,7	758	65,4	378	32,8	5	0,7
Spolu	273	64 173	1 271	1,9	32 442	50,5	29 626	46,1	834	1,3

Demokratická strana v predvolebnej agitácii primerane využívala aj hospodárske a sociálne ťažkosti v severovýchodných okresoch Slovenska a v tlačí i na zhromaždeniach občanov často pertraktovala otázky rekonštrukcie tohto kraja a náhrady vojnových škôd, ktoré boli medzi tunajšími ľuďmi veľmi živé. Na druhej strane, práve skutočnosť, že funkcionári a stúpenci DS boli odolnejší voči emocionálnym argumentom a zdržanlivejší pri akceptovaní niekedy aj prehnaných požiadaviek z tohto regiónu, slúžila komunistom na to, aby demokratov obviňovali z neprajníctva a zo sabotovania povojnovej pomoci severným okresom východného Slovenska.

V prospech Demokratickej strany pôsobila aj istá otvorenosť národnej orientácie rusínskeho obyvateľstva a nedoriešená otázka jeho národnej príslušnosti. Komunisti viac inklinovali k ukrajinskej orientácii, rešpektovali aktuálne stanovisko Moskvy aj závery Komunistickej internacionály z polovice dvadsiatych rokov, čo v súvislosti s kolujúcimi chýrmi o vysťahovaní Ukrajincov do ZSSR nahrávalo Demokratickej strane. Noviny *Пряшевщина* dokonca priamo obvinili demokratov z úmyselného šírenia takýchto chýrov, čo však títo pohotovo a pomerne ľahko vyvrátili.¹¹⁰ Pretrvávajúce obavy z možného pripojenia časti Slovenska k ZSSR sa voličom v severovýchodných okresoch predsa len zdali byť o čosi reálnejšie v prípade volebného víťazstva komunistov, a tak časť z nich možno volila aj pod vplyvom tejto kombinácie.¹¹¹ Navyše, Demokratická strana sa otvo-

110 Porovnaj После выборов. In *Пряшевщина*, roč. 2, 30. máj 1946, č. 20, s. 1 a Результаты выборов в учредительное народное собрание. In *Демократический голос*, roč. 2, 5. jún 1946, č. 11, s. 2.

111 SNA, f. ÚV KSS, Pléna ÚV KSS, Zasadnutie ÚV KSS 31. júla – 1. augusta 1946.

rene štylizovala do pozície garanta, že Slovensko nepostihne osud Zakarpatskej Ukrajiny.¹¹²

Predsedníctvo UNRP prerokovalo výsledky parlamentných volieb na svojom zasadnutí dňa 8. júna 1946. Konštatovalo, že poslancami Ústavodarného národného zhromaždenia sa stali aj traja poslanci ukrajinskej národnosti, avšak nie ako členovia, resp. reprezentanti UNRP, ale ako kandidáti politických strán. Mandáty poslancov ÚNZ totiž získali I. Levkanič a V. Zavacký za DS a P. Babej za Komunistickú stranu Slovenska.¹¹³ S nevôľou bola prijatá skutočnosť, že oproti predchádzajúcemu obdobiu je v parlamente menej Ukrajincov, čo bolo bezdôvodne označené za manipuláciu s hlasmi ukrajinských voličov. Predseda UNRP V. Karaman sa vyjadril v tom zmysle, že Ukrajinci mohli byť partnermi Čechov a Slovákov, iba kým boli delegovaní UNRP a nie politickými stranami.¹¹⁴ Za prvoradú úlohu ukrajinských poslancov v ÚNZ predsedníctvo stanovilo zabezpečenie práv Ukrajincov v budúcej ústave.¹¹⁵

Na základe volebných výsledkov členmi Slovenskej národnej rady sa stali štyria predstavitelia ukrajinskej národnosti: A. Bogdanov a J. Suchý za Demokratickú stranu, V. Kapišovský a Dr. I. Rohaľ-Iľkiv za Komunistickú stranu Slovenska. Predsedníctvo UNRP sa z rovnakých pohnútok usilovalo tento stav zmeniť a zástúpenie Ukrajincov v SNR zvýšiť. UNRP sa prípisom č. 288/46 z 22. júla 1946 obrátila na Predsedníctvo ÚV KSS so žiadosťou o možnosť obsadiť dve miesta v SNR. Žiadosť odôvodňovala tým, že voliči v ukrajinských obciach volili KSS, že UNRP „*veľmi záleží na jedine možnej komunistickej orientácii ukrajinského ľudu*“ a poslancov potrebujú, aby paralyzovali činnosť Demokratickej strany.¹¹⁶

Dňa 23. júla 1946 Predsedníctvo UNRP odoslalo Predsedníctvu SNR list s obdobnou požiadavkou. Odvolávalo sa na uznesenie Predsedníctva SNR z 25. mája 1945 č. 837/1945, na základe ktorého UNRP dostala právo delegovať do SNR piatich zástupcov, a žiadalo, aby uvedené uznesenie zostalo v platnosti aj po voľbách. Listy s totožným obsahom boli poslané Slovenskému národnému frontu a sekretariátom ostatných politických strán.¹¹⁷ Predsedníctvo SNR prípisom č. 15 164/1946 z 26. júla 1946 oznámilo UNRP, že podľa § 1 a § 3 nariadenia SNR č. 91/1946 Zb. nariadení SNR zo dňa 16. júla 1946 bola SNR rekonštruovaná tak, že politické strany, ktoré dostali hlasy pri voľbách do ÚNZ, podali listiny kandidátov a mandáty sa rozdelili podľa pomeru získaných hlasov. V tomto zmysle okrem politických strán nikto nemá právo na zástúpenie v SNR. Predsedníctvo zároveň zdôraznilo, že nemá žiadny vplyv na zostavovanie listín jednot-

112 BRIŠKÁR, J. Voľby v roku 1946 a politika Demokratickej strany na východnom Slovensku. In *Historica Carpatica* 5. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 25.

113 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 798.

114 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 798. Pozri tiež Опыт выборов. In *Пряшевицина*, roč. 2, 6. jún 1946, č. 22, s. 1.

115 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 798.

116 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, neprotokolované.

117 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 801.

livých strán, a tak nemôže meritórne riešiť zastúpenie UNRP v Slovenskej národnej rade.¹¹⁸

Domnievame sa, že jedným z hlavných ideových dôvodov ambícií UNRP na úseku politickej reprezentácie Ukrajincov a Rusínov bolo presvedčenie, že uvedené etnikum žijúce na Slovensku netvorí národnostnú menšinu, ale je samostatným národom. Túto tézu totiž v rokoch 1945 – 1948 UNRP prezentovala a obhajovala nielen v tlači, ale v podstate takmer vo všetkých oficiálnych dokumentoch vlastnej proveniencie. Propagovanie a presadzovanie tohto stanoviska po voľbách v roku 1946 dokonca nadobúdalo na intenzite, a to v súvislosti s prípravou ústavy a z toho vyplývajúcim úsilím ústavne zakotviť iné postavenie Ukrajincov, než aké sa všeobecne očakávalo vo vzťahu k národnostným menšinám v povojnovom období. Stanovisko UNRP k tejto otázke prezentoval na zasadnutí SNR V. Kapišovský, ktorý tlmočil požiadavku, „*aby v čo najkratšom čase došlo k zákonitej úprave pomeru Slovenskej národnej rady a Ukrajinskej národnej rady, poľažne pomeru Čechov a Slovákov na jednej strane s Ukrajincami žijúcimi na území ČSR na strane druhej. My Ukrajinci, ktorí sme spolu s Čechmi a Slovákami bojovali za našu republiku a teraz ju spoločne budujeme, necítíme sa byť národnostnou menšinou, ale chceme byť rovnoprávnymi*“.¹¹⁹

Vo všeobecnosti sa však UNRP postavila konštruktívne k československému štátu i k politickému vývoju v republike. Pre rusínske a ukrajinské obyvateľstvo totiž celkom nádejne vyznieval v tom čase pertraktovaný tzv. budovateľský program tretej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov K. Gottwalda, ktorý bol v ÚNZ jednomyseľne prijatý 8. júla 1946. Jeho realizácia na úseku obnovy vojnou zničených oblastí, industrializácie Slovenska, sociálneho a kultúrneho rozvoja i rastu životnej úrovne mohla len pozitívne ovplyvniť postoj UNRP, ktorá vypracovala vlastný návrh projektu dvojročného plánu práve pre oblasť severovýchodného Slovenska.

V tejto súvislosti predstaviteľia UNRP V. Karaman, I. Rohaľ-Il'kiv, P. Babej a V. Zavacký navštívili 3. októbra 1946 podpredsedov vlády J. Ursíniho a V. Širokého, ktorým v mene rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva vyjadrili podporu a vôľu aktívne sa podieľať na realizácii *Budovateľského programu vlády K. Gottwalda*. Súčasne vyslovili požiadavku, aby členom Sekretariátu hospodárskej rady vlády bol tiež zástupca UNRP. Táto otázka bola prekonzultovaná v ten istý deň s Dr. Outratom s tým, že pri hospodárskej rade by malo začať pracovať ukrajinské oddelenie od januára 1947.¹²⁰

11. októbra 1946 prijal v tejto súvislosti delegáciu UNRP aj predseda Slovenskej národnej rady J. Lettrich, ktorý im prisľúbil podporu a pomoc pri riešení nielen v sociálnych, ekonomických, ale aj v kultúrnych, politických a práv-

118 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, neprotokolované.

119 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 4. Stenografický zápis z 19. zasadnutia SNR, 16. júl 1946, s. 19.

120 Заместители председателя правительства приняли представителей УНРП. In *Пряшевщина*, roč. 2, 10. október 1946, č. 37, s. 1. Dr. Ing. E. Outrata bol vtedy generálnym sekretárom Hospodárskej rady a podpredsedom Ústrednej plánovacej komisie.

nych problémoch postavenia rusínskej a ukrajinskej populácie na Slovensku a jej reprezentantky UNRP.¹²¹ V. Karamana a I. Rohaľa-Iľkiva 16. októbra 1946 prijal v Košiciach na záver svojej cesty na východné Slovensko tiež predseda Zboru povereníkov G. Husák. Predstavitelia UNRP aj jeho informovali o svojich jednaniach s podpredsedami vlády a s predsedom SNR v súvislosti so zapojením Rusínov a Ukrajincov do plnenia dvojročného plánu.¹²²

Napriek naďalej proklamovanej jednote sa však už v lete 1946 začali v UNRP zjavne vyhrocovať vnútorné rozpory medzi komunistami a ich stúpecami na jednej strane a členmi URS DS na strane druhej, ktorí boli nespokojní s tým, že volebné víťazstvo DS na ich pozícii v predsedníctve, v pléne ani v okresných výboroch UNRP nič nezmenilo. Je potrebné uznať, že Demokratickej strane sa dovtedy nedarilo presadiť vlastnú politickú líniu na pôde UNRP, ba nedosiahla v nej ani paritné zastúpenie, ktoré bolo inak v organizáciách Národného frontu i v národných výboroch takmer úzkostlivo dodržiavané. Bolo preto celkom pochopiteľné, že po voľbách členovia Ukrajinsko-ruskej sekcie DS žiadali rekonštrukciu UNRP a jej orgánov.

Ukrajinsko-ruská sekcia Demokratickej strany sa preto zišla na zasadnutí v Prešove 18. septembra 1946 a odoslala UNRP rezolúciu obsahujúcu požiadavky, ktorých splnenie by DS zaistilo rozhodujúci vplyv v UNRP a značné posilnenie jej postavenia medzi rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom vôbec. Členovia Ukrajinsko-ruskej sekcie DS žiadali zvolať zjazd zástupcov ukrajinského obyvateľstva, pretože UNRP sa im zdala byť neiniciatívnou a neproduktívnou organizáciou, ktorá neplní svoj program. Podrobili kritike Predsedníctvo UNRP, ktoré vraj nezasadá pravidelne a niektoré javy len registruje. Ultimatívne požadovali, aby sa uskutočnila reorganizácia UNRP, inak sa členovia DS nebudú zúčastňovať jej práce a za jej činnosť odmietajú niešť zodpovednosť.¹²³

S požiadavkou zvolania tretieho zjazdu vystúpili členovia Demokratickej strany tiež na zasadnutí Predsedníctva UNRP 23. septembra 1946. Keďže zvolanie zjazdu nebolo v jeho kompetencii, bolo rozhodnuté uvedený návrh predložiť plénu UNRP na jeho najbližšom zasadnutí. Predseda sekcie V. Zavacký zároveň nastolil aj problém uzákonevania existencie UNRP a odvolávajúc sa na slová predsedu SNR J. Lettricha, zdôraznil, že musí sa tak stať do jedného mesiaca, inak nebude možné zahrnúť rozpočet UNRP do nákladov štátneho rozpočtu. Komunisti v predsedníctve oponovali tým, že kodifikácia UNRP v tomto termíne je nereálna, pretože je v právomoci ÚNZ a môže byť riešená až v súvislosti s novou ústavou.¹²⁴

Rezolúciu Ukrajinsko-ruskej sekcie DS prerokovalo plénum UNRP 17. novembra 1946. S referátom k tejto otázke vystúpil poslanec Ústavodarného národ-

121 Представители УНРП у председателя СНС Д-ра Летриха. In *Пряшевицина*, гоґ. 2, 17. октoбер 1946, ґ. 38, s. 1.

122 Все наши права будут обезпечены в конституции ЧСР. In *Пряшевицина*, гоґ. 2, 24. октoбер 1946, ґ. 39, s. 1.

123 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948. Rezolúcia Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany z 18. septembra 1946.

124 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 972.

ného zhromaždenia I. Levkanič, ktorý navrhol reorganizáciu Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny a jej okresných výborov podľa výsledkov májových volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia. Podľa tohto návrhu, kandidátku na členov by predkladali politické strany do stanoveného termínu a spoľahlivosť navrhovaných kandidátov by preverovali osobitné komisie. Zároveň žiadal, aby bol ihneď určený termín, kedy bude zvolaná nová UNRP.¹²⁵

Na návrhy I. Levkaniča hneď reagoval predseda UNRP V. Karaman. Zdôraznil, že zjazd konaný 7. októbra 1945 zodpovedal všetkým demokratickým zásadám, preto v mene predsedníctva odmietol zvolanie nového zjazdu a zasahovanie politických strán do činnosti UNRP. Na základe stanoviska pléna k uvedenej problematike členovia sekcie DS svoje návrhy stiahli z rokovania. Postoj pléna UNRP k tejto otázke bol napokon celkom prirodzený a dal sa očakávať, pretože reorganizáciou UNRP na základe pomerného zastúpenia by jeho veľká časť členstvo v UNRP stratila. Plénum však prijalo kompromisný návrh vytvoriť na princípe politickej parity dohodovaciu komisiu, ktorá by riešila sporné otázky medzi členmi KSS a DS v UNRP.¹²⁶

Výsledky pléna UNRP zo 17. novembra 1946 predstaviteľov URS DS nemohli uspokojiť. Preto 30. novembra 1946 poslali Predsedníctvu UNRP vyhlásenie, že budú bojkotovať zasadanie UNRP, kým táto nepristúpi na ich požiadavky.¹²⁷ V. Karaman síce navrhoval považovať toto vyhlásenie za bezpredmetné, pretože návrhy týkajúce sa tohto problému podávateľa na pléne UNRP stiahli, súhlasil však so zvolaním spoločnej schôdze na zmierenie oboch táborov. Porada sa naozaj uskutočnila, a to dňa 15. decembra 1946 za účasti P. Babeja a V. Kapišovského za KSS, I. Bobaka a V. Zavackého za DS a V. Karamana, P. Židovského a E. Bissovej ako nestraníkov. Účastníci porady sa dohodli na vytvorení komisie, do ktorej boli zvolení I. Rohaľ-Il'kiv, V. Kapišovský, I. Bobak a A. Bogdanov. Komisia hneď dostala úlohu pripraviť návrh na reorganizáciu okresných výborov UNRP a ich zastúpenia v pléne UNRP.

Členovia komisie koncom decembra 1946 skutočne vypracovali spoločný návrh, ktorý predpokladal, že členov pléna UNRP nebudú nominovať jednotlivé politické strany, ako si predstavovala DS, ale budú volení zástupcami ukrajinských a rusínskych obcí v jednotlivých okresoch, pričom členmi UNRP sa stane 15 kandidátov navrhovaných Demokratickou stranou a 14 kandidátov z kandidátnej listiny KSS. Komisia súčasne odporúčala, aby bolo plénum UNRP rozšírené o sedem členov predsedníctva, o dvoch členov odbojových zložiek, zástupcu Zväzu mládeže Karpát, o predstaviteľa spolku „Duchnovič“, ako aj o predsedov okresných výborov UNRP.¹²⁸

125 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 833.

126 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948. Protokol zo zasadnutia pléna UNRP 17. novembra 1946.

127 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 834.

128 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. *K politickému a sociálnoekonomickému postaveniu Rusínov-Ukrajincov*, s. 40.

Prirodzene, tento návrh sa nemohol stať východiskom zo slepej uličky, keďže Ukrajinsko-ruská sekcia DS nesúhlasila s členstvom predsedov okresných výborov UNRP v jej pléne, pretože by automaticky posilnili vplyv komunistov v tejto inštitúcii.¹²⁹ Členovia Demokratickej strany odmietli aj rozhodnutie Predsedníctva UNRP, ktoré bolo prijaté na zasadnutí 27. januára 1947, aby z pôvodných 29 členov pléna podľa straneckej príslušnosti boli desiatí členovia KSS, jedenásti členovia DS a ôsmi nestraníci. Viktor Zavacký pritom argumentoval skutočnosťou, že v prípade nestraníkov ide spravidla o ľudí, ktorí majú veľmi blízky vzťah práve ku KSS.¹³⁰

Úsilie URS DS aspoň čiastočne oslabiť dominantné postavenie komunistov v UNRP a tým revidovať aj jej celkovú politickú profiláciu a formujúcu sa národnokultúrnu orientáciu demonštroval aj II. zjazd Ukrajinsko-ruskej sekcie, ktorý sa uskutočnil 22. februára 1947. Prijatá rezolúcia na úseku politického života vyjadrovala skutočnosť, že delegáti uznávajú československý štát, oceňujú jeho zahraničnopolitickú orientáciu na ZSSR, avšak žiadajú tiež uznanie plnej rovnoprávnosti Ukrajincov a Rusínov v republike. Delegáti vyslovili aj svoje odhodlanie brániť kultúrne a národné záujmy ukrajinského a rusínskeho obyvateľstva. Uznali UNRP za jeho najvyššiu reprezentáciu, avšak svoju účasť na jej činnosti, podľa očakávania, podmienili rekonštrukciou všetkých jej orgánov na základe výsledkov volieb z 26. mája 1946. V hospodárskej oblasti sa delegáti zjazdu prihlásili k plnej podpore dvojročného plánu obnovy a rozvoja národného hospodárstva a rovnako ako komunisti požadovali premiestnenie časti ľahkého priemyslu do severných okresov východného Slovenska, rekonštrukciu vojnou zničených obcí, likvidáciu vojnových škôd a uvoľnenie viazaných vkladov v regióne.¹³¹

Rozpory a napätie medzi URS DS a KSS, ktoré boli vážnou prekážkou v činnosti UNRP, sa podarilo čiastočne zmierniť 17. marca 1947, kedy sa z iniciatívy Prezídia UNRP uskutočnila porada predstaviteľov oboch táborov. Jej výsledkom bolo uzavretie dohody, podľa ktorej Predsedníctvo UNRP bolo rozšírené na jedenásť členov, pričom piati zastupovali Demokratickú stranu, štyria reprezentovali komunistov a dvaja boli nestraníkmi. Novými členmi predsedníctva sa stali A. Bogdanov, I. Levkanič a J. Suchý za DS a V. Kapišovský za KSS. Funkcia generálneho tajomníka bola rozčlenená na post organizačného tajomníka, ktorým zostal Dr. I. Rohaľ-Il'kiv, a miesto ekonomického tajomníka, ktoré zaujal predseda URS DS V. Zavacký. Zmluvné strany sa zároveň dohodli, že zmeny v pléne UNRP sa uskutočnia prostredníctvom reorganizácie okresných výborov, a to podľa výsledkov volieb z 26. mája 1946.¹³²

129 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 887.

130 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 899.

131 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948. Rezolúcia zjazdu delegátov okresných organizácií DS všetkých rusko-ukrajinských okresov východného Slovenska, poslancov a delegátov Ukrajinsko-ruskej sekcie DS zo dňa 22. februára 1947.

132 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 899. Pozri tiež Соглашение. In *Демократический голос*, roč. 3, 20. marec 1947, č. 6, s. 2.

Spoločenský vývoj na severovýchodnom Slovensku v roku 1946 a v prvej polovici nasledujúceho roka ukázal, že Ukrajinsko-ruskej sekcii DS sa iba s veľkou námahou a len čiastočne darilo obmedzovať prevládajúci vplyv komunistov v tomto regióne a postupne sa priblížiť k politickej rovnováhe. V tejto súvislosti považujeme za potrebné uviesť, že na určité korektúry v politickej a národnej orientácii tunajších Rusínov a Ukrajincov mali často väčší vplyv dôsledky pohybu a pôsobenia jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády (UPA) na východe Slovenska a problémy okolo tzv. opcie, než zdĺhavé prebojovávanie kádrových, organizačných a ideových zmien v orgánoch UNRP.

UPA bola pôvodne súčasťou mohutného národne motivovaného hnutia za utvorenie samostatného nezávislého štátu – Veľkej Ukrajiny, ktorá by vznikla spojením všetkých území s ukrajinským obyvateľstvom. V boji proti najväčším nepriateľom – Poľsku a ZSSR využívali ukrajinskí nacionalisti i podporu zo strany nacistického Nemecka, hoci od roku 1943 bojovali už na dvoch frontoch: proti Sovietskemu zväzu i Nemecku, ktoré nespĺnilo ich očakávanie. Po skončení vojny mala UPA hlavnú základňu v juhovýchodnom Poľsku, kde operovali najmä v súvislosti s akciami poľských bezpečnostných orgánov proti Lemkom, teda Rusínom a Ukrajincom na sever od Karpát, v západnej Haliči. Príslušníci jednotiek UPA alebo tiež tzv. banderovci, ako ich nazývame podľa jedného z vodcov hnutia S. Banderu, náporu poľskej armády a bezpečnosti i sovietskych bezpečnostných síl čelili partizánskym spôsobom boja v pomerne rozsiahlom regióne východného Poľska a západnej Ukrajiny. Skupiny banderovcov na naše územie prenikali od leta 1945 do novembra 1947, najmä v troch väčších vlnách, ktoré sa však od seba rozsahom i zámerom značne líšili.

V lete 1945 sa dostali skupinky banderovcov do okresov Bardejov a Medzilaborce, ale aj Humenné a Prešov. Ich akcie mali prevažne prieskumný charakter, do väčších bojov sa nepúšťali a po zásahu československých ozbrojených zložiek a jednotiek Červenej armády ustúpili. Od miestneho obyvateľstva požadovali potraviny, lieky a informácie o rozmiestnení a pohybe ozbrojených síl.¹³³ V novembri a decembri 1945 sa pohyby banderovcov v regióne zintenzívnili, najmä v okrese Snina. V tom čase zavraždili miestnych aktivistov KSS, vraždy pripisovali banderovcom, rovnako im pripísali aj zavraždenie skupiny Židov 6. decembra 1945 v Kolbasove.¹³⁴ Koncom roka sa oddiely banderovcov stiahli na poľské územie.

Druhá fáza pôsobenia banderovcov na území Slovenska sa začala v marci 1946 a tentoraz mala skôr propagandistický charakter, aj keď ozbrojené jednotky banderovcov, tzv. sotne, mali spolu niekoľko stoviek mužov. Banderovci počas výprav, tzv. rejdov, zvolávali verejné zhromaždenia, na ktorých priamo vystupovali s ostrou kritikou komunizmu, politiky ZSSR i ľavicových režimov vytváraných v Poľsku i v Československu a predpovedali skorý vojnový konflikt ZSSR a západných mocností. Aktivita banderovcov na jar 1946 čiastočne ovplyvnila aj pred-

133 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 301.

134 ŠMIGEL, M. Vraždy židov a komunistov na severovýchodnom Slovensku v roku 1945: Kolbasovská tragédia. In *Acta historica Neosoliensia* 10. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 2007, s. 217-231.

volebnú kampaň i výsledky volieb v niektorých okresoch a obciach, hoci ju priamo spájať s činnosťou Demokratickej strany v tomto regióne by bolo neseriózne. Prepady obcí prinášali obyvateľstvu predovšetkým hospodárske škody, a to v oblasti, ktorá značne utrpela vojnou a v ktorej životná úroveň očividne zaostávala.¹³⁵

Po atentáte príslušníkov UPA na gen. K. Świerczewského na jar 1947 začala poľská armáda generálnu ofenzívu a donútila banderovcov na totálny ústup. Niektoré skupiny sa usilovali presunúť cez územie Československa do Rakúska alebo Bavorska. Proti už značne zdecimovaným a oslabeným jednotkám, ktoré nevyhľadávali boje a postupovali dopredu hlavne v noci, boli nasadené početné jednotky armády, bezpečnosti, ba aj reaktivovaní partizáni.¹³⁶ Posledné banderovské skupiny u nás zneškodnili v novembri 1947, avšak niektorým menším skupinkám a jednotlivcom sa predsa len podarilo dosiahnuť vytyčený cieľ.

Pohyb a aktivity oddielov i malých skupín príslušníkov UPA, ako aj represívne akcie voči nim, mali v rokoch 1945 – 1947 určitý vplyv na politický život najmä severovýchodného Slovenska. U obyvateľstva vyvolávali pocit ohrozenia, ale aj pochybnosti, neistotu, resp. aj obavy z prítomnosti i budúcnosti. Vo viacerých obciach sa komunistické organizácie takmer rozpadli a vytvárala sa živná pôda pre šírenie najrozmanitejších, väčšinou úplne nepravdivých chýrov, ktoré spoločenskú situáciu značne destabilizovali, vrátane fungovania štátnej správy, najmä na miestnej úrovni.

Väčšina rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku násilné činy banderovcov odsudzovala a ich akcie, napriek očakávaniam hlavného velenia UPA, z vlastnej iniciatívy vôbec nepodporovala a spolupracovala len pod hrozbou násilia. Proti banderovcom veľmi aktívne vystupovala UNRP, ich pôsobenie verejne pranierovala a plne schvaľovala vládne opatrenia. UNRP dokonca vydala aj 15 000 letákov, v ktorých vyzývala Ukrajincov, aby „banderovské bandy“ nepodporovali. Navyše, Predsedníctvo UNRP sa dňa 6. septembra 1947 obrátilo na vládu ČSR so žiadosťou, aby Ukrajincom, ktorí sú občanmi Československa a boli partizánmi alebo vojakmi československej armády v zahraničí a sú tak spoľahlivými občanmi, boli vydané zbrane a mohli tak účinne bojovať proti banderovcom.¹³⁷ Spolu so Zväzom slovenských partizánov organizoval dobrovoľníkov do boja proti UPA aj Zväz ukrajinsko-ruských partizánov v Prešove.¹³⁸

Na druhej strane musíme konštatovať, že banderovci predsa len mali určitý vplyv na vývoj národného povedomia obyvateľstva v tomto regióne. Je však paradoxné, že ich pohyb a akcie v severných okresoch východného Slovenska ukrajinskú národnú identitu tam žijúcich ľudí vôbec neposilnili a ukrajinskú národnostnú príslušnosť medzi obyvateľstvom, vzhľadom na extrémne nacionalistické idey a prejavy, skôr diskreditovali. V tomto zmysle preto možno vlastne konšta-

135 MIČKO, P. Ukrajinská povstalecká armáda (UPA) na Slovensku v roku 1946. In *Annales historici Presovienses 6/2006*. Prešov : Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, 2006, s. 198-216.

136 FIALA, J. *Zpráva o akci B*. Praha : Vyšehrad, 1994, s. 110 a n.

137 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 900.

138 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1001.

tovať, že vo vtedy prebiehajúcom procese národnej identifikácie menšiny prítomnosť UPA ani boj proti banderovcom¹³⁹ jej integrovaniu vôbec nepomohli, diferenciáciu národnej, resp. etnickej a jazykovo-kultúrnej orientácie iba potvrdili a jej prirodzené riešenie odsunuli.

K určitému oslabeniu národnouvedomovacieho hnutia medzi rusínskym a ukrajínskym obyvateľstvom na Slovensku, no i politických ambícií jeho predstaviteľov a už ani nehovoriac o znížení početnosti uvedeného etnika, došlo tiež v dôsledku uskutočňovania nie vždy dobre pripravenej tzv. opcie občianstva a s ňou spojených problémov a nejasností. Opcia, ktorá bola uskutočnená v súvislosti s pripojením Podkarpatskej Rusi k ZSSR, ako aj jej druhá fáza v zmysle osobitnej zmluvy z júla 1946 však takéto dôsledky evidentne mala.

Protokol k československo-sovietskej zmluve o Zakarpatskej Ukrajine z 29. júna 1945 umožňoval, aby osoby českej a slovenskej národnosti a ich rodinní príslušníci žijúci na území Zakarpatskej Ukrajiny, resp. osoby pôsobiace v I. československom armádnom zbore v ZSSR, optovali pre československé štátne občianstvo, kým občania ruskej, ukrajinskej a bieloruskej národnosti žijúci na území Československa si mohli zvoliť občianstvo ZSSR. Do ukončenia základnej opčenej lehoty, t. j. do 1. januára 1946, bolo evidovaných zhruba 18 000 opčných prehlásení pre ZSSR. Po jej predĺžení, ešte v priebehu januára, došlo ďalších 2000 žiadostí.¹⁴⁰ V zmysle uvedenej dohody sa však napokon skutočne odsťahovalo do ZSSR len 8170 ľudí z východného Slovenska.¹⁴¹

Rámec protokolu k zmluve z 29. júna 1945 o opcii občianstva však značne prekročila československo-sovietska dohoda o vzájomnej opcii a presídlení z 10. júla 1946, podľa ktorej iba občania českej národnosti z bývalej Volyňskej gubernie si mohli vybrať československé štátne občianstvo, ale na druhej strane, všetky osoby ukrajinskej, ruskej alebo aj bieloruskej národnosti, ktoré boli československými štátnymi príslušníkmi, mali právo žiadať o sovietske občianstvo a vysťahovať sa do ZSSR do 15. marca 1947. Žiadosti o opciu bolo treba podať do 15. septembra 1946 hlavnému splnomocnencovi ZSSR, resp. oblastným splnomocnencom, ktorých sídla boli v Prahe, Plzni, Brne, Bratislave, Prešove, Bardejove, Humennom a Medzilaborciach, alebo k nim prideleným vládnym zmocnencom. Zoznamy žiadateľov boli predkladané sovietskym úradom, pričom optanti sa mohli vysťahovať až po písomnom vyrozumení o súhlase sovietskych štátnych orgánov, ako aj po zapísaní do zoznamu presídlelcov.¹⁴²

Údaje o počtoch optantov na jednej alebo druhej strane, resp. osôb, ktoré sa na základe opcie občianstva skutočne do ZSSR presťahovali, a, naopak, vysťahova-

139 Pozri ŠMIGEL, M. *Banderovci na Slovensku (1945 – 1947)*. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica : 2008, 230 s.

140 Těšnopisecké správy o schůzích Prozatímního národního shromáždění ČSR, 27. schůzda, 31. január 1946.

141 ВАНАТ, І. *Нариси новітньої історії українців, II.*, s. 265.

142 VACULÍK, J. Přesídlení Ukrajinců z Československa do SSSR v roce 1947. In *Materiály k problematice etnických skupin na území Československa*, sv. 7. Praha 1988, s. 194-200.

li sa zo ZSSR, sa v istej miere rôznia. Niektorí optanti si odchod do ZSSR v poslednej chvíli rozmysleli, no v zoznamoch figurujú. Príčina veľmi často tkvie tiež v zamieňaní a spájaní číselných položiek o presťahovaných v zmysle protokolu k zmluve o Zakarpatskej Ukrajine z roku 1945 a podľa dohody o vzájomnej opcii a presídlení z roku 1946. Diferencie vznikli aj tým, že autori používali rozdielne pramene, rôznu metodiku alebo jednoducho sa mohli vyskytnúť aj určité sčítacie chyby. Zdá sa, že pokiaľ ide o osoby presťahované do ZSSR, k realite najbližšie je konštatovanie, že celkove do ZSSR odišlo 2841 rodín, čo znamenalo 12 401 osôb, z toho 96,88 % z východu Slovenska.¹⁴³

V odbornej literatúre do roku 1990 sa v tejto súvislosti uvádzalo, že československí občania, ktorí sa rozhodli prijať sovietske občianstvo, predstavovali tú časť minority, ktorá sa identifikovala s ukrajinským národom a svojím rozhodnutím prejavila národnú aj politickú uvedomelosť. Na Ukrajinu však v skutočnosti odišli chudobní roľníci, ktorí sa spravidla považovali za Rusínov. Pravda, boli medzi nimi aj rodiny komunistov, avšak rozhodujúcu úlohu zohrali majetkové pomery, preto opcia sovietskeho občianstva mala predovšetkým sociálne, nie politické a ideologické príčiny. Optanti sa totiž domnievali, že po odchode zo zostalého, veľmi chudobného a vojnou zničeného kraja dostanú na Ukrajinu domy, polia, záhrady aj inventár, a v tomto duchu bola vedená aj agitácia. Realita veľmi skoro priniesla rozčarovanie, pretože sa neraz dostali do biednejších podmienok, než z akých prišli. Správy, ktoré sa len neoficiálnymi kanálmi dostali na Slovensko, opisovali ich život v rozpadajúcich sa usadlostiach a v kraji so zásobovacími problémami, s nedostatkom priemyselného tovaru a znepokojovanom častými prepadmi zo strany banderovských oddielov.¹⁴⁴

Problematiku opcie občianstva ZSSR spočiatku správne nepochopili ani predstavitelia UNRP, ktorí celú záležitosť spájali s tradičnou predstavou o pripojení časti územia Slovenska obývanej Rusínmi a Ukrajincami k Zakarpatskej Ukrajine.¹⁴⁵ Obdobné stanoviská sa dokonca vyskytovali aj potom, keď sa definitívne potvrdilo, že integrita Slovenska nebude narušená a otázka rusínskej a ukrajinskej menšiny sa bude riešiť v rámci Československej republiky.¹⁴⁶ Vo všeobecnosti sa však UNRP postavila k opcii v podstate rezervovane, aj keď proti nej nevystupovala a prezentovala v tomto smere pozitívne príklady. Zároveň sa usilovala, aby určitá neochota príslušníkov etnika optovať v prospech ZSSR sa nestala faktorom asimilácie, resp. prekážkou národnouvedomovacieho procesu ru-

143 ŠMIGEL, M. – KRUSKO, Š. Opcia. Proces opcie a presídlenia občanov Československa do ZSSR na základe československo-sovietskej dohody z 10. júla 1946. Prešov : Koordinačný výbor reoptantov Slovenskej republiky v Prešove, 2005, s. 135.

144 BAJCURA, I. Ukrajinská otázka, s. 77.

145 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 761.

146 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 347. Dr. I. Rohaľ-Il'kiv na otázku K. Šmidkeho, ako ukrajinské obyvateľstvo prijalo dohodu o opcii, odpovedal v tom zmysle, že väčšina Ukrajincov by sa presídlila, ale „spolu so zemou“.

sínskeho a ukrajinského obyvateľstva a tieňom na československo-sovietskych vzťahoch.¹⁴⁷

Tým väčšie rozhorčenie vyvolala správa uverejnená v slovenskej tlači 30. júla 1946, podľa ktorej predseda presídľovacej komisie pre výmenu slovenského a maďarského obyvateľstva Dr. D. Okáli na I. celoštátnej konferencii Antifašistického frontu Slovákov v Maďarsku 27. júla 1946 v Békéscsabe vo svojom prejavu okrem iného uviedol, že prebiehajú československo-sovietske rokovania o presťahovaní všetkých Ukrajincov zo Slovenska do ZSSR a Slovákov z Ukrajiny na Slovensko. Uvedená nepresná informácia, ktorá ignorovala dôležitý článok zmluvy o dobrovoľnosti opcie, sa veľmi rýchle rozšírila medzi rusínskym aj ukrajinským obyvateľstvom a viedla k jeho rezolútnym protestom. Poslanec SNR a člen ÚV KSS V. Kapišovský na zasadnutí pléna tohto orgánu na prelome júla a augusta 1946 preto vyhlásil, že Ukrajincov roztrpčila najmä skutočnosť, že boli postavení na úroveň Nemcov a Maďarov. Zdôraznil, že ukrajinské obyvateľstvo sa nebojí ZSSR, ale iba takých metód, akými sa uskutočňuje presídľovanie Ukrajincov v Poľsku.¹⁴⁸ Ostré výhrady proti obsahu kolujúcich správ vznieslo Predsedníctvo UNRP a ONV v Medzilaborciach sa s touto záležitosťou obrátil priamo na Predsedníctvo vlády ČSR.¹⁴⁹

Zbor povereníkov sa celým prípadom zaoberal na svojom zasadnutí 5. augusta 1946 a vydal vyhlásenie, v ktorom dementoval rozširované poplašné správy ako úplne neodôvodnené a nepravdivé.¹⁵⁰ Chýry o násilnom vystáhaní Ukrajincov z Československa však rezonovali tak intenzívne, že predstaviteľov etnika na severovýchode Slovenska napokon upokojoval minister národnej obrany gen. L. Svoboda, ktorý tam mal veľkú autoritu. V pozdravnom liste, ktorý prečítal plk. Kolařík účastníkom pracovnej konferencie 21. augusta 1946 v Stropkove za účasti predstaviteľov UNRP, poslancov zo severovýchodného Slovenska a zástupcov okresov Snina, Svidník, Stropkov a Medzilaborce, napísal, že „*všetky reči o presťahovaní Ukrajincov sú bezpodstatné*“.¹⁵¹ Otázka opcie sa na verejnosti znovu vynorila v prvých mesiacoch roku 1947, a to v súvislosti s prolongovaním opčenej lehoty do marca 1947. Veľmi rýchlo sa začali šíriť zvesti, že k predĺženiu termínu podania žiadosti o presídlenie viedla snaha ZSSR vyviešť z Československa podľa možnosti čo možno najviac alebo všetkých v ňom žijúcich Rusov, Ukrajincov a Bielorusov, pričom presídlení budú vraj internovaní v sibírskych koncen-

147 Заявление Президиума Украинской народной Рады Пряшевщины. In *Пряшевщина*, roč. 2, 1. august 1946, č. 29, s. 1. Ako vyplýva zo situaçnej správy Oblastného sekretariátu DS v Prešove z decembra 1946, členovia UNRP nepožiadali o sovietske občianstvo. Pozri ŠUTAJ, Š. *Národnostná otázka v činnosti politických strán*, s. 125.

148 SNA, f. ÚV KSS, Pléna ÚV KSS, Zasadnutie ÚV KSS 31. júla – 1. augusta 1946, šk. 1819.

149 VACULÍK, J. Přesídlení Ukrajinců, s. 195.

150 *Пряшевщина*, roč. 2, 22. august 1946, č. 30, s. 2.

151 Urýchlená a riadne organizovaná pomoc východoslovenskému ľudu. In *Hlas ľudu*, roč. 2, 23. august 1946, č. 187, s. 1.

tračných táboroch. V tomto zmysle sa občanom ruskej, ukrajinskej a bieloruskej národnosti logicky núkalo najjednoduchšie východisko – hlásiť sa za Slovákov.¹⁵²

Pôvod a zdroj týchto falošných informácií sa nikdy nepodarilo odhaliť a neznámymi zostali aj autori a propagátori ďalších neoverených chýrov. Aj keď ich obsah predstaviteľia štátnych orgánov, UNRP, ale aj všetkých politických strán sústavne vyhlasovali za absolútne lživý a tendenčný, predsa len do určitej miery korigoval dovtedy nadštandardne pozitívne až obdivné postoje k Sovietskemu zväzu charakteristické pre tento región. Prirodzene, uvedené fámy viac vyhovovali Demokratickej strane, ktorá sa vtedy odmietala jednoznačne stotožniť s ukrajinskou orientáciou obyvateľstva severovýchodného Slovenska, nepriala si ani vysídlenie tejto oblasti a nesúhlasila s rusifikáciou regiónu. Navyše, keďže bol všeobecne známy servilný vzťah komunistov k Moskve, politicky oslabovali svojho hlavného rivala a súčasne strane umožňovali vystupovať v úlohe obhajcu a záchrancu Rusínov. Na druhej strane, komunistická tlač vinila Demokratickú stranu z anti-sovietizmu, zo spojenia s domácou ako aj zahraničnou reakciou a zo snahy odnárodňovať obyvateľstvo severných okresov východného Slovenska.¹⁵³ V. Kapišovský na zasadnutí Okresného výboru UNRP v Medzilaborciach dokonca priamo obvinil Demokratickú stranu, že je spätá s ľudáckym podzemím a zámerne rozširuje lživú propagandu o násilnom vystáňovaní Ukrajincov z Československa.¹⁵⁴

Napriek obojstranným invektívam a striedavým úspechom vo vzájomnom boji aj v oblasti národnostnej politiky a postojov k rusínskemu a ukrajinskému obyvateľstvu na severovýchodnom Slovensku, najmä od roku 1946, ukázalo sa, že snaha Ukrajinsko-ruskej sekcie DS eliminovať vplyv komunistov v tomto regióne a dosiahnuť aspoň určitú rovnováhu, bola úspešná len čiastočne.

Na druhej strane musíme priznať, že aj v roku 1947 UNRP, napriek pretrvávajúcím politickým rozporom medzi komunistami a stúpenkami DS vo svojom vnútri, nezabúdala na plnenie jednej z hlavných úloh svojej programovej línie – ústavne zabezpečiť práva všetkého ukrajinského i rusínskeho obyvateľstva v republike a minimálne presadiť zákonnú kodifikáciu existujúceho stavu v organizovaní, vedení a riadení školských i kultúrnych záležitostí menšiny. Začiatkom roku 1947 predložila iniciatívne návrhy na ústavné a politicko-právne zaistenie národnostných práv ukrajinského i rusínskeho obyvateľstva a tiež na legislatívne zakotvenie existencie a fungovania jeho národných inštitúcií všetkým politickým stranám aj ústredným výborom Národného frontu Čechov a Slovákov v Prahe a Slovenského národného frontu v Bratislave. Delegácia UNRP už 15. januára

152 SNA, f. KV KSS Prešov, Okresné konferencie KSS, a. j. 1018. Zápisnica z okresnej konferencie KSS v Snine 20. apríla 1947. Pozri tiež Правда об оптации. In *Пряшевицина*, roč. 3, 16. január 1947, č. 4, s. 2. a Действительное состояние оптации. In *Демократический голос*, roč. 3, 1. február 1947, č. 2, s. 4.

153 Po benderovcoch kšeftárenie s optáciou. In *Hlas ľudu*, roč. 3, 26. január 1947, č. 4, s. 1.

154 Совещание Райкома УНРП в Межилаборцах. In *Пряшевицина*, roč. 3, 6. február 1947, č. 7, s. 1.

1947 navštívila ministra vnútra V. Noska, aby ho požiadala o podporu svojich požiadaviek.¹⁵⁵

Konkrétne rozhovory na túto tému viedla aj s predsedom vlády K. Gottwaldom, s predstaviteľmi politických strán a s poslancami parlamentu, vrátane predsedu ústavnej komisie ÚNZ Dr. O. Johna. Ústavní činitelia, ale aj mnohí politickí lídri s návrhmi UNRP v podstate súhlasili s tým, že jej odporúčali vyčekať do úpravy vzájomných vzťahov Čechov a Slovákov.¹⁵⁶ Predstavitelia UNRP intervenovali aj na Ministerstve národnej obrany, pričom tam žiadali o odborníkov a techniku pri odmínovaní a stavebných prácach, o vyplatenie náhrad za dodávky pre armádu a partizánske jednotky v čase vojny a o prijímanie Ukrajincov a Rusínov na vojenské školy, študijné pobyty v zahraničí a do vojenských funkcií v diplomatických službách.

V jednotkách a posádkach s vojakmi ukrajinskej národnosti mali byť vytvorené podmienky pre ich kultúrne vyžitie prostredníctvom tlače a kníh v ukrajinskom alebo ruskom jazyku. Pravda, predložili i požiadavky, ktoré nebolo možné alebo vhodné akceptovať. Takouto bol návrh ukrajinskej reprezentácie, aby v útvaroch s väčšinou vojakov ukrajinskej a rusínskej národnosti boli tej istej národnosti tiež dôstojníci, resp. aby bola vytvorená osobitná ukrajinská odbojárska organizácia, ktorá by bola súčasťou celoštátnej organizácie.¹⁵⁷ Nazdávame sa, že pri formulovaní nie celkom reálnych požiadaviek delegácia UNRP ani nerátala s ich splnením a jej skutočným cieľom bolo dosiahnuť realizáciu aspoň ich časti. Napokon, predkladanie maximalistických nárokov bolo dlhodobou taktikou UNRP v rokoch 1945 – 1948, ktorá sa neraz naozaj osvedčila.

Prípravou návrhu na právne riešenie postavenia UNRP sa po istom kompromisnom zmiernení rozporov medzi stúpcami KSS a DS zaoberalo Predsedníctvo UNRP 5. apríla 1947. Odporúčalo svojim členom organizovaným v KSS i DS pripravovať vhodnú pôdu pre podporu pripravovaného projektu. V záujme toho delegácia UNRP, ktorú tvorili predseda Vasil' Karaman, tajomníci Dr. Ivan Rohal'-Il'kiv a Viktor Zavacký a členovia SNR Alexej Bogdanov a Vasil' Kapišovský, navštívila predsedu Zboru povereníkov Dr. Gustáva Husáka, generálneho tajomníka ÚV KSS Š. Bašťovanského a tajomníka ÚV DS Dr. F. Hodžu. Cieľom týchto stretnutí bolo prerokovanie otázky uzákonenia UNRP a získanie podpory pre vlastný návrh, ktorý Predsedníctvo UNRP napokon prijalo 2. mája 1947.¹⁵⁸

UNRP prípisom č. 122/47 – prez./Dr. F – S z 5. mája 1947 predložila Predsedníctvu SNR žiadosť o uzákonenie UNRP formou nariadenia SNR. Podľa návrhu osnovy nariadenia malo byť UNRP priznané výlučné právo zastupovať ukrajijn-

155 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 463, šk. 756.

156 РОГАЛЬ-ИЛЬКИВ, И. Г. Украинская Народная Рада Пряшевщины и новая конституция. In *Пряшевщина*, roč. 4, 21. január 1948, č. 3, s. 1.

157 Представители УНРП были приняты МНО. In *Пряшевщина*, roč. 3, 23. január 1947, č. 5, s. 2.

158 Pozri *Пряшевщина*, roč. 3, 13. marec 1947, č. 11, s. 1; *Пряшевщина*, roč. 3, 24. apríl 1947, č. 17, s. 1; *Пряшевщина*, roč. 3, 8. máj 1947, č. 19, s. 1. Pozri tiež A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 844 a 901.

ské alebo rusínske obyvateľstvo žijúce na Slovensku a chrániť jeho kultúrne, sociálno-ekonomické i politické záujmy. V tomto zmysle UNRP mala mať právo:

- a) navrhovať prednostu a zamestnancov RUSÍ pri Povereníctve školstva a osvetu SNR;
- b) navrhovať prednostu a zamestnancov ukrajinského rozhlasu;
- c) vysielat' svojich zástupcov do všetkých ústredných úradov a inštitúcií, ktorých činnosť sa závažne týkala záujmov Ukrajincov-Rusov na východnom Slovensku;
- d) závažne navrhovať prednostov a vedúcich úradov a súdov v okresoch s ukrajinským alebo ruským obyvateľstvom.

V návrhu sa predpokladalo, že výdavky spojené s činnosťou UNRP budú kryté zo štátneho rozpočtu. UNRP požiadavku právneho ošetrenia svojej existencie a činnosti zdôvodňovala aj tým, že jej uskutočnenie by len fakticky zákonom potvrdzovalo daný stav a zároveň by to tiež zabránilo samozvaným reprezentantom ukrajinského a rusínskeho obyvateľstva zneužiť ho vo svoj prospech.¹⁵⁹ Predsedníctvo SNR 20. mája 1947 prijalo uznesenie, ktorým návrh UNRP predložilo Slovenskému národnému frontu. Uvedený orgán sa však vecou nezaoberal a celá záležitosť bola postupne odsúvaná, až kým neprestala byť aktuálnou.¹⁶⁰

UNRP však v lete 1947 organizovala ďalšie akcie, ktoré mali výrazne podporiť očakávané ústavné a právne riešenie problematiky rusínskej a ukrajinskej menšiny. V tomto duchu vychádzali články v novinách *Пряшевицина* a tiež vyznievali rezolúcie z verejných zhromaždení obyvateľstva. Tak napríklad v rezolúcii prijatej 2. júna 1947 na zhromaždení občanov okresu Svidník sa uvádza požiadavka, „aby náš ruský a ukrajinský ľud bol v novej ČSR plne rovnoprávny a aby táto rovnoprávnosť bola zabezpečená v novej ústave. Predstaviteľkou nášho ľudu národnosti ruskej a ukrajinskej je ľudom volená Ukrajinská národná rada v Prešove, ktorej právnú podstatu prosíme zabezpečiť zákonom“.¹⁶¹ V týchto intenciách vystupovali aj delegáti oblastných konferencií KSS v Prešove a v Michalovciach, ktoré sa konali v júni 1947.¹⁶²

12. júla 1947 Predsedníctvo UNRP s týmto zámerom zaslalo Ústavnému výboru ÚNZ memorandum požadujúce ústavne zakotviť rovnoprávnosť ukrajinského obyvateľstva.¹⁶³ Napriek zložitej politickej situácii na Slovensku na jeseň

159 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 439, šk. 606.

160 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 439, šk. 606. Dňa 6. januára 1948 bol spis až do rozhodnutia NF daný do lehoty do 30. apríla 1948. Po predložení prednostovi Úradu Predsedníctva SNR bol opäť daný do lehoty do 30. septembra 1948. Dňa 1. októbra 1948 bol predložený prednostovi na zistenie, či je vec ešte aktuálna. Spis bol evidovaný do 31. decembra 1948.

161 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 913. Preklad autori.

162 Pozri napr. SNA, f. KV KSS Prešov, Krajské (oblastné) a okresné konferencie 1947 – 1960, šk. 1. Zápisnica z oblastnej konferencie KSS v Prešove 31. mája – 1. júna 1947. Pozri tiež A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 886.

163 БАЙЦУРА, І. Розвиток політико-правового розв'язання українського питання в Чехословаччині. In *15 років на службі народу*. Пряшів : КСУТ, 1966, s. 37.

1947 však činnosť ÚNZ a prípravy dvojročného plánu iniciovali UNRP k ďalšej aktivite. Predsedníctvo UNRP preto svojím rozhodnutím zo 4. októbra 1947 písomne požiadalo poslancov ukrajinskej národnosti v parlamente o interpeláciu v tom zmysle, aby sa prerokovávanie ústavnoprávnych otázok mohli zúčastňovať aj zástupcovia UNRP.¹⁶⁴ V súvislosti s rozpracovaním dvojročného plánu na podmienky severovýchodného Slovenska obývaného Rusínmi a Ukrajincami stretla sa delegácia UNRP v dňoch 3., 11. a 16. októbra 1947 s predstaviteľmi vlády a SNR. Pri tejto príležitosti sa na nich, okrem iného, obrátili s požiadavkou, aby v novej ústave boli zakotvené i všetky občianske, politické, kultúrne a národné práva Ukrajincov žijúcich v Československej republike.

Podpredsedovia vlády J. Ursíny a V. Široký, predseda SNR Dr. J. Lettrich, ako aj predseda Zboru povereníkov Dr. G. Husák ubezpečovali predstaviteľov Ukrajincov a Rusínov o podpore požiadaviek týkajúcich sa zabezpečovania všestranného rozvoja ukrajinskej národnosti v Československu. V priebehu rokovania s Dr. J. Lettrichom dokonca odznel návrh, aby UNRP vypracovala konkrétny projekt právneho riešenia pertraktovaných otázok.¹⁶⁵ Na základe toho potom Predsedníctvo UNRP na zasadnutí 19. októbra 1947 prijalo uznesenie, ktorým poverilo Dr. I. Rohaľ-Il'kiva a A. Bogdanova vypracovať návrh právneho postavenia UNRP.¹⁶⁶

Úsilie UNRP docieľiť ústavné zaistenie národnostných práv Ukrajincov a Rusínov sa ešte vystupňovalo začiatkom roka 1948. Predsedníctvo UNRP 27. januára 1948 sa totiž rozhodlo vyslať v dňoch 3. – 5. februára do Prahy osobitnú delegáciu, ktorú tvorili predseda UNRP V. Karaman, poslanci ÚNZ P. Babej, I. Levkanič a V. Zavacký, ale tiež Dr. I. Rohaľ-Il'kiv a ostatní členovia predsedníctva okrem E. Bissovej a J. Zbihleja. Prezídium zároveň odoslalo listy generálnemu tajomníkovi ÚV KSS Š. Bašťovanskému a tajomníkovi DS Dr. F. Hodžovi, podpredsedom vlády za KSS, DS a sociálnodemokratickú stranu V. Širokému, Dr. Š. Kočvarovi a B. Laušmanovi, ako aj funkcionárom parlamentu, v ktorých sa dožadovalo potvrdenia politických práv Ukrajincov a Rusínov v budúcej ústave republiky.

Ďalšie písomné materiály odovzdala delegácia UNRP priamo hlavnému spravodajcovi ústavného výboru ÚNZ prof. Dr. V. Procházskovi. Vyslaných zástupcov UNRP prijal v Prahe 4. februára 1948 aj V. Široký a ubezpečil ich, že on osobne i komunistická strana požiadavky UNRP podporujú a celú záležitosť predložia na posúdenie ostatným politickým stranám už na zasadnutí ÚV NF dňa 5. februára 1948. Súhlas a podporné stanoviská delegácií UNRP zhodne vyjadrili aj podpredseda vlády Dr. Š. Kočvara, ako aj predseda ústavného výboru parlamentu Dr. O. John.¹⁶⁷ V oficiálnom komuniké o ceste delegácie UNRP do Prahy sa konštatovalo, že „zo strany vyševedených československých predstaviteľov ne-

164 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, list 93.

165 *Пряшевщина*, roč. 3, 9. október 1947, č. 41, 16. október 1947, č. 42 a 23. október 1947, č. 43.

166 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 826.

167 *Пряшевщина*, roč. 4, 13. február 1948, č. 6, s.1-3.

bola vyslovená žiadna pochybnosť“ ohľadom zakotvenia politickej rovnoprávnosti Ukrajincov v novej ústave.¹⁶⁸

Vedúci činitelia UNRP si napriek tomu zrejme uvedomovali možnosť, že ústava poskytne právne záruky rovnoprávnosti Ukrajincov a Rusínov len na úrovni všeobecných občianskych práv. V liste prof. Dr. V. Prochádzkovi zo 7. februára 1948 ho totiž otvorene žiadali o takú formuláciu, z ktorej by jednoznačne vyplývalo, že rovnoprávnosť Ukrajincov s Čechmi a Slovákmi sa nevzťahuje len na občianske práva, ale aj na právo používať svoj jazyk, mať vlastné školy, národnú organizáciu a pod.¹⁶⁹ Podstatný zvrat do celej záležitosti však priniesli zásadné politické zmeny, ktoré sa odohrali vo februári 1948. Tie prirodzene vyvolali živý záujem aj medzi Rusínmi a Ukrajincami, ktorých značná časť podporovala KSS už od roku 1945, čo napokon potvrdili aj voľby v roku 1946.

Dňa 22. februára 1948 sa uskutočnilo mimoriadne zasadnutie Predsedníctva UNRP, na ktorom sa zúčastnili V. Karaman, P. Babej, Dr. I. Rohaľ-Iľkiv, E. Bissová, A. Bogdanov, V. Kapišovský, I. Levkanič, V. Zavacký a J. Zbihlej. Vystúpenia členov KSS V. Kapišovského a I. Rohaľa-Iľkiva, ale aj diskusné príspevky ostatných členov prezídia vyjadrovali jednoznačnú podporu vláde K. Gottwalda a jeho návrhu, aby miesta ministrov, ktorí odstúpili, hneď zaujali osoby „pokrokovej“ orientácie. V tomto zmysle boli aj sformulované telegramy prezidentovi E. Benešovi, predsedovi vlády K. Gottwaldovi a predsedovi Zboru povereníkov G. Husákovi. Uznesenie Predsedníctva UNRP bolo síce jednomyselné, avšak z kontextu vyplýva, že nie všetci jeho členovia chápali podstatu vtedajšieho politického zápasu. Zvlášť členovia DS, ale nielen oni, svoje stanovisko zdôvodňovali skôr proslovanskou a prosovetskou orientáciou a zodpovednosťou za osud ukrajinského ľudu i za udržanie jednoty ukrajinského obyvateľstva na Slovensku než záujmami pokroku a socializmu, ako to bolo interpretované neskôr.¹⁷⁰

V ten istý deň predstavitelia Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany oznámili prostredníctvom ukrajinského vysielania Československého rozhlasu, že sekcia ukončila svoju činnosť, ba vyzvali jej členov a voličov k podpore KSS.¹⁷¹ Či už tento akt hodnotíme ako zbabelosť, chytráctvo, zúfalstvo, obeť pre národ či náhly ideový prerod, demokracii, rusínskemu a ukrajinskému ľudu na severovýchodnom Slovensku, ale ani záchrane politickej a profesionálnej kariéry hŕstky regionálnych politických aktivistov vôbec nepomohol. Naopak, spochybnili istú alternatívnu riešenie otázky rusínskej a ukrajinskej menšiny na Slovensku a v mene pomyselnej jednoty národa degradovali ich dovtedajšiu prácu v jej prospech. Umožnili, aby ukrajinsko-ruská sekcia bola hodnotená ako omyl

168 Официальное коммюнике о поездке делегации Президиума УНРП в Прагу. In *Пряшевицина*, roč. 4, 13. február 1948, č. 6, s. 1.

169 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, č. j. 81/48 – prez.

170 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1241.

171 KOVAČ, A. Povojnový vývoj ukrajinskej otázky v Československu. In BRIŠKÁR, J. (ed.). *Národnostná otázka a mládež v politike KSČ*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 70.

alebo politický kšeft a v konečnom dôsledku bez boja symbolicky vydali mino-
ritu napospas jej osudu.

Dňa 23. februára 1948 sa takmer vo všetkých okresných centrách severo-
východného Slovenska uskutočňovali mítingy za účasti členov Predsedníctva
UNRP a jej okresných výborov, na ktorých účastníci manifestačne prejavova-
li svoj plný súhlas so stanoviskom KSČ k politickej situácii v Československu
i k riešeniu vládnej krízy a vyslovovali priamu podporu ľudovej demokracii. Na
mítingu v Bardejove pritom s príhovorom vystúpil Dr. I. Rohaľ-Il'kiv, vo Svidní-
ku V. Karaman a v Medzilaborciach V. Kapišovský. Členovia okresných výborov
UNRP sa tiež veľmi významne podieľali na vytváraní akčných výborov v okre-
soch, mestách i obciach, ktoré znamenalo odovzdanie regionálnej a miestnej sprá-
vy do rúk komunistov.¹⁷² Zaktivizovalo sa aj vedenie a časť členstva Zväzu mlá-
deže Karpát (ZMK), ktorý bol založený 24. mája 1945 a bol pod silným vplyvom
UNRP. Predseda ZMK Dr. A. Suško a generálny tajomník J. Sopko poslali v mene
ÚV ZMK telegramy najvyšším štátnym predstaviteľom s uistením o „pokroko-
vom“ postoji ukrajinskej mládeže.¹⁷³

Podľa rozhodnutia Predsedníctva UNRP č. 55/1948 – prez. z 27. januára 1948
na dni 29. februára a 1. marca 1948 zvolali plénum UNRP s tým, že kým prvý
deň sa bude rokovať o pracovných záležitostiach, zasadnutie pléna 1. marca bude
mať slávnostný charakter, a to z príležitosti 3. výročia vzniku UNRP.¹⁷⁴ Plenár-
nemu zasadnutiu však napokon predchádzali oddelené rokovania členov UNRP,
a to členov DS, resp. KSS. Členovia Demokratickej strany v UNRP schválili ná-
vrh vedúcich predstaviteľov Ukrajinsko-ruskej sekcie strany na jej zrušenie a pri-
jali vyhlásenie, v ktorom svoje politické rozhodnutie zdôvodňovali neúprimným
a nežičlivým vzťahom Demokratickej strany k národným, kultúrnym a sociálno-
ekonomickým potrebám ukrajinského obyvateľstva. Na základe takéhoto až ne-
uveriteľného sebaponíženia účastníci zasadnutia prehlásili za neplatnú dohodu
s KSS o politickom zastúpení členov DS v orgánoch UNRP, ktorá bola uzavre-
tá v marci roku 1947. Poslanci za DS zároveň vyjadrili svoj zámer vystúpiť z klub-
ov poslancov Demokratickej strany v Ústavodarnom národnom zhromaždení
i v SNR, vzdať sa všetkých funkcií vyplývajúcich z členstva v DS, avšak pritom
ďalej pracovať v UNRP.¹⁷⁵

V tom istom čase prebiehala aj informatívna porada členov UNRP, ktorí boli
členmi KSS. Delegáti z michalovskej oblasti podali návrh vytvoriť *Akčný výbor
pri UNRP*, ktorý ale vyvolal búrlivú diskusiu. Napokon bol prijatý záver, že vy-
tvorenie akčného výboru by bolo zbytočné, „pretože všetci členovia nášho ná-
roda (t. j. ukrajinského – poznámka autorov) sú čistí a progresívni“. V tomto

172 Народные митинги на Пряшевщине. In *Пряшевщина*, гоґ. 4, 26. február 1948, č. 8, s. 3.

173 *Пряшевщина*, гоґ. 4, 26. február 1948, č. 8, s. 2.

174 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, list 82.

175 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, listy 76 – 77. Заявление представителей быв. У-
краинско-русской секции Демократической партии Украинской народной ра-
де Пряшевщины.

zmysle bol návrh na jeho konštituovanie stiahnutý z programu pléna. Účastníci plenárneho zasadania UNRP potom vzali na vedomie vyhlásenie predstaviteľov Ukrajinsko-ruskej sekcie DS, ktoré v ich mene prečítal Dr. I. Rohaľ-II'kiv. S veľkým uspokojením akceptovali najmä záver prijatý na porade komunistov a tlmočený Š. Bunganičom, a to nevytvárať akčný výbor, „pretože UNRP pôsobí v novom duchu, v duchu pokroku a pôsobí správne“.¹⁷⁶ Ukázalo sa, že rezignovanie demokratov a odmietnutie výzvy vedenia KSC vtvárať akčné výbory výrazne poznačilo ďalší priebeh plenárneho zasadnutia. Celkove vyznelo ako demonštrovanie národnej jednoty Ukrajincov pod vedením UNRP a ich politického zjednotenia v radoch KSS.¹⁷⁷

Stanovisko UNRP a v istom zmysle tiež postoje rusínskej a ukrajinskej populácie severovýchodného Slovenska v období februárovej krízy v roku 1948 objektívne prispeli k hladkému priebehu mocenského zvratu a k prevzatiu všetkej politickej moci komunistickou stranou v podmienkach uvedeného regiónu. Navyše, likvidovanie Ukrajinsko-ruskej sekcie DS do istej miery vlastne napomohlo tiež k rýchlemu rozkladu celej štruktúry a všetkých orgánov Demokratickej strany a k narušeniu až paralyzovaniu jej celkovej akcieschopnosti v celoslovenskom meradle.¹⁷⁸

V tomto smere rovnako pôsobila aj skutočnosť, že poslanci za DS v ÚNZ I. Levkanič a V. Zavacký, ako aj poslanci v SNR A. Bogdanov a J. Suchý vystúpili z klubov poslancov Demokratickej strany v zastupiteľských zboroch v Prahe i Bratislave, ba dokonca ako hostia vstúpili do klubov komunistických poslancov v týchto inštitúciách.¹⁷⁹ Okrem toho, predstavitelia bývalej sekcie, a to vrátane oblastného tajomníka I. Bobaka, spolu s členmi KSS v UNRP postupne navštívili všetky okresné mestá regiónu, na masových zhromaždeniach za účasti zástupcov jednotlivých obcí vysvetľovali politickú situáciu podľa komunistickej interpretácie, a tak sa do istej miery pričínili o prijatie rezolúcií vyjadrujúcich dôveru Gottwaldovej vláde, ako tiež o podporu spolupráce slovanských národov a spoločenstva so ZSSR.¹⁸⁰

Preto nebolo náhodné, že V. Karaman, V. Kapišovský a Dr. I. Rohaľ-II'kiv boli v roku 1949 vyznamenaní Radom víťazstva 25. februára 1948. V zdôvodnení sa uvádzalo, že na zasadnutí Predsedníctva UNRP 22. februára 1948 „odhalili zradnú politiku vedenia DS, na základe čoho predstaviteľa ukrajinsko-ruskej sekcie sa rozhodli sekciu likvidovať, zastaviť vydávanie svojho tlačového orgánu „De-

176 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1240.

177 *Пряшевщина*, roč. 4, 1. apríl 1948, č. 13, s. 1.

178 Pozri BRIŠKÁR, J. Rusko-ukrajinská sekcia demokratickej strany. In РИЧАЛКА, М. (ed.). Жовтень і українська культура, s. 516-521.

179 Все депутаты за бывшую секцию ДП вступили в клубы коммунист. депутатов. In *Пряшевщина*, roč.4, 18. marec 1948, č. 11, s. 1.

180 Позрі нарр. Представители наших сел Сабиновского округа одобрили объединение народа. In *Пряшевщина*, roč. 4, 25. marec 1948, č. 12, s. 2 a *Пряшевщина*, roč. 4, 1. apríl 1948, č. 13, s. 1.

*mokratičeskij golos“ a obrátiť sa s výzvou ku všetkým svojim členom, aby vstúpili do KSS a podporovali K. Gottwalda a komunistickú stranu v boji proti reakcii“.*¹⁸¹

Členovia Demokratickej strany svojou reakciou na udalosti vo februári 1948 a svojimi konkrétnymi počinmi nesporne pomohli k uplatneniu pokojnej formy politického prevratu, ktorý zásadným spôsobom ovplyvnil vývoj spoločnosti v Československu na nasledujúcich štyridsať rokov. Na druhej strane nemožno však nevidieť ich snahu dodatočne racionalizovať vlastné politické zlyhanie, a dokonca chyby v rámci predchádzajúcej činnosti ospravedlňovať údajným plnením nacionálnych záujmov. Totiž už na uvedenom plenárnom zasadnutí UNRP 29. februára 1948 A. Bogdanov tvrdil, že založenie sekcie DS bolo len taktickým manévrom, „aby naši ľudia (t. j. Rusíni a Ukrajinci – poznámka autorov) neprešli do iného tábora“.¹⁸²

Neskôr, na pracovnom zjazde UNRP, ktorý sa konal 18. apríla 1948, bývalý predseda Ukrajinsko-ruskej sekcie DS V. Zavacký dokonca naznačil, že všetci členovia UNRP boli síce komunistického zmysľania, ale iba vzhľadom na politické názory časti obyvateľstva založili Ukrajinsko-ruskú sekciu, aby tiež v jej rámci bojovali za práva a záujmy ukrajinského ľudu.¹⁸³ Domnievame sa však, že v oboch prípadoch, ako aj v iných obdobných vyhláseniach, išlo len o zjavnú mystifikáciu skutočnosti, o snahu zotrvať v národnom hnutí a udržať si tak aj osobné pozície v novej politickej situácii.

Skutočnosť, že komunisti v UNRP proti týmto konštrukciám a podobným tézám otvorene nevystupovali, ale odmietaním akýchkoľvek zásahov a personálnych zmien v jej zložení a štruktúre sa fakticky stotožnili s fikciou sociálnej rovnorodosti a apriórne danej politickej pokrokovosti ukrajinského obyvateľstva na Slovensku, nevyhnutne vyvolávala dojem dohodnutého postupu. To, že si to mysleli aj v najvyšších kruhoch, potvrdzuje aj prípis prednostu oddelenia A-1 prednostovi III. odboru Povereníctva vnútra z 23. decembra 1948. Podľa neho „vo februári komunisti uzatvorili dohodu s demokratmi, že si zachovajú pozície, ak vstúpia do KSS, a tak z nepriateľov socializmu V. Zavackého, Bogdanova, Suchého a Levkaniča urobili komunistov“.¹⁸⁴

Možno konštatovať, že práve otáľanie s kádrovými a personálnymi zmenami v UNRP, ktoré v iných inštitúciách a organizáciách na Slovensku mali až závrtné tempo, vzbudzovalo pozornosť nielen politických, ale i bezpečnostných orgánov. Povereník vnútra Dr. D. Okáli už prípisom č. 603/1948-sekr. zo dňa 17. marca 1948 oznamoval prednostovi VII. odboru tohto povereníctva R. Viktorínovi, že podľa referencií povereníka výživy Dr. J. Šoltésa UNRP vraj vyvíja šovinistickú činnosť, a najmä neuskutočňuje žiadnu očistu vo svojich radoch. V tomto zmysle ho D. Okáli požiadal o vydanie príkazu príslušným oddeleniam Štát-

181 Передовые политические деятели народа на Пряшевщине награждены президентом орденом „Победа 25. февраля 1948 г.“ In *Пряшевщина*, roč. 5, 5. máj 1949, s. 1.

182 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1240. Preklad autori.

183 *Пряшевщина*, roč. 4, 29. apríl 1948, č. 16 – 17, s. 8-9.

184 SNA, f. PV – sekr., i. č. 119, šk. 193.

nej bezpečnosti, aby činnosť UNRP sledovali, venovali pozornosť otázke očisty a prípadne aj, s príslušnými akčnými výbormi alebo inými činiteľmi, zostavili zoznam osôb, ktoré majú byť odstránené z verejného života.¹⁸⁵

Prevládajúci optimizmus vedenia UNRP vo veci ústavného zakotvenia národnostných práv ukrajinského a ruského obyvateľstva, ktorý po februárovom prevrate ešte stúpol, sa po oboznámení s textom navrhovanej úpravy zmenil na veľké sklamanie a rozčarovanie.¹⁸⁶ Úplná panika zavládla na zasadnutí Predsedníctva UNRP 17. apríla 1948 v Prešove. Počas rokovania organizačný tajomník UNRP Dr. I. Rohaľ-Iľkiv s rozhorčením vyhlásil, že formulácie návrhu ústavy sú vlastne nepriamym pokynom k asimilácii Ukrajincov. V tejto súvislosti preto hneď navrhol, aby UNRP naďalej dôsledne žiadala zabezpečenie práv ukrajinského obyvateľstva, a to formou príslušného článku v ústave, ústavným zákonom alebo hoci osobitným zákonom.¹⁸⁷ Tejto otázke bola venovaná mimoriadna pozornosť aj na rokovaní III. celonárodného zjazdu Ukrajincov a Rusínov, ktorý sa zišiel v Prešove 18. apríla 1948, celkove za účasti 660 delegátov z 296 obcí a 280 hostí. Ako hosť sa na ňom zúčastnil aj vtedajší podpredseda vlády Československej republiky a predseda KSS V. Široký.

V úvodnom prejave tajomník UNRP I. Rohaľ-Iľkiv, okrem iného, vyjadril svoje presvedčenie, že keďže už nie sú objektívne prekážky, nič nebráni zakotveniu národnostnej rovnoprávnosti Ukrajincov v novej ústave, uzákoneniu UNRP, ako i zákonnému potvrdeniu školskej samosprávy. Vyslovil nádej, že „v *duchu slovenskej družby*“ budú uznané i ďalšie požiadavky týkajúce sa ukrajinského rozhlasového vysielania, vymenovanie ukrajinských predstaviteľov do niektorých ústredných orgánov, plánovacích a hospodárskych úradov a komisií, ako aj finančného zabezpečenia Ukrajinského národného divadla (UND) a iných kultúrnych ustanovizní.¹⁸⁸

Na podporu ústavnej kodifikácie práv ukrajinského obyvateľstva a uzákonne- nie UNRP vystúpil aj predseda Zväzu mládeže Karpát Dr. A. Suško, ktorý okrem toho v mene uvedenej organizácie ukrajinskej mládeže žiadal jej zastúpenie v zákonodarných orgánoch a v akčných výboroch NF všetkých stupňov, ako aj riešenie najdôležitejších ekonomických problémov regiónu. V podobných intenciách sa nieslo vystúpenie V. Varhoľu, ktorý zároveň vzniesol niektoré ďalšie konkrétne hospodárske a sociálne požiadavky v mene členov UNRP z okresu Stropkov.¹⁸⁹

S veľkým napätím sa očakávalo stanovisko V. Širokého k prerokovávaným otázkam, najmä vzhľadom na pomerne ostrú kritiku návrhu ústavy z pozície predstaviteľov ukrajinskej a rusínskej menšiny. V. Široký ale absentovanie konkrétnych ústavných článkov o zaistení národnostnej rovnoprávnosti napokon zdôvodnil tým, že navrhovaná ústava uzákoňuje moc ľudu a poskytuje rovnaké práva všetkým občanom, teda aj občanom ukrajinskej a rusínskej národnosti a dáva im

185 SNA, f. PV – sekt., i. č. 102, šk. 88.

186 ЗОЗУЛЯК, В. Новая конституция. In *Пряшевицина*, роç., 4, 20. máj 1948, č. 20, s. 2.

187 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1258.

188 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1255.

189 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1255; Tiež ŠA PREŠOV, f. UNRP 1945 – 1948, listy 88 – 89.

možnosti a prostriedky k všestrannému hospodárskemu, sociálnemu a kultúrnemu rozvoju.¹⁹⁰ Tieto zdanlivo logické, no v podstate málo presvedčivé argumenty v plnej miere zodpovedali vtedajšej koncepcii individualizácie národnostných práv, ktorá už fakticky vôbec nepočítala s politicko-právnym zabezpečením existencie a ochrany národných menšín ako relatívne samostatných etnosociálnych komunit.

V čase, keď predsedajúci zjazdu V. Karaman odprevádzal V. Širokého, malá skupina delegátov, v ktorej boli J. Bunganič, Š. Bunganič, M. Pytel' a Dr. A. Suško, rozbúrila celkovú atmosféru zjazdu tým, že opäť navrhli vytvoriť *Akčný výbor pri UNRP*. Je preto zaujímavé, že členovia KSS P. Babej a V. Kapišovský sa zase postavili proti návrhu a hrozili rezignáciou na svoje funkcie.¹⁹¹ Podporil ich aj V. Karaman, ktorý v tejto súvislosti zvolal mimoriadne zasadnutie Predsedníctva UNRP.¹⁹² Na zasadnutí prezídia bol podrobený ostrej kritike najmä A. Suško. Jeho vystúpenie na zjazde bolo označené ako „hrubé správanie“, preto bol tiež odvolaný z funkcie prednostu Kancelárie UNRP a odznel aj návrh iniciovať voči nemu stranické šetrenie.

Na záver zjazdového rokovania bolo prijaté *Uznesenie celonárodného zjazdu Ukrajincov a Rusov žijúcich na Slovensku*, ktoré pozostávalo zo štyroch hlavných častí:

1. Zjazd s uspokojením prijal rozhodnutie Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany o zrušení svojej existencie, vyzval jej bývalých členov k vstupu do KSS a zároveň vyjadril súhlas „s politickým zjednotením ukrajinského ľudu na Slovensku“.
2. Schválil činnosť Predsedníctva i pléna UNRP a splnomocnil ich na ďalšie rokovanie vo veci ústavného zakotvenia národnej a občianskej rovnoprávnosti Ukrajincov, o otázkach uzákonenia UNRP, RUŠ a ďalších inštitúcií, ako aj ohľadom finančného zaistenia UNRP, jej oddelení, UND, ZMK a iných ustanovizní.
3. Uložil UNRP prijať opatrenia na zabezpečenie elektrifikácie okresov, výstavby hydrocentrál a nového Svidníka, industrializácie, na vybudovanie železničnej trate Orlov – Bardejov a nových cestných komunikácií, na zavedenie autobusových spojov, na urýchlenie komasácie, ako aj na splnenie ďalších požiadaviek z jednotlivých ukrajinských okresov.
4. Zjazd apeloval na poslancov ÚNZ a členov SNR ukrajinskej národnosti, aby podporovali UNRP pri presadzovaní plnenia rezolúcie a považovali to „za svoju národnú povinnosť a stranický odkaz“.¹⁹³

Na plenárnej schôdzi Ústredného Akčného výboru (ÚAV) Slovenského Národného frontu (SNF) v Bratislave 20. apríla 1948, na ktorej sa rozhodovalo o schválení návrhu ústavy a o jeho predložení na verejnú diskusiu, sa po výkla-

190 Объединение Пряшевщины в творческом труде! In *Пряшевщина*, roč. 4, 29. apríl 1948, č. 16 – 17, s. 9.

191 *Пряшевщина*, roč. 4, 29. apríl 1948, č. 16 – 17, ss. 8, 11.

192 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1255.

193 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1255. Preklady autori.

de povereníka spravodlivosti Dr. Jozefa Viktoryho súhlasne vyjadrili zástupcovia všetkých zložiek, ktoré boli vtedy priamou súčasťou Slovenského Národného frontu. Medzi nimi bol aj V. Karaman, predseda UNRP, ktorého členstvo v tomto orgáne bolo vnímané ako určitá satisfakcia, ale i reálne akceptovanie UNRP vo vtedajšej mocenskej štruktúre krajiny.¹⁹⁴ Preto sa nám zdá prinajmenej dosť paradoxné, že Predsedníctvo UNRP už o niekoľko dní svojím prípisom č. 234/48 – prez. z 24. apríla 1948 adresovanom ÚAV SNF vyslovilo isté obavy z formulácie čl. 11 návrhu ústavnej listiny.¹⁹⁵

Je rovnako zaujímavé, že oficiálny postoj UNRP k tejto problematike vyjadrený najmä v *Stanovisku UNRP k návrhu novej ústavy*, ktoré bolo poslané ÚAV NF Čechov a Slovákov, ÚAV SNF a ústavnému výboru ÚNZ vyznel vcelku pozitívne, avšak predseda V. Karaman v dňoch 26. – 27. apríla 1948 navštívil Ministerstvo národnej obrany a ďalšie inštitúcie a úrady v Prahe v snahe dosiahnuť zmenu príslušných článkov ústavy.¹⁹⁶ V tom čase sa k záležitosti vyjadril aj ÚV ZMK, ktorý listom č. 1108/48 z 27. apríla 1948 vyzval Predsedníctvo UNRP, aby využilo všetky možnosti na presadenie toho, aby do návrhu ústavy boli zahrnuté aj „práva nášho národa ako tretieho samostatného slovanského národa Československej republiky“.¹⁹⁷ Na podnet A. Rudlovčaka z 28. apríla 1948 poslanci ukrajinskej národnosti v parlamente, ako aj predseda UNRP V. Karaman opätovne intervenovali v centrálnych inštitúciách republiky, však znovu bezvýsledne.¹⁹⁸

Prijatie *Ústavy 9. mája* znamenalo, že politická rovnoprávnosť národov a národností v Československu v rokoch 1948 – 1960 bola právne, ale i fakticky redukovaná na uznanie rovnakého občianskoprávneho postavenia príslušníkov oboch národov a všetkých národností v republike, presnejšie, rovnakých práv všetkých občanov bez ohľadu na ich národnostnú príslušnosť. Ústava existenciu národných menšín totiž priamo vôbec neartikulovala a princíp sebaurčovacieho práva národov a práv národnostných menšín úplne ignorovala.¹⁹⁹ Ochrana tej časti obyvateľstva, ktorá sa hlásila k národnostným menšinám, teda v ústavnej listine vôbec nebola ani zakotvená. Ustanovenie paragrafu 27 zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb. zo 6. októbra 1948, ktoré ako trestné činy kvalifikovalo hanobenie národa alebo rasy, v žiadnom prípade nemohlo nahradiť všeobecnejšiu a širšiu právnu záruku rovnoprávnosti minorít.²⁰⁰

194 УНРП получила своего представителя в Чехословацком Центр. Комитете Действии НФ. In *Пряшевщина*, roč. 4, 18. marec 1948, č. 11, s. 1.

195 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1121.

196 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1260.

197 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1267.

198 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1260.

199 150. Ústavní zákon ze dne 9. května 1948. Ústava Československé republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, roč. 1948, částka 52 vydaná dne 9. června 1948, s. 1081-1109.

200 231. Zákon ze dne 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, roč. 1948, částka 85 vydaná dne 16. října 1948, s. 1469.

Už na prvý pohľad nedostatočné a málo presvedčivé ústavnoprávne riešenie národnostnej otázky vo vzťahu k menšinám v republike bolo zrejme determinované skutočnosťou, že základné princípy novej ústavy upravujúce oblasť národnostných vzťahov niesli jednak ešte výrazné stopy určitých kompromisov z predfebruárového obdobia a jednak istých centralistických tendencií vyplývajúcich z obáv z možnej aktivizácie národných menšín a v tomto zmysle zodpovedali skôr povojnovému provizóriu než právnomu dokumentu z doby socialistickej revolúcie, ku ktorej sa nový režim po februári 1948 jednoznačne hlásil. Pravda, na absentovanie ústavnej ochrany národnostných menšín mimoriadne nepriaznivo reagovali najmä predstavitelia ukrajinskej a rusínskej národnosti, ktorá vzhľadom na svoje postavenie v prvých rokoch po oslobodení mala v tomto smere nepomerne vyššie nároky a ambície ako nemecká či maďarská menšina.

Prirodzene, politicko-právna úprava postavenia minoritného obyvateľstva bola v dost' významnej miere limitovaná vtedajším riešením otázky česko-slovenských vzťahov. Ústava síce deklarovala svojbytnosť slovenského národa, avšak súčasne zakotvila asymetrický model štátoprávneho usporiadania republiky. Ten však spolu s postupným formalizovaním činnosti slovenských národných orgánov, ale aj určitým obmedzovaním počtu Slovákov v centrálnych ustanovizniach umožňoval, aby predstavitelia slovenského národa boli pri zákonodarých i vládnych aktoch sústavne majorizovaní.

Charakter Ústavy 9. mája i súvislosť medzi právnou úpravou politického postavenia Slovákov a Ukrajincov dobre vystihol P. Babej na zasadnutí Predsedníctva UNRP 17. apríla 1948, keď konštatoval, že návrh ústavy práva SNR obmedzuje a práva UNRP nezabezpečuje vôbec.²⁰¹ Na druhej strane je potrebné uviesť, že časť viny v tomto smere niesla UNRP a jej vedúci činitelia, ktorí sa pri prebojovávaní ústavných záruk politickej rovnoprávnosti ukrajinskej národnosti dopustili viacerých vážnych chýb. V prvom rade, svoje ciele v tejto oblasti nezdôvodňovali na základe historického ani prirodzeného práva, ale skôr zásluhami ukrajinského obyvateľstva pri oslobodení republiky a na februárovom prevrate, národnostným a sociálnym útlakom v minulosti či rozsahom vojnových škôd v regióne.

Takýmito argumentmi UNRP nemohla uspieť, a to tým menej, že politických práv sa vlastne dožadovala iba pre Ukrajincov a Rusínov, ich záujmy vôbec nespájala so záujmami ostatných národných menšín, čím sa spomedzi nich vydeľovala.²⁰² Nenastolenie otázky postavenia národných menšín v Československu vôbec a ignorovanie ostatných minorít v republike vyvolávalo dojem, že hektická snaha ukrajinských predstaviteľov v naznačených smeroch je nacionalisticky motivovaná a sleduje dosiahnutie privilegovaného postavenia občanov ukrajinskej a rusínskej národnosti v štáte. Situáciu tiež komplikoval už uvedený fakt, že UNRP ukrajinské a rusínske obyvateľstvo prezentovala ako národ a štátut ná-

201 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1258.

202 Позгі БАЙЦУРА, І. Розвиток політико-правового розв'язання українського питання, s. 37.

rodnostnej menšiny striktno odmietala.²⁰³ Prirodzene, uvedené nejasnosti a omyly nemôžu ospravedlniť nesprávny a krátkozraký postup českých a slovenských ústavných činiteľov či funkcionárov, ktorí v týchto otázkach až príliš taktizovali. Nešetřili ubezpečovaním a rôznymi sľubmi, ktoré nemienili splniť, a tak sklamanie v radoch rusínskej a ukrajinskej menšiny, ale predovšetkým jej vtedajšej reprezentácie, len zväčšili a prehĺbili.

Napriek tomu UNRP aj v pofebruárovom období až do svojho úplného zániku pevne stála po boku Komunistickej strany Československa, výrazne sa angažovala v intenciách jej politiky a ústavnoprávne ani žiadne legislatívne požiadavky viac nenastolovala. Rezignácia na tieto zámery bola evidentne deklarovaná už vo výzve UNRP k májovým parlamentným voľbám v roku 1948. V uvedenej výzve sa poznamenáva, že nová ústava Československo síce definuje ako štát Čechov a Slovákov, ale zároveň konštatuje, že všetka moc pochádza z ľudu, a zakazuje rasovú a národnostnú diskrimináciu.²⁰⁴ UNRP tak fakticky úplne prevzala argumentáciu komunistickej strany, s ktorou pred mesiacom nesúhlasila.

Okrem toho, po prevrate vo februári 1948 sa dovtedy relatívne vysoké zastúpenie Rusínov a Ukrajincov v orgánoch štátnej moci a verejnej správy ešte posilnilo. Bol to celkom logický dôsledok ich vysokej organizovanosti v KSČ a skoro manifestačného akceptovania vedúcej úlohy strany. Aj keď viac než lojálne vyhlásenie UNRP a ďalších ukrajinských inštitúcií niesli určité znaky konjunkturalizmu, v praxi boli akceptované, a tak ukrajinská národnostná príslušnosť sa začala nepriamo vnímať aj ako určitá záruka politickej spoľahlivosti.²⁰⁵

V tomto smere a so zjavným úsilím ešte zvýšiť vlastný politický kredit a upevniť tak svoje postavenie pristupovala reprezentácia ukrajinskej menšiny tiež k voľbám, ktoré boli vypísané na 30. mája 1948. Išlo predovšetkým o politicky účelové rozhodnutie KSČ s jasným cieľom likvidovať zvyšky parlamentnej opozície a odobriť dovtedajšie personálne opatrenia akčných výborov. Jednotná kandidátka Národného frontu Čechov a Slovákov s absolútnou dominanciou komunistov i celkové politické ovzdušie v štáte však urobili prvýkrát z aktu volieb len formálnu záležitosť, ktorá sa, žiaľ, potom pravidelne opakovala viac než štyridsať rokov.

UNRP listom z 26. marca 1948 zároveň vyzvala obce s ukrajinským alebo rusínskym obyvateľstvom volebných krajov Prešov, Košice a Liptovský Sv. Mikuláš, aby sa zapojili do súťaže vyhlásenej občanmi obce Vyšný Mirošov (okres Svidník) s tým, že obce, v ktorých pri voľbách nebude odovzdaný ani jeden biely lístok, teda všetci budú hlasovať za jednotnú kandidátku a volebný výsledok dosiahne 100 %, dostanú čestný názov „vlastenecká obec“ a získajú tiež diplom aj istú od-

203 РОГАЛЬ-ИЛЬКИВ, И. Г. Украинская Народная Рада Пряшевщины и новая конституция. In *Пряшевица*, roč. 4, 21. január 1948, č. 3, s. 1.

204 Возвание ко всему украинскому и русскому населению Пряшевщины. In *Пряшевица*, roč. 4, 20. máj 1948, č. 20, s. 1.

205 ŠULIČ, J. O niektorých problémoch ukrajinskej národnostnej otázky. In *O politice KSČ při dovršování socialistické výstavby: z jednání historické sekce věd. konf. Vys. stran. školy při ÚV KSČ ke 40. výročí založení KSČ konané ve dnech 1. a 2. června 1961*. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1962, s. 96.

menu.²⁰⁶ Volebné výsledky dosiahnuté medzi Ukrajincami, resp. Rusínmi v severovýchodných okresoch Slovenska boli skutočne omnoho jednoznačnejšie než v iných oblastiach, ale aj v porovnaní so slovenskými obcami tohto regiónu.²⁰⁷

V celoslovenskom meradle hlasovalo za kandidátku NF 85,9 % voličov,²⁰⁸ ale na východnom Slovensku kandidátov NF podporilo 91,3 % a v jeho ôsmich severných okresoch, v ktorých žila rozhodujúca časť tunajších Rusínov a Ukrajincov, 90,02 % voličov. Pravda, nižší podiel kladných hlasov v severných okresoch je výrazne skreslený hlasovaním v obciach s prevahou slovenského obyvateľstva v týchto okresoch, najmä v okrese Humenné, v ktorom celkový podiel hlasov za kandidátku NF (82,91 %) nedosiahol ani slovenský priemer.²⁰⁹ Ak však zoberieme do úvahy len obce s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom, tak podľa archívnych zdrojov z 277 tzv. ukrajinských obcí bolo vo voľbách 83 vlasteneckých, pretože ich obyvatelia odovzdali 100 % hlasov za jednotnú kandidátku a navyše, v ostatných obciach za kandidátov Národného frontu tiež hlasovalo vyše 95 % občanov.²¹⁰ Napríklad, v Giraltovsom okrese bolo 14 obcí s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom, z ktorých bolo deväť tzv. vlasteneckých, t. j. s volebným výsledkom 100 % kladných hlasov, pričom podpora jednotnej kandidátky NF dosiahla 98,8 %. Výsledky volieb v ôsmich severných okresoch východného Slovenska prezentuje tabuľka č. 3.²¹¹

Podľa tlačového orgánu UNRP *Пряшевица* v 266 obciach, ktoré on považoval za rusínske či ukrajinské, z celkového počtu 53 705 voličov podporilo kandidátov NF 50 819, čo predstavovalo 95,7 % voličov rusínskej alebo ukrajinskej národnosti, pričom biele lístky odovzdalo len 2886 z nich, teda 5,37 %.²¹² Pokiaľ išlo o tzv. vlastenecké obce, UNRP už v júni 1948 odoslala Úradu Predsedníctva Zboru povereníkov zoznam 83 obcí, v ktorých bolo odovzdaných 100 % hlasov za kandidátku NF.²¹³ V tejto súvislosti vyjadrila požiadavku, aby úrad pri oprávnených podaniach zo strany uvedených obcí adekvátne zohľadňoval túto skutočnosť.²¹⁴ Žiadosť UNRP o poskytnutie finančných prostriedkov na zakúpenie kníh pre tieto obce bola však zamietnutá.²¹⁵

Nemožno poprieť, že niektorí predstavitelia rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšiny sa dali do služieb nového režimu aj s vidinou vytvorenia priazni-

206 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1267.

207 Náš ľud dokázal svoju politickú vyspelosť : Členovia vlády o výsledkoch volieb. In *Pravda*, roč. 4, 2. jún 1948, č. 124, s. 2.

208 BARNOVSKÝ, M. et al. *Dejiny Slovenska VI (1945 – 1960)*. Bratislava : Veda, 1988, s. 196.

209 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku, s. 200.

210 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1301

211 GAJDOŠ, M. – KONEČNÝ, S. Rusíni (Ukrajinci) na Slovensku, s. 200.

212 Всеобщие результаты выборов в Чехословакии. In *Пряшевица*, roč. 4, 3. jún 1948, č. 22, s. 2.

213 SNA, f. PV, Prezídium povereníctva, i. č. 266, šk. 73.

214 SNA, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, Zasadnutia predsedníctva, šk.16. Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS 24. júna 1950. Správa o reorganizácii MNV, s. 13.

215 A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1125.

Tabuľka č. 3 *Výsledky volieb v roku 1948 v okresoch východného Slovenska s vyšším podielom rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva*

Okres	Počet tzv. ukrajinských obcí	Z toho tzv. vlasteneckých	Podiel kladných hlasov
Bardejov	38	23	98,5
Giraltovce	14	9	98,8
Medzilaborce	47	13	97,8
Sabinov	21	5	95,3
Snina	44	8	93,9
St. Ľubovňa	14	6	94,4
Stropkov	39	9	97,8
Svidník	44	8	86,2
SPOLU	261	81	95,3

vých politických podmienok pre národnú emancipáciu a rozvoj. Ďalší vývoj však nemilosrdne potvrdil, že bez demokracie a politickej slobody je aj navonok pozitívny národný a kultúrny vývoj minority iba ilúziou. Naopak, UNRP postupne strácala dôveru vedúcich činiteľov KSS, predovšetkým z troch dôvodov. Po februárovom prevrate nevytvorila akčný výbor na uskutočnenie „očisty“, cieľom ktorej bolo úplne paralyzovanie opozičných názorov a postojov. Bývalí členovia a funkcionári DS v UNRP preto ani neboli pozbavení svojich funkcií a väčšina z nich prestúpila do komunistickej strany. To bol tiež jeden z dôvodov, že činnosť UNRP a jej funkcionárov sa Štátna bezpečnosť rozhodla sledovať, vyhodnocovať a v prípade potreby tiež zasahovať, a to voči jednotlivým osobám i voči inštitúcii ako celku.

Vzhľadom na to, že na východnom Slovensku žili a pôsobili aj mnohí ukrajinskí utečenci z Poľska a zo Západnej Ukrajiny, rovnako aj optanti, resp. tiež nelegálni emigranti zo Zakarpatskej Ukrajiny, príslušné bezpečnostné zložky upodozrievali viacerých aktivistov z radov ukrajinskej a rusínskej menšiny, vrátane predstaviteľov UNRP, že majú kontakty s *Organizáciou ukrajinských nacionalistov*, resp. s príslušníkmi UPA. V tomto smere neverili ani časti gréckokatolíckeho kléru, najmä členom rádu baziliánov, ktorí mali centrum v Haliči, spravidla sa tiež hlásili k ukrajinskej národnosti a niektorí z nich sa už predtým angažovali v rámci pomoci ukrajinským emigrantom.²¹⁶

Tretia príčina nedôvery vedúcich činiteľov KSS voči UNRP spočívala v samom charaktere tejto inštitúcie, ktorá si vlastne nárokovala právo byť jediným reprezentantom Rusínov a Ukrajincov a nastoľovala riešenie ich problémov. Princíp monopolu moci, ktorý si KSČ veľmi rýchle osvojila, totiž v podstate vylučoval,

216 Podrobnejšie pozri KONEČNÝ, S. Rusins in Slovakia and the Church Question after WWII, 1945 – 1947. In BEST, P. – MOKLAK, J. (eds.). *The Lemko Region, 1939 – 1947. War, Occupation and Deportation*. Krakow; New Haven : Carpatho-Slavic Studies Group; Historia Iagellonica Press, 2002, s. 245-251.

aby nejaká iná organizácia či orgán si prisvojovali právo obhajovať záujmy hocijakej skupiny obyvateľstva, tobôž celej rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšiny, a to navyše v strategicky veľmi exponovanom priestore bezprostredne pri hraniciach so ZSSR.

Práve v týchto súvislostiach je potrebné hľadať odôvodnenie ostrej kritiky, ktorej podrobili činnosť komunistov ukrajinskej národnosti, hlavne na zasadnutiach Predsedníctva ÚV KSS 9. decembra 1948, Organizačného sekretariátu ÚV KSS 31. januára 1949, ale tiež Politického sekretariátu ÚV KSS 10. februára 1949. Vytýkala sa im „nemarxistická politika v nacionálnej otázke“, ktorá z tohto dôvodu smerovala najmä na zabezpečenie ústavných práv ukrajinskej národnosti, na ochranu a podporu ukrajinských emigrantov, utečencov optantov zo Zakarpatskej Ukrajiny a Poľska. Pravda, vedenie KSCĽ znepokojovali i nejasnosti ohľadom národnostnej príslušnosti a kultúrnej orientácie minority. Najčastejšie sa síce používal pojem „ukrajinská“ menšina, bol však len istým zjednodušením a v oficiálnejších súvislostiach bolo frekventované spojenie občania „ukrajinskej a ruskej národnosti“.

Práve v tejto súvislosti V. Široký na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS 9. decembra 1948 okrem iného povedal: „*Keď chceme prevádzať správnu politiku na východnom Slovensku, musíme si uvedomiť, že nacionálna príslušnosť nie je dost' ujasnená. Časť obyvateľstva sa hlásí k ruskej, časť k ukrajinskej alebo rusínskej národnosti. Nemôžeme prevádzať správnu nacionálnu politiku, keď marxisticky neustálime nacionálnosť... Ukrajinskí súdruhovia nepochopili, že ľudová demokracia znamená zabezpečenie nacionálnych práv*“. Vzápätí položil rečnícku otázku: „*A na čo je tu komunistická strana,*“ ak „*aj po februárovom víťazstve, považujú súdruhovia Ukrajinskú národnú radu za orgán, ktorý má hájiť nacionálne záujmy Ukrajincov?*“ Na základe toho navrhoval, aby bola UNRP prebudovaná na kultúrnu a ľudovýchovnú organizáciu s individuálnym členstvom.

G. Husák na tom istom fóre pripomenul, že na východnom Slovensku má veľký vplyv reakcia, lebo „*my sme robili čistky, ale Ukrajinci chránili emigrantov*“. V podobnom duchu vyzneli vystúpenia aj ďalších členov Predsedníctva ÚV KSS.²¹⁷ V tomto čase sa tak začalo aj v najvyšších politických orgánoch ukazovať, že okrem náročného riešenia problematiky nemeckej a maďarskej menšiny ani ukrajinská otázka nemusí byť jednoduchá. Veľkorysé vyjadrenia o rovnoprávnosti a spolupráci slovanských národov v republike z roku 1945 boli postupe nahradzované výrokmi s oveľa skeptickejším obsahom, ak už neberieme do úvahy extrémne stanoviská. Napríklad Š. Bašťovanský na zasadnutí Politického sekretariátu ÚV KSS 10. februára 1949 vyhlásil: „*Asimilácia nemôže byť náš cieľ, ale netreba považovať za nešťastie, keď časť Ukrajincov sa bude cítiť po čase Slováckmi*.“ Podobne sa vtedy vyjadril aj L. Novomeský: „*Nechcem povedať: odnárodníte sa, ale túto zaostalosť*“ (t. j. ukrajinskej a rusínskej menšiny – poznámka autorov) *musíme odstrániť i za cenu asimilácie*.“²¹⁸

217 SNA, fond ÚV KSS, šk. 789. Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS 9. 12. 1948..

218 SNA, fond ÚV KSS, šk. 2. Zasadnutie Politického sekretariátu ÚV KSS 10. 2. 1949.

Predsediťstvo ÚV KSS už 9. decembra 1948 priamo vyslovilo určitú nespo-kojnosť s personálnou politikou medzi Ukrajincami a uložilo Oblastnému výboru KSS v Prešove, aby na preverenie komunistov – členov UNRP vytvoril zvláštnu komisiu a aby sa viac orientoval na presadzovanie robotníckych a roľníckych kádrov do funkcií. Ukrajinskí utečenci z Poľska a Zakarpatskej Ukrajiny mali byť internovaní z preventívnych dôvodov. Učítelia, ktorí prišli na Slovensko v rámci opcie československého štátneho občianstva, mali byť pokladaní za Slovákov a umiestnení mimo východoslovenského regiónu. Predsediťstvo ÚV KSS zároveň poverilo I. Rohaľa-Iľkiva vypracovať návrh štatútu pre novú ukrajinskú masovú organizáciu, ktorá by fungovala na základe individuálneho členstva, a presne sformulovať základné úlohy takejto organizácie.²¹⁹ UNRP od roku 1949 bola v podstate nefunkčnou inštitúciou, zmenami v jej štruktúre, v orgánoch i v personálnom zložení sa dostala pod plnú kontrolu KSCĽ a ďalej konala podľa jej pokynov a v jej prospech, kým v decembri 1952 formálne neukončila svoju činnosť.²²⁰

Rusínska a ukrajinská minorita bola v rokoch 1945 – 1948 jedinou národnostnou menšinou na Slovensku, ktorá mala svoj národnopolitický reprezentatívny orgán, akúsi kultúrnu autonómiu a význačné zastúpenie v miestnych a okresných národných výboroch, ktorých zloženie, najmä v rokoch 1945 – 1946 viac-menej zodpovedalo národnostnej štruktúre antifašistických síl v regióne severovýchodného Slovenska. Určitú úlohu zohrala i prítomnosť Červenej armády, ale UNRP bola skutočne národno-reprezentatívnym orgánom Ukrajincov aj Rusínov na Slovensku, hoci jej postavenie v politickom systéme nebolo nikdy vymedzené a kodifikované.

Predstavovala de facto inštitúciu, ktorú uznávali nielen príslušníci uvedenej menšiny, ale viac-menej ju rešpektovali i najvyššie štátne a politické orgány. Až do volieb roku 1946 mala UNRP svojich vlastných poslancov tak v Dočasnom národnom zhromaždení, ako aj v SNR, ale aj po parlamentných voľbách 26. mája 1946 sa usilovala usmerňovať aktivity poslancov Ústavodarného národného zhromaždenia a členov SNR, ktorí síce získali mandáty za politické strany, ale boli rusínskej alebo ukrajinskej národnosti. Až do konca roku 1948 formulovala požiadavky Rusínov a Ukrajincov v republike, húževnato a aktívne presadzovala uzákonenie existujúcich národnostných inštitúcií a ústavné zakotvenie ich dovtedajších práv, ale v tomto boji už neuspela.

UNRP niektorými znakmi a aktivitami pripomínala existenciu a fungovanie orgánov národného hnutia rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva v karpatskom priestore po prvej svetovej vojne. Vznikli v rovnakej hektickej atmosfére, v ešte

219 SNA, fond ÚV KSS, šk. 789. Zasadnutie Predsediťstva ÚV KSS 9. 12. 1948.

220 Prípravný výbor novej organizácie ukrajinskej menšiny pod názvom *Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich* (KSUP) vznikol začiatkom roku 1951, ale ustanovujúca konferencia sa konala až v máji 1954.

Podrobnejšie pozri SZEDLÁKOVÁ, E. – DANKO, J. Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich. In GAJDOŠ, M. (ed.). *Vývoj a postavenie ukrajinskej národnosti na Slovensku*, s. 133-150.

relatívne nestabilných štátnych útvaroch, vyjadrovali požiadavky a záujmy menšinového obyvateľstva a mali tiež časovo a územne obmedzenú pôsobnosť. Situácia po druhej svetovej vojne však bola odlišná, aj keď znovu rozhodujúcu úlohu zohrali geopolitické súvislosti. UNRP vznikla už v politicky oveľa vyzretelejšom prostredí, a hoci niesla znaky revolučného provizória a mala vysoké ambície, uviedomovala si aj svoje limity.

Na rozdiel od Národnej rady Zakarpatskej Ukrajiny, ktorou sa inšpirovala, UNRP nezískala zákonodarnú moc a aj o delegovanie niektorých výkonných právomocí v oblasti školstva a kultúry sa musela uchádzať. Stala sa predovšetkým národno-reprezentatívnym orgánom a hovorcom potrieb a požiadaviek rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva hlavne v sociálno-ekonomickej a kultúrnej oblasti, hoci ašpirovala aj na niektoré politické úlohy. Jej nejednoznačnému charakteru a nešpecifikovanému postaveniu zodpovedala aj neštandardná organizačná štruktúra.

Politickú stranu pripomínali najvyššie orgány UNRP: zjazd, plénum UNRP a Predsedníctvo (Prezídium) UNRP. Zjazd však bol zvolávaný nepravidelne: do konca roku 1948 sa konali tri zjazdy, odvtedy ani jediný. Delegátov zjazdu volili obce, v ktorých žilo vo väčšom počte ukrajinské a rusínske obyvateľstvo, a to jedného alebo dvoch zástupcov podľa počtu obyvateľstva obcí. Zjazd volil členov pléna UNRP tak, že každý okres, v ktorom bývalo kompaktnéjšie obyvateľstvo ukrajinskej alebo rusínskej národnosti, bol zastúpený dvoma členmi. Činnosť UNRP medzi zasadaniami pléna riadilo a bežnú agendu zabezpečovalo Predsedníctvo UNRP na čele s predsedom, ktorého volil zjazd. Na rozdiel od politických strán UNRP netvorili miestne ani okresné organizácie, hoci, čo je asi paradoxné, vytvárala okresné výbory, ktoré ju spájali s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom regiónu. UNRP tiež mala niektoré prvky zastupiteľského orgánu, ale chýbala jej zákonodarná moc, dokonca aj výkonné právomoci. Keďže nedisponovala členskou základňou, nemožno ju v tomto smere pokladať ani za spoločenskú organizáciu. Mohla sa opierať iba o svoju morálnu autoritu a vykonávať príslušné aktivity do takej miery, do akej ju oficiálne štátne a regionálne štruktúry uznávali a rešpektovali.

Komunistická strana Slovenska do februára 1948 a krátko i po ňom UNRP tolerovala, a v istom smere i podporovala, pretože mala silné pozície medzi menšinovým obyvateľstvom na severovýchodnom Slovensku a jej prostredníctvom mohla posilňovať svoj ideologický vplyv a politické postavenie v regióne. Po získaní úplnej politickej moci KSČ zmenila svoj vzťah k UNRP. Vytýkala jej netriedny prístup k riešeniu národnostnej otázky, žiadala jej očistu a reorganizáciu. Táto krátko vzdorovala, potom sa zmietala vo vnútorných rozporoch, strácala autoritu i kredit a jej činnosť v dôsledku mocenských zásahov a vnútorného rozkladu bola fakticky paralyzovaná a odsúdená na zánik.

III. NÁRODNOSTNÁ KULTÚRA V IDEOVÝCH TURBULENCIÁCH OBDOBIA

Z hľadiska špecifickej etnogenézy rusínskeho etnika v celej juhokarpatskej oblasti, vrátane dnešného územia severovýchodného Slovenska, významnú úlohu v ideovom zrení i národno-kultúrnom vývoji tunajších Rusínov od konca 17. storočia zohrávala cirkev. Bola totiž celé desaťročia jedinou inštitúciou, ktorá zjednocovala rusínske etnikum a podľa daných možností a podmienok sa snažila aj o jeho vzdelávanie a duchovný život. Gréckokatolícka cirkev v istom zmysle držala ochrannú ruku nad rusínskym obyvateľstvom pod Karpatmi, čo sama prostredníctvom svojich historikov zdôrazňovala, a tiež preto mala v jeho radoch vždy veľmi veľký vplyv.¹ Práve pod patronátom mukačevských biskupov A. Bačinského a Vasiľa Popoviča, ako aj biskupov Prešovskej gréckokatolíckej eparchie J. Gaganca a P. P. Gojdiča totiž prebiehali najvýznamnejšie etapy rusínskeho národného obrodzenia a z radov kňazov tejto cirkvi spravidla pochádzali najvýznamnejší národní buditeľia a aktivisti rusínskeho, ale aj ukrajinského národného hnutia.

Po druhej svetovej vojne v oslobodenom a obnovenom Československu však otázky náboženského života a cirkví veľmi rýchle strácali relatívnu autonómiu a začali sa riešiť ako súčasť mocensko-politickej sféry. Pomer politických strán a štátnych orgánov k cirkvám v českých krajinách nadväzoval na predvojnový antiklerikalizmus a voľnomyšlienkarstvo, preto sa aj marxistický ateizmus presadzovaný komunistami ľahšie a úspešnejšie presadzoval. Slovensko sa aj v prvej polovici 20. storočia vyznačovalo značnou religiozitou, preto sa tu KSČ v boji proti náboženstvu snažila o diskreditáciu tradičných cirkví, resp. o ich určité podriadenie, ak nie ovládnutie štátom. V súvislosti s Rusínmi a Ukrajincami na Slovensku bol dôležitý najmä vzťah štátu ku gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi, k veriacim, ktorí k nim, až na nepatrné výnimky, spravidla patrili.

Gréckokatolícka cirkev mala v podmienkach Československa silné postavenie najmä na severovýchodnom Slovensku, a to medzi rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom. V značnej miere sa podieľala na bezkonfliktnom spolunažívaní v národnostne zmiešaných severných okresoch východného Slovenska. Katolícka cirkev východného obradu mala aj po roku 1945 veľkú autoritu v každodennom, ale aj v národnom a tiež kultúrnom živote ľudu v tomto regióne, hoci v tom čase už len málokedy zvyrazňovala jeho etnicitu alebo národnú identitu. Pre Rusínov a Ukrajincov však stále predstavovala istého garanta ochrany a rozvoja menšiny.

1 Pozri ADAM, J. Historiografia Prešovského biskupstva v prvej polovici 19. storočia. Od obrany majetkovej cez obranu konfesionálnu k obrane národnej. In MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J. (eds.). *Cirkve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 49-58.

Podľa sčítania ľudu v roku 1930 bolo na Slovensku 213 725 gréckokatolíkov, do roku 1946 sa podľa neúplných údajov ich počet zvýšil na 230 045, teda o asi 7,1 %, a to napriek celkovému poklesu početnosti obyvateľstva počas vojny i bezprostredne po jej skončení.² Podľa cirkevných štatistík, v roku 1948 počet gréckokatolíckych veriaciach v Československu dosiahol 305 645, z toho 225 087 v Prešovskej eparchii a 80 558 v apoštolskej administratúre Mukačevskej eparchie.³ V tejto súvislosti ani nešlo o výrazné kvantitatívne zmeny, hoci migračné, opčné a repatričné procesy sa vo viacerých ohľadoch pravoslávnych veriaciach aj gréckokatolíkov priamo dotýkali. Významnejšie posuny v posledných desaťročiach ale nastali v národnostnej štruktúre príslušníkov gréckokatolíckej cirkvi. Podľa L. Potemru z celkového počtu gréckokatolíkov v republike bolo 233 111 Slovákov, t. j. 76,2 %, 64 898 Rusínov, teda 21,2 % a 7636 Maďarov, t. j. 2,5 %.⁴

Na Slovensku, ako sme vypočítali z oficiálnych dát publikovaných v *Schema-tizme Prešovskej gréckokatolíckej eparchie*, v roku 1948 žilo 237 245 ľudí, ktorí sa priamo hlásili ku gréckokatolíckej cirkvi. Ich počet v tom čase v podstate stagnoval, pretože skoro celý prirodzený prírastok pohltil úbytok v dôsledku opcie sovietskeho občianstva i osídľovania českého pohraničia. Gréckokatolícku cirkev tvorilo 239 farností a 1055 filiálok, ktoré patrili k Prešovskej diecéze, k apoštolskej administratúre Mukačevskej diecézy a k Bodrožskému dekanátu Hajdúdoržskej diecézy.

Prešovská diecéza pozostávala zo šiestich arcidekanstiev: katedrálneho (šarišského), makovického, abovsko-novohradského, gemerského (pohronského), zemplínskeho a humenského, ktoré boli rozdelené na 19 dekanstiev. K Mukačevskej diecéze v tom čase patrili arcidekanstvá stredozemplínske, nižnozemplínske a užské, a Hajdúdoržskej diecéze podliehal iba dekanát bodrožský so štyrmi farnosťami a 29 filiálkami.⁵ Po druhej svetovej vojne mala gréckokatolícka cirkev v pastorácii, v školách a v rehoľnej službe k dispozícii 301 svetských kňazov, 30 bohoslovcov, 56 rehoľníkov a 100 rehoľných sestier.⁶

Postavenie pravoslávnej cirkvi na východnom Slovensku sa s pozíciou Únie fakticky ani nedalo porovnať. Kým v Haliči a na Podkarpatskej Rusi sa v istom zmysle prejavovala jej určitá kontinuita ešte s obdobím stredoveku, na Sloven-

2 LETZ, R. Postavenie gréckokatolíckej cirkvi v Česko-Slovensku v rokoch 1945 – 1948. In *Historický časopis*, roč. 44, 1996, č. 2, s. 262.

3 FEDOR, M. *Z dejín gréckokatolíckej cirkvi v Československu 1945 – máj 1950*. Košice : Byzant, 1993, s. 172.

4 PTEMRA, L. A. Ruthenians in Slovakia and the Greek-Catholic Diocese of Prešov. In *Slovak Studies I*. Rome : Slovak Institut, 1961, s. 209.

5 *Schematismus venerabilis cleri Dioecesis Fragopolitanae seu Prešovensis, Administraturae Apostolicae Mukačensis et Hajdudorogensis necnon omnium graeci rithus catholicorum in Republica Českoslovacciae degentium pro anno Domini 1948, ab recta sede episcopali 132*. Prešov : Typis Typographiae »Naklad. družstvo«, 1948, ss. 148, 206.

6 ŠTURÁK, P. *Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945 – 1989*. Prešov : Náboženské vydavateľstvo PETRA, 1999, s. 64.

sku pravoslávne tradície naozaj chýbali. Príchod ruských a ukrajinských emigrantov v čase predmníchovskej republiky síce priniesol určité rozšírenie pravoslávnej viery, ale v roku 1930 na Slovensku sa k nej prihlásilo celkovo len 9073 ľudí v dvadsiatich obciach.⁷ Ani ruská pravoslávna misia v kláštore v Lado-mirovej, umiestnená tu aj s tlačiarňou, ktorá pôsobila v medzivojnových rokoch i počas slovenského štátu, nemala na obyvateľstvo severovýchodného Slovenska výraznejší vplyv.⁸ Koncom vojny na východe republiky išlo o veriacich desiatich farnostiach.⁹ Pre porovnanie uvádzame, že v tom čase existovalo na Slovensku 222 gréckokatolíckych farských úradov.

Po druhej svetovej vojne sa však postavenie pravoslávnej cirkvi podstatne zmenilo. Jej vplyv a ambície vzrástli, a to nezávisle od tradície a počtu veriacich či kňazov. Po roku 1945 sa pravoslávna cirkev v ZSSR, a vzápätí i v jeho satelitných štátoch, totiž stala i významným nástrojom Stalinovej imperiálnej politiky, ktorá sa usilovala najprv novo získané územia, ale i krajiny vznikajúceho sovietskeho bloku politicky ovládnuť, ako aj ideologicky pacifikovať nielen cez stranícke a štátne štruktúry, ale i prostredníctvom pravoslávnej cirkvi.¹⁰ V krátkom čase Moskovská patriarchia naozaj dostala pod plnú kontrolu pravoslávnu cirkev v Bulharsku, v Juhoslávii, v Rumunsku, v Československu, ba sčasti i ruskú pravoslávnu cirkev v západnej Európe a v Amerike. Práve aj s pomocou miestnych ortodoxných cirkví sa Stalinovi podarilo likvidovať Úniu v Haliči, v Zakarpatsku, v Sedmohradsku i na Slovensku a tým súčasne, do istej miery, tam zároveň skompromitovať pravoslávie.

Československo bolo z geopolitického hľadiska pre Sovietsky zväz veľmi dôležitým priestorom, preto sa usiloval v maximálnej miere politicky profitovať z osloboditeľskej misie. Neobmedzil sa na podporu komunistov, ale hľadal spojencov aj v iných vrstvách obyvateľstva a vo svoj prospech chcel preto využiť aj niektoré cirkevno-politické aktivity. Taktika „rozširovania a upevňovania“ pravoslávnej cirkvi pritom mala byť len prvou etapou v strategickom úsilí odtrhnúť katolíkov v ovládnutých štátoch od Ríma a vytvorením tzv. národných cirkví ich osvedčenými mechanizmami úplne opanovať.

7 GERKA, M. Pravoslávna cirkev na Slovensku. In *Odkaz sv. Cyrila a Metoda*, roč. 44, 1998, č. 6, s. 20.

8 Podrobnejšie pozri HARBULEOVÁ, E. Pôsobenie Ruskej pravoslávnej cirkvi v zahraničí na území Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny. In BARNOVSKÝ, M. – KODAJOVÁ, D. (eds.). *Koniec druhej svetovej vojny a problémy cirkevnej politiky v nasledujúcom období*. Bratislava : AEP, 2006, s. 44-56.

9 Pravoslávne parochie sídlili v Becherove, v Krásnom Brode, v Lado-mirovej, v Lukove, v Medzilaborciach, v Medvedzí, v Rebrine (teraz Zemplínska Široká), v Svetličiaciach, v Stakčine a v Telepovciach (dnes Osadné). Novšie pravoslávne fary boli založené v Banskej Bystrici, v Košiciach, v Prešove, v Bratislave a v Borove. Vid' *Свет православия*, roč. 1, 1948, č. 1 – 2, s. 26.

10 VOLOKITINA, T. V. Konfesionálny faktor v geopolitických plánoch Moskvy po druhej svetovej vojne a Ruská pravoslávna cirkev. In BARNOVSKÝ, M. – KODAJOVÁ, D. (eds.). *Koniec druhej svetovej vojny*, s. 57-73.

Ďalšiemu rozširovaniu a posilňovaniu vplyvu ZSSR v povojnových rokoch napomáhala i slovanská myšlienka, ktorá bola účelovo spájaná s tézou o pravoslávii ako o slovanskom náboženstve. Stala sa významným prostriedkom na maskovanie sovietskych politických zámerov v strednej a juhovýchodnej Európe. Sympatie verejnosti pritom mali posilniť aj aktivity ruskej pravoslávnej cirkvi vo vtedajšom tzv. mierovom hnutí. Pravda, protežovanie pravoslávnej cirkvi malo súčasne vyvrátiť tvrdenia o prenasledovaní cirkvi a náboženstva, ktoré v súvislosti so Sovietskym zväzom a komunistickou ideológiou kolovali.

Pravoslávna cirkev v ZSSR bola síce v ideovej opozícii k režimu, ale, na druhej strane, postupne preberala komunistickú terminológiu, hodnotový systém, ba čiastočne i oficiálne politické názory a predstavy. Aktívne sa podieľala na morálnej pomoci bojujúcim armádam i zázemiu počas Veľkej vlasteneckej vojny, a tak nový patriarcha Alexij, zvolený vo februári 1945, celkom prirodzene podľahol ilúzii, že ústretové gestá, ale i faktická podpora zo strany vlády rešpektuje záujmy cirkvi. V skutočnosti sa materiálne i politické posilňovanie pravoslávnia dialo v záujme veľmocenských plánov ZSSR. Pravoslávna cirkev sa neuvážene nechala vmanévrovať do tejto úlohy, a tak sa Stalinovi podarilo likvidovať Úniu a súčasne diskreditovať pravoslávie v záujme rýchlejšej sovielizácie a ateizácie spoločnosti.¹¹ Na plnení tohto cieľa sa mala podieľať aj pravoslávna cirkev v Československu.

Uskutočnenie týchto zámerov však nebolo jednoduché. Pravoslávna cirkev v českých krajinách vznikla fakticky dvojnásobným konvertovaním veriacich a pôvodná ortodoxia sa tam už takmer nevyskytovala. Navyše, tamojšie pravoslávne komunity, rovnako ako aj niekoľko pravoslávnych farností na východnom Slovensku patriacich vtedy k Mukačevsko-prešovskej eparchii, boli podriadené srbskej patriarchii. Začiatkom procesu preto muselo byť prevedenie pravoslávnej cirkvi v Československu pod jurisdikciu moskovského patriarchu, čo vzhľadom na zložitú predvojnovú situáciu v tejto sfére nebolo možné urobiť bez komplikácií.

V prospech pravoslávnej cirkvi na Slovensku sa už od roku 1944 značne angažoval M. Kančuha, ktorý vystupoval ako jeromonach, neskôr ihumen Metod. Vrátil sa zo ZSSR a bez oficiálneho poverenia pôsobil počas SNP v Banskej Bystrici, neskôr v Košiciach i v Bratislave. Zakladal fary, bol tiež publikačne činný, ba korešpondoval i s moskovským patriarchom a cirkevnými i politickými inštitúciami v Československu i v ZSSR, a to bez vedomia slovenských národných orgánov. Listom z 22. augusta 1945 sa obrátil na UNRP a dožadoval sa zastúpenia pravoslávnych veriacich a duchovenstva v SNR.¹²

Prvým krokom bolo rozdelenie Mukačevsko-prešovskej eparchie, ktoré sa udialo na základe pripojenia Podkarpatskej Rusi k ZSSR. Jej mukačevská časť bola so súhlasom srbskej patriarchie a biskupa Vladimíra (Rajič) 25. októbra

11 BARNOVSKÝ, M. Gréckokatolícka a pravoslávna cirkev na Slovensku v rokoch 1945 – 1950. In BARNOVSKÝ, M. – KODAJOVÁ, D. (eds.). *Koniec druhej svetovej vojny*, s. 141.

12 ŠA Prešov, f. UNR 1945 – 1948, neprotokolované.

1945 podriadená moskovskej patriarchii. Do jej právomoci odovzdal svoje farnosti v tomto regióne aj pražský arcibiskup carihradského patriarchátu Savvatij (Vrabc), ktorý sa vrátil z koncentračného tábora v Dachau. Ten im svoje rozhodnutie oznámil listom z 1. decembra 1945 a parochie formálne odovzdal novému biskupovi Nestorovi v roku 1946.

Proces prechodu pravoslávnych farností z Čiech, Moravy a Slovenska do jurisdikcie Moskvy sa začal príchodom vyslanca patriarchu, arcibiskupa orlovského a brjanského Fotija (Topiro) do Prahy 15. októbra 1945. Jeho prvoradou úlohou bolo síce previesť do právomoci moskovského patriarchu pravoslávne farnosti ruskej emigrácie, avšak súčasne tiež iniciovať rozširovanie jeho právomoci na všetkých ortodoxných veriacich a kňazov v Československu. Preto nás vôbec neprekvapuje, že eparchiálne zhromaždenie českého pravoslavia v Olomouci 8. novembra 1945, na základe správy splnomocnenca eparchiálnej rady Ing. B. L. Čerkesa o návšteve vladyku Fotija a návrhu prof. J. Kulheima z Brna, schválilo 37 hlasmi pri dvoch abstenciách požadovanú zmenu jurisdikcie.

Česká pravoslávna eparchia biskupa Gorazda (M. Pavlík), popraveného nacistami za podporu atentátu na zastupujúceho ríšskeho protektora R. Heydricha, bola teda z právomoci srbskej pravoslávnej cirkvi prenesená do moskovskej patriarchie. Uvedené rozhodnutie bolo oznámené vláde ČSR, Svätej synode Srbskej pravoslávnej cirkvi a moskovskému patriarchovi Alexijovi I. (Simanski). Zmena jurisdikcie v Čechách však nevyvolávala prílišné nadšenie ani u administrátora českej eparchie Čestmíra (Kráčmar), hoci tiež mala svojich stúpencov. Už v júli 1945 niektorí zástupcovia eparchiálnej rady, najmä prof. J. Kulheim z Brna a J. Novák z Olomouca, ale aj niektorí ďalší, sa na stretnutí s E. Benešom a s jeho súhlasom vyslovovali práve v týchto intenciách, a to hlavne v súvislosti s očakávaním návratu volyňských Čechov do republiky.¹³

Arcibiskup Fotij v Prahe 21. októbra zároveň prijal archimandritu Savu (K. P. Struve) z ladomirovského monastýru. Je preto veľmi pravdepodobné, že prerokovali i otázku zmeny jurisdikcie niekoľkých ortodoxných parochií na Slovensku. Práve v Ladomirovej totiž osem popov 21. novembra 1945 iniciovalo napísanie žiadosti do Belehradu ohľadom súhlasu s prechodom slovenských pravoslávnych farností pod právomoc moskovského patriarchu, aj keď len deň predtým biskup Vladimír (Rajič) potvrdil svoj ordinariát v tejto časti bývalej Mukačevsko-prešovskej eparchie i jej kanonickú príslušnosť k Srbskej pravoslávnej cirkvi.

Na základe týchto udalostí a oficiálnych žiadostí Posvätná synoda Ruskej pravoslávnej cirkvi 14. januára 1946 vyhovelá proklamovaným požiadavkám. V tomto zmysle zriadila aj osobitný exarchát moskovského patriarchu, do ktorého tak boli začlenené všetky pravoslávne farnosti v Československej republike, a to vrátane ortodoxných veriacich z radov ruských emigrantov. Dňa 2. apríla 1946 patriarcha Alexij I. ustanovil za exarchu dovtedajšieho biskupa rostovského

13 IVAN, R. *Obnova pravoslavia na území Slovenska v 20. storočí*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 2007, s. 85-87. Bezprostrednou príčinou represii voči pravoslávnej cirkvi v Čechách za protektorátu bolo ukrývanie československých výsadkárov – realizátorov atentátu na R. Heydricha.

a taganrožského Jejevferija (V. A. Voroncov), a to s titulom arcibiskup pražský a český.¹⁴ Uvedené skutočnosti boli tiež oznámené pražskému biskupovi Sergijovi (Korolev) a jeho nadriadenému Evlogijovi, metropolitovi Ruskej pravoslávnej cirkvi v zahraničí, vtedy so sídlom v Paríži.

Otázka pravoslávnych farností na Slovensku bola kanonicky riešená rozhodnutím archijerejskej synody Srbskej pravoslávnej cirkvi. Zástupca patriarchu Gavrila, metropolita zo Skopje Josip prípisom č. 621/Záp. 3 zo 6. marca 1946 oznámil, že sa akceptuje žiadosť duchovných z 21. novembra 1945 i dočasného administrátora Prešovskej eparchie J. Kuzana o jej prepustenie zo Srbskej pravoslávnej cirkvi a umožňuje jej prechod do kompetencie ruskej patriarchie. Pravda, proces zmeny jurisdikcie bol zavŕšený až 2. mája 1948, kedy Svätá synoda Srbskej pravoslávnej cirkvi definitívne schválila odovzdanie Českej pravoslávnej eparchie moskovskej patriarchii.¹⁵

Gréckokatolícka cirkev však mala po vojne tiež relatívne veľmi dobré postavenie, a to vzhľadom na jej opozičný postoj k režimu slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 a masovú účasť jej príslušníkov v protifašistickom odboji. Biskup P. P. Gojdič ako dôverník Vatikánu a kritik Tisovej politiky mal tak aj u československej vlády veľkú autoritu a celkom zaslúžený rešpekt.¹⁶ Pomerne ústretový postoj zaujal tiež voči obnovenej Československej republike i slovenským národným orgánom. Gen. L. Svoboda mu dokonca daroval automobil Mercedes-Benz ako výraz vďaky za jeho postoj a aktívnu pomoc v boji za oslobodenie štátu.¹⁷

Na druhej strane, KSC si napriek tomu od začiatku uvedomovala, že v boji proti katolíckej cirkvi, na ktorý sa pripravovala, budú gréckokatolíci ťažkou prekážkou, pretože neboli zdiskreditovaní podporou Tisovho režimu, čo rímskokatolícku cirkev znevýhodňovalo a paralyzovalo v najkritickejšom období. Z tohto dôvodu sa len hľadali možnosti, ako oslabiť pozície biskupa i celej Únie v republike, na čo bola zneužitá najmä všestranná pomoc, ktorú hierarchia, ale aj duchovní vo farnostiach poskytovali utečencom z radov gréckokatolíckych kňazov a rehoľníkov. Tí po likvidácii brestskej únie ilegálne prešli hranice Poľska a hľadali útočisko na Slovensku, v Čechách, resp. v západnej Európe. To však bezpečnostným orgánom ovládaným komunistami stačilo na to, aby promptne obvinili gréckokatolíckych cirkevných hodnostárov a kňazov zo špionáže a spolupráce s banderovcami.

Štátna bezpečnosť (ŠtB) si vo vzťahu ku gréckokatolíckej cirkvi asi najviac všímala rehoľné rády a jej postoj k Rusínom a Ukrajincom. Komunisti sa vtedy zvlášť obávali vplyvu P. Gojdiča, ktorý mal veľmi silnú pozíciu aj vo Vatikáne

14 BARNOVSKÝ, M. Gréckokatolícka a pravoslávna cirkev, s. 136-137.

15 IVAN, R. *Obnova pravoslávia*, s. 94-95.

16 BARNOVSKÝ, M. Gréckokatolícka cirkev a slovensko-rusínske-ukrajinské vzťahy v 20. storočí. In IVANTYŠINOVÁ, T. (ed.). *Národ – cirkev – štát*. Bratislava : Spoločnosť pre dejiny a kultúru strednej a východnej Európy; Centrum pre európsku politiku; Historický ústav SAV, 2007, s.111.

17 POTAŠ, M. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gojdiča OSBM*. Prešov : USPO Peter Smolík, 1999, s. 164.

ne, údajne sa mal stať arcibiskupom a neraz bol preferovaný aj pred biskupmi latinského rítu. Táto podpora gréckokatolíckej cirkvi zo strany pápeža bola však účelovo dezinterpretovaná ako jeho snaha podporovať ukrajinský nacionalizmus a jeho boj proti ZSSR. Pravda, nešlo priamo o Československo, ale prevzal sa diskurz Moskvy ohľadom Únie na západnej Ukrajine a v Poľsku. Medzi gréckokatolíckymi veriacimi na Slovensku boli totiž už väčšinou Slováci, hlavne v okresoch Košice, Gelnica, Spišská Nová Ves, Kežmarok, Sabinov, Prešov, Sečovce, Michalovce a Trebišov, kým Rusíni boli v prevahe medzi gréckokatolíckymi v okresoch Snina, Medzilaborce, Stropkov, Svidník, Bardejov a Stará Ľubovňa.

Slovenskí gréckokatolíci sa koncentrovali okolo rádu redemptoristov východného obradu s hlavným kláštorom v Michalovciach, ktorí založili Česi a na základe výnimky mohli zostať na Slovensku aj počas slovenského štátu. Vyznačovali sa aktívnou vydavateľskou činnosťou a prácou medzi mládežou. Na druhej strane, kláštory baziliánov boli považované za rusínske, resp. ukrajinské, pretože viacerí mnísi pochádzali z Haliče, kde gréckokatolíckymi boli len Ukrajinci. Preto aj obvinenia z podpory banderovcov väčšinou vznášali voči členom tohto rádu. Jeho príslušníkom bol aj P. P. Gojdič, preto boli zámerne rozširované i tvrdenia, že už v roku 1942 bol pápežom designovaný na funkciu kyjevského metropolitu s právomocou pre celú Veľkú Ukrajinu. Údajne existovali aj v potrebnom náklade vydané gréckokatolícké liturgické knihy v ukrajinskom jazyku.¹⁸

Štátne orgány taktiež začali neoficiálne podporovať hnutie za utvorenie slovenského gréckokatolíckeho biskupstva, resp. generálneho vikariátu. Niektorí slovenskí kňazi vyčítali totiž biskupovi P. P. Gojdičovi, tak ako to bolo aj za slovenského štátu, prehliadanie záujmov slovenských gréckokatolíkov, kým rusínskych kňazov vraj protežoval napriek nedostatkom, ktoré mali vo svojom profesijnom i mravnom profile. Erigovaním slovenského biskupstva sa mali slovenskí gréckokatolíci nielen dostať spod vplyvu Gojdiča, ale boli by oddanejší štátu, a preto aj ústretovejší voči vláde. Biskup mal určiť ordinára pre Slovákov a podporovať jeho schválenie v Ríme, a to aj za cenu rozdelenia diecézy podľa etnografických hraníc, prípadne aj s delimitáciou majetku a cirkevných fondov.¹⁹

Pravoslávna cirkev sa v tom čase štylizovala do celkom inej polohy. M. Kančuha ešte v januári 1946 vystupoval ako tajomník pravoslávnej cirkvi na Slovensku a člen jej cirkevnej rady. Predstaviteľov pravoslávnej cirkvi v Čechách vôbec nepokladal za oprávnených jednať o veciach veriacich na Slovensku a dožadoval sa svojho prijatia v Moskve.²⁰ Svätá synoda moskovského patriarchátu však 14. januára 1946 pričlenila slovenské parochie k svojmu exarchátu v Prahe, a to napriek tomu, že orgány srbskej cirkvi sa k tomu spočiatku postavili veľmi rezer-

18 Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v Levoči (A MV SR), f. B 10, inventárna jednotka (i. j.) 52. Týždenný spravodajský prehľad z 3. 6. 1949. Väčšina fondov archívu bola odovzdaná Ústavu pamäti národa v Bratislave a tam deponovaná v inom, nám neznámom členení. (Poznámka autorov.)

19 A MV SR, f. B 10, i. j. 15. Záznam útvaru 402 A Štátnej bezpečnosti, s. 3-4.

20 SNA, f. ÚP SNR, i. č. 456, šk. 557. List Metoda patriarchovi Alexijovi z 13. januára 1946.

vovane.²¹ Dočasným správcom všetkých pravoslávnych farností na Slovensku sa stal J. Kuzan, správca parochie v Rebrine (dnes Zemplínska Široká).²²

Dňa 19. apríla 1946 do Prahy pricestoval ako exarcha moskovskej patriarchie rostovský biskup Jelevferij (Voroncov), ktorý sa stal arcibiskupom pražským a českým. Mal plnú dôveru sovietskeho vedenia, predtým sa osvedčil pri chúlостivom diplomatickom poslaní v Mandžusku a s obdobnou úlohou prišiel i do Československa. Prednostne sa mal venovať posilneniu pravoslávia na Slovensku, avšak zamýšľaný pokus o likvidáciu Únie už počas jeho pobytu na východnom Slovensku v septembri 1946 sa vzhľadom na politickú situáciu, ale aj na náboženské pomery v regióne, z preventívnych dôvodov napokon neuskutočnil.²³

Propagácii pravoslávnej cirkvi sa však v najväčšej miere venoval tlačový orgán UNRP *Пряшевщина*, a to už od roku 1946. Nebolo to veľkým prekvapením, pretože noviny boli už vtedy úplne v rukách ukrajinsky orientovanej inteligencie komunistického zmysľania, ktorá na čo najväčšom vplyve Moskvy v republike mohla len profitovať. Preto redakcia novín vždy veľmi pohotovo využívala rôzne príležitosti, aby propagačné články nepôsobili násilne a boli organicky včlenené do obsahu i štruktúry periodika. V tomto smere významnú úlohu zohrala najmä vizitácia arcibiskupa Jelevferija v Prešove na jeseň 1946. Pri tejto príležitosti bola podpísaná aj dohoda o odovzdaní pozemku na výstavbu kostola pre pravoslávnych veriacich v Prešove.²⁴ V atmosfére zvýšenej popularity pravoslávia sa v apríli 1947 uskutočnil v Prešove eparchiálny zjazd pravoslávnych veriacich, na ktorom bola ustanovená samostatná prešovská pravoslávna eparchia. Moskovský patriarcha za jej správcu až do zvolenia biskupa vymenoval pražského arcibiskupa Jelevferija.²⁵

Na druhej strane, významnou udalosťou v živote gréckokatolíckej cirkvi bol 11. máj 1947, kedy za pomocného biskupa vysvätili Dr. V. Hopka. Dr. V. Hopko mal dovtedy na starosti rusínsku tlač v eparchii, od roku 1946 vydával časopis *Благовистник – Blahovistnyk*, ale aj almanachy, kalendáre a redigoval edíciu *Knihy Blahovistnyka*, pričom sám bol autorom štyroch brožúr.²⁶ V júli 1947 po stavebných úpravách otvorili baziliánsky kláštor v Prešove, do ktorého z Trebišova presídlil aj protoihumen S. Š. Sabol.²⁷ Zároveň sa však objavovali isté náznaky, no i otvorenejšie prejavy snahy bezpečnostných orgánov dať gréckokatolícku cirkev do súvislosti s prípadmi skutočnej alebo len fiktívnej protištátnej trestnej činnosti.

21 FEDOR, M. *Z dejín gréckokatolíckej cirkvi*, s. 17-18.

22 HORKAJ, Š. – PRUŽINSKÝ, Š. *Pravoslávna cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí. Ľudia – udalosti – dokumenty*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 1998, s. 197.

23 FEDOR, M. *Z dejín gréckokatolíckej cirkvi*, s. 30-34.

24 Пряшевщину посетил Экзарх Московского Патриарха архиепископ пражский и всея Чехословакии Елевферий. In *Пряшевщина*, roč. 2, 12. september 1946, č. 33, s. 1.

25 HORKAJ, Š. – PRUŽINSKÝ, Š. *Pravoslávna cirkev na Slovensku*, s. 165.

26 Biskup ThDr. Bazil Hopko – náš „väzeň v Pánovi“. In *Slovo*, roč. 27, 1995, č. 9, s. 4.

27 POTÁŠ, M. *Dar lásky*, s. 173.

Prvou takou akciou bolo vyšetrovanie duchovných pražskej gréckokatolíckej farnosti a zatknutie P. P. Hučka a G. Buranyča v marci 1947. Faru v Prahe, ktorá bola vtedy v správe baziliánov, ŠtB dokonca nazvala „*hniezdom a poradňou ukrajinských nacionalistov*“.²⁸ Je však pravdepodobné, že jedným z cieľov akcie bolo aj skompromitovanie biskupa P. P. Gojiča a hlavného predstaviteľa baziliánov Š. Sabola. Vyšetrovanie ale ukázalo, že „... *jsou určitým způsobem účastní na spolupráci s benderovci, do jaké míry tomu tak jest a do jaké míry jde o obcházení zákonných předpisů pouze z důvodů církevních, nelze dosud přesně zjistit ...*“.²⁹ Napriek tomu, justícia už nového režimu v decembri 1948 odsúdila P. Hučka a G. Buranyča na 15 rokov väzenia, resp. na doživotie, Š. Sabolovi sa podarilo včas emigrovať.

Pravda, objektom sledovania Štátnej bezpečnosti bol i rád redemptoristov východného obradu. Jej odbočka v Michalovciach totiž dostala za úlohu zistiť a oznámiť mená všetkých gréckokatolíckych kňazov a učiteľov v okrese, ktorí údajne rozširovali „nepravdivé správy“ o pomeroch v ZSSR. Je evidentné, že išlo o vyšetrovanie rozširovania informácií, ktoré sa tajne dostali na Slovensko od opantantov presťahovaných do ZSSR a veľmi rozčarovaných tamojšou realitou. Odbočka ŠtB v tomto zmysle vypracovala zoznam 14 ľudí, medzi ktorých sa dostali alebo boli len dopísané aj mená tamojších redemptoristov východného rítu.³⁰

Po februári 1948 prenasledovanie gréckokatolíkov narástlo v súvislosti s realizáciou protináboženskej politiky v štátoch sovietskeho bloku a zosťrením vzťahov medzi totalitnou mocou a vedením cirkví, zvlášť katolíckej. To viedlo k zblížovaniu kňazov i veriacich oboch obradov a k snahám politických orgánov prekaziť tento proces. Bezpečnostné orgány pritom vychádzali z tézy, že na osoby ukrajinskej národnosti má veľký vplyv gréckokatolícky klérus, ktorý je proti terajšiemu štátnemu zriadeniu a snaží sa svojich veriacich, t. j. osoby ukrajinskej národnosti, vychovávať v nacionalistickom duchu.³¹ Preto pokračovali v konštrukcii prípadov protištátnej činnosti gréckokatolíckych kňazov, zvlášť rehoľníkov, práve v tomto smere, teda namierených predovšetkým proti baziliánom.

Provincia sv. Cyrila a Metoda bola zriadená Svätou Stolicou až 4. marca 1948, preto dovtedy mali baziliáni na Slovensku len delegatúru; napriek tomu boli počas vojny aj po nej asi najviac prenasledovaným rádom.³² Perzekúcia rehole sa

28 A MV SR, f. B 10, i. j. 1. Správa ŠtB z 1. 12. 1948, s. 6.

29 A MV SR, f. B 10, i. j. 15. Odpis prípisu Ministerstva vnútra VII. odboru Poverenictva vnútra z 22. apríla 1947, s. 1.

30 A MV SR, f. B 10, i. j. 43.

31 A MV SR, f. B 10, i. j. 37. Hlásenie oddelenia ŠtB v Prešove národnostnému referátu III. odboru Poverenictva vnútra z 11. 12. 1948.

32 Slovenské úrady vyčítali baziliánom ukrajinskú národnostnú príslušnosť a podozrievali ich z agitácie medzi obyvateľstvom východného Slovenska, československé orgány obvinenia rozšírili na nacionalizmus, na podporu banderovcov a na protisovietskú činnosť. Podrobnejšie pozri stať САБОЛ, С. *Причинники до історії Провінції св. Кирила і Методія на Словаччині* v úprave a preklade o. Markiana. Dostupné na internete <http://baziliani.net/node/159>

zintenzívnila po prevzatí všetkej politickej moci v republike komunistickou stranou. Už 19. júla 1948 sa počas ranných omší uskutočnili domové prehliadky v kláštoroch baziliánov v Prešove a v Trebišove, ale aj u redemptoristov východného obradu v Michalovciach a v Stropkove. Bezpečnostné sily neušetrili ani kláštory ženských gréckokatolíckych reholí v Prešove, a to sestier baziliánskeho rádu a Kongregácie sestier služobníc Nepoškvrneného počatia Panny Márie (SNPPM). Dňa 24. júla 1948 bol zaistený bazilián M. J. Potaš, katechéta a bývalý rektor gréckokatolíckeho internátu.

Biskup P. P. Gojdič preto ešte v ten istý deň poslal prezidentovi K. Gottwaldovi memorandum. V ňom rezolútne protestoval proti prehliadkam, ktoré boli uskutočnené len v gréckokatolíckych kláštoroch, ako aj proti väzneniu P. P. Hučka a zatknutiu M. J. Potaša. Argumentoval svojim sľubom vernosti vláde i lojalitou gréckokatolíckych veriacich a zároveň vyjadril vieru a presvedčenie o skorom vyriešení a náprave uvedených záležitostí.³³ Biskup aj v rozhovore s prednostom odbočky ŠtB v Prešove kpt. Kubíkom 3. augusta 1948 potvrdil svoje stanoviská a vyjadril nádej na zlepšenie danej situácie. Zdôraznil, že P. Hučko, pokiaľ aj pomáhal utečencom, robil tak z ľudského, nie politického hľadiska, rovnako aj kňazi z Poľska a ZSSR emigrovali nie z politických dôvodov, ale preto, že odmietli prijať novú, pravoslávnu vieru.³⁴

Na druhej strane, ešte v auguste 1948 bolo zatknutých ďalších šesť osôb, medzi nimi Polikarp P. Bulik, ihumen baziliánskeho kláštora v Prešove, Melánia Lutašová, predstavená kláštora sestier SNPPM v Prešove a Mária Javorská, baziliánka z Prešova. Dôvodom ich zatknutia bolo podozrenie z činnosti v *Organizácii ukrajinských nacionalistov*, avšak pritom nebol k dispozícii „*sebamenný dôkazný materiál, ktorý by tieto osoby z tejto činnosti usvedčoval, ba čo by len nepriamo bol naznačoval, že sú v tejto činnosti činné*“.³⁵

P. P. Gojdič na situáciu reagoval 12. augusta prípisom povereníkovi vnútra, ktorý poslal prostredníctvom poslanca P. Babeja. Žiadal v ňom prepustenie uvedených rehoľných sestier, ďalšej uväznenej Paulíny Vasilenko, predstavenej baziliánskeho kláštora v Sečovciach, ako aj sestier rádu SNPPM z Trebišova Anny Prociovovej a Teofilakty Osťukovej, ktoré boli zatknuté 9. augusta 1948 v Lutine. Priznal síce haličský pôvod niektorých zo sestier, avšak poukázal na ich užitočnosť i lojálnosť a prosil o súcit s nimi. Napriek tomu povereník vnútra Dr. D. Okáli, na základe vyjadrenia III. odboru Povereníctva vnútra, dal 14. septembra 1948 pokyn, aby boli sestry vydané na trestné stíhanie do Poľska.³⁶

Dňa 16. augusta však v Uherském Hradišti zaistili a odviezli do Prešova sedem sestier SNPPM. P. P. Gojdič znovu intervenoval u povereníka vnútra listom z 2. septembra 1948, ba pripojil aj žiadosť Zemskej nemocnice v Uherském Hradišti, aj potvrdenie Zemského národného výboru v Brne o potrebe a užitoč-

33 SNA, f. PV – sekr., i. č. 174, šk. 193.

34 SNA, f. PV – sekr., i. č. 174, šk. 193.

35 A MV SR, f. B 10/7, i. j. 43. Situačná správa o likvidácii prípadu OUN v Prešove z 24. augusta 1948, s. 2.

36 SNA, f. PV – sekr., i. č. 174, šk. 193, č. 174 dôv./48.

nosti zatknutých sestier.³⁷ Listom, avšak tentoraz prostredníctvom podpredsedu SNR I. Rohaľa-Il'kiva, sa biskup obrátil na poverenika vnútra znovu 10. septembra 1948. Z dôvodov humánnych, sociálnych a politických, ako aj v záujme spravodlivosti naliehavo prosil o prepustenie rehoľníčok a zaistených kňazov, ktorí sa ničoho zlého nedopustili. Poukázal aj na skutočnosť, že rovnakým, tiež nelegálnym spôsobom sa na Slovensko dostalo mnoho ľudí, ale voči duchovným sa postupovalo prísnejšie.³⁸ P. P. Gojdič sa dokonca snažil cez osobné kontakty získať pre zákrok v prospech kňazov, ktorí ušli z Haliče, aj medzinárodný Červený kríž.³⁹

Kým v prvých povojnových rokoch sa pravoslávna cirkev koncentrovala hlavne na propagačnú činnosť, organizačné zmeny v jej štruktúre v roku 1948 do istej miery odhaľovali jej vyššie ambície. V prvom rade, patriarcha moskovský a celej Rusi Alexij povýšil Jelevferija na metropolitu, čím sa arcibiskupstvo stalo metropoliou pozostávajúcou z Pražskej eparchie, Olomoucko-brnenskej eparchie a Prešovskej eparchie. Jeho predĺženou rukou v Bratislave sa stal správca tamojšej parochie P. Kudrinskij. Dňa 14. novembra 1948 bol založený duchovný seminár v Karlových Varoch, hoci potreba školiť pravoslávny kňazský dorast v Čechách sa vôbec nepociťovala. *Schematismus Pravoslavné cirkve v Československu* uvádzal koncom roku 1948 na území Slovensku 12 systemizovaných a 15 nesystematizovaných cirkevných obcí.⁴⁰ Intenzívne prebiehala výstavba a rekonštrukcia niekoľkých pravoslávnych kostolov, napríklad v Medzilaborciach, v Stakčine, v Ladomirovej a v Uliči. Aj keď pravoslávni duchovní na Slovensku mali 12 systemizovaných miest, stávalo sa až 17 nových chrámov.⁴¹

Tento vývoj, spolu so správami o osude Únie v Haliči a v Sedmohradsku, nevestil ani pre Užhorodskú úniu nič dobré a vývoj v nasledujúcich mesiacoch a rokoch to len potvrdil.⁴²

Politické a spoločenské zmeny po druhej svetovej vojne však determinovali nielen náboženský život obyvateľstva severovýchodného Slovenska, ale celú kultúrnu sféru v tomto národnostne zmiešanom regióne, ktorý sa síce vždy vy-

37 SNA, f. PV – sekr., i. č. 174, šk. 193, č. 177dôv./48.

38 SNA, f. PV – sekr., i. č. 174, šk. 193.

39 A MV SR, f. B 10, i. j. 15. *List Veliteľstva ŠtB z 5. 12. 1950.*

40 Systemizovanými farnosťami k 1. 12. 1948 boli Becherov, Ladomirova, Lukov, Lutina, Medvedzie, Medzilaborce, Prešov, Rebrin, Stakčín, Svetlice, Telepovce a Ulič-Krivé. Ako nesystematizované cirkevné obce figurovali Banská Bystrica, Borov, Bratislava, Čemerné, Čertižné, Hanigovce, Hrabské, Humenné, Krásny Brod, Leopoldov, Milpoš, Oľšínkov, Trenčín, Trnava a Vyšný Orlík. Pozri *Pravoslavný sborník s kalendářem a schematismem 1949*. Praha 1948, s. 136-150.

41 FEDOR, M. *Z dejín gréckokatolíckej cirkvi*, ss. 44, 89-90.

42 Len v prvej fáze procesov v roku 1950 bol in absentia odsúdený na doživotie provinciál baziliánov Sebastián Š. Sabol a na 15 rokov väzenia predstavený baziliánskeho kláštora v Medzilaborciach Jozafat Kuzmiak. V tom čase odsúdení boli aj ďalší 12 kňazi-baziliáni, medzi nimi Marián J. Potaš na 14 rokov, Jozafat J. Kaminský na deväť rokov, Polikarp Olejar, igumen kláštora v Trebišove, na štyri roky, ale aj ôsmi bratři. Pozri *Slovo*, roč. 27, 1995, č. 5, 5. 3. 1995, s. 12.

značoval určitým zaostávaním za západoeurópskymi vývinovými vzormi, ale v tomto období aj určitými odlišnosťami oproti kultúrnym trendom v iných častiach Slovenska. Jednou z nich bola evidentná ideová spätosť s karpatskou oblasťou nachádzajúcou sa na hranici stretu kultúrnych vplyvov Západu aj Východu. Možno z toho pramenil istý príklon tamojšej inteligencie k romantizmu a k bezprostrednému, niekedy aj naivnému reagovaniu na aktuálne problémy doby. Od 19. storočia sa kultúrny život južnokarpatských Rusínov vyznačoval istou konzervatívnosťou, izolovanosťou, a možno i neochotou či obavami zapojiť sa do liberálnejších umeleckých smerov aktuálneho obdobia.

Z tohto dôvodu sa aj na severovýchodnom Slovensku prvé impulzy modernizmu výraznejšie prejavili až po vzniku Československej republiky.⁴³ Navyše, rozvoj kultúrneho života minority zvlášť komplikovala skutočnosť, že ani v tomto období sa nepodarilo prekonať všetky rozpory a rozriešiť otázku jej spisovného jazyka, ba ani národno-kultúrnej orientácie. Trochu zjednodušene možno povedať, že práve ambivalentnosť západných a východných prvkov v materiálnom a duchovnom živote Rusínov bola jednou z príčin zložitej etnogenézy a problémov národného sebauvedomovania. Potvrďuje to skutočnosť, že kultúrny dualizmus rusínskeho obyvateľstva pod Karpatmi sa nepodarilo úplne odstrániť ani napriek rafinovaným plánom etnickej homogenizácie či denacionalizácie, ktoré sa v priebehu storočí uskutočňovali s rôznou intenzitou a rozličnými formami.⁴⁴

Na druhej strane, určitou výhodou oproti minulosti bolo, že starostlivosť o kultúru, vrátane umenia, po roku 1945 v značnej miere, a od roku 1948 úplne, prevzal štát. Stalo sa tak na základe dekrétu prezidenta republiky o štátnej osvetovej starostlivosti, ktorý celú túto sféru odovzdal do rúk kvázi samosprávnych orgánov, a to miestnych a okresných osvetových rád fungujúcich pod istou kontrolou Povereníctva školstva a osvetu.⁴⁵ V tomto zmysle štát kultúru nielen finančne dotoval, ale ju vlastne aj priamo organizoval. Prirodzene, to platilo aj o menšinovej kultúre Rusínov a Ukrajincov, ktorí mali status slovanskej minority a vyhli sa tak reštrikčným a diskriminačným opatreniam vtedajšej národnostnej politiky. Okrem toho, v zmysle dohody medzi SNR a UNRP, získali aj určitú obmedzenú kultúrnu autonómiu v podobe ukrajinských inštitúcií a osobitných oddelení v istých štátnych orgánoch a verejných ustanovizniach.

Rozširovanie kultúry medzi obyvateľstvom severovýchodného Slovenska preto od leta 1945 zabezpečovali štyri ukrajinské štátne osvetové inšpektoráty v Bardejove, v Snine, v Starej Ľubovni a vo Svidníku. V obciach s rusínskym a ukrajinským obyvateľstvom okrem toho vznikali knižnice s ruskou i ukrajin-

43 K tomu pozri ШЕЛЕПЕЦЬ, Й. Сенс історії культури південнокарпатських українців. In РИЧАЛКА, М. (ed.) *Жовтень і українська культура*, s. 64-85.

44 ЗІЕВА, А. Niekoľko úvah na tému článku Paula R. Magocsiho „Karpatskí Rusíni: súčasný stav a perspektívy v budúcnosti“. In *Slovenský národopis*, roč. 40, 1992, č. 2, s. 200.

45 CHORVÁTH, M. Kultúrna výstavba Slovenska. In PAVLÍK, O. (ed.) *Slovenská kultúra a osveta na prahu socializmu. Zborník článkov a prejavov o kultúrnej politike 1945 – 1950*. Bratislava : Obzor, 1979, s. 54-55.

skou literatúrou a začali sa cieľavedome zakladať krúžky ľudovej umeleckej tvorivosti. Pravda, nezanedbateľnou skutočnosťou v tomto období bolo, že medzi vedúcimi predstaviteľmi a aj v radoch zamestnancov školských a kultúrnych inštitúcií mali pracovníci ukrajinskej a rusínskej národnosti pomerne významné zastúpenie, ktoré odrážalo účasť príslušníkov menšiny v protifašistickom odboji aj podiel na členskej základni KSC a umožnilo udržať kontinuitu v tomto smere i po zavedení krajského zriadenia.

Povojnový vývoj kultúry a umenia na severovýchodnom Slovensku výrazne ovplyvnilo oslobodenie Československa Sovietskou armádou, jej dočasná prítomnosť v tomto regióne, ale i určité otvorenie sa kultúrnym vplyvom z Ukrajiny a ich podpora a propagovanie zo strany oficiálnych miest, najmä vtedajších štruktúr KSC. To vytváralo podmienky pre možné presadenie sa ukrajinskej koncepcie národného vývoja, pretože dovtedy medzi rusínskym obyvateľstvom na Slovensku zjavne dominovala ruská, resp. karpatoruská orientácia. Ukrajinský smer bol v radoch rusínskej inteligencie fakticky od čias národných buditeľov vnímaný ako separatizmus a tiež v ďalších obdobiach sa dost' výrazne diskreditoval hlavne prejavmi ukrajinského nacionalizmu pred a počas druhej svetovej vojny, a najmä bezprostredne po jej ukončení.⁴⁶ K rehabilitácii ukrajinskej národnostnej príslušnosti či k rozvoju ukrajinskej kultúry neprispeli ani podvedomé obavy z možnosti vyst'ahovania ukrajinského obyvateľstva na Ukrajinu, ktoré sa napriek snahe nepodarilo úplne rozptýliť. Postupné protežovanie pravoslavia takisto napomáhalo skôr rusofilstvu a v konečnom dôsledku v podstate prispelo k slovakizácii, nie k ukrajinizácii Rusínov.⁴⁷

Na druhej strane, kultúru, literatúru, ale aj takmer celú oblasť umenia v rokoch 1945 – 1948 charakterizovala vysoká aktivita kultúrno-osvetových inštitúcií a mládežníckych organizácií. V každej tvorivej činnosti vtedy prevládali námety oslavujúce oslobodenie, obnovu mierového života a veľkú nádej v jeho spravodlivejšie usporiadanie. Išlo o roky kryštalizácie umeleckých talentov, hľadania a nachádzania ich vlastnej orientácie i nových spoločenských ideálov. Je však potrebné poznamenať, že z formálneho a umelecko-estetického hľadiska oblasť umenia v tom čase spravidla neprekročila poetiku a estetické videnie sveta, ako ich poznáme z realizmu obdobia 19. storočia. Okrem toho, celú kultúrnu sféru menšiny poznačilo pripojenie Podkarpatskej Rusi k ZSSR, ktoré rozdelilo do vtedajšiu kultúrnu a jazykovú jednotu rusínskeho areálu južne od Karpát.

Jednou z hlavných priorít UNRP v tomto období bolo preto obnovenie a rozvoj kultúrneho života rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva, ktorý bol v rokoch vojny limitovaný a značne utlmený. Jej kultúrno-osvetové oddelenie pod vedením D. Millyho sa usilovalo revitalizovať kultúrno-osvetové spolky, tlač a podporiť zriadenie takých inštitúcií, ktoré by umožnili kultúru, a najmä umenie rozvíjať na profesionálnej úrovni. Ako prvé prišlo s iniciatívou *Общество имени*

46 БАЧА, Ю. *З історії української літератури Закарпаття та Чехо-Словаччини*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 1998, s. 163.

47 PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M. *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava : Veda, 1997, s. 257.

А. Духновича, ktoré v roku 1947 usporiadalo Deň ruskej kultúry v Stropkove, v Bardejove, vo Svidníku, v Medzilaborciach a inde. Na tejto akcii sa zúčastnilo viac než 10 000 ľudí. S piesňami i tancami vystúpili najmä študenti ruských gymnázií a amatérske súbory.

Kultúrne aktivity po vojne vyvíjali aj spolky študentov rusínskej a ukrajinskej národnosti v Prahe (*Возрождение*), v Bratislave (*Общество имени А. Добрянского*), v Brne (*Верховинцы*) i v Košiciach, ktoré v tom čase mali ešte, v zmysle tradície, rusofilský charakter. Na severovýchodnom Slovensku sa aj v tejto sfére angažoval *Союз молодежи Карпат* (SMK). Súbor piesní a tancov pri SMK verejnosc' tak zaujal, že ho dokonca vybrali reprezentovať východné Slovensko na Svetovom festivale demokratickej mládeže v Prahe v roku 1947. V repertoári mal nielen ruské a ukrajinské piesne i tance, ale aj ukážky z domáceho folklóru.

Súbor, ktorý vznikol v apríli 1947, tvorili študenti ruských stredných škôl v Prešove a rusínska mládež z bližšieho i vzdialenejšieho okolia. Pozostával z troch zložiek: speváckej, tanečnej a hudobnej. Jeho vystúpenie na pražskom Strahove, ako aj predstavenia v rámci letného turné v Plzni, v Karlových Varoch, v Kolíne, v Olomouci, v Ostrave, v Trenčianskych Tepliciach, ale aj v Banskej Bystrici a na Sliachi boli mimoriadne úspešné a mali veľký ohlas nielen u divákov, ale aj vo vtedajších médiách. Hoci bol tento súbor v rámci zjednocovania mládežníckych organizácií rozpustený, svoj základný cieľ, ktorým bola propagácia rusínskej ľudovej kultúry z východu Slovenska, splnil. Viacerí jeho členovia sa napokon dali na umeleckú dráhu a niektorí z nich založili a viedli folklórne súbory práve v rámci amatérskej ľudovej umeleckej činnosti.⁴⁸

Dôležitým nástrojom rozširovania kultúry a osvety v radoch rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku po druhej svetovej vojne bola tlač. Už 18. marca 1945 vyšlo v ruskom jazyku prvé číslo novín *Пряшевищина*, ktoré ako tlačový orgán UNRP vychádzali až do 16. augusta 1951. V kultúrnych rubrikách uverejňovali informácie o kultúrnom živote regiónu, recenzie a informácie, ale aj verše, krátke prózy alebo úryvky z prác renomovaných ruských alebo aj ukrajinských umelcov, ale rovnako aj domácich autorov, hlavne Ivana Macinského, Vasil'a Zozul'aka a Michaila Šmajdu. Podiel článkov a ukážok v ukrajinskom jazyku v obsahu periodika sa, predovšetkým zásluhou F. Lazoríka, postupne zvyšoval.⁴⁹ Z politického hľadiska redakcia novín od začiatku celkom zjavne sympatizovala s komunistickou platformou, čo priamo kritizovali aj tlačové orgány iných strán.

Tlačový orgán Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany *Демократический голос* vychádzal od decembra 1945 do februára 1948 tiež po rusky, ale v nižšom náklade. Otvorene odmietal ukrajinskú národno-kultúrnu identitu men-

48 ФРИЦЬКЫЙ, І. Ансамбль без мена. In *Народны новинкы*, roč. 17, 28. 11. 2007, č. 45 – 48, s. 5-6.

49 Z príležitosti nedožitého 80. výročia narodenia F. Lazoríka bola v Becherove 22. apríla 1993 odhalená pamätná tabuľa a 23. apríla 1993 sa v Bardejove uskutočnil vedecký seminár *Fedor Lazorik v kontexte ukrajinskej literatúry Slovenska*. Pozri *Дружно вперед*, roč. 43, 1993, č. 6, s. 1-2.

šiny. Obdobný názor tiež prezentoval literárny mesačník pražských študentov *Космър* (1946 – 1947), a to pod vedením I. Šlepeckého a P. Suchého, ktorý však obsahom a dikciou vyznieval ešte ľavicovejšie a v silne prosovietskom duchu. Tieto atribúty boli však omnoho výraznejšie v politickom týždenníku komunisticky zmýšľajúcich rusínskych a ukrajinských študentov v Prahe, ktorý v tom čase pod názvom *Карпатская звезда*, neskôr *Звезда – Звезда* redigoval P. Bunganič.

Problematike severovýchodného Slovenska sa viac venoval mesačník *Колокольчик – Дзвіночок* (1947 – 1950), ktorý vychádzal ako tlačový orgán SMK a od roku 1949 ako orgán Krajského výboru Československého zväzu mládeže v Prešove. Okrem iného uverejňoval ukážky z umeleckej tvorby F. Lazoríka, V. Zozuláka a V. Grendžu-Donského. Časopis do istej miery nahradzoval nejstávajúce učebnice v ukrajinských školách a neskôr uľahčil študujúcej mládeži prechod na ukrajinský vyučovací jazyk. Rozvoju duchovného života slúžili aj cirkevné časopisy vydávané pre Rusínov a Ukrajincov na Slovensku. Bol to orgán gréckokatolíckeho ordinariátu *Благовѣстник* (1946 – 1949), ktorý vychádzal dvojtýždenne, a orgán pravoslávnej cirkvi, mesačník *Свет православия* (1948 – 1951). Oba časopisy ponúkali tak náboženské čítanie, životopisy svätcov, ako i správy o živote obidvoch cirkví v Československu i za hranicami.⁵⁰

Literatúra Rusínov a Ukrajincov na Slovensku po druhej svetovej vojne usilovala o kontinuitu s obdobím osvietenstva a s dielami autorov druhej polovice 19. storočia, pretože bezprostredne nemala na čo priamo nadväzovať. Preto ju až príliš výrazne poznačili silné impulzy zo sovietskej, ruskej, ukrajinskej, českej a slovenskej literatúry. Jej vari najväčším nedostatkom bol však nejednotný vzťah k predchádzajúcej miestnej literárnej tvorbe, ktorý osciloval medzi negativistickým postojom k literárnemu dedičstvu regiónu a jeho takmer nekritickým akceptovaním.⁵¹

Druhým problémom, ktorý determinoval charakter tejto menšinovej literatúry v povojnových rokoch, bolo nedoriešenie problému spisovného jazyka, preto určité obdobie mala dvojjazyčný ráz. V prvých rokoch jednoznačne prevládal ruský jazyk, pravda, v svojej predrevolučnej, trochu archaickej forme. Postupne však všetci spisovatelia a básnici, s výnimkou A. Karabeleša, ba aj literárni kritici akceptovali oficiálny, ukrajinský jazyk. Pravda, literárnu ukrajinčinu dokonale neovládali, využívali aj termíny a zvraty z dialektu. To, popri niektorých kompozičných nedostatkoch, poznačilo aj úroveň literárnych diel, hoci sa jazyk miestnych literátov postupne kultivoval. Musíme mať tiež na zreteli skutočnosť, že veľmi často išlo o literárne prvotiny.

Z obsahového hľadiska vo všetkých žánroch prevládal motív lásky k rodnému kraju, silne však rezonovali fenomén hrôz vojny a fašizmu, národnooslobodzovací boj, významné spoločenské zmeny, družba s národmi ZSSR, budovateľské

50 FOLLRICOVÁ, M. Ukrajinská žurnalistika v Československu. In GAJDOŠ, M. (ed.). *Vývoj a postavenie ukrajinskej národnosti*, s. 213-216.

51 РУДЛЮВЧАК, О. Проблеми і завдання дослідження літературної спадщини та сучасного стану літератури українців Східної Словаччини. In *Дукля*, гоф. 8, 1960, ч. 3, s. 101.

témy, boj za mier a viera v lepší zajtrajšok.⁵² Z formálneho hľadiska išlo o rôzne útvary, a túto žánrovú a druhovú pestrosť si rusínska a ukrajinská literatúra na Slovensku udržala dodnes. V povojnových rokoch sa jej však spravidla vyčítala istá preexponovaná expresívnosť, ktorá preto vyznievala, hlavne v porovnaní s vtedajšou svetovou, ale aj so slovenskou literatúrou až príliš pateticky.⁵³

V zbierkach I. Macinského *Белые облака* a F. Lazoríka *Слово гладних і голонних* vydaných v roku 1949 nachádzame prvé verše povojnovej poézie rusínskej a ukrajinskej menšiny, ktoré symbolicky vyšli v ruskom, resp. v ukrajinskom jazyku. Prvotina Ivana Macinského obsahovala básne z rokov 1939 – 1949 usporiadané do troch cyklov, v ktorých oslavoval víťazstvo nad fašizmom, ale zamýšľal sa aj nad budúcnosťou rodného kraja. Pamätné udalosti z roku 1944, a to tragédiu v obci Tokajík a SNP, potom umelecky stvárnil v poémach, ktoré vyšli v prvej polovici päťdesiatych rokov.⁵⁴ Týmto vtedy módnym smerom sa vydal aj Fedor Lazorík, ktorého poémy boli inšpirované výročiami zjednotenia Ruska a Ukrajiny i oslobodenia Československa.⁵⁵

Vo veršoch F. Lazoríka a I. Macinského, napriek viacerým pozitívam, možno nájsť nemálo adorácií J. V. Stalina, prikrášľovania skutočnosti, neumeleckej politickej rétoriky, dokonca aj istých dogmatických formulácií.⁵⁶ Silne angažovaná poézia, výstižne nazvaná „*novinová politická lyrika*“, sa však nemohla stať trvalým javom v ukrajinskej literatúre na Slovensku. Nemožno zabúdať na to, že v päťdesiatych rokoch bola všetka poézia evidentne deformovaná nielen ideovo, ale aj z hľadiska jej formálnych atribútov. V tejto súvislosti je možno škoda, že najuznávanejší žijúci juhokarpatskí autori A. Karabeleš či Vasil' Grendža-Don-ský, ktorí začali publikovať už v dvadsiatych rokoch minulého storočia, mali už svoj umelecký zenit za sebou. Po vojne písali už len príležitostne, resp. sa venovali detskej literatúre. Tvorili v zaužívanom štýle, navyše tradičným spôsobom, preto vtedy nastupujúcu mladú generáciu nádejných ukrajinských literátov nemohli ani ideovo, ale ani umelecky výraznejšie ovplyvniť.⁵⁷

52 ВОЛОЩУК, И. О современной украинской литературе в Чехословакии. In *Дукля*, roč. 3, 1955, č. 4, s. 71-88.

53 ROMAN, M. K problematike vývinu ukrajinskej literatúry v Česko-Slovensku po roku 1945. In *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Slavistika*. Roč. 15, zv. 3. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990, s. 80-81.

54 Poémy boli publikované až v druhej zbierke autora *Наша мова* (1956). Pozri ПОМАН, М. *Літературні портрети українських письменників Чехословаччини*. Prešov : Науково-популярна бібліотека ЦК КСУТ, č. 20, 1989, s. 100.

55 ROMAN, M. Podmienky a tendencie vývinu ukrajinskej literatúry v ČSSR po oslobodení. In ROSENBAUM, K. (ed.). *Ukrajinská literatúra v ČSSR*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1981, s. 22.

56 ВОЛОЩУК, И. Про нове в чехословацькій українській поезії. In *Дукля*, roč. 10, 1962, č. 3, s. 4.

57 ГЕНИК-БЕРЕЗОВСЬКА, З. Українська поезія в Чехословаччині. In *Дукля*, roč. 16, 1968, č. 3, s. 163-165.

Prvé prozaické diela povojnovej ukrajinskej menšinovej literatúry, a to *Світанок над селами* od F. Lazorika a známy román M. Šmajdu *Паразиту*, ktoré boli tematicky zakotvené ešte v období prvej svetovej vojny a slovenského štátu, vyšli v roku 1953.⁵⁸ Až o rok neskôr bola vydaná kniha poviedok J. Boroliča *Дарунок*, ktorá približovala čitateľom predovšetkým osudy vojakov I. československého armádneho zboru počas frontových udalostí, kým poviedky Fedora Ivančova v zbierke *Підіймається хлібороб* sú venované problematike roľníkov v regióne severovýchodného Slovenska, hoci ju nezobrazil vždy úplne presvedčivým spôsobom a z umeleckého hľadiska bez chýb. Po demobilizácii v roku 1948 sa F. Ivančov stal dlhoročným redaktorom ukrajinskej tlače v Prešove.⁵⁹

Vari najobľúbenejším žánrom miestnych literárnych umelcov boli hry, k čomu ich evidentne iniciovalo založenie *Ukrajinského národného divadla* (UND) v Prešove a vytvorenie *Ukrajinského štúdia Československého rozhlasu*. Išlo o inštitúcie, ktoré mohli diela tohto druhu v relatívne krátkom čase inscenovať, a tak popularizovať nielen ich autorov, ale aj spoločensky významné témy. Autorov vtedy inšpirovali najmä veľké, hlavne historické témy nedávnej minulosti, akými boli známa vzbura v Čertižnom a v Habure v roku 1935, tragédia v Tokajíku v roku 1944, druhá svetová vojna, partizánske hnutie, oslobodenie republiky aj februárový prevrat roku 1948. Vo svojich dielach sa nevyhýbali ani niektorým všeľudským problémom a medziľudským vzťahom.

V rokoch 1945 – 1954 dramatici z radov rusínskej a ukrajinskej menšiny písali predovšetkým po rusky, čo do istej miery uberalo na presvedčivosti prejavu postáv. Literárny ruský jazyk totiž nikdy nebol jazykom ľudu severovýchodného Slovenska, ale iba istej časti inteligencie. Niektorí autori sa to snažili kompenzovať hyperbolizáciou vlastností hlavných hrdinov a určitým zjednodušením vzťahov. Na druhej strane, štylizovanie postáv a čierno-biele charakterizovanie skutočností možno považovať za nedostatky, ktoré boli typické pre vtedajšiu literárnu tvorbu vôbec.⁶⁰

Prvou povojnovou hrou z pera rusínskych a ukrajinských autorov na Slovensku bola dráma Ivana Macinského *Старый Зеленьк и его дети* (1950), ktorá bola v decembri toho istého roku v ruštine uvedená na scéne UND v Prešove. V roku 1950 mala premiéru tiež dráma E. Biss-Kapišovskej *И настала весна* o prvých povojnových dňoch na rusínskej dedine, napísaná rusky, ktorá vyšla v roku 1951. Taktiež v ruštine bola v roku 1953 vydaná zbierka jednoaktoviek od V. Zozulaka pod názvom *Одноактные пьесы*. Niekoľko zaujímavých hier

58 KOVAČ, F. Hlavné tendencie a zjavy ukrajinskej prózy v ČSSR. In ROSENBAUM, K. (ed.). *Ukrajinská literatúra*, s. 49.

59 РОМАН, М. *Шляхи літератури українців Чехословаччини після 1945 р.* Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1979, ss. 62, 122-123.

60 RUDLOVČÁKOVÁ, H. K vývinu ukrajinskej drámy v ČSSR. In ROSENBAUM, K. (ed.). *Ukrajinská literatúra*, s. 62.

sa rozširovalo len formou rukopisu, preto sa viaceré stratili, a tak upadli do zabudnutia.⁶¹

Všetci uvedení autori v dramatickej tvorbe pokračovali aj v nasledujúcich rokoch, najúspešnejšou autorkou drám sa však stala E. Biss-Kapišovská, ktorej v krátkom čase inscenovalo UND až tri hry. Pravda, ani ona sa nevyhla niektorým kompozičným chybám, jednostrannosti či dobovému schematizmu. Na druhej strane, V. Zozulak ostal verný najmä jednoaktovkám tematicky zameraným na obdobie protifašistického hnutia.⁶² Hoci dráma sa stala veľmi populárnym žánrom ukrajinských autorov vtedajšieho obdobia, mala aj mnohé nedostatky, ktoré znemožnili udržať hry v repertoári UND. Išlo hlavne o chyby v štruktúre, v umeleckom spracovaní a výstavbe konfliktu, hoci idey boli často zaujímavé a z politického hľadiska väčšinou podporované.⁶³

Nedostatkom v rozvoji literatúry rusínskej a ukrajinskej menšiny na Slovensku bolo absentovanie početnejšej skupiny erudovaných a skúsených literárnych a divadelných kritikov, ktorí by pomohli odstrániť chyby a omyly a tak zvyšovať ideovú i umeleckú úroveň literárnej produkcie. Hoci sa literárnej kritike venovali naozaj iba niekoľkí, napríklad Ilja Vološčuk, Vasil' Choma, Juraj Bača, Jozef Šelepec či Michal Moľnar, vykonali záslužnú prácu. Niekedy odznegli i tvrdé slová o tom, že ukrajinská literatúra na Slovensku sa rozvíja len kvantitatívne, nemá umeleckú úroveň ani čitateľa, pretože autori obchádzajú reálne problémy.⁶⁴ Na druhej strane, spravidla pozitívne, sa hodnotili námety, vysoká ideovosť i straníckosť diel. Je však potrebné konštatovať, že ich estetická stránka nebola posudzovaná dostatočne prísne, ba problémy umeleckého obrazu, otázky videnia spracovávaného materiálu, ako aj problematika umeleckej formy boli často v úzadí.⁶⁵ Prirodzene, neboli to problémy len ukrajinskej literatúry v Československu, tej však chýbala kontinuita, preto sa jej chyby prejavovali zreteľnejšie.

Pravda, aj „kritika kritiky“ bola niekedy neadresná, preto len formálna a spravidla neúčinná. Tak napr. tajomník Prípravného výboru KSUP M. Kudzej na ustanovujúcej konferencii v máji 1954 konštatoval absolútny nedostatok odbornej kritiky a vyzval „skončiť s prehnitým liberalizmom a falošným kolegializmom“.⁶⁶ Naopak, Ivan Macinský na celoštátnej konferencii *Zväzu československo-sovietskeho priateľstva* (ZČSSP) v tom istom roku vyhlásil, že schematizmus, deklarativizmus, vulgarizácia a úzky prakticismus v práci spisovateľa

61 ШЕЛЕПЕЦЬ, Й. Наша література та її видавання до 1948 року. In *Дукля*, roč. 45, 1997, č. 2, s. 51.

62 РОМАН, М. *Літературні портрети*, s. 7-8.

63 РУДЛОВЧАК, О. Проблеми і завдання, s. 104.

64 ВОЛОЩУК, И. О литературе накануне съезда социалистической культуры. In *Дукля*, roč. 7, 1959, č. 2, s. 104.

65 РУДЛОВЧАК, О. Проблеми і завдання, s. 104.

66 Pod vedením Komunistickej strany Československa za šťastný život ukrajinských pracujúcich v socialistickom Československu. In *Nový život*, roč. 3, 2. jún 1954, č. 43, s. 2.

sú priamo politickými chybami.⁶⁷ Napriek mnohým omylom a ťažkostiam však úroveň literárnych prác miestnych autorov predsa len rástla a vyvolávala istú pozornosť aj na Ukrajine.⁶⁸

Ako sme už naznačili, významnú úlohu v kultúrnom živote rusínskej a ukrajinskej inteligencie na Slovensku, ale i celého regiónu severovýchodného Slovenska po roku 1945 zohrávalo práve divadlo. Z iniciatívy I. Hryca-Dudu bolo totiž formou akciovej spoločnosti dňa 24. novembra 1945 v Prešove založené profesionálne divadlo pod názvom *Український національний театр* (УНТ), resp. *Ukrajinské národné divadlo* (UND), ktorého sa stal riaditeľom.⁶⁹ Nové divadlo okrem niekoľkých profesionálnych hercov však angažovalo najmä talentovaných amatérov, ktorí dovtedy zvyčajne úspešne hrávali v dedinských a mestských dramatických krúžkoch.

UND malo premiéru 2. marca 1946, keď vystúpilo s hudobnou drámou M. Starického *Ой, не ходи, Грицю ...* (Oj, nechod', Hryc...) v réžii I. Hryca-Dudu a vo výtvarnom spracovaní M. Dubaja.⁷⁰ K ďalším významnejším premiéram patrili vtedy populárna komická opera *Zaporožec za Dunajom* od S. Artemovského, klasické dielo *Revizor* od N. V. Gogoľa v roku 1947, ako aj *Natalka Poltavka* od M. V. Lysenka a *Mašeňka* od A. Afinogenova v roku 1948. K veľkým úspechom UND v prvom období patrili tzv. *večery ukrajinských piesní a tancov* a s pozitívnym ohlasom verejnosti sa stretlo najmä uvedenie tohto programu v Bratislave 7. novembra 1947.⁷¹ Pravda, v prvých rokoch UND hrávalo predovšetkým po rusky, zastúpenie hier a vystúpení v ukrajinskom jazyku sa však postupne zvyšovalo. Ukrajinizácia sa celkom zákonite premietla aj do tejto oblasti.

Vysielanie Československého rozhlasu pre Rusínov a Ukrajincov bolo obnovené 3. novembra 1945, a to z Bratislavy pod vedením Andreja Rudlovčaka. Nadväzovalo na tradíciu z čias medzivojnového Československa, keď štúdio v Košiciach začalo vysielat' pre obyvateľstvo Podkarpatskej Rusi a východného Slovenska už v roku 1932. O obnovenie vysielania sa zaslúžilo najmä ukrajinské oddelenie pri Povereníctve informácií, ktoré bolo zriadené 17. júna 1945 dekrétom č. 1547/1945, a pozostávalo zo sekcie propagandy a tlače, informácií, filmu a rozhlasu. Programové relácie boli vysielané na frekvencii košického štúdia, teda pre celé východné Slovensko, až do roku 1948.

67 *Дружно вперед*, roč. 4, 1954, č. 5, s. 21-22. Preložili autori.

68 Výber z ľudovej tvorby, ako aj z diel V. Grendžu-Donského, F. Lazoríka, I. Macinského, M. Šmajdu, S. Makaru, J. Baču, J. Šelepeca, F. Ivančova, A. Kuska, I. Prokipčaka, J. Borolyča, E. Biss-Kapišovskej a iných, ktorý zostavil M. Moľnar, vyšiel pod názvom *Ластівка з Пряшівщини* v Kyjeve v roku 1960 s úvodom M. Ryľského.

69 БАБОТА, Лю. Пряшівський Український національний театр. In СОПОЛИГА, М. et alii. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику 15. Частина перша*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1988, s. 255.

70 *Нове життя*, roč. 51, 2001, č. 15 – 16, s. 2.

71 SMATANA, P. *Kronika mesta Prešova 1945 – 1948*, s. 203. Uložená : Štátna vedecká knižnica v Prešove.

Význam a pôsobnosť rozhlasového vysielania stúpali s počtom rozhlasových koncesionárov a elektrifikáciou obcí na severovýchodnom Slovensku. Až do roku 1953 viac ako 50 % relácií odznelo rusky. Dokonca aj príspevky tých poslucháčov, ktorí sa hlásili k Ukrajincom, bolo potrebné prekladať, pretože ich odovzdávali v slovenskom jazyku. Zdalo sa však, že najprirodzenejšie pôsobili vstupy z pracovísk, keď ľudia redaktorom odpovedali bezprostredne, najčastejšie v dialekte.⁷² Za prvé tri mesiace bolo odvysielaných celkom 120 relácií, z ktorých bolo tridsaťtri reportáží, besied a referátov, dvadsať hier, sedemnášť relácií venovaných poézii, trinásť politických komentárov, dvanásť montáží, osem fejtónov, sedem vystúpení verejných činiteľov, šesť živých koncertov a štyri rozprávky. Asi štvrtina z týchto relácií bola určená mládeži. Okrem toho bolo odvysielaných 930 minút spravodajstva a 381 minút hudby, z toho 332 minút v rámci pravidelných relácií.

Časová dotácia programov nebola veľká: predstavovala desať minút spravodajstva denne a 150 minút ostatného programu týždenne. V roku 1946 to predstavovalo celkom 364 relácií v celkovom rozsahu viac ako 180 hodín. Veľký podiel na štruktúre programu mali hlavne diela klasikov ruskej, a neskôr aj ukrajinskej literatúry: T. Ševčenka, I. Franka, I. Kotľarevského a ďalších literátov. Štúdio pre poslucháčov pripravilo pestrejšiu ponuku, keď vo vysielaní sa predstavilo 38 prednášateľov, osem orchestrov, deväť zborov, traja sólisti a v dramatickej skupine pracovalo 60 ľudí. Odvysielalo sa 204 pravidelných relácií v celkovej dĺžke 6140 minút a 364 spravodajských relácií v rozsahu 60 hodín. Viacero besied i iných typov programu bolo zameraných na propagáciu dvojročného plánu a na aktivizáciu za jeho plnenie.⁷³

Keď mesto Prešov získalo konfiškovanú vilu rodiny Balpatakyovcov na Vajanského ulici č. 4, a to uznesením MNV v Prešove č. 626/1948 z 22. apríla 1948, boli vytvorené prvé predpoklady pre postupné presťahovanie štúdia ako pobočky Československého rozhlasu do Prešova, o čo sa usilovala reprezentácia menšiny už niekoľko rokov.⁷⁴ Štúdio však malo značné technické problémy, pracovalo v primitívnych podmienkach a do roku 1953 sa vlastne vysielalo priamo. Zarážalo to najmä preto, že v budove pošty existovali vhodné priestory, z ktorých sa vysielalo počas okupácie Košíc, avšak po vojne slúžili len ako sklady. Ďalší impulz pre rozvoj vysielania predstavoval zákon č. 137/1948 Zb. z 28. apríla 1948 o rozhlase, ktorý umožňoval zriaďovanie rozhlasových štúdií v krajských centrách, teda regionálne vysielanie. Ukrajinskému vysielaniu Československého rozhlasu sa pomerne skoro podarilo vytvoriť sieť spolupracovníkov štúdia, ako aj dramatickú družinu spomedzi hercov UND a študentov vtedajších ruských škôl v meste.

72 SNA, f. PŠk, šk. 132. Správa o osvete, s. 3.

73 КАНТУЛЯК, М. До тридцятиріччя діяльності Українського радіомовлення Чехословацького радіо (1948 – 1978). In РУСИНКО, І.(ed.). *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику 9*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1980, s. 585-587.

74 SMATANÁ, Pavol. *Kronika mesta Prešova II*, s. 484.

Prevrat vo februári 1948 ovplyvnil ukrajinské vysielanie hlavne z obsahového hľadiska, pretože sa muselo podieľať, rovnako ako všetky inštitúcie, na plnení ideologických a politických úloh vtedajšieho obdobia. V centre bola najmä ekonomická problematika a práca, industrializácia a kolektivizácia. Dedine bola venovaná aj jedna z najobľúbenejších relácií „Kumy“, ktorá sa udržala v programovej ponuke celé desaťročia.⁷⁵ Ďalšie ťažkosti priniesol prechod na ukrajinský spisovný jazyk, preto aj pre hlásateľov, redaktorov i hercov boli organizované krúžky ukrajinského jazyka, kurzy dikcie, ortoepie a jazykovej kultúry.

Prvé, pokusné vysielanie z Prešova sa uskutočnilo 21. augusta 1948, postupne sa z Prešova začalo vysielать trvalo. Rozhlasové vysielanie pritom zabezpečoval malý, pôvodne štvorčlenný kolektív pod vedením skúseného A. Rudlovčaka. K jeho spolupracovníkom patrili A. Tóth, A. Podmanická a technik V. Drenčko, až v roku 1949 kolektív doplnila O. Rudlovčaková. Hudobné programy koncipoval J. Kosťuk. Programová štruktúra sa nezmenila: išlo o päť tridsaťminútových relácií a o 60 minút spravodajstva týždenne.⁷⁶ V programovej štruktúre bola polhodina určená mládeži a polhodina informáciám o živote menšiny. Tri polhodinové relácie mali zábavno-výchovný charakter a desať minút bolo určených na hudbu a piesne podľa želania poslucháčov. Spolu so spravodajskými reláciami tak celková týždenná minútáž predstavovala 220 minút.⁷⁷

Vysielanie zohralo určitú úlohu pri zachovaní kultúrneho dedičstva rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva a pri zvyšovaní kultúrnej úrovne časti obyvateľstva severovýchodného Slovenska. Jeho protagonisti si od začiatku uvedomovali, že počuté slovo v materinskom jazyku v spojení s hudbou a piesňou sa vyznačuje dvojitým efektom: vplýva na vedomie i podvedomie poslucháča, čo je pri národnej výchove veľmi dôležitá sféra, hoci plnilo aj ideologické a politické úlohy.⁷⁸ Určovala ich komunistická strana cez uznesenia ústredných orgánov a v praxi ich presadzovali jej územné orgány a miestne organizácie. Redakcia ich uplatňovala najmä cez rubriky politicko-výchovnú a kultúrno-osvetovú, cez rubriku poľnohospodárstva a priemyslu, no i v programe pre školskú mládež. Vysielali sa predovšetkým hry, reportáže zo závodov i dedín a kultúrne pásma.⁷⁹

75 ГАЛЕЧКА, Г. Пряшівська українська студія Чехословацького радіо. In: СО-ПОЛИГА, М. et alii. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику 15. Частина перша*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1988, s. 248.

76 РУДЛОВЧАК, О. – КОВАЧ, А. На порозі другого півстоліття. In: RUDLOVČAKOVÁ, O. (ed.). *50 років Українського радіомовлення в Чехословаччині*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1984, s. 54-55.

77 SNA, f. ÚV KSS, S ÚV KSS, Zasadnutie Sekretariátu ÚV KSS 14. 10. 1954, šk. 93. Správa o činnosti krajovej rozhlasovej stanice Košice a redakcií inojazyčného vysielania, s. 4.

78 ВАСИЛЬ, П. Пряшівське радіомовлення і наша національна культура. In *Нове життя*, роč. 53, 2004, č. 23 – 24, s. 4.

79 SMATANÁ, P. *Kronika mesta Prešova II*, s. 485.

Pravda, ukrajinské vysielanie malo od začiatku aj svoje limity. Hlavným z nich bola evidentná skutočnosť, že otázka národnej identity a spisovný jazyk ešte neboli definitívne vyriešené. Hoci po druhej svetovej vojne celkové ambície menšiny vzrástli, viedla ju však iná reprezentácia a úplne iným smerom. Rozhlasové vysielanie, rovnako ako skoro všetky ostatné kultúrne aktivity, menšina v prvých rokoch akceptovala len do tej miery, v akej prezentovala pôvodné prvky rusínskej ľudovej kultúry alebo ako nadväzovali na tradičné formy pôsobenia kultúrno-osvetových organizácií. Prekážkou vyššej počúvanosti ukrajinského vysielania boli aj určité nedostatky, ktoré vznikli pri snahe o rýchlu elektrifikáciu všetkých obcí východného Slovenska. Okrem toho, vysielanie ukrajinského štúdia malo silnú konkurenciu v slovenských reláciách, ktorým Rusíni úplne rozumeli, ale aj v rozširujúcich sa možnostiach kultúrneho vyžitia vôbec. Rozhlas v tomto zmysle teda mohol zaujať len istými témami a formami blízkymi svojim eventuálnym poslucháčom.⁸⁰

Pokiaľ ide o hudobnú tvorbu v kultúrnom živote menšiny, tá si vyžaduje nielen talentovaných umelcov, ale aj kultivované publikum, preto jej povojnový vývoj na Slovensku nemohol byť ideálny. V minulosti v tomto regióne fakticky nejestvovali hudobné školy, hudobná výchova na stredných školách, s výnimkou učiteľských seminárov a akadémií, bola len nepovinným predmetom, preto ani neprekvapuje, že pre vznikajúce krúžky ľudovej umeleckej tvorivosti, vzhľadom na podporu, ktorej sa im dostávalo, neboli kvalifikované či aspoň po hudobnej stránke lepšie pripravené vedúce kádre. Z týchto dôvodov *Referát pre ukrajinské školy* pri Povereníctve školstva a osvety v spolupráci s Ústrednou radou SMK hneď v roku 1947 usporiadal v Humennom prvý, desaťdňový kurz vedúcich amatérskych speváckych zborov a orchestrov, viedli ho A. Levický a O. Ľubimov a zúčastnilo sa ho tridsaťdva frekventantov. Táto forma prípravy vedúcich krúžkov ĽUT sa osvedčila a neskôr ju aplikovali skoro vo všetkých okresoch.

Možno konštatovať, že niektoré amatérske kolektívy ľudovej tvorivosti dosahovali vysokú umeleckú úroveň a úspešne sa zúčastňovali na celoštátnych súťažiach. Takýmto bol učiteľský spevokol z Medzilaboriec pod vedením O. I. Suchého a už uvedený súbor pri Zväze mládeže Karpát v Prešove pod vedením B. Bavoľara a Z. Kapišínskeho. Jeho veľký zmiešaný zbor s výbornými sólistami dokázal reprodukovať nielen mnohé ruské a ukrajinské ľudové piesne, ale aj niektoré náročné fragmenty z oper. Najlepším školským spevokolom koncom štyridsiatych a začiatkom päťdesiatych rokov bol *Prešovský spojený zmiešaný zbor ruského gymnázia a učiteľského seminára* pod vedením dirigenta J. J. Kostúka, ktorý pravidelne víťazil na krajských i celoslovenských súťažiach.⁸¹

Je pochopiteľné, že komunistický režim nastolený v roku 1948 podporoval hlavne ľudové formy hudobného prejavu, ktoré chápal ako základ pre interpretá-

80 KANTUEĽAK, M. Úloha a význam ukrajinského vysielania Československého rozhlasu. In: ČORNÝ, I. (ed.). *Socialistickou cestou*, s. 135.

81 Podrobnejšie ЛЮБИМОВ, В. Розвиток музичної та хорової культури. In *15 років*, ss. 60-64, 70-72.

ciu a prezentáciu, ale aj pre tvorivú prácu v tejto oblasti. Hudobný život na severovýchodnom Slovensku mal naozaj základ v ľudovom umení a v tomto zmysle veľmi úzko súvisel s jeho tradíciami v Haliči a na Zakarpatsku. Prvoradou úlohou v tejto oblasti bolo preto vyhľadávanie, zbieranie a zaznamenávanie speváckych a tanečných prejavov ľudu, a to v rámci celého karpatského regiónu. Už v medzivojnovom období sa stal priekopníkom Dr. F. Kolessa. Jeho nasledovníci D. Zador, P. Myloslavs'kyj, J. Kost'uk a iní túto činnosť neprerušili ani počas maďarskej okupácie Podkarpatskej Rusi. Práve J. Kost'uk sa stal hlavným iniciátorom zbierania piesní na severovýchodnom Slovensku v povojnovom období. Kultúrno-osvetové oddelenie UNRP už v roku 1948 pripravilo podmienky pre úspešnú prvú letnú etnograficko-folkloristickú expedíciu, v rámci ktorej J. Kost'uk a A. Suchý zapísali 280 ľudových piesní.⁸²

Dňa 12. septembra 1947 vznikla pri UNRP kultúrno-osvetová rada. Jej tajomník V. Zozulak inicioval vytvorenie edičného oddelenia. Spolupracovalo s družstvom „Slavkniga“ vedeným V. Rusinom, ktoré vlastnilo tlačiareň s predajňou ponúkajúcou ruské a ukrajinské knihy zo ZSSR. Po znárodnení bola premenovaná na „Sovietsku knihu“. Prvými publikáciami vydavateľstva UNRP boli *Календарь УНРП на 1947 рік* a *Избранное сочинение Максима Горького*. UNRP však zďaleka nevyužila všetky možnosti vydávať umelecké diela menšiny, púšťala sa do rôznych polemík a zaznievali aj krajne dogmatické názory. Takýmto bolo aj tvrdenie, že dovtedajšia dráma prezentovaná amatérskymi súborami je bezcennou vecou.⁸³

Významnou a veľmi naliehavou úlohou bolo vydávanie učebníc pre potreby škôl s ruským, neskôr s ukrajinským vyučovacím jazykom. V prvých povojnových rokoch vydávanie učebníc pre ruské a ukrajinské školy zabezpečoval *Referát pre ukrajinské školy* pri Povereníctve školstva a osvetu, ktoré túto činnosť potom prenieslo na Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave.⁸⁴ Po vojne vydala 13 publikácií, vrátane prekladov, aj gréckokatolícka cirkev, pričom umelecká tvorba bola uverejňovaná hlavne v jej časopise *Благовѣстник* a v jeho prílohe *Зоря*. Vydavateľská sekcia Spoločnosti A. V. Duchnoviča sa sústredila predovšetkým na klasické diela: poviedky A. S. Puškina a diela N. V. Gogolja, čo však vzhľadom na import literatúry zo ZSSR bolo v tom čase už určitým anachronizmom.

Výtvarný život rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku má svoje tradície, zvlášť od 40. rokov 20. storočia. Už v roku 1940 sa uskutočnila prvá spoločná výstava umelcov tejto národnostnej menšiny: D. Millyho, M. Dubaya a E. Bissovej, ktorí tvorili aj v povojnových rokoch. K tomuto obdobiu sa viaže tvorba troch generácií výtvarníkov. Starší umelci z Prešova, M. Kurt, J. Terek,

82 КОСТИОК, Ю. Співає наше село. In *Дукля*, гоґ. 2, 1954, ґ. 3 – 4, s. 84.

83 ШЕЛЕПЕЦЬ, Й. Наша література, s. 51.

84 ВЕНЕНІ, П. Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві. СОПОЛИГА, М. et alii. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику 15. Частина перша*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1988, s. 263-264.

E. Rakoši, M. Jordan, J. Bendík, ako aj J. Glavska mali už tvorivý vrchol za sebou. Rusínski umelci patrili hlavne k strednej generácii, najmä D. Milly, M. Dubaj, E. Bissová-Kapišovská, Š. Hapak, J. Muška a J. Daňo. K skupine mladých výtvarníkov patrili sochár J. Machaj a maliari O. Dubaj, A. Gaj, A. Sučka a J. Škatar. Okrem lásky k rodnému kraju, ktorý v tom čase prechádzal veľkými zmenami, ich spájala hlavne metóda tzv. socialistického realizmu, hoci viacerí, najmä debutanti, uplatňovali aj prvky moderného maliarstva.⁸⁵

Najvýznamnejším rusínskym výtvarným umelcom v sledovanom období bol Dezider Milly, učiteľ v Orlove a Prešove, ktorý po oslobodení pracoval na Referáte pre ukrajinské školy a od roku 1947 bol docentom na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave. Pod vplyvom sociálnej situácie v regióne i straty brata jeho obrazy obsahom i farbou vyjadrovali nielen bojovnosť, ale aj istú melanchóliu, a to v postavách, figurálnych kompozíciách i v krajinomaľbách. Prejavilo sa to najmä v obrazoch *Bludička*, *Básnik*, *Matka s dieťaťom*, *Pohreb*, *Krivý jarok* i ďalších. Pod dojmom tokajkej tragédie z roku 1944 namaľoval cyklus obrazov *Tokajík*.⁸⁶ V Bratislave sa D. Milly venoval hlavne pedagogickej i organizačnej práci, avšak nepoľavil ani v tvorivej činnosti. K vydareným dielam povojnového obdobia počítame aj jeho olejomaľby inšpirované okolím jeho rodnej obce Kyjov v okrese Stará Ľubovňa. Patria k nim napríklad olejomaľby *Mladí ľudia* (1946) a *Prvomájová manifestácia* (1946).⁸⁷

Samoukom v oblasti výtvarného umenia bol Michal Dubaj, ktorý pôsobil aj ako scenárista UND v Prešove. Na rozhraní 30. a 40. rokov sa venoval najmä krajinomaľbe, pod vplyvom kubizmu aj portrétom a obrazom so sakrálnou tematikou, v ktorých kombinovaním svetla a tieňa dokázal vytvoriť harmóniu farieb a nálad bez straty realistického odrazu skutočnosti. Takýto charakter mala aj jeho tvorba po vojne do roku 1948, reprezentujú ju hlavne obrazy *Moloch*, *Domy v zime*, *Horská pieseň* a iné. Od roku 1949 M. Dubaj už tvoril plne v realistickom duchu, pričom zvlášť vynikli kompozície *Tokajík* a *Drevený kostolík v Ulič – Krivom* z rokov 1949, resp. 1952.⁸⁸

Maľovaniu sa popri poézii venoval, rovnako ako Vasil' Grendža-Donskyj, aj Denis Zubrycký, ktorý sa orientoval na krajinomaľby z okolia Medzilaboriec a Krásneho Brodu. Aktuálny námet spracoval v obraze *Portrét partizána* z roku 1945. K Rusinom sa hlásil tiež košický krajinkár J. Grotkovský a sochár F. Gibala, ktorý sa v povojnovom období uplatnil v monumentálnej sochárskej tvorbe.⁸⁹

85 ДАНЬО, Й. Розвиток образотворчого мистецтва за вільні ріки. In *Дукля*, гоґ. 8, 1960, ґ. 2, s. 78.

86 ДУБАЙ, М. Дезидерій Миллий (7. VIII. 1906 – 3. IX. 1971). In РУСИНКО, І. (ed.). *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику 8*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1977, s. 382-383.

87 ГАПАК, Ш. *Сила ангажованого мистецтва*. Братіслава; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво; Відділ української літератури, 1983, s. 232.

88 ГАПАК, Ш. *Сила ангажованого мистецтва*, s. 213.

89 ГАПАК, Ш. *Сила ангажованого мистецтва*, s. 130-133.

Uznávanou maliarkou sa stala Eva Bissová-Kapišovská, ktorá maľovala a kreslila ako samouk.

Po absolvovaní AMU v Prahe prišiel na Katedru výtvarnej výchovy vtedajšej Vyššej pedagogickej školy v Prešove maliar, grafik a sochár Štefan Hapak. V rokoch po druhej svetovej vojne preferoval olejomaľbu, úspešným však bol aj grafike a ilustračnej tvorbe. K mladým výtvarným umelcom v tom čase patril aj Július Muška (1919), ktorý bol okrem iného ilustrátorom detského časopisu *Колокольчик – Дзвіночок*. Uprednostňoval grafiku a krajinomaľbu pastelom.⁹⁰

Aktivizácia verejného a politického života rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku pod vedením UNRP po roku 1945 priniesla na program dňa aj oprávnenú otázku dokumentovania a prezentovania hmotnej i duchovnej kultúry a celkového vývoja etnika. Stala sa veľmi aktuálnou napriek tomu, že v tom čase jedno ukrajinské múzeum v republike už jestvovalo. V Prahe totiž pod vedením S. Narižného už od roku 1925 existovalo múzeum boja za oslobodenie Ukrajiny, ktoré nieslo názov *Український музей*. Po oslobodení Prahy bolo zlikvidované a osud jeho zbierkových fondov bol objasnený len nedávno.⁹¹

Z iniciatívy UNRP vznikla v roku 1947 *Мúzejná spoločnosť*, ktorá od 31. júla 1948 pod vedením historika G. Gerovského formou vedeckej expedície realizovala na severovýchode Slovenska etnografický prieskum. Členmi expedície okrem iného boli A. Farinič, V. Zozuľak, Š. Hapak, skladateľ A. Suchý, ale aj vtedajší študenti I. Macinský a E. Stavrovský.⁹² Akcia tak umožnila zhromaždenie niekoľkých stoviek vhodných exponátov v listinnej, ale i vecnej podobe, a to historického, etnografického, umeleckého alebo dialektologického charakteru, z ktorých sa však napokon v neskôr zriadených expozíciách v Medzilaborciach či v Prešove a vo Svidníku objavila iba malá časť. Niekoľkoročné deponovanie zozbieraných predmetov v provizórnych a k tomuto účelu absolútne nevhodných priestoroch totiž viedlo k ich znehodnoteniu.⁹³

Založenie a zriadenie múzea iniciovala najmä Kultúrno-osvetová rada UNRP, ktorá sa aj prostredníctvom Muzeálnej spoločnosti snažila získať jednak funkcionárov kraja, ale aj širšiu verejnosť. Vychádzala z presvedčenia, že na vznik národného múzea dozrel čas, že je k dispozícii množstvo hodnotných predmetov, ktoré patria do múzea a budú prezentovať národný a kultúrny život i dejiny „Prjaše-

90 SMATANА, P. *Kronika mesta Prešova II*, s. 496-498.

91 K tomu pozri МУШИНКА, М. *Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів: историко-архівні нариси*. Київ : Державний комітет архівів України; Асоціація українців Словаччини; Наукове товариство ім. Шевченка у Словаччині, 2005. 160 s.

92 Научная экспедиция для этнографического обследования Пряшевщины. In *Пряшевщина*, ро. 4, 5. august 1948, č. 31, s. 4-5.

93 СОПОЛИГА, М. 40 років Державного музею українсько-руської культури у Свиднику. СОПОЛИГА, М. (ed.). *Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику 21*. Prešov, EXCO, s. r. o., 1998, s. 18.

vščiny“.⁹⁴ V tomto zmysle uverejnila výzvu k duchovným, k učiteľom, k verejným a politickým činiteľom, ale i k všetkému obyvateľstvu podporiť vytvorenie múzea, ktoré by prispelo k demonštrovaníu „*vel'kolepého obrazu našej histórie, kde náš ľud preukázal neveriteľné hrdinstvo a vlastenectvo*“. Pravda, založenie múzea malo byť vnímané ako súčasť snahy o rozvoj kultúrneho, hospodárskeho a spoločenského života obyvateľstva severovýchodného Slovenska.⁹⁵

Politický vývoj a zmena územno-správneho členenia republiky však spôsobili značný časový posun. Preto sa až 10. apríla 1949 uskutočnilo mimoriadne zasadnutie Muzeálnej spoločnosti, na ktorom sa KOR UNRP vyslovila za zriadenie *Karpatského národného múzea*. Uvedeným názvom plánovanej inštitúcie sa zrejme jej zakladatelia snažili vyhnúť rusínsko-ukrajinskej dichotómii, ktorá v tom čase dožívala a časťou inteligencie bola aj citlivo vnímaná. Organizátori zhromaždenia sa okrem iného zmieňovali tiež o tom, že muzeálne združenie a jeho aktivity podporuje viac než 1000 záujemcov.⁹⁶

Vytvorenie múzea bolo verejnosti prezentované tiež ako nástroj uľahčujúci výučbu a výchovu mládeže, ktorý posluží ako zdroj vlastenectva a lásky k ľudu, ako aj inšpirácie k tvorivej práci a „k boju s jeho nepriateľmi“. Ako nasledovaniahodný príklad sa uvádzalo promptné zriadenie múzea v Užhorode už v roku 1947 a jeho zbierkotvorná a expozičná činnosť. Zrejme aj tieto argumenty rozhodli, že KOR UNRP odovzdala muzeálnej spoločnosti exponáty v hodnote 100 000 korún a Referát pre ukrajinské školy presadil, aby bolo v jeho rozpočte na tieto účely asigovaných 200 000 Kčs.⁹⁷

Dňa 15. augusta 1949 sa v Ruskom dome v Prešove uskutočnilo zhromaždenie Muzeálnej spoločnosti. Iniciatívna skupina dokonca vypracovala i návrh *Stanov Ukrajinského národného múzea v Prešove*, ktoré by podliehalo UNRP a spravovalo zbierky v jej mene a pod jej vedením. Hospodársku činnosť malo zabezpečovať kuratórium múzea, odborné záležitosti osobitný pracovný výbor. Na zasadnutí spoločnosti boli schválené stanovy Muzeálnej spoločnosti a zvolené vedenie *Ukrajinského národného múzea Prjaševščiny* na čele s predsedom M. Dubajom a tajomníkom V. Zozulakom.⁹⁸

Napokon však vývoj ani v tejto záležitosti vôbec nebol priamočiary. Politické a štátne orgány kraja totiž prijali rozhodnutie, že v Prešove bude vytvorené *Krajské múzeum*, ktoré bude mať vlastivedný charakter. V tomto zmysle malo zabez-

94 Культурно-просветительный Совет при УНРП. In *Пряшевщина*, гоґ. 3, 11. september 1947, ґ. 37, s. 2.

95 Призыв народа к жизни. Взамен закона для всех. In *Пряшевщина*, гоґ. 4, 25. marec 1948, ґ. 12, s. 4. Preklad autori.

96 A MV S R, f. B 10 – 7, i. j. 20. Pozvánka na osobitné zasadanie členov muzeálneho združenia Prjaševščiny, ґ. 384/1949.

97 ЗОЗУЛЯК, В. Рождається новий культурный очаг на Пряшевщине. Доклад прочитаный на совещании музейного общества в Пряшеве. In *Пряшевщина*, гоґ. 5, 28. apríl 1949, ґ. 18, s. 5-6.

98 Учрежден Союз украинских и русских писателей и работников искусств Пряшевщины. In *Пряшевщина*, гоґ. 5, 18. august 1949, ґ. 34, s. 3.

pečovať systematický výskum kraja po stránke historickej, folkloristickej, hospodárskej, technickej aj prírodovednej s tým, že ukrajinské aj mestské múzeum budú predstavovať jeho samostatné oddelenia. V podstate to však znamenalo, že realizácia idey osobitného múzea, ktoré by prezentovalo historický vývoj Rusínov a Ukrajincov v regióne, bola opäť odložená.⁹⁹

Načrtnutý prehľad ukazuje, že prvé roky po druhej svetovej vojne boli v istom zmysle obdobím nečakanej skúšky pre kultúru rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku. Jej predstavitelia museli po prvýkrát vytvárať a reprodukovat' kultúrne hodnoty sami a celý kultúrny život menšiny organizovať samostatne, teda vlastne bez priameho spojenia s etnicky totožným obyvateľstvom a blízkou kultúrou Zakarpatska. Museli sa prispôsobovať politickej situácii a tradičnú variantnosť jazykovej bázy postupne redukovat' a stále viac sa orientovať na ukrajinský jazyk. Mali povinnosť chrániť, zachovávať a rozvíjať špecifiká svojej ľudovej kultúry, ale aj strážiť odkaz národných buditeľov i kultúrnych dejateľov minulosti v zložitých spoločensko-politických podmienkach a za narastajúcich ideologických tlakov. V tejto prvej skúške, hoci aj za cenu určitých strát, kompromisov i dočasných prehier, rusínska a ukrajinská kultúra na Slovensku obstáli so ctou.

99 В Пряшеве будет учрежден Краевой музей. In *Пряшевщина*, гоґ. 6, 1. јún 1950, ґ. 24, s. 2.

ZÁVER

Rusínska a ukrajinská menšina v Československu nikdy nepatrila k veľkým etnickým celkom, a to ani z hľadiska absolútneho počtu, ani z hľadiska jej podielu na celkovom počte obyvateľov štátu. Obzvlášť to platí o území Slovenska, na ktorom od konca druhej svetovej vojny žila väčšina občanov rusínskej a ukrajinskej národnosti v republike. Hoci presné údaje o počte Rusínov a Ukrajincov na Slovensku v roku 1945 neboli k dispozícii, podľa určitých odhadov sa mohol pohybovať asi okolo 80 000 – 90 000 osôb, no nemožno akceptovať počet 250 000 obyvateľov, ako to prezentovali predstavitelia minority na základe počtu veriacich gréckokatolíckej cirkvi. Okrem iného to potvrdzuje fakt, že po relatívne silnej migračnej vlne obyvateľov severovýchodného Slovenska do iných oblastí štátu a po presídlení 12 000 ľudí do Sovietskeho zväzu na základe opcie občianstva sa pri sčítaní v marci roku 1950 k rusínskej a ukrajinskej národnosti prihlásilo 48 231 občanov.¹ V roku 1961 početnosť Ukrajincov, resp. Rusínov (od roku 1968) dosahovala zhruba 35 000 ľudí a okolo tohto čísla oscilovala ďalších päťdesiat rokov až do roku 2011.

Možno aj to je jednou z príčin, že dejinné osudy Rusínov a Ukrajincov na Slovensku neboli dlhodobším predmetom výskumu v rámci slovenskej historiografie a len niekoľkí jednotlivci sa k nemu sporadicky a selektívne vracali a jeho výsledky primerane dobe sčasti prezentovali. Závažným dôvodom tohto stavu je pravdepodobne aj skutočnosť, že história etnických menšín v konkrétnom štáte býva do určitej miery hraničnou témou medzi národnými a všeobecnými dejinami, ktorá často prináša bádateľom viac metodologických, heuristických, ale aj edičných problémov. Na druhej strane, dejiny rusínskej, resp. aj ukrajinskej menšiny na Slovensku, zvlášť ich zlomové etapy, evidentne predstavujú atraktívnu problematiku, ktorá vyvoláva prirodzený záujem zo strany odbornej i laickej verejnosti, a to nielen u nás, ale aj v zahraničí.

Roky 1945 – 1948 boli pre tunajších Rusínov a Ukrajincov, po rokoch 1918 – 1919 a 1938 – 1939, v poradí treťou križovatkou, na ktorej sa, hoci za iných vonkajších podmienok a za prítomnosti rozdielnych vnútorných činiteľov, ocitli a znovu sa rozhodovali o národnej identite, o jazyku, o kultúre a o štátnopolitickom smerovaní. Žiaľ, ani tentoraz nemali príliš na výber. Hlavnými determinujúcimi faktormi v tomto smere sa stali odstúpenie Podkarpatskej Rusi Sovietskemu zväzu pod zámienkou ukrajinskej národnostnej príslušnosti obyvateľstva a nastolenie ľudovodemokratického režimu, ktorý pod kepienkou *Národného frontu Čechov a Slovákov*, jednoty protifašistických síl a tiež spojenectva so ZSSR už fakticky len ukrýval narastajúcu dominanciu komunistickej politiky a ideológie. Aktivity UNRP, no i ukrajinských školských a kultúrnych inštitúcií síce vytvá-

1 ŠUTAJ, Š. – ZEĽOVÁ, A. Niektoré demografické údaje o vývoji ukrajinského obyvateľstva v Československu. In GAJDOŠ, M. (ed.). *Vývoj a postavenie ukrajinskej národnosti*, s. 36.

rali dojem, ba často i vyvolávali pocit, že rusínska či ukrajinská menšina má svoj osud vo vlastných rukách, v skutočnosti sa ale postupne znovu stávala len objektom tzv. vyššej politiky.

Práve preto sme sa rozhodli pre výskum vývoja ukrajinskej otázky v povojnových rokoch a pre publikovanie jeho výsledkov, a to napriek tomu, že predovšetkým tomu obdobiu venovali v ostatnom polstoročí historici na Slovensku relatívne najviac pozornosti. Okrem politicky neutrálnej rekonštrukcie severovýchodného Slovenska, ktorá v podstate prekrývala etnické charakteristiky a problémy regiónu, v popredí bádania boli hlavne účasť minority v protifašistickom odboji a rozvoj národnostného školstva a kultúry. Navyše, ekonomický vývoj v oblasti, no najmä politický a kultúrny pohyb rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 bol bohatý na dôležité historické zvraty, ktoré patria k najdramatickejším v celej povojnovej histórii tohto etnika. Nedá sa tiež ignorovať fakt, že niektoré, niekedy i zásadné, témy a problémy tohto obdobia sa riešili v zákulisí domácej či medzinárodnej politickej scény a nie zriedka málo transparentným spôsobom.

Na prezentáciu výsledkov výskumu sme zvolili klasickú štruktúru historickej analýzy založenej na klasifikácii javov a ich chronologickej explanácii, ktorá spravidla dodáva každej publikácii istý systém a zabezpečuje lepšiu orientáciu čitateľa než problémový prístup, viac vhodný pri rozbere jednej stránky historického procesu alebo pre časovo kratšie obdobie. Prácu sme postavili predovšetkým na výskume prístupných archívnych materiálov a na štúdiu dobovej tlače priamo sa viažucej k skúmanej problematike, nezanedbali sme ale ani odbornú literatúru k tejto téme, najmä domácej proveniencie. Za prínosné považujeme prezentovanie niektorých archívnych dokumentov, ktoré nielen dokresľujú uvádzané historické fakty, ale približujú tiež dobovú atmosféru, terminológiu a politické priority obdobia.

Prvá kapitola publikácie popisuje hospodársku a sociálnu situáciu na severovýchode Slovenska na sklonku druhej svetovej vojny a po nej, ktorá bola podmienená jednak historickým vývojom regiónu v minulých desaťročiach, jednak prechodom frontu cez toto územie a poskytovala obraz devastovanej krajiny s obyvateľstvom nachádzajúcim sa na hranici fyzického prežitia. Iste je možné okamžite namietat, že existujúci stav mal len máločo spoločné s etnickým zložením osídlenia, avšak v tejto súvislosti bolo dôležité, že išlo skutočne o obce a mestá s väčším počtom Rusínov a Ukrajincov, že to ľudia vnímali aj ako súčasť národnostnej otázky a ovplyvňovalo to ich spoločenské a politické postoje a snahy nielen aktuálne, ale aj v ďalších rokoch. Na druhej strane, povzbudivo pôsobí opis aktívnej činnosti orgánov obnovujúceho sa československého štátu, ktorý za pomoci spojencov a s podporou medzinárodných organizácií dokázal relatívne veľmi úspešne zabrániť ďalším hospodárskym škodám a predísť stratám na ľudských životoch, ktoré hrozili v dôsledku hladu, zimy a epidémií.

Úsilie o rekonštrukciu vojnou zničeného severovýchodného Slovenska, ako aj o prvú fázu industrializácie v tamojších okresoch malo už výraznejšie politické aspekty, ba miestami sa stalo aj témou politického súperenia KSS a Demokratickej strany, hoci nezriedka len vo forme vzájomných, často nepodložených invek-

tív. Viac politického boja sa dostalo do rozširovania predstáv a predkladania návrhov na riešenie agrárnej otázky, ktorá viac rozdeľovala i vlastné obyvateľstvo východného Slovenska. Charakteristika sociálnej štruktúry v severovýchodných okresoch Slovenska v závere kapitoly tiež nie je samoúčelná, pretože jej takmer postfeudálny charakter sa v dôsledku absencie intenzívneho kapitalistického vývoja stal základom istých deformít sociálneho zloženia rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva v ďalších desaťročiach.

Druhá časť publikácie je z hľadiska jej zamerania a cieľov v istom zmysle ťažisková. Je venovaná predovšetkým okolnostiam, priebehu vzniku, činnosti a hodnoteniu UNRP, ktorá sa usilovala reprezentovať menšinu vo vzťahu k štátu a k jeho orgánom, ako aj presadzovať jej záujmy nielen v politickej sfére, ale i v ostatných oblastiach života spoločnosti. UNRP inšpirovaná tradíciami rusínskeho a ukrajinského hnutia v karpatskom priestore a postavením Národnej rady Zakarpatskej Ukrajiny v bezprostredne susediacom regióne mala tak ďalekosiahle ambície a spočiatku získala aj prirodzený rešpekt, ktorý si chcela za každú cenu udržať aj v priebehu hektického politického vývoja v prvých povojnových rokoch.

Žiaľ, ani otvorené demonštrovanie prosovietskych postojov, ani evidentná afinita ku programu a ideológii komunistickej strany, ani ústupky pravosláviu v cirkevnej politike, ale ani prejavovaný príklon k novej národno-kultúrnej orientácii minority zo strany UNRP nevedli k ústavnoprávnej kodifikácii postavenia menšiny ani k formálno-právnomu uznaniu jej vlastnej existencie, ba ani k zachovaniu jej autority a určitých prvkov kultúrnej autonómie rusínskej a ukrajinskej komunity v republike. Príčinou toho neboli len strategické alebo taktické chyby UNRP a jej vedenia, ani jej personálne zloženie či prehnané požiadavky, ale skutočnosť, že svojou formou a obsahom činnosti UNRP nezodpovedala koncepcii riešenia národnostnej otázky v Československu vôbec a problematiky Rusínov a Ukrajincov zvlášť.

Tretia časť publikácie približuje odbornej i širšej verejnosti reflexiu významných spoločenských zmien v duchovnom a kultúrnom živote rusínskej menšiny, resp. ich odraz v oblasti umeleckej tvorby prebiehajúcej v radoch minority. Výrazný vplyv vojrovej tematiky a námetov z obdobia protifašistického hnutia sa evidentne prejavil v dominancii ľavicových ideálov a tie, spolu s nádejou na realizáciu nových sociálnych perspektív propagovaných najmä prostredníctvom sovietskych vzorov, sa stali hybnou silou špecifickej podoby procesu demokratizácie kultúry a umenia v regióne. Tým sa očividne narušila aj istá kontinuita vývoja v tejto oblasti, čo zákonite viedlo k novému umeleckému trendu poznačenému hlavne ideovou uniformitou, ktorý však napriek tomu, alebo možno práve preto, začal hneď získavať značnú politickú podporu a dosahovať úspech v oficiálnych kruhoch i vo verejnosti.

Aj keď táto publikácia nesporne nesie znaky monografického spracovania, rozhodne nepodáva celkom vyčerpávajúci pohľad na skúmanú problematiku. Z objektívnych dôvodov sa nám nepodarilo detailnejšie preskúmať celú pramenú bázu, ktorá sa nachádza v ruských alebo ukrajinských archívoch, hoci tentoraz to už nebolo z ideologických príčin. Chýbali nám materiálne podmienky

aj čas na prekonanie niektorých administratívnych prekážok, avšak istú úlohu zohral ešte stále pretrvávajúci problém neusporiadanosti niektorých archívnych fondov. Okrem toho, predsa len limitovaný rozsah monografie nás donútil upustiť od podrobnejšej analýzy niektorých skupín problémov, akými sú ukrajinské národnostné školstvo, aktivity UPA na severovýchodnom Slovensku, resp. opcia sovietskeho občianstva, teda otázky, ktoré s našou problematikou priamo súvisia, avšak vyžadujú osobitné a podrobnejšie prezentovanie.

Pomerne úzko vymedzený časový rámec práce nám tiež nedovolil sledovať predmet skúmania v kontinuite a v celom historickom kontexte. Je totiž samozrejmé, že skoro všetky problémy okolo národnostnej orientácie, politických, právnych a sociálnych otázok menšiny nevznikli v roku 1945, ale mali svoje korene už v 18. a 19. storočí, ba mnohé ešte skôr. Stručný náčrt historického vývoja rusínskej a ukrajinskej menšiny v úvode publikácie sme preto zvolili ako náhradné a provizórne riešenie. Navyše, možno niektoré z tých okruhov problémov, ktoré z aspektu definovaného krátkeho obdobia troch rokov sa zdajú byť ťažko pochopiteľné, resp. vyzerať ako zvláštny relikv, by v oveľa širších teritoriálnych a časových súvislostiach snáď nadobudli aj ostrejšie kontúry.

V prezentovanej práci sme sa snažili predstaviť rusínsku a ukrajinskú menšinu na Slovensku v prvých povojnových rokoch ako v istom zmysle opäť prebudенý a životaschopný celok, ktorý napriek nepriaznivým sociálnym a ekonomickým podmienkam vycítil svoju príležitosť. Prostredníctvom vlastnej politickej reprezentácie, resp. kultúrnej elity, sa usiloval o adekvátne miesto vo vtedajšej spoločnosti, ba uvažovalo sa aj o založení politickej strany. V týchto súvislostiach zvlášť veľkou chybou bolo, že UNRP nezdôvodňovala svoje národnostné požiadavky na základe historického alebo prirodzeného práva, ale predovšetkým zásluhami menšiny v priebehu protifašistického odboja, resp. februárového prevratu.

Súčasne sme však poukázali aj na veľmi zložité okolnosti, za akých tento proces prebiehal. Reflektovali sme totiž tiež pozície ústredných aj slovenských národných orgánov, ako aj kľúčových politických strán vo vzťahu k menšine, ktoré sa však postupom času menili. V prvej fáze autoritu UNRP rešpektovali, a tak vychádzali v ústrety jej požiadavkám, od roku 1946 už pokladali ukrajinské inštitúcie za isté provizórium, v roku 1947 snahu reprezentácie menšiny o ich právne zakotvenie ignorovali a od roku 1948 zrejme prevažovala snaha o jej integrovanie do rámca nového politického systému a existujúcich spoločenských vzťahov.

Predstavitelia rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva však tento v podstate regresívny pohyb vnímali o to citlivejšie, že sa považovali nie za menšinu, ale za národ, preto ašpirovali i na formálne potvrdenie svojej rovnoprávnosti s českým a slovenským národom. Tento postoj bol s veľkou pravdepodobnosťou podmienený jednak negatívnymi skúsenosťami z riešenia menšinovej otázky v minulých režimoch, ale aj obavami, či nová republika dokáže, resp. bude ochotná zabezpečiť im rovnoprávne postavenie ako príslušníkom etnickej menšiny, najmä ak sledovali vtedajšie reštriktívne riešenie maďarskej a nemeckej otázky na Slovensku.

Analýzu vývoja rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšiny na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 čitateľovi podávame predovšetkým na základe dôsledné-

ho výskumu a kritického rozboru archívnych dokumentov, resp. štúdia dobovej tlače. Preto interpretujeme spravidla len overené skutočnosti, avšak nebolo vždy možné úplne sa vyhnúť ani formulovaniu niektorých myšlienok alebo téz, ktoré dodnes majú v istom zmysle hypotetický charakter. Sme pritom pevne presvedčení, že v priebehu ďalšieho bádania problematiky, v ktorom by sme chceli pokračovať, sa nám podarí všetky skutočnosti dôkladnejšie osvetliť a v knihe naznačené dôvodné tvrdenia potvrdiť alebo vyvrátiť.

Príloha

(Dokumenty)

Dokument 1

(7. február 1945, Košice, 1 s., strojopis, j. slovenský)
Výpis z uznesenia týkajúceho sa postoja SNR k Ukrajincom
žijúcim na Slovensku. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 12, šk 1. 132

Dokument 2

(1. marec 1945, Prešov, 8 s., strojopis, originál, j. ruský)
Protokol 1. zjazdu delegátov ukrajinského obyvateľstva Prjaševščiny,
ktorý sa uskutočnil 1. marca 1945 v Ruskom dome v Prešove.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 337, šk. 2. 133

Dokument 3

(2. apríl 1945, Prešov, 2 s., strojopis, kópia, j. ruský)
Návrh školského referenta UNRP na prevzatie kompetencie a správy
nad národnostným školstvom ukrajinského a ruského obyvateľstva
Prjaševščiny. A ZRUSR Prešov, f. UNRP, a. j. 1664, šk. 16. 143

Dokument 4

(22. apríl 1945, Prešov, 4 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, reprezentovaných
Ukrajinskou národnou radou v Prešove. A ZRUSR, f. UNRP,
a. j. 341, šk. 2. 145

Dokument 5

(26. máj 1945, sine loco, 1 s., strojopis, kópia, j. slovenský)
Odpoveď SNR na Memorandum Ukrajincov žijúcich
na Slovensku. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 12, šk. 2..... 149

Dokument 6

(30. jún 1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Návrh na vydanie nariadenia o zriadení referátu pre ukrajinské
školstvo pri Povereníctve SNR pre školstvo a osvetu.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 69, šk. 1. 152

Dokument 7

(8. august 1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Žiadosť Predsedníctva UNRP o primerané zastúpenie ukrajinského
a ruského obyvateľstva v Dočasnom národnom zhromaždení (DNZ).
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 164, šk. 1. 153

Dokument 8

(8. august 1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Zastúpenie ukrajinského a ruského obyvateľstva v DNZ.
List Predsedníctva UNRP generálnemu tajomníkovi ÚV KSČ
Rudolfovi Slánskemu so žiadosťou o podporu.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 164, šk. 1. 154

Poznámka:

s. – strana/strany; j. – jazyk; SNR – Slovenská národná rada; A ZRUSR – Archív Zväzu
Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky v Prešove; f. – fond; UNRP – Ukrajinska na-
rodna rada Prjaševščiny; a. j. – archívna jednotka; šk. – škatuľa

Dokument 9

(8. august 1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)

Zastúpenie ukrajinského – ruského obyvateľstva v DNZ.

List Predsedníctva UNRP Predsedníctvu KSS s poznámkami

I. Rohaľa-Iľkiva. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 164, šk. 1. 155

Dokument 10

(12. september 1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)

Odpoveď podpredsedu vlády ČSR Viliama Širokého k zastúpeniu ukrajinského a ruského obyvateľstva v DNZ.

A ZRUSR, f. UNRP a. j. 64, šk. 1. 156

Dokument 11

(4. august 1945, Prešov, 5 s., strojopis, kópia, j. ruský / j. slovenský)

Protokol zo zasadnutia Predsedníctva UNRP zaoberajúceho sa, okrem iného, otázkou členstva V. Karamana v SNR.

A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 347, šk. 2. 158

Dokument 12

(1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. ruský)

Reverz poslanca SNR o prípadnom vzdaní sa poslanskekého mandátu podpísaný Ivanom Rohaľom-Iľkivom.

A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1425, šk. 11. 165

Dokument 13

(1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. ruský)

Reverz poslanca SNR o prípadnom vzdaní sa poslanskekého mandátu podpísaný Petrom Židovským. Archív ZRUSR Prešov, f. UNRP,

a. j. 1425, šk. 11. 165

Dokument 14

(7. november 1945, Prešov, 19 s., j. ruský, strojopis, kópia)

Protokol II. celonárodného zjazdu delegátov ukrajinských okresov „Prjaševščiny“, ktorý sa uskutočnil 7. októbra 1945 vo Veľkej sále

Čierneho orla v Prešove. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 353, šk. 2. 166

Dokument 15

(20. október 1945, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský, j. ruský)

Vyjadrenie Predsedníctva UNRP k výhradám Predsedníctva SNR k používaniu termínu „Prjaševščina“. A ZRUSR, f. UNRP,

a. j. 1680, šk. 16. 183

Dokument 16

(19. november 1945, Bratislava, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)

Používanie názvu „Prjaševščina“. Dôrazná výzva Predsedníctva SNR Ukrajinskej národnej rade nepoužívať pomenovanie „Prjaševščina“.

A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1680, šk. 16. 184

Dokument 17

(4. január 1946, Prešov, 4 s., strojopis, kópia, j. ruský)

Návrh na zriadenie Oddelenia pre Ukrajincov (Rusov) pri Úrade Zboru povereníkov. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 702, šk. 4. a. j. 893, šk. 5. 185

Dokument 18

- (8. február 1946, Bratislava, 1 s. strojopis, kópia, j. ruský)
Oznámenie o zamietnutí návrhu UNRP na zriadenie osobitného oddelenia pre otázky ukrajinského obyvateľstva v Predsedníctve SNR.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 893, šk. 5. 188

Dokument 19

- (17. november 1946, Prešov, 3 s., strojopis, originál, j. ruský)
Zoznam funkcionárov UNRP. Stav k 17. 11. 1946.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 831, šk. 4. 189

Dokument 20

- (15. december 1946, Prešov, 5+1 titl s., strojopis, originál, j. ruský)
Protokol z rokovania Predsedníctva UNRP o možnostiach spolupráce medzi predstaviteľmi politických strán ako aj nestraníkmi v UNRP.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 839, šk. 4. (na 1. s. chybné uvedenie roku 1956 namiesto 1946). 192

Dokument 21

- (31. december 1946, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Žiadosť o prijatie delegácie UNRP v Štátnom plánovacom úrade v súvislosti s dvojročným plánom hospodárskej obnovy.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 840, šk. 5. 197

Dokument 22

- (31. december 1946, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Žiadosť o prijatie delegácie UNRP na Ministerstve národnej obrany ČSR. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 840, šk. 5. 198

Dokument 23

- (7. január 1947, Praha, 1 s., strojopis, originál, j. český)
Odpoveď Kancelárie Ministerstva vnútra ČSR na žiadosť o prijatie delegácie UNRP. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 840, šk. 5. 199

Dokument 24

- (10. január 1947, Praha, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
Potvrdenie prijatia delegácie UNRP podpredsedom vlády V. Širokým.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 840, šk. 5. 200

Dokument 25

- (20. november 1946, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)
List Predsedníctva UNRP povereníkovi pre informácie so žiadosťou zabezpečiť činnosť Ukrajinského Informbyra.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 842, šk. 5. 201

Dokument 26

- (10. január 1947, Prešov, 2 s., strojopis, kópia, j. slovenský)
Správa o zriadení Ukrajinského Informbyra.
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 842, šk. 5. 202

Dokument 27	
(20. marec 1947, Prešov, 2 s., strojopis, originál, jazyk slovenský)	
Žiadosť Predsedníctva UNRP o zaručenie rovnoprávnosti Ukrajincov a Rusov s národom českým a slovenským v novej ústave.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 901, šk. 5.	208
Dokument 28	
(19. apríl 1947, Praha, 1 s., strojopis, originál, jazyk český)	
Oznámenie Sekretariátu Ústavného výboru NZ, že sa bude zaoberať otázkou rovnoprávneho postavenia Ukrajincov a Rusov.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 901, šk. 5.	210
Dokument 29	
(15. máj 1947, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
List Predsedníctva UNRP Predsedníctvu Sociálnodemokratickej strany Československa so žiadosťou o podporu pri uplatňovaní ústavných práv Ukrajincov. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 899, šk. 5.	211
Dokument 30	
(2. máj 1947, Prešov, 2 s., strojopis, kópia, jazyk slovenský)	
Správa o reorganizácii UNRP. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 901, šk. 5.	212
Dokument 31	
(6. september 1947, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
Vyjadrenie podpory UNRP vláde v jej aktivitách proti banderovcom.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 900, šk. 5.	214
Dokument 32	
(3. október 1947, Snina, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
Upozornenie Ukrajinského osvetového inšpektorátu v Snine na dodržiavanie zásady dvojazyčnosti pri označovaní obcí a inštitúcií.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1617, šk. 17.	215
Dokument 33	
(28. január 1948, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
Žiadosť Predsedníctva UNRP Š. Bašťovanskému, aby v mene KSS predložil Národnému frontu Čechov a Slovákov návrh UNRP na zabezpečenie práv Ukrajincov v pripravovanej ústave.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1059, šk. 7.	216
Dokument 34	
(12. marec 1948, Bratislava, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
Oznámenie Jozefa Suchého Predsedníctvu SNR o vystupení z Klubu poslancov za bývalú Demokratickú stranu. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1382., šk. 11.	217
Dokument 35	
(17. apríl 1948, Prešov, 2 s., strojopis, kópia, j. ruský)	
Návrh podkladov Kultúrnoosvetovej rady pri UNRP pre rezolúciu III. zjazdu UNRP. A ZRUSR, f. UNRP, šk. 8, a. j. 1059.	218

Dokument 36	
(18. apríl 1948, Prešov, 2 s., strojopis, kópia, j. slovenský)	
Rezolúcia III. celonárodného zjazdu Ukrajincov žijúcich na Slovensku.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1405, šk. 11.	221
Dokument 37	
(18. apríl 1948, Prešov, 2 s., strojopis, kópia, j. ruský)	
Vystúpenie V. Širokého na III. celonárodnom zjazde Ukrajincov žijúcich na Slovensku. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1490, šk. 13.	223
Dokument 38	
(5. máj 1948, Prešov, 2 s., strojopis, originál, j. ruský)	
Zápis z diskusie s Ondrejom Pavlíkom o národnostných právach Rusov a Ukrajincov počas jeho prednášky v Prešove.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1463, šk. 11.	225
Dokument 39	
(26. máj 1948, Prešov, 1 s, strojopis, originál, j. slovenský)	
Výzva UNRP na súťaž „Vlastenecká obec“ v rámci volieb 1948.	
A ZRUSR, f. UNRP a. j. 1267, šk. 8.	227
Dokument 40	
(1948, Prešov, 1 s., strojopis, kópia, j. slovenský)	
Ohlas UNRP k ukrajinskému a ruskému obyvateľstvu z 26. 5. 1948 pri príležitosti volieb do NZ. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1267, šk. 8., Tiež A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1467, šk. 11.	228
Dokument 41	
(11. máj 1948, Prešov, 1 s, strojopis, originál, j. slovenský)	
Správa o volebnej kampani UNRP zaslaná Ústrednému Akčnému výboru Slovenského NF. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1361, šk. 11.	229
Dokument 42	
(11. máj 1948, Prešov, 1 s, strojopis, originál, j. slovenský)	
Pokyny Krajského Akčného výboru NF v Prešove k predvolebnej kampani. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1361, šk. 11.	230
Dokument 43	
(Máj 1948, Prešov, 3 s., strojopis, kópia, j. ruský)	
Predseda UNRP V. Karaman o voľbách do Národného zhromaždenia v roku 1948. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1361, šk. 11.	231
Dokument 44	
(10. jún 1948, Bratislava, 2 s., strojopis, originál, j. ruský)	
List podpredsedu UNRP Andreja Rudlovčaka adresovaný Vasilovi Karamanovi o problémoch a opatreniach v rámci Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1467, šk. 11.	234
Dokument 45	
(18. júl 1948, Prešov, 2 s., strojopis, originál, j. ruský)	
Informácia Kultúrnoosvetovej rady pri UNRP o pripravovanej etnografickej expedícii. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1114, šk. 8.	236

Dokument 46	
(sine dato, sine loco, 2 s., strojopis, kópia, j. slovenský)	
Informácia tajomníka Kultúrnoosvetovej rady V. Zozuláka	
o etnografickej expedícii určená miestnym kultúrnym a osvetovým	
pracovníkom a aktivistom. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1114, šk. 8.	238
Dokument 47	
(24. júl 1948, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
Žiadosť o zapožičanie filmovej kamery pre etnografickú expedíciu.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1114, šk. 8.	240
Dokument 48	
(24. júl 1948, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
Žiadosť o zakúpenie fotografického materiálu pre potreby etnografickej	
expedície. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1114, šk. 8.	241
Dokument 49	
(18. september 1948, Prešov, 7 s., strojopis, originál, j. ruský)	
Protokol zo zasadnutia Predsedníctva UNRP k organizačným otázkam.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1289, šk. 10.	242
Dokument 50	
(24. september 1948, Prešov, 1 s., strojopis, kópia, j. ruský)	
Protest Gréckokatolíckeho biskupského ordinariátu v Prešove proti	
zapojeniu študentov gréckokatolíckeho vyznania v Prešove	
do výstavby pravoslávneho chrámu.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1287, šk. 10.	253
Dokument 51	
(21. október 1948, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. slovenský)	
List Predsedníctva UNRP Viliamovi Širokému o príprave	
reorganizácie UNRP. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1425, šk. 11.	255
Dokument 52	
(10. november 1948, Prešov, 8 s., strojopis, kópia, j. ruský)	
Protokol zo zasadnutia Predsedníctva Ukrajinskej národnej rady	
Prjaševščiny k návrhom na právne zabezpečenie ukrajinských	
inštitúcií. A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1303, šk. 10	256
Dokument 53	
(25. november 1948, Prešov, 1 s., strojopis, originál, j. ruský)	
Požiadanie UNRP prof. G. Gerovskeho o vypracovanie expertízy	
k pomenovaniu etnika a k otázke jeho jazyka.	
A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1327, šk. 10	265

O, d p i s .

PRESEDNÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY
Delegácia pre oslobodené územie

Košice, dňa 7.II.1945.

Čís.

Predmet:

SLOVENSÁ NÁRODNÁ RADA, delegácia pre oslobodené územie
usniesla sa na tomto:

Slovenská národná rada, delegácia pre oslobodené územie,
považuje Ukrajinco v na Slovensku bývajúcich za rovnocen-
ných občanov Slovenska a Československej republiky v
prá vach i povinnostiach tak ako Slovákov a Čechov.
Následkom toho vyrieši záležitosť ich zastúpenia v Slo-
venskej národnej rade, otázky školstva, administratívy,
hospodárskeho života a iných oborov sa týkajúce v tomto
duchu. Očakáva, že ich zástupcovia v tomto smere v duchu
bratského dorozumenia predložia svoje návrhy.

Predsedníctvo.

Ján Ursíny v.r. L. Novomeský v.r.

Pečiatka:

Slovenská národná rada.

*УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНИ.
УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ.*

№

В Пряшеве, дня

Предмет:

.....

Протокол 1-го съезда делегатов от украинского населения Пряшевщины, состоявшегося дня 1-го марта 1945 г. в помещении Русского Дома в Пряшеве, Ул. Маршала Сталина № 64.

Протокол.

Составленный на 1-ом собрании делегатов украинского населения Пряшевщины, состоявшемся дня 1-го марта 1945 г. в помещении Русского дома в Пряшеве.

В 11 часов дня выступает В. В. Караман с приветствием собравшихся от имени подготовительного комитета по созыву настоящего собрания. Объясняет, что целью собрания является познакомить собравшихся с положением нашего народа в настоящее время.

Предлагает избрать двух письмоводителей, а именно: Ивана Копчака и Виктора Завацкого. Предложение принято единогласно. Письмоводители занимают места.

В.В.Карамансказал: Наш народ как все угнетенные славянские народы на протяжении долгих веков всегда обращал глаза и сердце к Востоку, так как только оттуда ждал света свободы и конец своего рабства. Русская армия несколько раз покропила своей кровью наши родные Карпаты. Но, однако по разным причинам, полной свободы мы недождались. На этот раз солнце свободы засияло к нам: Красная Армия переступила наши родные Карпаты, (аплодисменты) загнала германских врагов и их помощников, которые немилосердно истребляли все, что было нашему сердцу так близким и дорогим. Целый наш народ за свое освобождение выражает глубокую благодарность доблестной, героической и непобедимой Красной Армии /аплодисменты/ ей бойцам, командирам и Верховному Главнокомандующему, гению человечества, славному Маршалу Советского Союза, Йосифу Виссарионовичу Сталину. (Бурные рукоплескания.)

Одновременно выражаем нашу искреннюю благодарность славным партизанским отрядам (аплодисменты) и всем кто в тяжелые времена фашистического террора помогли им в деле разгрома германских палачей в тылу фронта, на нашей земле. В знак нашей вечной благодарности павшим героям Красной Армии, партизанских отрядов и замученным друзьям-пожерт-

твовавшим своей жизнью во имя нашего освобождения, прошу почтить их светлую память – одноминутным молчанием.

После сказанного приветствия В. В. Караман предлагает собранию избрать председателя для делового ведения сегодняшнего съезда.

Др. Рогаль Иван предлагает председателем В.В.Карамана (Бурные рукоплескания.)

Принято единогласно.

В. В. Караман благодарит за проявленное к нему доверие, и объявляет съезд делегатов от народных комитетов, местных и окружных, открытым.

Вам известна – продолжает он – Крымская конференция трех союзных держав в лице их представителей а именно Маршала Сталина (Бурные аплодисменты) президента Рузвельта в премьер-министра Черчила.

Одно из важнейших для нас решений этой конференции является то, что каждый народ может свободно высказаться о своей национальной принадлежности.

Я никак не стесняюсь сказать, что нет другого народа в Европе, который столько страдал за свое национальное дело, как наш народ на юге Карпат. Пережили мы много чужих государственных форм, которые смотрели на нас как на предмет своих сомнительных политических практик. Что переживал как народ в течении долгих веков? Порабощение, издевательства и национальное угнетение. Не найдем в нашей истории страницы, которая бы нам говорила о светлых днях в нашем прошлом. Даже в моменты, когда казалось, что и для нас наступают лучшие дни, наши враги сумели обманом и подлостью захватить в свои руки судьбу нашего народа. Крестили нас национальными именами, чтоб сын не узнал своего отца, мать свою дочь, а тем менее узнал нас остальной мир, другие народы. От сегодняшнего дня категорически заявляем перед целым миром, что не будем больше игрушкой ваших исконных врагов и свою национальную жизнь обеспечим так, как учит нас наша народная традиция, история и демократический закон. Не пойдем больше ни на какие языковые анкеты и о наших национальных правах не будем торговаться с чужими.

Мы в нашей национальной жизни не вмешивались в национальные дела наших соседей и поэтому не позволим, чтоб чужие вмешивались в наши народные дела. Чужого не требуем, но за свое национальное богатство и народные права взятые нам насильственно будем бороться, с кем бы то ни было до нашей полной победы.

Родные братья! Перед нами историческая задача: устранить все кривды, которые были нанесены нашему народу в прошлом. Ни одна генерация нашего народа не имела такой возможности добиться полностью свободы и всех прав, как настоящая генерация.

Права на свободу имеет только тот народ, который умеет бороться за нее. Прав для нашего народа добьемся только так, если будет у нас полное доверие друг к другу. Права и свобода народа должны быть дороже всего в жизни. Личные цели должны уступить в сторону и кто попытается добиваться личных выгод, за счет общенародных интересов, этого не смеем считать сыном народа, а самым большим его врагом.

Всего добьемся только тогда, если у нас будет сильная верховная народная организация, которая будет выступать честно, искренно и стойко

в защиту народа и будет стараться устроить счастливую жизнь для всех нас и особенно для будущей генерации, которая сможет потом сказать, что были и в нашем народе стойкие и честные народные работники.

Уверяю вас всех, что наше дело правое и полностью победит! (Бурные аплодисменты.)

Председатель предоставляет слово доктору Д. Ройковичу, который читает доклад Дорогие друзья! В жизни каждого народа бывают моменты чрезвычайного значения и исторической вескости, которые впоследствии служат докладом – документом зрелости народа, в зависимости от того, как справился народ и его представители с данными историческими задачами.

Вот этот дом был свидетелем многих важных совещаний и решений, но мне кажется, что ни раз не сошлись здесь делегаты народа в таком количестве и не представляли собой так сплоченной одной волей народ, как сегодня. Видно, о важных делах собираетесь решать. О народной судьбе. А если предстоит нам так важная задача, необходимо бросить хоть взгляд на наше прошлое, осознать ошибки прошлого, чтоб не повторить их и вынести решение стойкое, непровержимое.

В течение тысячи с лишним лет наш народ сохранял свой национальный облик. Прошли столетия сменяющихся бедствий и угнетений а народ потившийся на неплодородных склонах Карпат, в социальных условиях, скуднее каких вряд-ли найти в Европе, народ принужденный толпой эмигрировать за границу, в Америку, чтоб обеспечить хоть ломоть хлеба для своих родных, этот народ не отказался от своей праведной веры и национальности. Историк перелистывая большей частью темные страницы нашего прошлого, невольно задается вопросом: как объяснить факт, что народец живущий при таких тяжелых социальных условиях, под таким социальным гнетом не уступил от своих национальных прав и сумел сохранить свое национальное я в неравном бою со социально более сильными врагами и недоброжелателями. Ответ и прост и сложен.

В минуты самых тяжелых испытаний, когда зачастую изменяли все разум и малочисленные единицы падали в отчаяние, народ как будто сердцем чувствовал, что там за вершинами Карпат и дальше на северо-восток живут родные братья, которые в решительный момент выручат его. Долго пришлось ждать. Были и проблески надежды, когда в первую мировую войну русские войска перешли за Карпаты, но, увы, остались здесь не долго. Оборванный и бедствующий народ остался дальше на страже своих национальных прав, на страже исторических прав этнографического целого, отломком которого жил на южных склонах Карпат. И выдержал на тяжелой позиции, пока не пробил исторический час! Доблестная Красная Армия (аплодисменты), освободив Родину от захватчиков и перевалившись неудержимой силой на запад освободила нас, орошая многоиспытывавшую землю кровью лучших сыновей русского, украинского и других народов своей великой Родины. Народ выдержавший все удары судьбы, потерпевший огромные потери в последних месяцах, этот народ – над развалинами своих хат – вверил вам, делегаты, важную задачу, вверил вам право говорить от его имени, защищать все народные интересы твердо, не обращая внимания ни на интересы единиц, ни на замыслы разного политического оттенка группировок, соблюдая единственно интересы и будущее всего народа.

Перед лицом так ответственной задачи, вы должны решать не только сердцем, но главным образом ясным разумом. При поворотах в истории прошлого зачастую, да можно сказать, почти всегда, мы руководились сердцем. Наши хладнокровно рассуждающие противники одерживали над нами победу как раз благодаря этой нашей слабости. Не чувствовали решали о нашей судьбе, когда после первой мировой войны представители нашего народа, обольщенные фразами о братском славянском сожительстве, при предоставлении нам широчайшей культурной и административной автономии согласились включить область, населенную нашим народом, в рамки бывш шей Чехословакии?

И что вышло? Вместо автономии для всего народа, разделили нас демаркационной линией от наших единокровных братьев на Закарпатской Украине. Вместо культурной свободы был искусственно привит нам языковый спор, вместо ясной национальной принадлежности крестили нас названиями перенятыми у наших исконных врагов. Мы должны были быть безликими русинами, руснаками, русняками, только потому, чтобы народ не мог осознать свою национальную принадлежность к этнографическому телу своего материнского народа. Старая тактика всех наших недоброжелателей! Не ту – ли тактику применило к нам и фашистское словацкое правительство, когда, отзываясь на свои лжеславянские чувства, предприняло все меры для того, чтобы не допустить нас на сцену политической жизни, в то время, когда неславянским немцам и даже мадьярам разрешило организовать свои политические партии! (Восклицания: Фу! Ганьба! Стыд!) Нам было предоставлено быть преследованными „русинами“, или, в лучшем случае, превратиться в грекокатолических словаков. О том, кто мы такие, можем решать только мы, а если выступаем на арену сегодняшних событий, как сплоченный одной волей и желанием народ, должны осознать все решительные моменты в развитии нашего национального облика.

В течении прошлых веков все наши писатели и культурные деятели вообще, как и сам народ, осознавали свою принадлежность к малорусской ветви восточных славян. Когда в прошлом столетия по Европе подул ветер национальных стремлений, зародившихся под влиянием французской революции, то и наши будители Духнович, Добрянский, Попрадов и другие взялись за дело нашего духовного и культурного раскрепощения. Сначала действовали они в тесной связи с галицкими нашими соплеменниками. Но когда в Галиции пангерманский шовинизм и политические претензии сделали из национальных стремлений средство для политического сепаратизма, с целью разбить Россию, то наши пути с галицкими сепаратистами разошлись. По мере того как самостоятельность приобретало ведущее место в национальных стремлениях на северной стороне Карпат и слово украинец стало почти тождественным с понятием сепаратизма и сопряженной с ним ненависти ко всему русскому, наш народ отклонился от названия украинец, украинский и придерживался старинного названий русский, русский.

Эта привязанность нашего народа к русскому народу и отклонение всякого рода сепаратизма довели до того, что часто были склонны принять разного рода наименования только потому, чтоб сохранить исконное влечение к единству русского и украинского народов. Скованные узким кругозором, в который нас втеснили все неблагоприятные режимы, для нас, хоть

заметно, но неосознано, прошел Процесс полной дифференциации русского и украинского народов.

Только благодаря мудрой национальной политике Великого Учителя народов, т. Сталина (бурные рукоплескания) стало нам вполне ощутимым наше кровное сродство с народом Великой Советской Украины при крепком братстве с народом русским. Сегодня, когда победами Красной Армии (аплодисменты) разбиты все преграды, отделяющие нас от нашего народного тела, мы с поднятой головой и сознательно провозглашаем, что мы плоть от плоти и кровь от крови с нашими братьями на Закарпатской и Советской Украине, провозглашаем, что русский язык, язык Сталина, будет нам всегда нам близким сердцу.

Если в прошлом наше тяготение ко всему русскому помогло нам спасти наш национальный облик в минуты тяжелых испытаний, то наша принадлежность к Великому Украинскому Народу откроет нам просторы, до каких нам не было суждено добиться в рабских оковах прошлых десятилетий.

В заключение позвольте остановиться на славянском вопросе. Прошлом часто злоупотреблялось этим понятием. Многие воспользовались нашей привязанностью к славянству для своих выгод, не стесняясь уинжать своего слабшего славянского брата. Настоящая война, веденная на истребление славян, дала новый, благородный смысл идее Славянства. Славянская идея заключается в том, что славяне должны уважать национальные права один другого.

Когда Вам, делегаты, предстоит решать о будущем нашего народа, прошу Вас учитывать все данные, которые помогут Вам вынести решение крепкое, решение за которое Вам не придется постыдиться перед судом следующих поколений, (Аплодисменты). Председатель благодарит докладчика и говорит, что для того, чтоб представлять народ на всех форумах, защищать его интересы, нужна верховная организация нашего народа. Ставит вопрос: „Нужна-ли нам верховная организация, которая будет говорить от имени народа и вести переговоры в его пользу?!“ Торжественное единогласное «ДА!» подтверждает принятие делегатами этого предложения. В. В. Караман предлагает, чтоб название организации было: „Украинская Народная Рада Пряшевщины“. (Аплодисменты.) Ввиду того, что несколько голосов из рядов гостей возражает против названия и спрашивает, почему не „русская рада“, др Рогаль, в предоставленном ему слове объясняет дело так: Неоспорим факт, что мы принадлежим к малорусской ветви. Стечением исторических фактов малороссы называют себя украинцами. Раз верховные культурные организации СССР и другие считают и нас украинцами, то, невзирая на развитие и на историческо-политически обоснованное отклонение нашего народа от слова украинец, мы не можем себя считать другими чем украинцами. После этого объяснения делегаты единогласно приняли название предлагаемое председателем.

После того председатель объявляет начало выборов президиума и членов Рады. Предоставляет слово Дру Ив. Рогалью, который поверен проведением выборов. Др Рогаль объясняет, что на вчерашнем совещании с делегатами отдельных округов согласились предложить список кандидатов. Предлагает избрать президиум в целом, а блок, причем права голосования имеют только уполномоченные делегаты.

Председатель: Василий Васильевич Караман. Делегаты принимают единогласно. Первый заместитель председателя: Петр И. Бабей, (Рукоплексания). Единогласно принято.

Вторым заместителем председателя: Петр Ильич Жидовский (Аплодисменты). Единогласно принято.

Главный секретарь: Др Иван Рогаль-Илькив.

Секретарь: Др Дионисий Ф. Ройкович.

Заместитель секретаря: Андрей М. Еник Казначей: Дезидерий Я. Миллий.

Президиум в целом (анблок) единогласно принято делегатами.

Гость Др Иван Жидовский примечает, что мол в президиуме не смеют быть люди бывшие в аграрной, или куртяковской и проч. партиях.

Др Рогаль ведет дальше избирание делегатов-членов Рады, представляемых поодинокие округи.

По списку за Межилаборцы предлагает: Др Ивана Пьещака и Ивана Прокипчак. Последний отказывается с мотивировкой, что его не выслали с уполномочением. Тем-же отказывается и Др Пьещак.

Председатель встал и пламенными словами призвал всех к работе. Сегодня функция в УНРП – сказал он – является почетной, денег за это никто, правда, не получит, и останется только труд и забота! Но нельзя повторить ошибок 1918 и 1938 годов, ибо они сегодня привели бы к несчастью и горю. Нам необходимо заботиться о тех, кто остались без приюта и без к жизни нужных средств. Нам останется только труд и забота. Останется задача изгнать дух рабства из нашего народа. Судьба народа нам должна быть дороже всего в мире. Президиум будет информировать людей о всем подробно, не будет работать без их согласия, без их воли, но не разрешит, вмешиваться чужим в наше дело!! Довольно было гнета, больше не смеет это повториться!

По побуждению делегатов остальных округов Др Пьещак и Иван Прокипчак принялись представлять мехилаборецкий округ в УНРП.

В ход избрания вмешался Сучков с неместным предложением, да и невременным, предлагать вместо Карамана какого-нибудь председателя с титулом „Др“, как это мол у Словацкой Нар. Рады. Проект как не актуальный отвергли все делегаты.

Слово просит взволнованный Др Иван Жидовский, заявляющий, что скажет несколько слов, не дольше двух и уйдет. Председатель соглашается. Вы знаете меня, я Др Жидовский – говорил оратор – я работал здесь культурно-политически. Приобрел себе только личных неприятелей! Теперь тоже вызову только неприятельство, но должен обратиться к госп. Караману, чтоб ответил на вопрос, был-ли в Будапеште в 1939 году и вел-ли переговоры о присоединении Пряшевщины к Венгрии?

Бюро негодований публики против Др Жидовского, который таким способом пытался сводить личные счеты с В. В. Караманом, последний утишил тем, что заявил: „В Будапеште был по паспорту, выданом словацкой полицией, легально, ехал устроить личные дела. Если понадобится, готов о том говорить и объясниться у компетентных лиц. Но не перед Др Жидовским, который знал о подготовительных работах по созданию нашей организации и был приглашен, чтоб участвовал в совместной работе, обещал кое-что и при том ходил по чужим конторам, доносил против обществен-

ных людей и проти интересам народа, за что ж был вознагражден, буре восклицаний против личных расчетов Др Жидовский успевае еще крикнуть, что: „может быть председателем Др Пьещак, илм Ройкович, или др Рогаль но только не Караман.“ Ввиду того, что большинству публики и особенно всем делегатам стали ясными личные побуждения в этой выходке дра Жидовского, требовали снять дело с порядка дня.

Др Рогаль продолжает вести избирание делегатов. За поодинокие округа были избраны представители в следующем порядке:

Снина: Алексей А. Молчаний, Андрей Яцош.

Стропков: Иван Гавула, Михаил Клебан.

Свндник: Андрей Кучерявый, о. Илья Качур.

(Против о. Качура возражал Сучков, но ввиду того, что о. Качур помагал – как священник – партизаннам, был избран единогласно.)

Бардеев: Иван Рогаль, Степан Чабала. (Избраны большинством голосов так как были еще кандидаты: Грита, Грофик, Лещишин, Лацо и Демко.)

Старая Любовьня: Йосиф Худик, Николай Семанчик.

Собранцы: пока не избраны представители.

Мнхаловцы: Михаил Мойсей, Петр Цап.

Гиралтовце: не избраны.

Требишов: не избраны.

Воронов: не избраны.

Сабинов: Иван Цванцигер, (26 голосами) и Теодор Семан (27 голосами).

Неизбраны: Шутяк (21 гол.) и Копчак Иван (17 гол.)

Спиш. Старая Вель: Иван Вавринчик, Василий Лихвар.

Гуменне: Степан Байцура, Николай Кнап.

Пряшев: о. Борис Туркиняк. Йосф Збиглей.

Спиш. Новая Вес: инж. Иван Суковский, Иван Михалич.

Гельница: неизбраны.

Кежмарок: Д-р Николай Бескид, с тем, что переселился туда из Легнавы.

Попрад: неизбраны.

Левоча: Владимир Ройкович, Михаил Фляк.

Тем было окончено избрание пленума Украинской Народной Рады Пряшевщины.

Слово предоставлено Д-ру Василию Гопко, который передает приветствие Преосвященного епископа Павла Гойдича, с желанием чтоб УНРП обратила внимание на положение в церковных школах в Пряшеве, где назначаются не нашими институциями преподаватели и директора.

На приветствие отвечает председатель. Благодарит и обещает стараться о наших школах. Мы знаем-продолжал он – кто и как работал для народного дела в тяжелые для нас времена и мы будем все это учитывать в будущем.

От имени православной церкви выступает секретарь Канчук, который требу ет переменить название гимназии – пропустив слова гр. кат. – а освавив только „русская гимназия». Когда он стал мотивировать это фактум что в гимназии училось только несколько православных и их проваливали, – его слова были перерваны восклицаниями негодования. Председатель отнял слово с примечанием, что недонустим нападения одной религии на другую на общенародном форуме.

Председатель предлагает послать от имени съезда приветственные телеграммы. Текст телеграмм читает Д-р. Ройкович.

1. Маршалу Советского Союза Йосифу В. Сталину. Москва.

Делегаты украинских районов Пряшевщины избравшие на первом своем съезде Украинскую Народную Раду Пряшевщины шлют Вам, любимый наш товарищ Сталин, пламенный привет. Преисполненные пламенной любовью к Вам, вдохновителю славных побед доблестной Красной Армии освободившей нас от кошмара фашистского ига, мы уверяем Вас, что готовы на все жертвы, чтобы помочь добить зверей опустошивших нашу Родину. День нашего освобождения останется в истории и жизни нашего народа самым светлым. Верим, что недалек день, когда будет исправлена вековая несправедливость и весь Великий Украинский народ воссоединится в одно государство. Подпись: Президиум Украинской Народной Рады Пряшевщины.

Принято в сопровождении бурных, не смолкаемых аплодисментов.

Следует телеграмма на имя главнокомандующего IV-го украинского фронта генералу армии Ивану Петрову: Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины организованных в Украинскую Народную Раду Пряшевщины шлет Вам и Вашим доблестным бойцам, офицерам и генералам в героических боях освободивших нас из-под германо-фашистского ига, сердечный братский привет и глубокую благодарность от имени украинского населения Пряшевщины. Украинский народ Пряшевщины, высоко ставля цену нашего освобождения, при памяти павших за нашу свободу героев обещает собрать все силы, чтоб помочь доблестным войскам РККА, уничтожить нашего исконного врага и водрузить знамя победы над Берлином.

Наши сыны вступают и будут вступать добровольцами в РККА, чтобы искупить, хоть частично, пролитую во имя нашего освобождения братскую кровь. Подпись: Президиум УНРП.

Принято под бурные аплодисменты.

3. Председателю Совета народных комиссаров УССР Н. С. Хрущову, Киев. Съезд делегатов украинского населения Пряшевщины, избравший Украинскую Народную Раду Пряшевщины, как представительницу украинской Пряшевщины, шлет Вам, любимый Никита Сергеевич, искренний привет. Под Вашим руководством Советская Украина воссоединила почти все исконно украинские земли в одно государство. Обращаемся к Вам с просьбой – когда будет решаться вопрос Закарпатской Украины – помнить, что на Пряшевщине также живут украинцы, которые своим национальным укладом жизни и культурой являются единокровными братьями Закарпатских Украинцев. Только сейчас нам предоставилась единственная возможность свободно определить свою национальную принадлежность. Сердечно просим Ваше покровительство. Президиум УНР Пряшевщины.

Принято под оурные аплодисменты и восклицания делегатов.

4. Народной Раде Закарпатской Украины в Ужгороде.

Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины шлет единокровным братьям на Закарпатской Украине свой пламенный братский привет и просит при решении своей судьбы не забывать о нас. Сегодня мы охвачены той-же радостью, как и вы, что можем свободно высказать свои мысли, свои желания. Президиум Украинской Народной Рады Пряшевщины.

Принято с огромным восторгом.

Вольные предложения: о. Илья Качур передает привет лемковских представи телей из северной стороны Карпат. Представители просят навя-зать взаимные отношения мероотношения между УНРП и Лемковским ра-боче-крестьянским комитетом в Горлицах с целью согласовать наши на-родные стремления. Просят поддерживать интересы Лемковщины и защи-щать их на компетентных местах.

Председатель благодарит за приветствие просит передать, что судьба Лемковщины на северной стороне Карпат была всегда вопросом нашего сердца. Но на компетентные места пусть оратятся братские Лемки сами, так как у нас нет пока правового обоснования говорить от их имени.

Из группы молодежи течения собрания были слышны не местные при-мечания во связи с русско-украинским вопросом и поэтому Дезидерий Яков. Милый упрекает учеников русской Гимназии и учит, семинарий в не пристойном поведении.

Преподаватель А. А. Фаринич оправдывает учеников, которые – де вве-ли себя прилично а не уместные примечания вышли из рядов студентов университета.

Д-р Рогаль предлагает вынести резолюцию натоящего съезда. Д-р Рой-кович читает текст резолюции:

„Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины собрав-шихся дня 1-го марта 1945 г. в городе Пряшеве, в помещении Русского На-родного Дома единогласно вынес следующую резолюцию:

1. Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины одобряет и приветствует манифест первого съезда народных комитетов Закарпат-ской Украины о воссоединении с матерью, с Советской Украиной.

Этим историческим актом осуществлены наконец вековые чаяни-я и стремления украинского населения за Карпатами о воссоединении в одно украинское государство со своими единокровными братьями Ве-ликой Украины по ту сторону Карпат. Съезд приветствует и выражает сердечную благодарность Красной Армии и ее вождю Маршалу Советс-кого Союза Й. В. Сталину, за освобождение и предоставленное нам пра-во свободно выразить свои национальные чувства.

2. Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины как в прош-лом, так и в настоящем торжественно провозглашает неоспоримым исто-рическое национальное единство населения Пряшевщины с народом За-карпатской Украины.

3. Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины в целях создания представительницы свободной воли народа, свободными выборами единогласно избрал Украинскую Народную Раду Пряшевщины и президиум этой Рады.
4. Делегаты съезда уполномачивают президиум Украинской Народной Рады Пряшевщины, избранный на этом съезде, непоколебимо отстаивать национальные, культурные и социальные права украинского народа Пряшевщины и единственно ему вручает ведение общих дел.
5. Президиум за свою деятельность должен давать отчеты Украинской Народной Раде Пряшевщины, в состав которой входят представители местных и окружных народных комитетов и особо уполномоченные делегаты.
6. Съезд дает наказ президиуму Украинской Народной Рады не откладно решать все срочные проблемы касающиеся национального, культурного и социального положения украинского населения Пряшевщины.
7. В случае возникновения непреодолимых препятствий съезд поручает президиуму Украинской Народной Рады Пряшевщины созвать всенародный съезд для обсуждения и решения оудьбы украинского населения Пряшевщины.

Резолюция была принята единогласно, с принятием предложения Д-р Саврука внести в текст резолюции во 2-ом пункте слова „и русским народом“. Следовательно 2-ой пункт резолюции должен быть следующим:

*¹ „2. Съезд делегатов населения украинских районов Пряшевщины как в прошлом, так и в настоящем торжественно провозглашает неоспоримым историческое национальное единство населения Пряшевщины с народом Закарпатской Украины и русским народом.“

Председатель В. В. Караман благодарит делегатов и гостей за присутствие на первом съезде и в 13 часов 10 минут среднеевроп. времени объявляет съезд оконченным.

Д. К. В.

Письмователи:

Виктор Завацкий

Иван Копчак

Председатель УНРП:

В. В. Караман

Главный секретарь УНРП:

Д-р Иван Роберт-Илькив

*УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНИ.
УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ.*

№ 44/45 шк. роф.

В Пряшеве, дня 2-го апреля 1945

Предмет: Перевзятие компетенции и власти над народопросвещением украинского-русского населения Пряшевщины.

Прибавления: 2.

Президиуму Украинской Народной Рады Пряшевщины

в Пряшеве.

Ввиду того, что Уполномоченный уряд для школьного деда СНР в Кошицах хочет ограничить и анулировать элементарные права украинского-русского населения Пряшевщины, о чем докладываю прибавленным циркулярем, написанным дня 15-го марта 1945, Но 1070/45.

Президиуму УНРП предоставляю во функции школьного референта УНРП предложение вынести неоткладное решение в школьном деле украинского населения Пряшевщины.

Свое предложение мотивирую следующим:

1. Воля украинского-русского населения Нряшевщины была изьявлена на съезде 1-го марта 1945 г. через его делгатов, которые единогласно вынесенной резолюцией /4 пункт/уполномочают Президиум УНРП непоколебимо отстаивать национальные и культурные нрава всего населения Пряшевщины и так единственно ему вручают ведение школьного дела.
2. Следовательно национальные и культурные права украинского-русского населения Пряшевщины могут быть вполне обеспечены только учреждением независимого Школьного реферата при УНРП.
3. Если украинское-русское население Пряшевщины является действительно равноправным народом в государстве, тогда должно пользоваться всеми правами обеспеченными широкой народной демократией.
4. По указанному равноправию народов нет препятствий, чтоб УНРП смогла перевзять всю компетенцию и власть над школьными делами населения Пряшевщины.
5. Прибавленный циркуляр исключает всякую кооперацию в школьном деле украинского-русского населения Пряшевщины между УНРП и уполномоченным урядом для школьных дел при СНР в Кошицах.
6. Теперешний школьный реферат УНРП есть бессильный—без административной силы и поэтому в смысле резолюции /4 пункт/ Президиум УНРП должен не откладно учредить школьный реферат, с полной административной силой, респ. назначить Президиум Украинского Школьного Рефе-

рата по предложенному проекту Профсоюза Пряшевщины, который при-
бавляю.

7. Назначенных президиальных членов Украинского Школьного Рефера-
та, Президиум УНРП уполномочит вручить письменное заявление СНР
в Кошицах о перевзятии власти и компетенции над школами и народо-
просвещением всего украинского-русского населения Пряшевщины.

В виду того, что подписавшийся являюсь ответственным по школьным
делам, во функции школьного референта, прошу вышеуказанное предложе-
ние взять к сведению и по данным возможностям неоткладно решать.

Школьный референт УНРП.

Докладено, 22. II. 1945 Президиуму А. Р.

а. а.

MEMORANDUM

Ukrajincov žijúcich na Slovensku, reprezentovaných
Ukrajinskou národnou radou
v P r e š o v e .

Ukrajinský ľud, žijúci na Slovensku, na počiатku svojho slobodného života, myslí s nesmiernou láskou a oddanosťou na bratskú Červenú armádu a jej veľikého vodcu -osloboditeľa národov- Stalina, ktorému najviac vďačí za svoju slobodu. S prísľubom nikdy nezabudnúť kloni sa pred pamiatkou vlastných hrdinov, ktorí položili svoje životy v partizánskom boji proti podlým zotročovateľom. Ukrajinský ľud je vďačný za pomoc pri oslobodzovaní i I. Československému armádnemu sboru v SSSR, v radoch ktorého bojuje toľko statočných jeho synov.

Ukrajinský ľud v rokoch fašistickej poroby bol vystavený nesmiernému utlaku a bezpráviu. Za takzvaného Slovenského štátu bol jediným národom na Slovensku, ktorému bol znemožnený akýkoľvek politický a kultúrny život. Zradná Tiso-Tukovská vláda dala Nemcom na Slovensku viac práv ako mali sami Slováci, ba dokonca i Maďarom dovolila politicky organizovať sa a umožnila im kultúrny život. Ukrajinský ľud, žijúci na Slovensku, bol si však vedomý dočasnosti Tiso-Tukovského fašistického režimu, nikdy neprestal ani na chvíľku veriť v pomoc veľkého bratského Sovietskeho Sväzu a vo víťazstvo lepšej a spravodlivejšej veci, preto sa ani neudával o milosť u dočasných svojich vládcov v Bratislave. Ukrajinský ľud po celú tu dobu bol v otvorenej opozícii proti fašistickej vláde alebo sotrvával v úplnej pasivite voči nej. Vďaka tomuto svojmu postupu ostal štít ukrajinského ľudu na Slovensku najčistším z národov ČSR. Ukrajinský ľud, chcúci pomôcť bratskej Červej armáde a urýchliť deň svojho oslobodenia už v roku 1943 a najmä v jarných mesiacoch 1944 roku začal tvoriť partizánske oddiely, ktoré ustavične napadali Nemcov a privodily v ich týle chaos. Nemci zato mstili sa obvyklým spôsobom: pálením a vraždením. Týmto aktívnym bojom proti okupantom ukázal sa byť ukrajinský ľud na Slovensku hodným svojich veľkých bratov v SSSR a získal si právo na slobodný život.

Len čo sa prehnila vojnová víchrica ponad ukrajinské oblasti Slovenska, uvedomili si Ukrajinci a Rusi žijúci na Slovensku, nutnosť vytvoriť si reprezentantku svojej vôle a odňať tak rôznym skupinám právo hovoriť ich menom. Za tým účelom zišli sa delegáti z ukrajinských oblastí Slovenska dňa 1. marca 1945 do Prešova a demokratickým spôsobom vyvolili si Ukrajinskú národnú radu v Prešove a sverili jej výlučné právo hovoriť a jednať menom Ukrajincov a Rusov, žijúcich na Slovensku. V rezolúcii vyneseney prvým sjazdom delegátov

ukrajinských oblastí Slovenska, manifestovali Ukrajinci na Slovensku raz na vždy svoju príslušnosť k veľkému ukrajinskému národu a pozdravili manifest prvého sjazdu delegátov zakarpátskej Ukrajiny o pripojení zakarpátskej Ukrajiny k Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike. Týmto manifestom splňuje sa stáročná tužba mnohých generácií Ukrajincov a Rusov žijúcich za Karpátami. Tento čin našich bratov na zakarpátskej Ukrajine nutí i nás Ukrajincov na Slovensku k tomu, aby poučení minulosťou zamysleli sme sa nad našim budúcim životom. Rok 1918 nepriniesol nám to, čo sme od neho očakávali. Politickým partajníctvom rozdrobenému ukrajinskému ľudu za Karpátami nebolo umožnené žiť v jednej administratívnej oblasti. Realizovanie slubenej a ustavou zaručenej samosprávy bolo československou reakciou znemožnené. Jednotné národné uvedomenie Ukrajincov za Karpátami bolo touto reakciou umyselne hatené zavádzaním a umelým živením jazykových sporov. Pre tieto reakčné elementy bol ukrajinský národ za Karpátami takým istým objektom planého politikárčenia ako ich vlastné národy. Mníchov a Viedna a to čo po nich nasledovalo ukázaly pravu táč tejto reakcie. Zakarpátska Ukrajina bola dagna Maďarom na pospas a ny bratislavskej hitlerovskej expoziture. Týmto reminiscenciami nechceme popreť alebo znehodnocovať to kladné čo pre náš národný život znamenala republika Československá. Zneobuhnení postupom ceskoslovenskej reakcie v minulosti a skusenostami za takzvaného Slovenského štátu, kladú Ukrajinci na Slovensku otázku riešenia svojho ďalšieho národného života veľmi opatrne. Utvorenie sa novej Československej vlády uláččilo nám toto naše rozhodovanie. Prezident Beneš, mnohí členovia novej Československej vlády a Slovenskej národnej rady sú ukrajinskému ľudu známi a požívajú jeho dôvery. Berúc do úvahy túto skutočnosť ako aj nový duch obnovennej Československej republiky vyplývajúci z prejavov a činov prezidenta, Slovenskej národnej rady a najmä z programu novej vlády, Ukrajinská národná rada v Prešove ako strážca záujmov Ukrajinského ľudu na Slovensku neobáva sa o budúcnosť Ukrajincov a Rusov v novom Československu a to najmä teraz, keď vidí vyriešenie starého a bñlného pomeru Čechov a Slovákov na podklade rovný s rovným. Nacpak Ukrajinská národná rada bude všemožným spôsobom podporovať novú Československú vládu a Slovenskú národnú radu v ich práci za obnovu spoločnej domoviny, lebo verí, že pomáha tým i svojmu ľudu. Ukrajinská národná rada chce najmä spolupracovať s vládou a SNR pri riešení všetkých politických, hospodárskych a kultúrnych otázok, týkajúcich sa ukrajinského obyvateľstva Slovenska.

Ukrajinská národná rada víta program vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, najmä vôľu vlády uplatňovať v duchu tesného spojenectva praktickú spoluprácu so Sovietskym Svzom na poli vojenskom, politickom, hospodárskom a kultúrnom a myseľ vlády uskutočniť vzájomnú výmenu zástupcov a naviazať vzájomný styk s Ukrajinskou sovietskou socialistickou republikou.

Ukrajinská národná rada víta vôľu vlády postarať sa o to, aby čo najskôr bola vyriešená otázka Zákarpatскеj Ukrajiny podľa demokraticky prejavenej vôle karpátoukrajinského ľudu.

Ukrajinská národná rada plne schvaľuje postup vlády pri budovaní novej administratívy na podklade ľudom volebných národných výborov, lebo v minulosti bol to najmä birokraťický aparát cudzí nášmu národu, ktorý najviac utlačoval náš ľud. Ukrajinská národná rada si len želá, aby národné výbory v ukrajinských obvodoch boli tak tvorené, aby zodpovedali svojím složením i národnostnému zloženiu a mali ukrajinský národný charakter.

Ukrajinská národná rada víta program vlády v otázke pozemkovej reformy a očakáva, že pri rozdeľovaní pôdy z Národného pozemkového fondu nebude zabudnuté na ukrajinských maloroľníkov, bezzemkov a robotníkov, natlačených nepriaznou minulosťou do úzkych a neurodných údolí a vrchov Karpát.

Ukrajinská národná rada víta ďalej pevnú a nekompromisnú vôľu vlády stíhať a náležite potrestať všetkých vojnových prepínľcov, zradcov a pomáhačov fašistov bez ohľadu na ich národnosť.

Ukrajinský ľud nechce byť trňom v tele Československej republiky. Predpokladom toho je splnenie týchto jeho požiadavkov:

1./ Primerané zastúpenie Ukrajinčev v Slovenskej národnej rade. Toto zastúpenie má byť prevedené tým spôsobom, že vrcholná organizácia ruského a ukrajinského ľudu na Slovensku Ukrajinská národná rada v Prešove deleguje svojich členov do Slovenskej národnej rady.

2./ V ukrajinských oblastiach budú zriadené ukrajinské poľažne ruské školy každého typu v potrebnom počte s ukrajinským alebo ruským učiteľstvom. Do všetkých uradov, sudov a orgánov štátnej správy budú postavení Ukrajinci pot. Rusi a to najmä na miesta veduce a výkonné, lebo len to môže byť plnou garanciou že príslušný upad nebude prostriedkom národnostného utlaku, nehodného novej CSR. V tejto veci je Ukrajinská národná rada ochotná spolupracovať s príslušnými ústrednými orgánmi SNR, kým nebude po ruke dostatočný počet spôsobilých sil zpomedzi ukrajinského ľudu.

3./ Pri všetkých ústredných orgánoch štátnej moci t.č. pri Poverenictvach SNR budú zriadené zvláštne samostatné ukrajinské oddelenia /odborní, referáty/ podliehajúce priamo povereníkovi a politicky závislé na predstaviteľke ukrajinského ľudu - Ukrajinskej národnej rade v Prešove. Vedúci uradníci a personal týchto oddelení /odborní, referátov/ budú Ukrajinci alebo Rusi. Do kompetencie týchto oddelení /odborní, referátov/ by spadaly všetky veci, ktoré v rámci príslušného Poverenictva dotýkajú sa záujmov ukrajinského ľudu. S urýchlením je treba zriadiť takýto referát najmä pri Poverenictve SNR pre školstvo a osvetu, pri Poverenictve pre veci vnútorné, pri Poverenictve pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, ako aj pri Poverenictve pre výživu a zásobovanie.

4./ Ukrajinský ľud na Slovensku víta ochotu vlády spolupracovať so Sväzom sovietských socialistických republik v kultúrnom ohľade, vyjadrenú v XV. odseku vládneho programu. Ukrajinský ľud si želá v tomto smere, aby mu bolo umožnené udržiavať všestranný kultúrny styk so Sovietskou Ukrajinou najmä s Ukrajinou Zakarpatskou. Ukrajinský ľud si žiada, aby ukrajinskí študenti zo Slovenska mohli sa učiť na školách a univerzitách Sovietskeho Sväzu, aby čo najviac mohli poznať jeho inštitúcie kultúrne, sociálne a hospodárske. Ukrajinská národná rada žiada vládu, aby na umožnenie toho podnikla potrebné kroky. Ukrajinská národná rada vprel víta úmysel vlády zriadiť na univerzitách stolice dejín SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR a žiada, aby okrem toho urýchlene boli zriadené, pot. obnovené stolice jazyka ukrajinského a ruského.

5./ Na bližšie rozvedenie a formulovanie jednotlivých vyššie uvedených požiadaviek Ukrajinská národná rada je ochotná vyslať k Slovenskej národnej rade, pot. k Československej vláde splnomocnenú delegáciu.

Ukrajinský ľud na Slovensku je presvedčený, že nová vláda Československej republiky a Slovenská národná rada verné svojim demokratickým zásadám splnia tieto jeho požiadavky, ba naopak vlastnou iniciatívou rozvinú starostlivosť o neho, lebo ukrajinský ľud a oblasti ním obývané najviac utrpeli fašistickou okupáciou a vojnovými udalosťami. Hromady spálených trosiek, sčytky očerňujúcich murov smutne trčiacie k nebu na Svidnicku, Stropkovsku, Medzilaborocku a inde nielen žalujú ale i prosia, prosia o rýchlu a účinnú pomoc.

Ukrajinský ľud národne a politicky uvedomelý, sociálne zaistený nebude nebezpečím pre Československú republiku, nebude príčinou nesvarov medzi nou a veľkým Sovietskym Sväzom, ale naopak pojítkom, pôdou na ktorej si budú môcť vymenovať svoje skúsenosti, poznatky a kultúrne poklady bratské slovanské národy republiky Československej a Sväzu Sovietských Socialistických republik.

Nech žije náš osloboditeľ maršal Stalin! ✓
Nech žije prezident ČSR Dr. Beneš! ✓
Nech večne kvitne spojenectvo a družba národov
ČSR a SSSR! ✓

P r e z i d i u m
Ukrajinskej národnej rady v P r e š o v e .

*Ukrainian people
representative Milič*

*Danilij V. Krcanov
Dr. Ivan J. Lohat-Milij
Peter Krcanovskij Obojroin
Karcis Trump*

-----odpis-----

Slovenská národná rada

na svojom zasadnutí dňa 26. mája 1945 usniesla sa
na tejto odpovedi na memorandum Ukrajincov, žijúcich
na Slovensku.

Slovenská národná rada, ako jediná reprezentantka politickej
vôle slovenského národa, obyvajúceho územie medzi Karpátmi a Dunajom,
od Moravy až po brehy Uhu, pozdravuje a víta politický, hospodársky i
kultúrny pohyb ukrajinského obyvateľstva, žijúceho na Slovensku. Splným
porozumením bude sledovať úsilie a upevnenie ukrajinského národného po-
vedomia v tejto časti obyvateľstva Slovenska, ďalej snahy o uvoľnenie i
rozvinutie jeho skrytých tvorčích síl a všetkými prostriedkami ich bude
podporovať jednáť preto, lebo Slovenský národ v svojej histórii sám dlho
snádal ťarchu nevoľníctva a podradenosti a predovšetkým stoho dôvodu si
nepraje, aby ju in, snádal, ednak jeho bezpodmienečná Slovánska orientácia
káže mu vybudovať vlastnú domovinu tak, aby bol spokojným a šťastným domo-
vom všetkých Slovanov, ktorí v ňom žijú. Tým skor, že s veľkou radosťou a so
živým záujmom sleduje historicky ešte nedocenený s jednocovací proces
druhého najväčšieho slovanského národa, veľkého ukrajinského národa, v čom
vidí jeden z najvýznamnejších pozitívnych výtvarných výdobytkov tejto vojny v Európe.
Za Slovenský národ vyhlasujeme, že mu bude vždy záležať na tom, aby jeho po-
mer k Ukrajincom bol čo najsrdečnejší. Aby ani v jednom ukrajinskom srdci
nemala miesta horkosť z krivd spáchaných na Ukrajincoch.

Pri riešení postavenia ukrajinského obyvateľstva žijúceho na Sloven-
sku, uvedomuje si Slovenská národná rada dve veci navzájom súvisiace:

1./Zo slovenského a československého štátneho postoja voči ukrajinské-
mu obyvateľstvu musí sa raz prevždy odstrániť akékoľvek úsilie šovinistické,
fašistické a také, ktoré by Ukrajincov odnárodňovalo, alebo prekážalo pov-
zbudzovaniu ukrajinského národného povedomia medzi ukrajinským obyvateľstvom
na Slovensku. Je to dôležitosť tiež preto, aby

2./postoj ukrajinského obyvateľstva na Slovensku nikdy viacej nemo-
hol byť určovaný temnými, šovinistickými a reakčnými živlami, služiacimi
zväčšia nepriateľom Slovanov, československa i Slovanstva a otázka Ukrajincov
na Slovensku nikdy sa nemohla stať objektom partajnickej špekulácie
domácej, alebo irredentistickej špekulácie nepriateľskej cudziny.

Zárukou vývoja v tomto smere z našej strany je duch nášho národného
povstania, potom program vlády národného frontu Čechov a Slovákov, na

ktorom Slovenská národná rada spolupracovala a ktorý si v plnom rozsahu osvojuje. A keď predstavitelia Ukrajincov, žijúcich na Slovensku sa osvedčili, že sa stotožňujú s Programom vlády Národného frontu Čechov a Slovákov a že chcú a budú podporovať úsilie vlády a Slovenskej národnej rady v práci za obnovenie našej jedinej a spoločnej dooviny-Československej republiky-vytvára sa možnosť ďalšokosiahlej a štátnej spoluprace Ukrajincov a Slovákov v Československu.

Pri vzájomnomuznaní týchto možností chce Slovenská národná rada riešiť potreby Ukrajincov na Slovensku takto:

A. V Slovenskej národnej rade zaistuje sa primeraný počet miest pre zástupcov Ukrajincov na Slovensku, delegovaných Ukrajinskou národnou radou.

B. Pri prijímaní uchádzačov do štátnych a verejných služieb Slovenská národná rada bude postupovať čo najblahovolnejšie a nezamýšľa v nijakom smere uplatňovať národné kritérium akokoľvek vylučujúce Ukrajincov zo Slovenska v štátnych a verejných službách.

C. V oblastiach, v ktorých žijú Ukrajinci, usporiadajú sa veci ukrajinského/ruského/ školstva podľa týchto zásad:

a./ pri povereníctve Slovenskej národnej rady pre školstvo a osvetu zriadi sa Ukrajinský referát, ktorý bude podliehať priamo povereníkovi do kompetenciu Ukrajinského referátu budú patriť všetky záležitosti, týkajúce sa ukrajinského/ruského/ školstva na Slovensku, ^{najmä pri skanke} v duchu, ^{edno-} jednotnej a pedagogicko-didaktickej. Referát bude spravovať všetky záležitosti ^{školskej} tnej školskej organizácie a výchovy na Slovensku. ^{školskej} educii referátu je ^{školskej} podradený priamo povereníkovi. Povereníctvo prijme funkcionárov/úradníkov/Ukrajinského referátu na návrh Ukrajinskej národnej rady v Prešove. Funkcionárov Ukrajinského /ruského/školstva na Slovensku menuje so súhlasom povereníka alebo jeho zástupcu Ukrajinský referát.

V styku s ukrajinskými/ruskými/školami a ustanoviznami ponechá Ukrajinský referát. reč ukrajinskú-ruskú. Stredné a odborné školy ukrajinské/ruské/podliehajú priamo ukrajinskému referátu, kým národné školy, predškolské ústavy a školy pre uchýľú mládež príslušnému školskému inšpektorátu/inšpektorovi./Ukrajinské/ruské/odbočky na Slovenských školách stredných podliehajú Ukrajinskému referátu.

b./V školských obvodoch väčšinou ukrajinského/ruského/obyvateľstva bude stať na čele jednotného školského inšpektorátu inšpektor ukrajinskej/ruskej národnosti. V obvodoch, kde žije ukrajinsko/ruské/obyvateľ-

stva v menšine zástupcom školského inšpektora slovenskej národnosti bude odborník ukrajinskej/ruskej/ národnosti, ktorý bude najmä vybavovať agendu ukrajinských/ruských/škol a pobočiek a vykonávať disciplinárny dozor na ukrajinských /ruských/školách a pobočkách.

c./Postup pri menovaní inšpektorov ostane zachovaný, t.j. aj inšpektorov do obvodov s ukrajinskou/ruskou/väčšinou obyvateľstva, ako aj do miešaných obvodov, menuje poverený po dohode s ukrajinským referátom.

Odmietajúc doterajšiu národnostnú politiku v školských záležitostiach ktorá viedla k odnarodňovaniu ukrajinského/ruského/ obyvateľstva na Slovensku, slovenská školská správa, po dohode so zástupcami ukrajincov/rusov, na Slovensku uskutoční vo všetkých obciach, kde žijú Slováci a Ukrajinci nový zápis do škôl pod dohľadom zástupcov oboch národností, delegovaných Poverením a Ukrajinským referátom pri Povereníctve, aby týmto spôsobom sa spravodlivo vyriešili kultúrne potreby Slovákov a Ukrajincov/Rusov/ na Slovensku. Na základe výkazu o počte zapísaného žiactva rozhodne Poverenstvo s Ukrajinským referátom o charaktere školy a počte pobočiek. Podľa miestnych pomiarov vytvoria sa buď osobitné školy, buď pobočky na základe minimálneho počtu žiakov v triede.

d./Pre všestranný kultúrny, ako aj hospodársky a politický styk so Sovietskym Sväzom, menovite so Sovietskou Ukrajinou a Zakarpátskou Ukrajinou budú stať aj naším Ukrajincom k dispozícii všetky ustanovizne a prostriedky, ktoré aj Slováci chcú a budú používať pre telesné sblíženie najmä so slovanskými národmi v ZSSR.

Vychodiac takto v ústrety požiadavkám Ukrajincom zo Slovenska, Slovenská národná rada vrele víta uistenie predstaviteľov Ukrajincov na Slovensku, že títo pokrývajú bratia veľkého Ukrajinského národa, bývajúcí v našej domovine, budú poitkom medzi Slovenským národom, Československou republikou a Sovietskym Sväzom a my z našej strany môžeme uistiť, že ich pozícia v našej domovine bude svedectvom našej slovenskej a demokratickej orientácie.

Za Slovenskú národnú radu:

Šmidke, v. r.

Dr. Letrich, v. r.

okružlá pečiatka Slovenská národná rada.

Navrh na vydanie
nariadenia o zriadení
referátu pre ukr. školstvo.

Slávnemu

predsedníctvu Slovenskej Národnej Rady

v Bratislave

Ukrajinská národná rada v Prešove na základe dohody so Slovenskou národnou radou o zriadení školského referátu pre ukrajinské školstvo pri zvereníctve SNR pre školstvo a osvetu prosí, aby zriadenie bolo prevedené nariadením SNR, ktoré by obsahovalo ustanovenia:

- 1./ zriadenie,
- 2./ kompetenciu,
- 3./ systemizáciu úradníkov.

ad. 2/ Do kompetencie referátu pre ukrajinské školstvo patria všetky veci, ktoré inak by patrily do kompetencie zvereníctva. Tým nie je narušená kompetencia vecí vyhradených zvereníctvu, vláde a rezidentovi republiky. Prednosta úradu referátu podlieha priamo zvereníctvu.

ad. 3/ Systemizácia miest má sa revíziť tak, že prednosta referátu pre ukrajinské školstvo bude v II. lat. stup., jeho zástupca súčasne prednosta II. oddelu v II. lat. stup., prednosta I. a III. oddelu budú v IV. lat. stup.

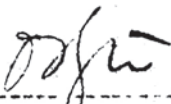
Okrem toho referátu budú riadené sily:

- pre I. oddel - referenti,
- pre II. " 1 referent,
- pre III. " 1 referent.

- kancelárske

Mimo toho referátu budú riadené sily podľa potreby.

Za residium:

tajomník

predseda

229/4b pres.

8.VIII.1945.

Zastupenie ukr.-rus.
obyv.v Ústrednom parlamente.

R.T.

Slovenskej národnej rade

v Bratislave.

Ukrajinská národná rada v Prešove má vedomosť o tom, že Československá vláda pripravuje zvolanie Ústredného parlamentu Československej republiky. V Ústrednom parlamente majú byť zastúpené všetky politické strany a iné významné národné organizácie.

V dôsledku toho Ukrajinská národná rada úctivo upozorňuje, aby pri obsadzovaní miest v Ústrednom parlamente bolo jej ponechané zodpovedné číslo poslancov za ukrajinské-ruské obyvateľstvo v Československej republike s právom navrhnúť osoby.

Ukrajinská národná rada je jedinou vrcholnou národnou organizáciou, ktorej bolo dané právo delegátmi na sjezde zastupovať záujmy všeobecné ukrajinsko-ruského obyvateľstva v Československej republike.

Prosíme, aby i cieľa poslancov pripadajúceho na Slovensko, bolo percentuálne rezervované číslo pre ukrajinsko-ruské obyvateľstvo na spôsob zastúpenia v SNR.

me presvedčení, že táto naša požiadavka bude plne porozumená a prájne vybavená na základe dohody medzi ČSR a UNRP so dňa 16.mája 1945.

Za prezidium

tajomník UNRP

prezeda UNRP

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНИ.
УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ.

№ 290/45 през.

В Пряшеве, дня 8.VIII.1945.

Предмет: Застúпенie ukr.rus.obyv.
в Ústrednom parlamente.

Vážený pán

Rudolf Slanský ,
gen.tajomník kom.strany

Pr a h a II

Eskontná banka

V Prílohe dovoľujeme si Vám týmto postúpiť opis dopisu, ktorý zasielame Ministerskej Rade s prosbou, aby ste láskave podporovali našu oprávnenú požiadavku zastúpenia v ústrednom parlamente.

Nakoľko Ukrajinská národná rada má úprobný a blízky vzťah ku komunistickej strane a k Vašej osobe, sme presvedčení, že nám ukážete láskave svoju podporu.

Za Prezidium:

tajomník UNRP

predseda UNRP

**УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНИ.
УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ.**

№ 291/45 prez.

В Пряшеве, dnia VIII.1945.

Предмет: Zastupenie ukr.rus.obyv.
v Ústrednom parlamente.

P. T.

Ústredné predsedníctvo
Komunistickéj strany Slovenska

v Bratislave.

V prílohe dovoľujeme si Vám postúpiť opis dopisu, ktorý sme pošli na SNR s prosbou, aby ste lískave podporovali našu oprávnenú požiadavku zastúpenia v Ústrednom parlamente.

Nakoľko Ukrajincká národná rada má úprimný a blízky vzťah ku Komunistickéj strane, sme presvedčení, že nám ukážete svoju podporu.

Za Prediá

[Handwritten signature]

tajomník UMRP

[Handwritten signature]
predseda UMRP

Zaznam :

Na žilinskéj konferencii KSS, ktorá sa
Ma 12 augusta 1945 v Žiline, bolo predsedníctvom
KSS (Šmidka) oficiálne oznámené, že pre ukrajinské
(ruské) občianstvo Slovenska je v súčasnom stávaní
parlamentu reprezentatívne 5 (päť) miest v rámci
100 (sto) miest slovenských. Podľa toho a tomu pripis
tento záver na bezpredložky. *[Handwritten signature]*
Prisť, dnia 26.8.1945.

Zastúpenie rus,ukr.obyv.
v Ústrednom parlamente.

P.T.

Ministerská rada
Československej republiky

v P r a h e .

Ukrajinská národná rada v Prešove má vedomosť o tom, že Československá vláda pripravuje svolanie Ústredného parlamentu Československej republiky. V Ústrednom parlamente majú byť zastúpené všetky politické strany a iné významné národné organizácie.

V dôsledku toho Ukrajinská národná rada v Prešove úctivo upozorňuje, aby pri obsadzovaní miest v Ústrednom parlamente bolo jej ponechané zodpovedné číslo poslancov za ukrajinské-ruské občianstvo v Československej republike s právom navrhnúť osoby.

Ukrajinská národná rada je jedinou vrcholnou národnou organizáciou, ktorej bolo dané právo delegátmi na sjezde zastupovať záujmy všennárodné ukrajinsko-ruského občianstva v Československej republike.

Prosíme, aby z čísla poslancov pripadajúceho na Slovensko bolo percentuálne rezervované číslo pre ukrajinské-ruské občianstvo na spôsob zastupenia v SNR.

Keďže prevedení, že táto naša požiadavka bude plne porozumená a prájne vyhovená na základe dohody medzi SNR a UNRP zo dňa 18. mája 1945.

Za Prezídium:

tajomník UNRP

predseda UNRP

VILIAN ŠIROKÝ
NÁMESTNÍK PŘEDSEDY VLÁDY
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKEJ

Bratislava, 12. IX. 1945.

ad 289/45 - pred

P.T.

Ukrajinská národná rada,
Prešov.

Váš list zo dňa 9.VIII.1945, adresovaný Predsedníctvu vlády som obdržal. V tomto liste žiadate Predsedníctvo vlády, aby Ukrajinskej národnej rade bolo ponechané zodpovedné číslo poslancov, do dočasného Národného zhromaždenia.

Dovoľujem si Vás láskavo upozorniť, že sjazd národných výborov, konaný dňa 28.VIII.1945 v Banskej Bystrici, sa uaniesol, aby v rámci delegácie do dočasného Národného zhromaždenia bola Ukrajinská národná rada zastúpená s 5 svojimi poslancami.

S prejavom úcty

V. Široký

Протокол
заседания Президиума УНРП дня 4-го августа 1945 г. в помещении УНРП.

Присутствуют: Караман, Бабей, Жидовский, Ройкович, Еник и в качестве экспертов Др Пьещак, Дзуренда и Лазорик. Д. Миллий явился на заседание позже.

Председатель Караман В. В. приветствует присутствующих и предоставляет слово секретарю, который читает протокол последнего заседания Президиума состоявшегося 17 июня 1945 г.

Бабей: Приемчания к протоколу: Бабей спрашивает были ли исполнены постановления последнего заседания Президиума?

Председатель отвечает, что хлопотал, чтоб в Кошицах предоставили для целей УНРП помещения, в которых бы помещалась канцелярия УНРП, сооруженная с целью давать информации и проводить интерпеляции у местных органов власти в делах наших людей, обращающихся с просьбами к названному ведомству. Наше прошение отклонено председателем ~~председателем~~ комиссии городского управления тов. Маурером с тем обоснованием, что в Кошицах мол нет украинцев и недопустима политическая деятельность УНРП, разве только с разрешением СНР. Ясно, что дело нельзя было осуществить только из-за недоброжелательности Маурера, так как было у нас подобрано и здание, и доставкой инвентаря был поверен С. Лихвар. Касательно бюджета председатель докладывает, что, согласно решению пленума от дня 25 июня с. г. бюджета был передан инж. Михаличу и Др. Роголю для обработки со стороны формальной. Возвращаясь из Праги мы спрашивали Роголя готов-ли обработанный бюджет, на что он ответил, что последний находится у инж. Михалича, этот-же сказал нам, что он отослал бюджет посредством Рудловчака Др. Роголю. Вместе с тт. Дзурендой и Миллим были мы в Ужгороде и там навязали лич xxxxxxxx знакомство с офиц. представителями З. У., которые приобещали культур. помощь в деле снабжения литературой. Относительно поддержки СМК уже на послед. заседан. было сказано, что СМК должен обратиться в первую очередь с просьбой к МНК и ОНК и только в случае отказа последних предоставить поддержку УНРП. Дзуренда примечает к вопросу молодежи, что при помощи тов. Кубика был жильцам из дома СМК отдан приказ выселиться из дома. Однако жильцы пока что не вышли. Бабей задает вопрос в чем заключается причина? Председатель объясняет, что на дом предъявляли свои претензии и партизаны, которые и получили об этом постановление МНК. СМК категорически отстояла свое первентсво, но выходит, что жильцам можно дать приказ о выселении только с законным трех-месячным сроком.

Постановлено: подыскать для жильцев подходящий дом и поставить срок выселения на 1 января 1946 г. в ближайший срок тов. Бабей и член ЦКСМК пусть заботятся об улажении дела дома СМК. Жидовский советует занять дом хоть частично и сходитя по крайней мере раз в неделю, чтобы было видно: дом занят.

Курс актива постановлено не созывать в Пряшеве, но по совету Др Пьешака устраивать однодневные курсы на провинции во время зимних каникул, в Гуменном, Бардееве и на Спише. Секретарь докладывает, что некоторые абсолювенты гимназии не устроены. В дальнейшем заявляет, что казначей УНРП Д. Миллий подал прошение об увольнении с поста школь. реф. и казначей УНРП, так как из за переведения на службу в Шк. реф. в Кошицах не может удовлетворительно исполнять свои должности в УНРП. Председатель подчеркивает, что уволнить или отозвать с поста в Президиуме имеет право только Съезд. Постановлено: поверить на дальшее фактическим ведением кассы М. Данча, контролем же казни поверить Д. Миллого. Данчу был передан аванс для оплачивания текущих расходов. Дело наград председатель предлагает разбирать по больным предложениям. На счет Ком. Академии др. Пьешак приводит необходимость концентрировать наши школы в Пряшеве, так как моментально недостаток фах. преподавателей. Кроме того лучше бы подождать с открытием до след. шк. года, когда будет большой подбор из массы кончив. гражд. школы.

Протокол последнего заседания Президиума на этом был принят и одобрен.

О поездке делегации в Братиславу и в Прагу докладывает секретарь др. Ройкович.

Ввиду ряда вопросов, нуждающихся в решении после постановления Пленума УНРП от дня 25 июня с. г. выехали в Братиславу и Прагу В. В. Караман, Иосиф Дзуренда и Др. Ройкович. Вместе с Др. Рогалем были у председ. СНР Шмидке, чтоб узнать ответ СНР на кандидац. Список, предложенный на основании решения Пленума УНРП. Ответ будет прочитан. Шмидке спрашивал нас о том, с каким впечатлением был принят договор между правительствами СССР и ЧСР, касающийся оптации. Др. Рогаль ответил, что большинство людей охотно переселиться, но „вместе с землей“. Так как ответ СНР на наш кандидат. список был для нас неудовлетворительным, поехали мы в Прагу. Председатель Караман объяснит свои разговоры с ген. секретарем Сланским. Посетили и посла СССР тов. Зорина, чтоб навести справки об возможностях поездки в СССР. Выяснилось, что наши информации, полученные в Пряшеве не отвечают действительности. Здесь было нам указано, что вопрос поездки принципиально решен и с посольством придется вырешить нам только формальности. Между тем посол тов. Зорин о нашем намерении ничего не знал. Мы предложили наше прошождение письменно. На счет оптации было нам сообщено, что в договоре ясно формулированы все условия; оптировать можно добровольно. Мы объяснили исконное влечение наших земледельцев к родной почве, которое ярко сказалось у наших людей, эмигрировавших в свое время в Америку: Они раздобив кое-какое имение в Америке, находясь в Америке в лучших соц. обстоятельствах чем на Родине, возвращались домой, чтоб жить дальше на своей скудной земле. В Праге выхлопотали совместными силами две автомашины согласно предпринятому решению: одну для УНРП, другую для СМК. Навязали личные сношения с нашими земляками. прожившими оккупацию в Праге: Др. Анталовским,

Иваном Шлепецким, Др Гебеем и др. У Шлепецкого мы узнали, что ххх. в рус. гимназию в Праге было записанно 27 учеников из Пряшевщины. Во время оккупации, они, благодаря надзору Шлепецкого, не экспонировались ни в каких фашистских обществах, не вступали в отделы СС, как некоторые дети рус. эмигрантов, одним словом, щит пряшевщан остался, по словам Шлепецкого, чистым. В виду того, что рус. гимназия в Праге по решению властей прекратила свою деятельность, предстоит вопрос об устройении упомянутых учеников. Хлопотами опекуна этих учеников, Ив. М. Шлепецкого, большинство учеников были на летние каникулы устроены в провинции. Хотя чешские круги хлопочут сами об открытии рус. гимназии в следующем шк. году, тем не менее нужно на всякий случай подумать о возможности устройства 27 учеников в наших пряшевских институциях. Шлепецкий предложил нашему шк. реф. свой доклад. Ученики представляют собой хороший материал, так как игра *Нот* на музыкальных инструментах и есть у них драматическая подготовка. В Праге навязали мы х респективе И. Дзуренда знакомство с преставителями Чешской Молодежи (СЧМ), которые приняли его с братской внимательностью.

В. В. Караман вдобавок к докладу секретаря сообщает, что был у генсека компартии ЧСР Сланского, у которого узнал: в парламенте будет до 300 депутатов, одна треть из них будет из Словакии. Сланский обещал поднять голос за нас и хлопотать. Насчет оптации говорили в посольстве. Сообщили мы, что есть люди, которые хотят оптовать, но настроение большинства таково, что будут согласны оптовать только с землей. Там узнали мы, что очевидно будут комиссии для оптации. Если дело будет актуальным, то люди будут интересоваться и о месте, куда им пришлось бы оптовать. Впечатление, которое мы отнесли таково, что оптовать будут люди добровольно без какого либо нажима. Был выяснен вопрос пряшевчан, которые хотят переселиться с З. У. на Пряшевщину. Нам сообщили, что в этом деле нужно обратиться прямо к народ. раде З. У. и договориться с ней. Больно было слышать неблагоприятную, но справедливую критику о нашей газете. Были высказаны упреки насчет большого числа грамматич. ошибок и использования не русских слов. Нам было рекомендовано жертвовать газете больше внимания. Все это считаем верным и прошу Вас собрать все силы, чтоб дело с газетой вышло ладно. В Министерстве для промышленности нам удалось достать билеты на две латин. пишущие машинки. Стоимость одной до 6000 Крон. Мы оставили 9000 К авансу, так как машины находятся хх в окрестности Праги и их нужно привезти из магазина. Случайно удалось купить рус. машинку “Ремингтон“ за 8000 Крон. Выхлопотанное и привезенные нами автомашины типа „Татра 57 Б“ и „Опел-Олимпия“ нуждаются в ремонте. Предлагаю назначить автореферента, чтоб машины не ездили по-пусту и были постоянно в исправности. Дзуренда дополняет доклад о поездке тем, что были в Министерстве Н. О., где узнали, что в будущем будут предоставлять автомашины во временное пользование на 6 месяцев. Дело станет актуальным в течение 14 дней. Подводя итоги результатам нашей поездки можно подчеркнуть, братские отношения чехов к нам, но нельзя и упустить и тот

любопытный факт, что в некоторых ведомствах, узнав кто мы такие с удивлением спрашивали: „Разве у нас есть ещё и Украинцы?“ Дзуренда просит Президиум предоставить автомашину Опель-Олимпия в пользование СМК.

Председатель обращает внимание на необходимость вести пропаганду, написать в чешские газеты о нас, выдвинуть партизанские бои. Неблагоприятна пропаганда, которая хочет создавать впечатление, что нас в Чехословакии не стало.

Бабей требует организации СПК, чтоб труды и жертвы наших партизан служили аргументом в пользу нашего народа и ими не хвастались чужие элементы.

Необходимо, чтоб организацией занялись следующие лица, так как выходит такое положение, чтоб по всюду говорить только о Б. Быстрице и не отдается должная честь и признательность первым партизанам в Словакии, которые начали действовать на территории Вост. Словакии благодаря самоотверженной поддержке нашего населения.

О полмтической ситуации в связи с последними демонстрациями имевшими место в Бардееве и Пряшеве высказывается по предложению председателя тов. П. Бабей: Некоторые люди реакционного толка использовали недовольство некоторых людей с социаль. экономич. положением и нашли известную поддержку во фашистически, противоевропейски настроенном слое. Я подчеркиваю одно существенное дело: никто из наших людей не принял участия в этих реакционерских демонстрациях. В дальнейшем ходе прений был выдвинут факт, что в народ. безопасность Н. Б. были приняты наши добровольцы служившие в КА. Это является признанием благонадежности наших людей. Мы не смеем проводить никакую расовую политику. Для новопринятых членов Н. Б. нужно бы организовать курсы гражд. школ, чтоб добились лучшей квалификации. Председатель напоминает, что по поводу 1-ой годовщины Слов. Народ. восстания будут в Б. Быстрице всенародные торжества. Было бы справедливым, чтобы наш народ был репрезентован в достаточной мере на Б. Б. торжествах, а то видим, что есть стремление сделать УНРП обществом второго разряда. Демпартия создает секцию русско-украинскую в Пряшеве и потребуют представительства в УНРП и делегатов в СНР. Опасно, что будет внесена в УНРП партийная борьба. Предупреждаю Вас всех от такого решения. Причина развития такой ситуации заключается в том, что нет крепкого согласия и внутри нашей организации, между членами Президиума и т. п. УНРП не может добиться таких прав какие требует от нее сегодняшняя ситуация, если между народом и УНРП не будет полного согласия. У словаков будет очевидно 60 – 80 членов в парламенте, если взять ключ, что нас 5 %, то на нашу долю выйдет 4 мандата.

Бабей замечает, что словаки будут кандидовать в центральное правительство/ парламент некоторых людей, которые состоятся членами в СНР. Председатель констатирует, что это имение Компартии. Демократы хотят иметь и в СНР и парламенте по 50%. В прениях примечает Жидовский, что секция Демпартии может снизить авторитет УНРП, которая не сможет потом соблюдать свою беспартийность. Караман констатирует, что УНРП добывалась

по силе возможности культурных прав. Часто получала упреки за дела, в которых не была виновата. Наш долг заключается в строгом соблюдении интересов всенародных. Если Демпартия будет требовать своих представителей в УНРП и известного числа делегатов в СНР, то смысл для реальной политики диктует нам такое мнение, что каждый член народа, будь он демократ или коммунист, если он пользуется доверием народа, может быть членом УНРП. Но мы не допустим, чтоб нам диктовали партии. Если любая партия хочет выдвинуть кого-нибудь в кандидаты в СНР или парламент, пусть сделает это за счет партии а не УНРП. Партийные члены УНРП должны соблюдать долг перед народом: Вложить всю силу в первой очереди интересы народа а в второй работы для партии. Бабаев наводит мысль о том, что к нам хотят применить старую политику. У некоторых людей замечается полное незнание наших дел. Зависит от УНРП чтоб сохранил народный характер. Развитие по его имени клонится к тому, чтоб не разбить наш национальный характер, и не допустить разбивание нашего народа. Председатель воззывает присутствующих высказаться насчет дальнейшей линии в УНРП. Необходимо учесть, что теперь не 1918 год, но тем не менее мы должны решать так, чтоб народ нас не осуждал. А. М. Еник: на приеме генерала Осмолова последний намекнул, что мы должны клониться ближе к востоку, а не разбиваться на разные полит. группы как в дискуссионном клубе. Миллий считает, что ведущим мотивом в наших решениях должен быть авторитет Пленума Рады. Др Пьещак советует не менять дотеперешнюю тактику.

Председатель сводит все мнения к тому заключению, что УНРП начала свою работу как организация сверхпартийная и такой должна она остаться и на дальше.

Постановлено: На учредительное собрание русской секции Демпартии выслать в качестве официального представителя УНРП П. И. Жидовского, который произнесет речь впредь осмотренную и одобренную Президиумом УНРП.

Ответ СНР на кандидатский список Пленума УНРП:

В. В. Караман читает ответ. „Predsedníctvo Slovenskej národnej rady: Číslo 3224/1945. Bratislava, dňa 16. júla 1945. Ukrajinská-národná-rada-Prešov. Predsedníctvo Slovenskej národnej rady prejednávalo prípis, v ktorom UNR oznámila soznam svojich zástupcov delegovaných za členov Slovenskej národnej rady. Pritom došlo k záveru, že v sozname tiež uvedený p. V. Karaman nie je vhodnou osobou zastupujúcou Ukrajincov v Slovenskej národnej rade ako jej člen. Vzhľadom na to Vás žiadame, aby ste soznam delegovaných členov po preskúmaní pozmenili a doplnili

Dúfame, že sa to stane v najbližšej dobe a že tak budeme môcť v pléne SNRady srdečne privítať Vašich delegátov. Predsedníctvo Slovenskej národnej rady: K. Šmidke v. r., Dr. Lettrich v. r. Okrúhla pečiatka SNR.

В. В. Караман: Насколько в ответе задета моя личность, разрешу себе сказать от моего имени, что от начала работал в пользу УНРП и вложил в эту работу свое сердце. Заявляю, что ввиду такого ответа СНР я отказываюсь от функции председателя УНРП и ответственного редактора „Пряшевщины“.

Чтоб было ясно: Я не избегаю ответственности и буду работать над подготовкой съезда, котрому объясню все дела. Рада завоевала себе известный авторитет и я не хочу быть препятствием нашего народ. дела.

Жидовский: странно, что было нам сказано не раз, что будет принят наш кандидационный список. Предлагаю придерживаться нашего кандидационного списка, который дал Пленум, а то выходит политика старая: сегодня отстранят одного, завтра другого. Резигнацию В. В. Карамана не принимаю и советую Президиуму тоже не принять. Факт, что УНРП начала действовать как сверх-партийная организация. Караман пусть останется, пока народ не найдет в нем ошибку. Пленум без агитации отдал на Карамана 31 голос из полного числа 36, что является доказательством доверия Пленума к лицу В. В. Карамана. А. Еник: Не защищаю Карамана, имеем право занать причину так как только мы можем судить о нем. Миллий считает такой ответ обидой целоо Президиума и Пленума. Председателя оставим и потребуем факты. Ответ является маневром против УНРП. Др. Ройкович согласен и требует фформулирования ответа. Др. Пьещак спрашивает прав-ли Президиум если бы принял отказ Карамана. Др Пьещак считает правильным требовать причины. Если есть важные причины, тогда хватит времени заниматься ими, а пока председателю не следует отказываться. Караман замечет, что не хочет быть фигурой. В дальнейшем ходе прений Бабей приводит, что почему обещанные бараки пойдут на юг, а не в наши края.

Президиум постановило послать СНР ответ следующего содержания:

Č. 276/ prez. 1945 5. augusta 1945. Predmet: odpoveď SNR na kandidátku UNRP – zaujatie stanoviska.

Slovenskej národnej rade Bratislava: Predsedníctvo Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny v Prešove na svojom zasadnutí dňa 4. VIII. 1945 zaoberala sa odpoveďou predsedníctva SNR zo dňa 16. VII. 1945 na prípis, v ktorom bola sdelená kandidátka členov delegovaných do SNR plénom UNRP a usneslo sa na tejto odpovedi:

1/ UNRP v Prešove zisťuje, že V. V. Karaman, sjazdom národných delegátov z celej našej oblasti, konanom L. III. 1945 bol zvolený predsedom UNRP.

2/ svoju funkciu vykonával doteraz tak, že nebolo proti nemu žiadnych závažných námietok so strany ukrajinského obyvateľstva,

3/ v dôsledku toho plénom UNRP na svojom shromaždení 25. VI. 1945 zvolilo V. Karamana 4/5 hlasov za delegáta do SNR.

Prezídium SNR v dôsledku horeuvedených skutočností konštatuje, že V. Karaman bol predstaviteľmi nášho ľudu zvolený spontánne, bez nátlaku. Keďže predsedníctvu UNRP nie sú doteraz známe žiadne faktá, ktoré by ho činily nespôsobilým zastávať sverené mu predstaviteľmi ukrajinského ľudu funkcie, predsedníctvo UNRP je prekvapené nevysvetleným postojom SNR a preto prosí, aby mu byly sdelené konkrétne príčiny postoja SNR voči osobe V. Karamana: Nakoľko ide o zásadnú vec týkajúcu sa UNRP ako vrcholnej organizácie, dufame, že odpoveď SNR v tejto otázke bude vyhovujúca na posúdenie oprávnenosti odmietnutia plénom UNRP navrhnutého kandidáta V. V. Karamana.

Prosíme, podľa možností o láskavú urýchlenú odpoveď nakoľko takýmito

záležitost'ami sa zdržuje konsolidačný proces nielen v našej oblasti, ale na celom Slovensku vôbec. Za presidium UNRP: tajomník, podpredseda.

Примечания: Бабей предлагает выждать ответ на это письмо, примечает, что трое из предложенных делегатов вошли в состав СНР. Дзуренда считает нужным все-таки разобрать отношение Президиума к этим делегатам. Вольные предложения: Бабей предлагает выделить комиссию для составления Меморандума в деле оказания скорой помощи нашему населению. В свое время уже было составлено меморандум, нужно его разработать по частям. Постановлено: в комиссию войдут Бабей, Караман и Лазорик. Прения: Пьещак за помощь на деле, так как некоторые села из-за недостатка денег не могут даже выплатить посылки УНРР-ы. Для этого нужно дать населению по крайней мере 50 % вознаграждения за повреждения нанесенные войной.

Бабей предлагает создать строительную комиссию и сделать разработку в каждом селе. Караман предлагает конкретно разработать план работы, в комиссию войдут двое из наших и один словак. Центр. комиссия могла бы быть в Пряшеве а следовало бы дать ей к диспозиции приблизительно 50 000 000 Крон. Постановлено: В комиссию назначаются с нашей стороны В. В. Караман и Жидовский. Караман обещает найти строительного инженера. Бабей требует до 12-го авг. приготовить расписанные учеты нанесенных войной повреждений, переписав это с черновик, а предложенного строительной комиссией ОНК в Пряшеве. Президиум не берется за это дело так как нужна бы нам специальная сила для переписывания. Подобно тому и перевозка строит. комиссии ОНК неосуществима из за недостатка горючего в УНРП.

В газете были прения, в кот. участвовали Караман, Ф. Лазорик и Др. Пьещак.

Финансовая комиссия. По предложению секретаря Президиум согласно временному порядку УНРП выделяет из своей среды в члены Финкомиссии В. В. Карамана и П. Бабея.

Автореферентом назначает Президиум А. М. Еника.

Секретарь предлагает, чтоб СМК предоставило свою латинскую пиш. машинку во временное пользование УНРП. Принято.

Др. Пьещак: требует добавочной уплаты 30 % закон. прибавки к жалованию с первого марта добавочно. Члены Президия после доверенного разбирательства предлагают Др. Пьещаку 6000 Крон (вместо требуемых им 8000) с тем, что не будет в будущем предъявлять никаких претензий, вытекающих из его действия в качестве глав. редактора „Пряшевщины“. Др. Пьещаку высказана благодарность от имени Президиума за умелое ведение редакции.

Председатель благодарит присутствующих за присутствие и заключает заседание Президиума дня 5-го авг. в 11.30 часов.

Записывал: Андрей М. Еник

Протокол проверен:
Пряшев, 1945.

председатель

секретарь

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНИ.
УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ.

№ В Пряшеве, дня

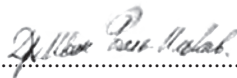
Предмет:
.....

Президиуму Словацкой Народной Рады

в Братиславе.

Подписавшийся отказываюсь от членства в Словацкой Народной Раде.

Дано в Пряшеве, дня г.

.....
подпись

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНИ.
УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ.

№ В Пряшеве, дня

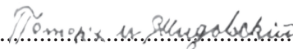
Предмет:
.....

Президиуму Словацкой Народной Рады

в Братиславе.

Подписавшийся отказываюсь от членства в Словацкой Народной Раде.

Дано в Пряшеве, дня г.

.....
подпись

Протокол

II-го Всенародного съезда делегатов от украинских районов Пряшевщины, состоявшегося 7-го октября в большом зале «Черный орел» в Пряшеве.

Съезд открывает председатель УНРП В. В. Караман. Выражает глубокую благодарность Красной Армии и ее гениальному полководцу Генералиссимусу Й. В. Сталину (бурные аплодисменты). Благодарит отца и вождя Чехословацкой Республики през. Бенеша (бурные аплодисменты), чехословацкой армии за наше освобождение (бурные аплодисменты). По предложению председателя Съезд чтит память павших за наше освобождение Героев минутным молчанием. Затем председатель приветствует представителя Красной Армии майора Зарецкого, председателя Комиссии для помощи восточным районам инж. Кабоша, представителя гр. кат. епархии Д-р Гопко, представителя православной церкви о. Соловьева и всех появившихся делегатов наших сел. В дальнейшей речи председатель указывает на цель Съезда: подчеркивает ответственность Съезда перед народом а грядущими поколениями, апеллирует на независимую мысль собравшихся при решении предстоящих вопросов и заявляет, что УНРП не смеет быть от тех или других политических группировок, она должна сохранить полную независимость и служить исключительно интересам нашего народа.

От имени мандатной комиссии дает отчет Д-р Саврук.

Председатель заявляет, что на Съезде прибыло 312 делегатов, из которых 9 делегатам мандатная комиссия не признала права голоса. Делегаты представляют 16 районов, значит подавляющее большинство нашего народа и поэтому Съезд трудоспособен и в праве выносить решения.

Доклад главного секретаря Д-ра Ивана Рогая:

Славный Съезд! Прежде чем приступить к разъяснению теперешнего положения нашего народа, разрешите мне коснуться вкратце нашего прошлого.

Наш народ, живущий под Карпатами, лишенный возможности завязывать отношения со своими единокровными русским народом, был осужден к постепенной гибели, точно так, как и братский народ словацкий. В то время, когда в бывшей Австро-Венгрии господствовал Феодализм, когда в государстве решающую роль играла непринадлежность к национальности, а принадлежность к некоторому сословию, эта угроза не была столь опасной. В те времена в империи господствовала династия, которая опиралась главным образом не о народ, но о сословия, В особенности, о дворянство и высшее духовенство. Позже до некоторой степени власть опиралась и о сословие городское.

Политическая жизнь велась почти исключительно в интересах династии. Господствующие круги династия и дворянство не имели исключительно национального характера, а носили характер менее-более интернациональный. Только когда в результате французской революции укрепились в государстве и широкие слои городского сословия, представляющие зарождающийся капитал, вопрос принадлежности к определенной национальности принимает совершенно иной характер, в особенности в государствах с смешанными национальностями, каким была и бывшая Австро-Венгрия. Пока феодальному

помещику было безразлично какой национальности является им эксплуатируемый крестьянин-невольник, у мещанина капиталиста в данном вопросе было совершенно иное мнение: он нуждался в людях в большей мере своей национальности, что они могли ему укреплять его монополитическое состояние по отношению к членам иной национальности, которые представляли в данном государстве меньшинство. Это является одной из основных причин национального гнета, который имел у нас место в конце XVIII-го столетия и достиг самой высшей степени в конце XIX-го и в начале XX-го столетия в форме общеизвестного мадьярского шовинизма. В Австрии господствующим элементом становится народ немецкий, который поработывает немецкие национальности в особенности народ чешский. В Венгрии приходит к власти народ мадьярский, руководимый шовинистической дворянской аристократией. Мадьяры не имели в Венгрии подавляющее большинство, принялись за быструю денационализацию не-мадьярских националистов, особенно словаков и карпатовцев, с целью их ассимиляции. Этот способ денационализации не имеет себе равного примера среди цивилизованных стран. Мадьяры устранили нашу интеллигенцию и тех наших интеллектуалов, которые в состоянии бы были организовать оборону, разъединили наших крестьян посредством внесения языковых, расовых религиозных и других вопросов, подкапывали здоровье нашего народа алкоголем, невежеством и под. методами. В это трудное время зародилась у поработанных народов славянских всеславянская идея, единственный исход из этого критического положения и защита против национальной гибели. Эта всеславянская идея нашла плодородную почву главным образом среди словаков. Представители этой идеи, как Коллар, Шафарик, Штур и другие, своими трудами попытались вырвать идею всеславянства из утопии и выковать из неё практическое политическое оружие обороны. С тех времен начинается близкое отношение словаков к самому большому представителю славянства к русскому народу.

Как раз год тому назад мне пришлось присутствовать в меньшем галлицком городке на торжествах по случаю годовщины Великой Октябрьской революции. Торжество это устроили русские летчики авиационного полка. Один из гостей, поднимая тост в обществе офицеров полка, членов полевого театра известных московских художников и других видных словацких представителей, указал на дружбу славянских народов и на факт, что братское отношение словацкого народа к народу русскому не вытекает из моментального положения, или из хитрости, но оно имеет глубокие корни в нашем далеком прошлом. В связи с этим указал он, между прочим, на деятельность Ваянского и его последователей, на русские надписи на кладбище в Т. св. Мартине и вы не можете себе представить с каким восторгом, любовью и признательностью были приняты присутствующие на торжестве представители словаков. Русский народ умеет ценить действительных друзей. Это практическое славянство словаков проявлялось и по отношению к нам. Не было в истории славянства такого примера братского отношения двух соседних славянских народов, как именно у народов словацкого и русско-украинского. Как пример из прошлого можно указать на нашего Добрянского и его

отношение к словацким патриотам и к Словацкой Матице. Если наши отцы сумели создать такое теплое отношение между нашими народами, тогда, когда оба наши народы были под чужим господством, мы и братья словаки обязаны всеми силами стараться не только удержать это отношение, но практическими делами укрепить его. Словацкий народ сегодня несет большую ответственность. Словаки, благодаря миллионам павших русских, украинцев, окропивших своей кровью свободную Чехословакию, находятся сегодня в таком счастливом положении, что они господа не только своей собственной судьбы, но могут формировать отношение к нам, русским-украинцам, которые остались здесь с ними вне пределов как раз воссоединенной Великой Украины. Историческое развитие нашу судьбу со словаками так переплело и соединило, как пальцы сжатых рук. Абсолютно справедливое разграничение здесь невозможно, осмеляюсь утверждать, что это и ваше мнение, и что оно сегодня и не нужно. Принципы народной демократии, на которых сегодня строится новая Чехословацкая Республика, ее прогрессивный дух, славянская ориентация, проявляющаяся в программе нового чсл. правительства, являются гарантией того, что новая ЧСР не будет нам мачехой, но действительным отечеством. На нашей стороне все моральные права, чтоб это так и было. Из народов ЧСР, мы народ один из чистейших. Как народ мы не загрязнены ни малейшим коллаборантством, несмотря на то, что первая ЧСР не всегда была к нам щедрой. Мы не должны сегодня краснеть перед ней от стыда измены. Во время фашистского правительства и немецких оккупантов мы были не только в простой оппозиции, но мы открыли против них открытую борьбу уже тогда, когда такая борьба была чрезмерно рискованной.

Имею здесь ввиду сильную партизанскую деятельность по нашим районам в 1943 – 1944 году, ко-торая имела сильную поддержку в целом нашем народе. После освобождения наших районов наша молодежь сразу добровольно шла в ряды Красной и Чехословацкой армии. Таким образом мы помогали освобождать еще в то время поработанные земли братьев словаков и чехов. Следовательно не смотря на то, что мы представляем собой в Чехословакии только меньшинство, принадлежат нам все те права, которыми пользуются словаки и чехи. В результате того, что было нами сделано для свободы Чехословакии и что сделали наши братья по другой стороне границы под ведением Великого Сталина, считаем и будем считать провокатором и подлецом каждого, кто бы эти права нам не признавал, или кто бы посмел поставить нас на уровень измен-ников немцев или мадьяр. Не добиваемся никаких привилегий гейнлайнновских и кармазиновских, просто потому, что мы уже по своему характеру не можем быть генлайнновцами и Советский Союз не является и не может являться гитлеровской Германией. Мы хотим только то, чтобы взаимное отношение, какое создалось между чехами и словаками было апликовано и на наше отношение к словакам. Подобно как словакам пришлось бы тяжело переносить вмешательство чехов в их внутренние дела, тяжело бы переносили и мы прямое или косвенное вмешательство в наши внутренние, по размерам небольшие, национальные дела. Мы ведь не требуем у словаков никаких чрезвычай-ностей. У нас с ними

ведь все общее, а размеры того, что считаем нашим чисто внутренним делом так незначительны, что потеряв это, теряем и характер нашей национальной самобытности. Для того, чтобы мы могли определить и оценить настоящее отношение словацкого народа к нам, нуж-но известное время, однако, и простая рекапитуляция того, что мы от словаков требовали, и что из того было исполнено, бросает характеристический свет на наше взаимное отношение. В нашем меморандуме, поданом СНР, мы требовали пропорциональное представи-тельство в законодатель-ных палатах. Тем, что УНР-не было представлено в СНР и 5 мест в временном Народном собра-нии, считаем это наше требование в настоящее время исполненным. Нашей задачей будет, чтобы мы сумели обеспечить пропорциональное число наших мандатов и в предстоящих выборах. Эту задачу должны будут выполнить наши сегодня избираемые депутаты, которые должны суметь найти такое решение, которое удовлетворит всех нас! Мы требовали также, чтобы в центральных урядах, поверительствах были соданны отдельные рефераты с компетенцией решать дела, которые касаются наших национальных интересов. Полностью было исполнено наше требование относительно устройства наших школ тем, что бы учредить отдельный укр. школьный реферат. Этот реферат под ведением д-р Ивана Пьешака успешно работает уже несколько месяцев. От части было выполнено наше требование в поверительстве внутренних дел тем, что один из наших старших служащих д-р Константин Коржинский был поверен исполнением наших дел особенно касательно принятия наших добровольцев на службу в национальную безопасность. Слов. Нар. Рада в своем ответе на наш меморандум со дня 26-ого мая 1945 заверила нас, что в деле принятия русских или украинцев в государственную или общественую службу будет руководиться национальным критерием. В этом направлении идет УНР еще большая работа помочь организовать административный аппарат по нашим районам. Уряды СНК и МНК пока заняты не полностью и без специалистов.

Нашим районам, которые сильно пострадали от войны, угрожает еще постоянно голод, беда болезни, потому что дотеперешняя забота о них со стороны компетентных властей была недостаточна. Эти районы были до сегодня и еще являются полностью отрезанными от коммуникации. Военные действия осенью прошлого года и весной текущего года запричинили, что наши поля не были засеяны. Зиму и недостаток посева, недостаток подвод способствуют, что если не придет в последних минутах помощь, останутся наши поля и в этом году не посеяны. Война зничила дома в большинстве наших сел. У нашего населения нет одежды и обуви. Таким образом кроме голода, и зима серьезно угрожает нашему многострадальному народу. Обо всем этом УНР во сремя информировала компетентные места и обратила их внимание на эту угрозу. Наконец в августе с. г. в этом деле был подан СНР меморандум, в котором были намечены конкретные меры для устранения этих опасностей. В результате этого была учреждена 3-членная комиссия, в которую входит представитель компартии инж. Кабош, представитель демпартии секретарь епископской канцелярии Нецкар и представитель УНР д-р Рогаль. В компетенцию этой комиссии входит руководить делами, связанными с уделе-

нием скорой помощи разоренным восточным районам. Комиссия ведет контроль предоставленных денежных средств, отпущенных во форме аванса для вознаграждения военных убытков украинским районам и имеет возможность требовать дальнейшие денежные суммы на эти цели. Разрешите мне, как члену этой комиссии, информировать съезд о проведенной работе. Комиссия включила в свою задачу обеспечить разоренные района посевом. В западной Словакии было обеспечено для этой цели 172 вагона зерна из местных источников и на восточной Словакии дальнейших 100 вагонов. Из импортных-же зерновых обеспечено также 33 вагона. Чувствуется у нас еще большой недостаток при доставке зерна на места, так как парк железнодорожных закрытых вагонов почти полностью у нас разорен. Несмотря на все эти затруднения Союз хозяйственных обществ объявил, что уже началась погрузка этого зерна. Зерно поодиноким селам будут распределять областные земледельческие коморы в Гуменном, Кошицах, Вранове, Прешове, Михаловцах и Требишове. В некоторые из приведенных районов уже прибыли посылки зерна.

Комиссия получила далее 9 вагонов гвоздей, стекла, железа, теровой бумаги, этернита, печей, текстилий и других изделий вместе на десятки вагонов. Некоторые предметы уже были доставлены в здешни магазины. Деревянные бараки уже доствляют в села наших округов. Комиссия потребовала у центрального правительства отпустить дальнейшие бараки Судет, которыми раньше пользовались немецкие солдаты. В этом деле идут переговоры в Праге. Комиссия стремиться устранить беду и тем, что она намерена переселить часть нашего населения в юго-восточные районы Словакии и разделить им имущества мадьярских помещиков. Таким образом старается помочь нашему населению там, где только может. Отдавая справедливость, нужно константировать, что работу комиссии компетентные власти вседе и во всем поддерживают. Самим большим препятствием в работе комиссии является вопрос коммуникаций, как и настепление дождливой и холодной погоды. Чувствуется также недостаток в административном аппарате, потом в больших магазинах, которые могли бы помочь быстрой реализации предприятий комиссии. Товары, которые предназначены для округов, должны быть уплачены сейчас, при принятии их. Здесь идет речь о больших суммах, поэтому было бы хорошо, если бы были по руке большие фирмы, которые могли бы товар сейчас-же выплатить и проводили их дистрибуцию. Реконструкцию наших деревен проведет особой сроительный уряд, который будет иметь своего представителя в каждом округе. Комиссия стремилась обеспечить транспортные средства для доставки строительных и др. материалов. Вчера в Прешов прибыла особая колона 69 машин нагруженная съестными припасами (жиром и консервами), гвоздями, железом на рафы, теровой бумагой и др. предметами. Для округа Межилаборского прибыло 22 бойки свинного жира и 417 ящиков с консервами, в округ Стропковский – 17 бочек свинного жира и 313 ящиков с консервами. Кроме того при Комиссии был содан продоволственный фонд для рабочих, которые проводят постройку квартирных провизорий. Фонд имеет к диспозиции следующие припасы: 17 бочек свинного жира, 63 ящика консерв, вагон сахару, 2 вагона муки и 5000 л

спирта. Колона останется на востоке и будет работать при комиссии. 50 дальнейших машин марки “Канада” приделены для некоторых предприятий восточной Словакии. Комиссия ставила себе в задачу: позаботиться о зерна для посева, ускорить постройку квартирных провизорий, обеспечить для наиболее пострадавших районов одежду и обувь, обеспечить строительный материал для реконструкции разоренных деревен и обеспечить для текущих дел финансовые средства. При обсуждении дел комиссии не надо забывать существующих объективных условий.

Славный съезд! Прежде, чем закончить свой краткий отчет, хочу констатировать, что УНР, как верховная представительница нашего народа является для нашей национальной жизни для развития нашего народа форумом очень важным. Чтобы однако УНРа могла успешно исполнять свою задачу, непременно нужно объединить в ней наших самих лучших людей, работа которых в ней не является стремлением добиться личных выгод или стремлением добиться славы, но искренняя любовь и готовность помочь и послужить своему обездоленному народу. Объедините в нашей Раде людей, которые свою любовь к народу доказали на делах, которые за наше лучшее будущее и за наше отечество воевали и не побоялись рисковать. Никто не смеет войти в члены Рады только потому, что он является членом той или другой партии, так как единственной легитимацией для принятия членства и быть функционером в Раде является честная и бескорыстная работа в пользу народа. Нашей кардинальной ошибкой в прошлом было то, что нас разложили и разъединили на партийные фракции, что мы не могли подняться над партийные интересы, и что в делах всенародных мы не сумели идти по общему пути. Эта опасность угрожает нам опять. В Раде должны и могут быть представители политических партий и беспартийные в таком отношении, чтобы это соответствовало хотя бы приблизительной группировке нашего народа, чтобы рада таким образом имела всестороннюю поддержку от него. Поскольку УНРа не является политической партией, но институцией надпартийной и общенародной, созданной для защиты наших общенародных интересов, должны в ней люди партийные и беспартийные работать так, чтобы их работа шла в пользу всего народа, ибо только такой работой исполненной для всех могут лучше всего послужить одновременно и своим партиям. Существование УНРа юридически не вполне обеспечено. Не вполне обеспечены и наши достижения, потому на места, которые должны нас репрезентировать, в Парламенте или вне Парламента, посылайте людей способных и благонадежных, которые будут в состоянии возложенные на них задачи исполнить. Не забывайте об одном. За все то, что мы сегодня можем здесь свободно решать свои проблемы, за все то, чего мы уже добились и чего еще можем добиться, должны мы в первую очередь быть благодарны Великому Советскому Союзу, его героической Красной Армии, его Великому Вождю Генералиссимусу Сталину (бурные аплодисменты). Поэтому мы должны работать так, чтобы быть достойными последователями наших братьев. Да живет СССР! Да живет Красная Армия! Да живет Генералиссимус Сталин! Да живет ЧСР! Да живет президент Др Бенеш! (Бурные несмолкаемые апло-

дисменты). Председатель В. В. Караман: УНРД была организована 1-го марта 1945 в трудных условиях, связанных с разорением наших районов войной. Тогда еще не было прочной внутренней государственной обстановки, только-что установилось прочное отношение между словаками и чехами в новом государстве. Как только был решен этот основной вопрос нового государства и создано на этих новых началах правительство УНРП заявила свою готовность поддерживать программу правительства по принципу равноправия. Созданием УНРП мы никак не хотели тормозить государственную жизнь. Всем известно наше прошлое, всем известно, что судьбу славянства обеспечит только сильная Россия. (Бурные аплодисменты).

Вместе с другими славянами мы строим новую, крепкую ЧСР. Все остальное является пропагандой, которая старается нас разбить. УНРП не знает компромисов в деле защиты прав нашего народа, мы стоим твердо на почве договора между великим Сов. Союзом и ЧСР. Нас на юг Карпат не выбросили о парашютом, мы на нашей земле жили веками, она наша и останется нашей.

Если мы будем работать на своей земле за себя, то польза будет наша, если же будут работать вместо нас другие, то будут работать в свою пользу. Наш народ в этой войне жертвовал все, он имеет право на жизнь и заслуживает всесторонней помощи. (Бурные аплодисменты).

Отчет ревизионной комиссии.¹

Президиум Съезда. После выражения доверия Президиуму и Пленуму УНРП В. В. Караман предлагает избрать президиум Съезда. Единногласно избраны инж. Гавриил Михалич, председателем, Петр Жидовский, зампредседателем, Андрей Рудловчак, секретарем и Михаил Лихвар, замсек. Инж. Михалич обещает провести выборы справедливо и согласно желанию делегатов. После того предоставляет место приветственным речам. Др. Ройкович читает приветственную телеграмму от Украинского реферата Правительства СНР для школ и нар. просвещения: Украинский реферат шлет II-му Всенародному Съезду пламенный привет. Из-за неотложных работ не можем лично явиться. Подписан реферат. Др. Пьещак с. р.

Инж. Кабош выступает от имени КСС и комиссии для скорой помощи восточным районам. Нам хорошо известно о-говарит оратор – в какой обстановке живет украинское русское население в восточной Словакии. 353 000 человек принуждены оставить свое жилище и перейти в чужие дома. 6. сентября с. г. Совет Уполномоченных решил оказать помощь районам восточной Словакии. Дальше дает отчет о дотеперешней деятельности комиссии для помощи восточным районам, в которой значительные заслуги имеет др. Рогаль. Недостаток оказывается в недостатке квалифицированных сил, транспорта и материала. Предусмотрена колонизация этого населения в юговосточную часть Словакии. В ближайшие дни будет оказана действи-

1 Správu revíznej komisie predložil Ing. Sukovský. Správa nie je súčasťou protokolu.

тельная помощь -заканчивает свое приветствие инж. Кабош.

Председатель Съезда, инж, Михалич благодарят оратора и просят, чтоб и впредь была оказана нашему народу существенная помощь, так как наш народ потерпел больше всех из народов ЧСР.

От имени Красной Армии выступает майор Зарецкий. Первый Съезд УДРП сошелся еще во время борьбы с фашизмом. Настоящий Съезд созван для того, чтоб помочь народу. Есть, конечно, тяжести, но наша обязанность преодолеть их и восстановить разоранные села. Советский Союз дает и впредь будет оказывать помощь Чехословакии, так как знает, что здесь живут родные братья (бурные аплодисменты). Все являются славянами и должны объединиться! При этом случае хочу припомнить и думаю, что и Съезд даст наказ Президиуму и Пленуму по этому вопросу. Много полегло наших братьев за освобождение этого края и их могилы припоминают, что надо уважать эти могилы освободителей и привести их в порядок. На многих дождь смыл даже надписи и могло бы случиться, что нельзя будет даже узнать, кто поживает в могиле. Я уверен, что Вы будете свято чтить светлую память Освободителей. Да здравствует непобедимая Красная Армия! (Бурные аплодисменты) Да здравствует Великий Друг и отец славянских народов Генералиссимус Сталин! (Несмолкаемые рукоплескания) Да здравствует Чехословацкая, Братская, Армия и президент Др. Бенеш ! (бурные аплодисменты).

Да здравствуют славные партизаны и партизанки! Да здравствует великая дружба славянских народов! (Бурные аплодисменты).

Председатель Съезда, инж. Михалич, благодарит майора Зарецкого и заверяет от имени всех, что забота о могилах родных героев станет долгом всех нас.

Ст. лейт. Петр Кучечка выступает от имени партизан-соединений имени Сталина, ген. Осмолова, кап. Квитинского, Шукаева и др. Партизаны не служили врагу, а своему народу. Выдвигает историческую правду, что первыми партизанами в этих отрядах из территории ЧСР были наши украинцы из восточной Словакии, которые показывали путь борьбы с врагом. Самые большие заслуги имела бригада под командованием Шукаева, состоявшая из украинцев. В бригаде “За свободу Чехословакии“ командирами были украинцы. Шукаевцы шли на помощь средней Словакии. Первыми, кто спасал хорошее имя Словакии были наши украинцы и советские партизаны. Результат этого? У нас больше всего жертв. В разговорах с бывшими соратниками-словаками часто слышу заверения, что нам принадлежат все права наравне с остальными славянами в нашем государстве и мы должны быть на страже наших неоспоримых прав завоеванных большими жертвами в партизанских боях. (Бурные аплодисменты.) Вы должны избирать людей, которые должны помогать народу, а не политиканствовать!! – Председатель благодарит докладчика. От имени культурно-просветительного о-ва им. А. В. Духновича выступает Федор Вас. Дуфанец. Высказывает благодарность нашим освободителям (аплод.) и просит Съезд выслать а Парламент людей стойких и честных, голос которых должен быть твердым. Представители наши – говорит он – должны защищать и права нашего языка по наших округах,

чтоб он был поставлен наравне со словацким. Недопустимо, чтоб в таких Межилаборцах на печати ОНВ не было русского текста. Председатель благодарит представителя о-ва Духновича за доклад. Избрание нового Президиума УНРП, инж. Михалич припоминает, что лет тридцать тому назад не было возможным у нас высказываться о своих правах так как сегодня положение совсем иное. Наша свобода не мидостыня и не подарок, она искуплена кровью 26 миллионов наших единокровных братьев, 30 мил. Вместе с прошлой и только что окончившейся войной. Наша свобода искуплена жертвами и страданиями нашего народа. Нам предстоит теперь задача важная: мы должны избрать представителей нашего народа в СНР и Временный парламент. Обсудив все обстоятельства, кандидационная комиссия, назначенная вчерашним собранием Пленума, предложила каидидацжоижме списки. Мы за договор между СССР и ЧСР. Нас вывозить и перевозить никто не станет. (аплодисменты.) Мы братьям чехам и словакам подали дружескую руку. Кандидационная комиссия в составе Завацкий, Др. Рогаль, П. Жидовский, Единак и Михалич предложила следующую кандидатку для нового Президиума УНГП:

Председатель: В. В. Караман, зампреда П. Бабей и Жидовский.
Глав. секретарь:

Др. Рогаль, секретарь: Др. Ройкович, зам. секретаря: В. Завацкий, казначей: И. Збиглей. Премия по поводу избирания нового Президиума. Иван Бобак предлагает в зам. председателя Ивана Кеглика и в члены Президиума Галя. Михалич требует точную формулировку. Долгий возражает, что народ должен избирать по своей воли. Рудловчак предупреждает, что члены Президиума должны жить ближе друг к другу, так как часто надобно созвать Президиум наскоро и при больших отдалениях местожительства членов, в особенности при сегодняшнем транспорте это почти невозможно. Павлович возражает, что недопустимо мнение, как будто сельские люди не могут войти в состав Президиума, ведь они могут жить тоже в городе. Др. Рогаль предоставляет, чтоб не разбивать и не подрывать авторитет Рады. Сучко того мнения, что следует избрать людей честных в заслуженных, за компартию предлагает Бабя, дальше А. Фаринича и засл. В. Капишовского. Варф. Командицкий предлагает создать кандидационную комиссию из 2 членов за каждый округ. Сембер предлагает избрать членов Президиума по лицам, отдельно. Караман примечает, что состав Президиума должен быть таков, чтоб он не тактизовал, но работал. Разясняет работу и цель работы Президиума. Функции в Президиуме не оплачиваются, там только забота и труд. Нельзя быть только бумажным членом Президиума. Главное же дело избрать честных и от сиих депутатов, которые будут работать между народом, защищать в законодательных и исполнительных институциях интересы народа. Петр Бунганич константирует, что старый Президиум не добился равноправия со словаками Караман не добился исполнитель. власти наших людей в округах. Значит старый Президиум не исполнил возложенных на него задач и не в праве быть снова переизбранным. Караман к этому добавляет, что никто бы не смог добиться того, чего требует по отношению к Президиу-

му П. Бунганич. Команицкий предлагает Бабея в председатели так как работал в подпольном движении. В. Капишовский отказывается от своей кандидации и Президиум и одобряет кандидатку предложенную кандидационной комиссией. Виктор Михалич одобряет первую кандидатку, которая является результатом долгого и внимательного обсуждения со стороны кандидационной комиссии, вследствие чего ее следует считать обдуманной и правильной! Бабей подчеркивает, что украинский народ должен добиваться своих прав. Права, которых мы добиваемся не новые, они за нами уже много, много лет. Есть стремления довести наше дело до такого положения в каком было в течении бывшей чсл. республики, во время тисовско-туковского режима. Капитан Лазорик видит, что выступает мол антипатия лица к лицу. Возывает присутствующих, чтоб в Парламент избирали людей интеллигентных, знатоков. Дуфанец призывает к дисциплине и предлагает принять первую кандидатку. Выступает на эстраду Виктор Завацкий и заявляет, что ему стыдно за то, что против одной или другой кандидатки есть наметки. Сам он лично, принимая участие в кандидационной комиссии, хотел сделать пользу народу не как патриец, а как русский. Предлагает, чтобы первым заместителем председателя был Петр Жидовский в 2-ым Петр Бабей. – Названные согласились принять кандидацию. – Завацкий предлагает принять кандидационный список без особых перемен. Штецо согласен с тем, чтобы избирать людей не взирая на партийную принадлежность. Инж. Михалич примечает, что функция в Президиуме почетная. Предлагает, чтоб Сучко, Команицкий и др. отозвали свои предложения. После этого кандидационный список принят без возражений. Новоизбранный Президиум состоит из: Председателя В. В. Карамана, заместителей председателя Петра Жидовского и Петра Бабея, глав. секретаря Др. Роголя-Илькива, секретаря Др. Д. Ройковича, заместителя секретаря Виктора Завацкого и назначая Иосифа Збиглея.

Новоизбранный председатель УНРП Василий В. Караман, благодарит Съезд за доверие от имени нового Президиума обещает приложить все силы к работе для блага Народа. Объявляет перерыв на час. После обеденного перерыва открывает собрание. Следует: Утверждение Съездом нового Пленума УНРП. Делегаты по словам секретаря Др. Ройковича были избраны уже районными съездами. Предлагается Съезду утвердить этих делегатов. Секретарь приступает к объявлению нового Пленума с тем примечанием, чтоб в случае возражений или других примечаний члены Съезда высказались к лицу поодиноких представителей от районов. Согласно инструкциям к Съезду были из каждого района по два делегата в УНРП и их заместители, которые принимают функцию в УНРП в случае выбытия замещаемого ними делегата.

Сабинов: 1. Петер Жидовский земледелец, Ястреб. 2. Федор Семан, председатель ОНК Сабинов. Заместители: 1. Иван Цванцигер, земледелец, Ястраб. и 2. Иван Копчак, служащий, Сабинов.

Ст. Любовня: 1. Варфоломей Баволяр, упр. школы, Легнава. 2. Иван Стронг, земледелец Орябина. Заместители: 1. Николай Семанчик, рабочий, Старина, 2. Иосиф Поташ, упр. школы, М. Липник.

Сп. Ст. Вес: 1. Иван Вавринчик, упр. школы, Фолварк. 2. Юрий Хара-вик, земледелец Остурня. Заместители: Франц Чандик, учитель, В. Липник, 2. Яков Завацкий-земледелец – Остурня.

Сп. Н. Вес: 1. Иван Лапутка, упр. школы, Завадка. 2. Мафей Иштваник, земледелец – Завадка. Заместители будут избраны и утверждены добавочно.

Левоча: 1. о. Михаил Машлей, священник, Ольшавица. 2. Иван Чипкала, земледелец, Ториски. Заместители: 1. Иван Янкура, земледелец, Левоча. 2. Владимир Войкович, судья – Левоча.

Бардеев: Иван Чабала, служащий, Бардеев. 2. Петр Глитта, землед. – Грабское. Заместители: Варфоломей Команицкий – упр. Школы – Беловежа. 2. Иосиф Бача, земледелец – Чарны.

Гиральтовцы: Степан Юричко – упр. школы, Фият. 2. Дезидерий Шудих – священник,

Дюрдьош. Заместители: Петер Роман, земледелец, Кобылица. 2. Андрей Демчак, земледелец – Бенедиковцы.

Свидник: Предлагается 1. Масица Андрей, начальник уряда ОНК. 2. о. Илья Качур, священник – В. Мирошов. Заместителями: Иван Мачуга, рабочий – Свидник. 2. Иван Морковца, земл. Свидник.

Прения: Дез. Павлович возражает против всех кандидатов с мотивировкой, что выборы были проведены неправильно, что против о. Качура начато уголовное следствие. Андрей Масица возражает, что выборы были проведены согласно инструкциям о. Качур оправдывается. Председатель резюмирует: постановлено требовать протокола о выборах и поручается Президиуму уладить дело конечным решением.

Стропков: 1. Андрей Гавула, председатель ОНК – Стропков. Андрей Крайняк, дир. гражд. школы – Стропков. Заместители: Николай Клебан, земледелец Ломное, Иосиф Дудинский, упр. Школы – В. Буковцы.

Гуменное: Николай Кнап, служащий – Гуменное, 2. Степан Байцура, земледелец, Зб. Рокитов.

Заместители: 1. Иосиф Полачко, торговщик – Грушов, 2. Юрий Котрадий, служащий Гуменное.

Межилаборцы: 1. Иван Керлик, упр. школы, Межилаборцы, 2. Василий Галь, земледелец, Репеев. Заместители: 1. Степан Ковальчик, фах. учит. Межилаборцы. Гавриил Ставровский, священник – Габура.

Снина: Предлагается: 1. Иосиф Сисак, учитель – Ниж. Полянка. 2. Алексей Молчан, шк. инспектор – Снина. Заместители: Михаил Питель, рабочий – Снина. 2. Андрей Лата, учитель – Пыхня.

Прения: Питель возражает против Сисака, который мол сотрудничал с немцами во Львове и Крынице. Сисак оправдывается тем, что он был избран народом.

Мандрик утверждает спор личного характера. По предложению председателя – постановлено Райкому решить дело и предложить Президиуму результат решения.

Гельница: Николай Вансач – Дзугинда, упр. школы Шведляр. 2. Иван Ондик, рабочий

Гельцмановцы. Заместители: 1. Иван Пацак, слесарь, Шведляр. 2. Иосиф Ледняк, рабочий, Гельцмановцы.

Пряшев: 1. о. Андрей Зима, преподаватель, Пряшев. 2. Андрей Няхай, дир. гр. шк. Пряшев. Заместители: Иван Киш, нотариус, Тугрина. 2. Андрей Сабол, земледелец, С. Н. Вес.

Культурно-просветительное о-во им. А. В. Духновича: Ф. В. Дуфанец, служащий, Пряшев.

Профсоюз. председатель: Михаил Дубай, преподаватель, Пряшев

Союз Молодежи Карпат: Андрей Единак, учитель – Пряшев.

Братислава: 1. Инж. Гавриил Михалич, служащий, Братислава. 2. Др. Иван Рогаль, служащий, Братислава. Заместители: Андрей Рудловчак, служащий, Братислава, Юрий Фецани, студ., Братислава.

Кежмарок: Утвержденный райкому список будет предложен позже, так как инструкции не были переданы Вавринчику вовремя.

Председатель Караман предлагает, чтоб за округи, в которых по техническим причинам не были проведены выборы, поручил Съезд Президиуму провести дело добавочно. Принято без возражений.

Приветственные телеграммы: Съезд одобрил единогласно отослать телеграммы следующего содержания:

- 1/ И. В. Сталину, Москва, Кремль. Второй Всенародный Съезд делегатов украинского и русского населения Пряшевщины шлет Вам, любимый Иосиф Виссарионович, горячий привет и выражает Вам, славному из славнейших полководцев, и Героической Красной Армии глубокую благодарность за освобождение родного края и предоставление возможности свободного развития после векового гнета. Президиум Съезда.
- 2/ Др. Едвард Бенеш, президент ЧСР, Прага. Всенародный Съезд делегатов украинского населения Чехословакии шлет Вам, неутомимому и заслуженному борцу за свободу нашего совмесного отечества пламенный привет и изъявляет Вам чувства глубокой благодарности за созданное дело.
- 3/ Послу СССР в ЧСР В. А. Зорину, Прага. Второй Съезд украинского и русского населения Пряшевщины шлет Вам, представителю братского Советского Созюза в Чехословакии пламенный привет.
- 4/ Н. С. Хрущев, Киев. Второй Всенародный Съезд делегатов украинского населения Пряшевщины шлет Вам, дорогой Никита Сергеевич, и всему украинскому народу братский привет и желает Вам дальнейших успехов в Вашей работе на благо Советской Украины.
- 5/ Зденек Фирлингер, Прага. Второй Всенародный съезд делегатов украинского и русского населения Чехословакии шлет Вам, главе свободного чехословацкого правительства, помнящего своих славянских братьев Пряшевщины, свой искренний привет.
- 6/ Народной Раде Закарпатской Украины, Ужгород. Ваши родные и единокровные братья Пряшевщины, переносившие с Вами в течении тысячи-

летий иго чужой власти, шлют Вам со Второго Всенародного съезда делегатов Пряшевщины братский привет.

- 7/ Президиум Словацкой Народной Рады, Братислава. Второй Всенародный съезд делегатов украинского и русского населения Словакии шлет Вам искренний славянский, братский привет.
- 8/ Совет Поверенных, Братислава. Всенародный съезд делегатов украинского и русского населения Словакии посылает Вам сердечный привет и просит Ваше благосклонное внимание к нуждам нашего народа.

Резолюция Съезда. По предложению секретаря прочитана резолюция Второго всенародного съезда.

Второй Всенародный съезд делегатов украинского-русского населения Словакии, который состоялся дня 7-го октября 1945 года в Пряшеве, вынес следующую резолюцию:

- I. Съезд требует полное и немедленное осуществление меморандумов УНРП от 22 апреля и от 19-го августа 1945 г.
- II. Несмотря на то, что прошел уже почти год со времен освобождения наших районов с украинско-русским населением, которые пострадали от войны больше всех и находят еще все время в печальном положении и до сих пор лишены значительнейшей помощи. Для устранения этого печального положения требуем:
 - а/ обеспечить пострадавшие население скотом и зерном для посева и позаботиться об их немедленной доставке на места,
 - б/ переселить часть украинско-русского населения из разоренных районов в юговосточную область Словакии и в компактных группах разместить их на бывших венгерских помещичьих усадьбах,
 - в/ доставить в разоренные районы достаточное количество обуви, одежды, медикаментов, продовольственных продуктов и корма для скота,
 - г/ учредить по районам особые комиссии, состоящие их председателя ОНК, специалиста по делам строительства, которые на месте определит военные убытки и установит высоту нужных авансов для покрытия убытков,
 - д/ уделить всем пострадавшим районам денежные средства для покрытия военных убытков, приведенных в предыдущем абзаце,
 - е/ чем раньше организовать соответственный технический аппарат и обеспечить все средства для скорого и успешного восстановления разоренных сел,
 - ж/ немедленно отремонтировать школьные здания и интернаты и снабдить их нужным инвентарем, чтобы наша молодежь могла без затруднений образоваться.
- III. Часть немецкой промышленности из пограничной полоцы западной области республики переместить в украинские-русские районы Словакии. В связи с этим требуется выслать уже этой зимой наших рабочих в заводы для ознакомления с работой на заводах.

- IV. Требуем переведения электрификации наших районов, налажения железнодорожного транспорта.
- У. Требуем учреждения централы кооперативных дружеств на нашей территории, чтоб прибыль от дружеств осталась на нашей земле.
- УI. Требуем переведения комасации в наших горных селах.
- УII. Требуем учреждения наших рефератов, или назначения наших рефератов во всех Поверительствах СНР с компетенцией совместного решения в наших делах.
- УIII. Настаиваем, чтоб наши делегаты в СНР и Временное Народное Собрание могли немедленно приступить к исполнению своих функций и отстаивать таким образом справедливые требования наших районов.
- IX. Съезд требует издать распоряжения о правовом положении УНРа.
- X. Всенародный Съезд приказывает Президиуму и Пленуму УНРа защищать единство нашего народа и в интересах всенародных воспрепятствовать раздроблению творческих сил нашего народа на политические и другие группы любого оттенка.

В прениях по поводу прочитанной резолюции выступали: Павлович требовал внести в резолюцию постановление о том, чтоб наши округа остались в рамках ЧСР. Отклонено с тем, что дело нашего нахождения в рамки ЧСР закреплено уже в первом меморандуме, дело ясное, не требующее повторительных утверждений. Бунганич Степан оправдывается, что от имени СМК не было сказано приветствие Съезду и делает это додаточно по адресу Съезду и Президиума. Требуем внести пополнение в меморандум о том, чтоб во всех поверительствах были учреждены украинские рефераты, чтоб была создана централа кооперативных дружеств на нашей территории, чтоб был налажен транспорт, чтоб было приостановлено переселение наших людей в Чехию. Председатель благодарит за ценные дополнения, которые были внесены в резолюцию как написано выше. Команицкий примечает, что переселение нашего народа не рационально и не точно. Нашему народу нужно обеспечить дома частный труд и заработок. Штец приводит, что Вилагы хотели переселиться в Моравию, но Министерство земледелия запретило. Между тем нашим селам нужна немедленная и срочная помощь. Но мы должны переселиться разом со школой, чтоб продолжать жить душевно по нашему, чтоб сохранить заветы предков! (Аплодисменты). Копка вносит требование комасации наших земель. Фецанин приводит необходимость электрификации наших районов и сооружение гидроцентралы в Свиднике. Подводя итоги всем дебатам, председатель констатирует, что живая и объективная дебата здоровья. Объективная критика нужна для оздоровления нашей народной жизни.

Избрание депутатов во Временное национальное собрание в Праге. Вам предстоит ответственная задача – говорит председатель – избрать наших представителей во Временное народное собрание в Праге. Это должны быть люди стойкие, честные, которые смогут защищать наши интересы. Ввиду сложности этой задачи вчерашний Пленум приказал 5-членной кандида-

ционной комиссии предложить Съезду список, составленный на основании всестороннего обсуждения.

Список следующий:

1./ Петр Бабей, 2./ Петр Жидовский, 3./ Др. Иван Рогаль, 4./ Виктор Зивацкий и инж. Михалич.

Возражения против: Долгий говорит, что согласен с кандидацией Бабей, но вместо Жидовского предлагает Галя и вместо Др. Рогалья, у которого больше функций, предлагает Ст. Макару, на 5-ое место И. Сухого.

Николай Мандрик из Снинского округа требует представителя снинского округа в Пражский Парламент.

Секретарь Ройкович на основании докладов сданных мандатной комиссией объявляет, что Долгий не является делегатом от села Янов, за которого он выступал. Председатель констатирует, что Долгий согласно инструкциям не является делегатом на Съезде и отнимает от него слово. Варфоломей Команицкий выступает с пламенным призывом ко всем, чтоб выборы продолжать в серьезном тоне и принять кандидатку, предлагаемую кандидатской комиссией. После этого председатель снова читает список кандидатов в Временный Парламент. Съезд принимает односторонне с аплодисментами.

В следующем предложен список заместителей в Прагу: инж. Суховский, 2/ И. Керлик, 3/ И. Гакош, 4/ Галь, 5/ Ст. Макара. Все приняты единогласно.

Избрание делегатов в Словацкую народную раду от имени УНРП. Председатель читает список кандидатов, предлагаемый упомянутой высшей кандидатской комиссией. 1/ Василий Капишовский, 2/ Иосиф Сухий, 3/ Владимир Ройкович, 4/ Игорь Левканич и 5/ Андрей Единак.

Возражение против канд. списка: Штец протестирует, что снинский округ не представлен ни в одном списке. Ему отвечает А. Крайняк: делегаты должны защищать все округа не взирая на их происхождение из того или другого округа. Штец просится, кто из депутатов будет защищать Снинский округ? Бабей напоминает, что если все депутаты не будут защищать интересы всех округов сообща, то никакого результата не будет! Штец приводит, что «Снина далеко и бог высоко», на что Бабей снова утверждает, что нам нужно бороться, чтоб иметь и в будущем депутатов. Председатель объясняет, что депутаты будут отвечать за свою деятельность перед народом. Каждый депутат подпишет реверз Раде, за которой останется право отзыва в случае, если депутат не оправдает возложенных на него задач. о. Виктор Силанич говорит, что и Бардеевский округ имеет заслуги в нашем освобождении и не требует особых претензий как снинский. Так сознает что дело надо решить всенародно. В виде того голосует от имени бареевского района за кандидатский список предложенный комиссией. После объяснения председатель читает снова список кандидатов в СНР. Съезд принимает их торжественно аккламацией. После этого председатель предлагает заместителей в СНР согласно предложению канд. комиссии. 1/ о. Илья Качур, 2/ Федор Семан, 3/ И. Савуляк, 4/ Иосиф Сивак, 5/ Степан Ковальчик.

Прения: А. Крайняк поднимает протест, что Стропковский округ не представлен. Ст. Ковальчик отказывается в пользу Стропковского округа. Крайняк предлагает на его место Андрея Гавулу. Заместители приняты единогласно.

Реверзы депутатов УНРаде. Председатель предлагает Съезду для одобрения вопрос реверзов. Секретарь объясняет, что каждому депутату и делегату во Временный парламент и СНР следует подписать перед принесением присяги реверз Украинской Народной Раде, которым закрепляется за Радой право отзыва в случае, если депутат-делегат не исполнял бы свои обязанности в согласии со всенародным интересом. Текст реверза следующий: Президиуму Временного народного собрания в Праге. Подписавшийся отказываюсь от членства в Временном народном собрании. Пряшев, дня... (дата не выполняется). Разборчивая подпись депутата. – В случае неповиновения депутата дисциплине УНРП или грубого допустительства против народным интересам, в защиту которых он был Съездом избран, депутат лишается мандата в Парламенте, и то тем способом, что Президиум выслушав приговор Пленума, пошлет Президиуму Врем. нар. собрания реверз дополненный датой. Аналогично подпишут реверзы делегаты в СНР. Текст согласно этому следующий: Президиуму Словацкой народной рады. Подписавшийся отказываюсь от членства в Словацкой народной раде. Пряшев, дня (дата не выполнена). Разборчивая подпись делегата.

Предложение о реверзах принято Съездом единогласно.

Председатель читает письмо СНР по адресу УНРП касающегося названия "Пряшевщина". Оно следующее:

Úrad predsedníctva Slovenskej národnej rady. Číslo: 5015/1545

Bratislava, dňa 19. septembra 1945. Predmet: Používanie názvu "Prjaševščina". Ukrajinská národná rada v Prešove. Vo smysle usnesenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady, žiadame Vás zdvorile, aby ste upustili od používania názvu "Prjaševščina" resp. "Prešovsko", "Prešovščina", a to ani vo svojom vlastnom pomenovaní, ani v korešpondencii, ani ako názov časopisu.

Za Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady:

Председатель воззывает присутствующих на Съезде, чтоб высказались по поводу прочитанного письма.

Прения: Сушко просит, чтоб Президиум предложил свой взгляд. Др. Рогаль просит дать доверенность депутатам в СНР, чтоб они в СНР уладили этот вопрос. Инж. Михалич замечает, что были словаки, которых раздражала кириллица. Докладчик того мнения, что „не следует крестить ребенка два раза“, было первым Съездом постановлено название УНР Пряшевщины, значит оно правосильно. Представитель из снинского округа (Ондик) возражает, правильно ли пременение названия „Украинская народная рада“? Ему отвечает Караман и Качур в том смысле, что название „украинский“ сегодня нам не мешает и не может мешать. Раз весь мир признает нас украинцами, Академия наук СССР считает нас на основании строго научных украинцами, нет надобности вводить какие-то споры в этом вопросе.

Г. Михалич вспоминает, что он лично участвовал при создании студенческих обществ, Пчолки, Возрождения, о-ва Духновича и ни в одном слу-

чае в этих обществах не опровергали нашу принадлежность к малорусской ветви русского народа, несмотря на то, что придерживались русского языка, но только потому, чтоб противодействовать сепаратистическому движению украинцев-самостийников. Ввиду того сепаратизма мы не могли называть себя подлинным своим названием. Сегодня украинский сепаратизм в нашей области потерял почву в широких слоях, нет причины и обоснования не называть нас украинцами.

Председатель предлагает Съезду решить вопрос насчет названия „Пряшевщина“. Съезд единогласно постановил оставить название „Пряшевщина“.

Деловой протокол УНРП. Др Рогаль предлагает дать доверенность, приказ Президиуму составить новый, дефинитивный деловой порядок, который предложит потом для одобрения Пленуму. Принято без возражений.

Вознаграждение расходов связанных с эвакуацией. Штец просит по этому поводу предпринять меры. По приказу владного поверенца наши эвакуанты были изгнаны из своих прадедных селений. По распоряжению им принадлежала денежная поддержка. Сначала платили ее и теперь это приостановлено. Председательствует в дальнейшем Петр Жидовский. Предоставляет слово т. Михаилу Лихвару, который говорит от имени Украинского реферата при Поверительстве по делам школьным и нар. просвещения. Приводит программу реферата, подводит итоги дотеперешней работы и воззывает присутствующих поддерживать, сотрудничать с Рефератом.

Варфоломей Команицкий просит новоизбранных депутатов, чтоб сказали слово к народу. Депутаты собравшись на эстраде поочередно говорят о твердом решении служить непоколебимо народу и обещают оправдать возложенные на них надежды.

По начинанию В. Команицкого присутствующие спели многолет ствие депутатам к предстоящей успешной работе. Председательствующий Петр И. Жидовский объявляет другой Всенародный Съезда УНРП закрытым.

Д. К. В.

Записыватели: И. Масица, С. Лихвар и Савуляк.

Протокол проверен:

Председатель УНРП:

Пряшев:.....

.....

.....

Глав. секретарь УНРП:

.....

.....

478/45-prež.

20.októbra 1945.

Používanie názvu
"Prjaševščina".
K.č. 5019/45.

O d p i s .

Úradu Predsedníctva Slovenskej národnej rady

B r a t i s l a v a .

Vaším prípisom č.5019/1945 zo dňa 19.septembra 1945 požiadali ste nás,aby sme upustili od používania názvu "Prjaševščina" v svojom pomenovaní v korešpodencii ako i v názvu časopisu. Nakoľko názov "Prjaševščina" pre pomenovanie Ukrajinskej národnej rady a vášho časopisu bol prijatý prvým Celonárodným sjazdom delegátov ukrajinského obyvateľstva Slovenska, nemohla v tejto veci rozhodnúť Ukrajinská národná rada sama alebo jej prezídium,ale len sjazd.

Preto Ukrajinská národná rada predložila tento Váš požiadavok na riešenie druhému Celonárodnému sjazdu delegátov ukrajinského obyvateľstva, ktorý sa konal v Prešove dňa 7. októbra 1945. Sjazd rozhodl setrvať pri doterajšom pomenovaní, pretože ide o naše historicky vyvinuvšiesia pomenovanie,známe pod názvou " Prjaševskaja Rus."

Dávame Vám toto rozhodnutie sjazdu zdvorile na vedomie. Ukrajinská národná rada Vás ujistuje čo najrozhodnejšie,že týmto pomenovaním nasleduje nijaké nášmu spoločnému štátu nepriateľské umysly.

Za Prezídium UNRP :

Dr. Rojkovič v.r..

Babej v.r.

Za správnosť odpisu :

Lucyba
Оммуа мнрссрлана Пряшевска. ЦАР & Радя.
квале 19.10 гек. 1945г.

ÚRAD PREDSEDNÍCTVA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY

Číslo: 11.747-proz./1945. Bratislava, dňa 19. novembra 1945.

Ľet: Založenie klubu.

Ukrajinská národná rada

v P r e š o v e .

Oznamujeme Vám, že Predsedníctvo Slovenskej národnej rady na svojom zasadnutí dňa 16. novembra 1945 vzalo na vedomie Vašu zprávu o útvorení Klubu členov SNR od Ukrajinskej národnej rady.

Predsedníctvo SNR pri tejto príležitosti znova, a to posledný raz dôrazne upozorňuje Ukrajinskú národnú radu, aby nepoužívala prídavku "Prjaševščina" vo svojom označení, ani ako názov časopisu a pod.; nakoľko takéto pomenovanie je z hľadiska celistvosti a jednotnosti Československej republiky neúnosné.

V prípade nerešpektovania tejto výzvy Predsedníctvo SNR bolo by nútené celú vec znova učiniť predmetom rokovania Národného frontu.

Prednosta Úradu Predsedníctva
Slovenskej národnej rady:

hl. odborový radca.

ПРОЕКТ РАСПОРЯЖЕНИЯ СНР

от.....1945 г. об организации Отделения для украинцев и русских при Уряде Президиума Коллегии Уполномоченных.
Словацкий Национальный Совет принял следующее решение:

§1.

При Уряде Президиума Коллегии Уполномоченных организуется Отделение для украинцев и русских. Это Отделение возглавляет Уполномоченный – украинец /русский/, которого предлагает Украинская Народная Рада Пряшевщины в Пряшеве.

§2.

Уполномоченный – украинец /русский/ имеет свой уряд с нужным количеством чиновников.

§3.

Это распоряжение исполняют Президиум СНС и Коллегия Уполномоченных СНС.

Обоснование:

Украинцы живущие в Словакии оправдали себя во Второй мировой войне полностью. Лишены всякого прогресса в народной жизни, украинцы ни на минуту не отклонялись от линии борьбы с фашистскими поработителями и всегда, в самые критические моменты демократического мира, верили в победу справедливости.

Неся на своих плечах тяжесть ига наложенного на них мадьярскими феодалами, реакционерами и фашистами братских народов ЧСР, украинцы живущие в Словакии верили в силу и в помощь Советского Союза, особенно русского народа.

Когда доблестная Красная Армия решала о судьбе свободы народов Европы, в первую очередь народов славянских, когда красноармейцы приносили надлюдские жертвы и за народы Чехословакии, тогда украинцы в Словакии организовали партизанские отряды мы и с открытой оппозиции против фашистских порядков Словакии перешли в активную борьбу и за уничтожение врага, за отмену фашистских порядков и за свободу братских народов Чехословакии. Этим самым они помогали Красной Армии и Первому Чехословацкому Корпусу в СССР, воевавшим на восточном фронте, укрепили бой против фашистских правителей в Словакии.

Долго до освобождения Чехословакии Красной Армией лучшие силы украинцев и русских в Словакии в партизанских отрядах оперирующих

в Карпатах, позже все дальше и дальше на западе, наносили удары в тылу врага и наводили хаос в его рядах.

Когда сам словацкий народ решил покончить с фашистскими порядками на Словакии с оружием в руках, опять славянские братья из Советского Союза были те, которые подали руку помощи поработанному словацкому народу, с помощью которых словацкий народ смог смыть грязь из своего народного щита, грязь, которой тисовско-туковская клика забросала честь словацкого народа.

Неопытному в деле организации восстания младшему словацкому брату русский народ по парашюту прислал своих мужественных сынов, которые жертвовали всем, чтоб только помочь словацкому народу.

Когда подготовительные работы в этом деле были закончены, когда надо было начать открытый бой против фашистских войск Гитлера и Тисо, тогда опять братский Советский Союз самолетами переправляет своих лучших сынов – отважных партизан, опытных руководителей, хороших советников. Красная Армия побеждающая врага в то время нуждается в каждом самолете, в каждой винтовке, автомате и, все-таки, отпускает самолеты, которые начинают служить исключительно Словацкому Национальному восстанию, отпускает значительное количество оружия для при помощи своим братьям в Чехословакии.

Русские и украинцы в Словакии, учитывая свою должность бить врага вместе с братьями словаками, дружно включились в этот исторический бой словацкого народа.

Немцы, извесив наши заслуги в боях против них, издевались над женами, детьми и стариками, оставшими в наших селениях.

Нигде больше в Чехословацкой Республике фашистские изверги не применяли свои способы истребления народов в такой мере, как именно в районах с украинско-русским населением.

Трупы замученных, пепелища, насильственная эвакуация, холод и голод – это результаты немецкого издевательства над украинцами и русскими в Словакии.

В Словакии жило по количеству меньше немцев чем украинцев и русских. Словацкое фашистское правительство разрешило немцам организовать статс-секретариат и предоставило им хорошие возможности политического, экономического и культурного размаха тогда, когда нам, украинцам и русским, отняло и те права, которые нам дали бывшие режиснерские режимы.

Если учитываем то, что немцы живущие в Словакии никогда не помогали словацкому народу, а, напротив, удушали всякое его стремление в борьбе за естественные права, и учитываем и то, что украинцы и русские, живущие в Словакии с давних пор, дружно помогали друг другу в борьбе против врагов этих двух народов, как например во время Добрянского, в первой мировой войне, во второй мировой войне, в Словацком Национальном восстании, то придем к заключению, что украинцы и русские в Словакии по историческому праву могут требовать для себя хоть такие права, какими пользо-

вались немцы в фашистской Словакии, и какими пользуются другие народы Чехословакии.

В заслугах за демократическую Чехословацкую Рес. немислимо сравнить немцев с украинцами и русскими в Словакии, как нельзя сравнить начинания Германии и Советского Союза в деле существования Чехословацкой Республики. Германия разбила Чехословацкую Республику, полных шесть лет эксплуатировала ее, уничтожила ее политически, экономически и культурно. Советский Союз же помог снова возродиться Чехословацкой Республике, приносил и кровавые жертвы за нее, за свободу народов Чехословацкой Республики погасло много жизней братских народов СССР.

Поэтому верим, что демократические представители словацкого народа, учитывая наши заслуги при возрождении и восстановлении Чехословацкой Республики, предоставлять нам хоть такие права, какими пользовались в фашистской Словакии вражеские немцы.

Итак, в полном сознании того, что этим не будем вредить ни словацкому народу, ни Чехословацкой Республике, а поможем своему народу, благодарим Словацкий Национальный Совет за оказанную украинско-русским районам помощь и жалеем, что при вынесении решений об этой помощи не присутствовал представитель Украинской Народной Рады Пряшевщины, который бы непосредственно и вовремя информировал СНС о положении и нуждах нашего народа и, тем самым, еще больше помог делу консолидации обстоятельств в упомянутых районах. Чтобы в будущем устранить и этот недостаток, Украинская Народная Рада Пряшевщины представляет Словацкому Национальному Совету вышеприведенный проект распоряжения с требованием, чтобы во имя справедливости и консолидации обстоятельств в Словакии этот был принят.

Пряшев, 1945 г.

За Президиум УНРП:

.....
председатель

Депутаты УНРП в Временном
Национальном Собрании:

.....
секретарь

Делегаты УНРП в Словацком
Национальном Совете:

Уряд Президиума Словацкого Национального Совета.

№ 1396-През./1946.

Братислава 8-го фев.1946.

Предмет: Требования Украинской
Народной Рады.

Украинской Народной Раде

в Пряшеве.

Извещаем Вас, что Президиум Словацкого Национального Совета на своем заседании 7-го февраля 1946 года решил не удовлетворить Вашему прошению от 4-го января 1946 № 7/946-през о учреждении особого уряда при Коллегии уполномоченных, в компетенцию которого входили бы все дела, касающиеся украинского населения Словакии.

Президиум СНР предполагает, что этот вопрос был вполне вырешен уже тем, что населению украинской национальности в Чехословакии было предоставлено соответствующее заступление в законодательных коллегиях, то есть в Временном Национальном Сойме и в Словацком Национальном Совете.

Начальник Уряда Президиума Словацкого
Национ. Совета.

Д-р Мартинчек.

глав. советник коллегииума.

2 Копии

С п и с о к
членов Пленума от 17 нояб. 46 г.

		Да:	Нет:
Члены Президиума:	1. В.В.Караман 2. П.Жидовский 3. П.Бабей 4. Др Рогаль 5. В.Завацкий 6. И.Збиглей		
Члены Пленума :			
1. Сабинов	: 1. Семан Федор		
2. Ст. Любовня	: 1. Баволяр Бартоломей 2. Стренк Иван		
3. Сп. Стара Весь	: 1. Вавринчик Иван 2. Харабин Юрий		
4. Сп.Нова Весь	: 1. Лапутка Иван 2. Иштваник Матей		
5. Левоча	: 1. о. Машлей Михаил 2. Чипкала Иван		
6. Бардеев	: 1. Чабала Иван 2. Глита Петер		
7. Гиральтовцы	: 1. Юричко Степан 2. о. Шудих Дезидерий		
8. Свидник	: 1. Масица Андрей 2. о. Качур Илья		
9. Стропков	: 1. Гавула Андрей 2. Крайняк Андрей		
10. Гуменное	: 1. Дрибняк Андрей 2. Бунганич Иосиф		
11. Межилаборцы	: 1. Керлик Иван 2. Галь Василий		
12. Снина	: 1. Сисак Иосиф 2. Молчаний Алексей		
13. Гельница	: 1. Вансач-Дзуринда Николай 2. Ондик Иван		
14. Пряшев	: 1. о. Зима Андрей 2. Няхай Андрей		
Председатели Райком.:			
1. Сабинов	: Копчах Иван		
2. Ст.Любовня	: Дудяк Георгий		
3. Левоча	: Ройкович Владимир		
4. Бардеев	: Подгаецкий Евгений		
5. Снина	: Гакош Иван		
Депутаты:			
Конс. нар. собр.	: 1. Левканич Игорь		
СНР	: 1. Капишовский Василий 2. Сухий Иосиф		

	Да:	Нет:
Культурные о-ва:		
СМК	Др А. Сушко	
о-во Бухновича	: Дуфанец Федор	
Члены комиссий УНРП:		
1. Культурная	: Фаринич Алексей	
2. Экономическая	: Инж Михалич Гавриил	
3.Здравоохранительная	: Др Штилиха Андрей	
Профсоюз:	Дубай Михаил	
ВУЗ, Братислава	: Единак Андрей	
ВУЗ, Прага	: Капишинский Зиновий	
Редакция Пряшевщины	: Масица Иван	
Радиожурнал	: Рудловчак Андрей	
Кооптированы члены	: 1. Др Пьещак Иван 2. Др Ройкович Дионизий	
3. Сп. Стара Весь	: 1. Вавринчик Иван 2. Харабин Юрнй	
4. Сп.Нова Весь	: 1. Лапутка Иван 2. Иштваник Матей	
5. Левоча	: 1. о. Машлей Михаил 2. Чипкала Иван	
6. Бардеев	: 1. Чабала Иван 2. Глита Петер	
7. Гиральтовцы	: 1. Юричко Степан 2. о. Шудих Дезидерий	
8. Свидник	: 1. Масица Андрей 2. о. Качур Илья	
9. Стрпков	: 1. Гавула Андрей 2. Крайняк Андрей	
10. Гуменное	: 1. Дрибняк Андрей 2. Бунганич Иосиф	
11. Межилаборцы	: 1. Керлик Иван 2. Галь Василий	
12. Снина	: 1. Сисак Иосиф 2. Молчаний Алексей	
13. Гельница	: 1. Вансач-Дзуринда Николай 2. Ондик Иван	
14. Пряшев	: 1. о. Зима Андрей 2. Няхай Андрей	
Председатели Райком.:		
1. Сабинов	Копчах Иван,	
2. Ст.Любовня	Дудяк Георгий	
3. Левоча	Ройкович Владимир	
4. Бардеев	Подгаецкий Евгений	
5. Снина	Гакош Иван	

	Да:	Нет:
<p>Депутатц : Конс.нар.собр. СНР</p> <p>Культурные о-ва: СМК о-во Бухновича</p> <p>Члены комиссий УНРП: 1. Культурная 2. Экономическая 3.Здравоохранительная</p> <p>Профсоюз: ВУЗ, Братислава ВУЗ, Прага Редакция Пряшевщины Радиожурнал</p> <p>Кооптированы члены:</p>	<p>1. Левканич Игорь 1. Капишовский Василий 2. Сухий Иосиф</p> <p>Др А. Сушко : Дуфанец Федор</p> <p>: Фаринич Алексей : Инж Михалич Гавриил : Др Штилиха Андрей</p> <p>Дубай Михаил : Единак Андрей : Капишинский Зиновий : Масица Иван : Рудловчак Андрей</p> <p>1. Др Пьещак Иван 2. Др Ройкович Дионизий</p>	

ПРОТОКОЛ

Информативного совещания

15 декабря 1946 г.

15 декабря 1956 г.¹ Состоялось в помещении УНРП информационное совещание, которое началось в 10.30 ч. и на котором приняли участие:

В. В. Караман, председатель УНРП
И. И. Жидовский, заместитель председателя УНРП
Е. Ф. Бисс, секретарь Президиума УНРП
деп. В. П. Капишовский от КПС, начальник РУШ
деп. Петр Бабей, заместитель председателя УНРП от КПС
деп. Виктор Завацкий, заместитель секр. През. УНРП от ДП
Иван Бобак, секретарь Укр.-русской секции ДП

Открытие. В. В. Караман. Председатель УНРП:

Открывая наше сегодняшнее информационное совещание, цель которого заключается в том, чтобы найти между двумя политическими партиями связь и все наши силы сконцентрировать к тому, чтобы общей работой помочь положению нашего народа. Всем известно социальное, экономическое и культурное положение ЧСР и вместе с ним проблемы нашего народа. Их можно решить только путем согласия. Я прошу присутствующих представителей политических партий и беспартийных, чтобы высказали свои мнения, на основании которых обсудим самые близкие вопросы и, надеюсь, найдем в их решении общую линию.

В. П. Капишовский (КПС):

Перед тем, как начать обсуждение наших вопросов, я желал бы заметить то, что хотя чехи и словаки также разбиты на политические партии, все же в общих национальных вопросах решают в духе единства. У нас этого к сожалению нет. Я думаю, что вопросы касающиеся общих интересов нашего народа, одинакового дороги для нас всех, несмотря на партийную принадлежность, ответственность за них одинаково лежит на каждом из нас, несмотря на то, являемся ли мы членами КПС или ДП! Я уверен, что эти вопросы в силах вырешить и одна партия, но все же общими силами сделаешь больше. Последний меморандум Украинско-русской секции ДП был такого содержания, что за нее может нас когда-нибудь осудить сама история.

И. Бобак (ДП):

Наш меморандум мы послали УНРП на основании требований народа, на основании того, как он высказался на последних выборах – 26 мая с. г. Мы не говорим от имени партий. У чехов и словаков заметно в националь-

1 V originále je chybně uvedený rok 1956 namiesto 1956

ных вопросах единство. У нас его нет. Рада относится к Украинско-русской секции ДП, как мачеха. Мы хотим только наши дела поставить на общую платформу!

В. П. Капишовский (КПС):

Что сделала УНРП за время своего существования против воли народа?

И. Бобак (ДП):

Например, Первый съезд УНРП вышел в знамени сепаратизма. Наши представители не сочли нужным послать со съезда телеграмму президенту Бенешу и ЧС Правительству. Народ был с этим не согласен.

В. П. Капишовский (КПС):

На первом съезде были совсем другие обстоятельства, чем сегодня. Зачем теперь выкидывать УНРП на глаза старые дела?

В. В. Караман предс. УНРП:

На первом съезде я присутствовал и в **сущности** я сам был его инициатором. Мы послали приветственные телеграммы: Сталину, Хрущову, Петрову. Президента Бенеша еще 1 марта 45 г. не было здесь. СНР еще не была оформлена. **Вообще**, тогда был еще довольно неясный политический туман: никто из присутствующих представителей правительства не мог нас в точности информировать о том, как оно отнесется к нашему народу. У нас не было абсолютно никакой протигосударственной тенденции. Когда мы узнали, что президент ЧСР Др. Бенеш приехал на территорию СЧР² мы послали и ему поздравительную телеграмму.

И. Бобак (ДП):

Да, я согласен. Обстановка тогда была совсем другая. Можно сказать, что Первый съезд был революционный. 1. марта я вспомнил только ради того, чтобы показать, что в настоящее время совсем другая обстановка. Мы сегодня уже после выборов и к этому обстоятельству необходимо приспособиться!

Бабей (КПС):

У УНРП есть своя собственная программа. Она не является партийной организацией и не добивается программы Коммунистической партии. Если во всем видите врага в лице КПС, то высказитесь, пожалуйста, что плохого сделала Компартия нашему народу?

П. Бабей (КПС):

Коммунистическая партия воспитала ту самую Красную Армию, которая нас освободила.

2 Nesprávna skratka СЧР namiesto ЧСР (ČSR – Československá republika) je uvedená v pôvodnom dokumente.

Караман, председатель УНРП:

Газета вашей секции подняла вопрос о Шлепецком. То, что сделал Шлепецкий в Праге с нашими студентами, сделал без нашего ведома и согласия. Шлепецкий работал с ними так, как сам захотел. Ведь журнал „Костер“ начали издавать тоже без нас. К нам они обратились лишь тогда, когда очутились в финансовых затруднениях. Мы им ответили: сделайте сначала у себя порядок, тогда мы вас будем и поддерживать. 17 ноября у наших студентов-возрожденцев было общее собрание, на котором была проведена реорганизация правления общества „Возрождение“ и вместо Шлепецкого председателем был избран И. Мадинский.

Завацкий (ДП):

В газете „Глас Люду» была помещена статья в связи с Шлепецким, в которой автор упрекает членов Украинско-русской секции ДП, что демократы поддерживают Шлепецкого.

Е. Бисс, секретарь президиума УНРП:

Задачей нашего совещания является обсудить вопросы УНРП, а не вопросы, касающиеся исключительно политических партий!

И. Бобак (ДП):

Я думаю, что после речи Окали, вторым, самым неприятным ударом была статья Шлепецкого.

В. В. Караман, председатель УНРП:

Я просил ваших студентов, чтобы в будущем номере журнала „Костер“ официально заявили о своей позиции.

Раз уж дело зашло о заявлении Окали, то скажите, кто привел это дело в порядок? Почему Украинско-русская секция не требовала опровержения?

И. Бобак (ДП):

Почему нас не пригласили на УНРП, чтобы вместе договориться?

В. П. Капишовский (КПС):

Почему из демократов вообще никто не дал официального заявления?

Ведь до опровержения со стороны Компартии появилась статья Вильяма Широкого.

Завацкий (ДП):

Вернемся к нашей первой теме, насчет меморандума Украинско-русской секции ДП. Мы придерживаемся и nadalьше того, что заявил на последнем пленарном заседании деп. Игорь Левканич.

П. Жидовский, зампредседателя УНРП:

На пленуме присутствовал и я. Насколько помню заявление деп. Левканича было снято, и наместо него Др. Богданов предложил от имени секции создать Национальный фронт и перевести реорганизацию наших райкомов. Последнее предложение было пленумом УНРП принято. Не можем придержи-

живаться политики исключительно поодиноким партиям, не можем позволить, чтобы делами нашего народа руководили поодинокие партийные представители, потому, что нет никакой гарантии, что они в будущем не изменят народу. Преимущество в руководстве нашими общенародными делами должны иметь люди, которым народ полностью доверяет, а не члены исключительно той, или другой политической партии. Господа, подумайте, что вы делаете. Я говорю только то, что вы хотите разбить и уничтожить то, что еще находится в фазе развития. Нам всем нужно добиваться того, чтобы УНРП получила твердое и сильное основание.

В. В. Караман, председатель УНРП:

Были случаи, когда в интересах народа Пряшевщины нужно было переводить различного рода интервенции. Иногда нужно было ударить по столу и кулаком, но зато дело вышло с положительным результатом.

Нам известно, что в последнее время на уполномоченных представительствах демократы нам делают искусственные препятствия. Например: вопрос информбюро, деньги для молодежи и проч.

И. Бобак (ДП):

Неприятель жив из нашего несогласия. Не надо нам политических тренировок, они ни к чему. В нашей партии нет такой дисциплины, как в КПС. Я говорю только, на основании выборов.

В. В. Караман председатель УНРП:

Я предлагаю относительно реорганизации райкомов создать 2 – 4 членную комиссию.

Завацкий (ДП): Я предлагаю не 2 и 4 членную комиссию.

На основании общего решения была создана 4 членная комиссия для подготовки реорганизации райкомов:

Др. Рогаль-Илькив

Др. Богданов

И. Бобак

В. Капишовский

Задание комиссии состоит в том, чтобы на основании школьной статистики выработать проект реорганизации Райкомов УНРП и способ переведения реорганизации. Было решено, что комиссия будет заседать 22 декабря.

В. В. Караман, председатель УНРП.

Для того, чтобы достичь полного согласия двух политических партий по отношению к УНРП и к общенародным делам предлагаем принять следующие пункты, которым и будем руководиться в дальнейшей нашей работе:

1. УНРП является единственной верховной организацией украинцев и русских, живущих в пределах ЧСР.
2. Защищать и употреблять название «Пряшевщина», так как в печати, как при выступлениях в СНР и в пражском парламенте.

3. Все принятые решения Рады в вопросах: национальных, культурных и экономических, поддерживать и добиваться их выполнения на всех принадлежащих учреждениях.
4. В иностранной политике вести курс иностранной политики ЧСР и подчеркивать полную ориентацию на Восток – к СССР.
5. Укреплять культурную связь с единокровными братьями в СССР.
6. Во внутренней политике: за единство ЧСР, за равноправие трех славянских народов республики – чехов, словаков и украинцев.
7. За народно-демократическую ЧСР в тесной дружбе с СССР.
8. За общую линию в культурной жизни на Пряшевщине.
9. В газетах и на собраниях не нападать своих людей.
10. При заполнении поодиноких мест руководиться и исключительно национальной стойкостью и способностью наших людей.
11. Везде и всюду выдвигать заслуги Красной Армии и Советского Союза за наше освобождение.
12. Не угрожать санкциями в общенародных целях.
13. За укрепление дружбы славянских народов ЧСР (словаков, чехов, и украинцев-русских) и за укрепление братства всех славянских народов.
14. Избегать религиозной и национальной розни среди населения Пряшевщины.
15. На собраниях УНРП ораторы должны придерживаться линии УНРП, а не линии поодиноких партий.

(В Пряшеве, 15 дек. 1946 г.)

После прочтения и подробного анализа поодиноких пунктов так представители ДП как и остальные присутствующие согласились в дальнейшем руководиться вышеуведенными принципами.

В. В. Караман:

Закрываю наше информативное совещание и обращаюсь к членам ДП, что если они постоянно подчеркивают, что желают работать лишь в пользу нашего народа, пускай помогут делать интервенции и достичь положительного результата на Уполномоченных представительствах в деле осуществления некоторых самых актуальных наших вопросов. Например: дело Информбюро – перемещения радиовещания для украинцев из Братиславы в Пряшев, похлопотать в деле включения в двухлетний план постройки наших гимназий и интернатов и т. д. Таким образом и народ будет чувствовать, что вы не только словами и на деле защищаете интересы нашего народа.

Собрание закончилось в 12.30 ч-ов.

637/45-prez./K-S.

11/47 - npej
Delegácia UNRP -
žiadosť o prijatie.

31. decembra 1946.

Veľvážení pán poslanci !

Ukrajinská národná rada v Brešove vypracovala dvojročný hospodársky plán, ktorý delegácia odovzdala podpredsedovi vlády J. Ursinimu a V. Širokému so žiadosťou zapojiť všetky ukrajinské občyvateľstvo do dvojročnice. Pri tejto príležitosti dojednala zriadiť pri Generálnom sekretariáte hospodárskej rady ukrajinské oddelenie. Dňa 3. decembra t. r. túto záležitosť dojednala s p. Dr Ing Outratom, takže toto oddelenie začne pracovať v mesiaci januári 1947.

Ponevď okresy obývané ukrajinským občyvateľstvom boli voľnou úplne zničené, ktoré vyžadujú náliehavé výstavby. V dôsledku toho Ukrajinská národná rada rozhodla sa vyslať svoju delegáciu, pozostávajúcu u členov Prezidiu a poslancov k Ústrednej vláde v dňoch 13. - 15. januára 1947, preto prosíme Vás, aby ste našu delegáciu v týchto dňoch prijali, ktorá chce s Vami prejednať rekonštrukčné otázky ukrajinských dedín. Prosíme Vás, aby ste nám oznámili deň a hodinu prijatia našej delegácie.

Za Prezidium UNRP :

predseda.

tajomník.

Vážení Pán
prof. Dr. M a i w a l d,
poslanec,
Prana, Stát. plánov. of. úrad.

636/46-prez.

8/147 - mpey
delegácia UNRP -
žiadosť o prijatie.

31. decembra 1947.

Veľvážení pán minister !

Ukrajinská národná rada v Prešove rozhodla sa
vyslať svoju delegáciu, pozostávajúcu z členov Prezidiu a
poslancov k Vám v hospodárske-politických otázkach ukrajincov
na východnom Slovensku.

Žiadame Vás úctive o prijatie delegácie v dňoch
13. a 15. januára 1947, ktorá v túto dobu bude sa zdržiavať v Prahe.
Preto prosíme o sdelenie dňa a hodiny prijatia delegácie.

Za Prezidium UNRP :

predseda.

tajomník

Vážení pán
arm. gen. Ludevík Svoboda,
Praha, Min. národ. obrany.

KABINET MINISTRA VNITRA
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

V Praze dne 7. ledna 1947.

C. _____

УКРАЇНСКА НАРОДНА РАДА ПРЕСЛОВЕНЬСЬ	
Пріб'ав: 10.1.47	
Нумер: 634/46-мн.	За номером: 7/47-мр.
Приложняк: /	

Ukrajinská národní rada Prjasevščiny

Пр е ї о в .

Kabinet ministra vnitra Vám sděluje k Vašemu dopisu ze dne 31. prosince 1946, č. j. 634/46-pres., ohledně Vašeho přijetí u pana ministra, že pan ministr -pokud nastane nějaká nepředvídaná změna- Vás bude moci přijmouti ve středu dne 15. ledna 1947 o 9. hod. dopoledne.

Současně Vás zdvořile žádáme o urychlené sdělení konkrétních otázek, které chcete s panem ministrem projednat.

Kabinet ministra vnitra doporučuje, abyste o Vaší návštěvě u pana ministra informovali předběžně předsednictvo Slovenské národní rady.

Za kabinet ministra vnitra:

J. Guľa Spravca

OSOBNÝ TAJOMNÍK
NÁMESTNÍKA PŘEDSEDU VLÁDY
VILIAMA ŠIROKÉHO

Praha, dňa 10. januára 1947.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РАДА ПРОВОДНИЦЬКА	
Пр. №: 13 Т. 47	
Датум: 10/47-ур.	За номером:
Призначення: —	

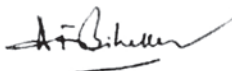
Vážený pán predseda,

pán predseda vlády Gottwald požiadal pána námestníka predsedu vlády Širokého, aby v jeho zastúpení prijal Vašu delegáciu, ktorá v dňoch 13.-15. januára bude v Prahe.

Dovoľujem si Vám oznámiť, že pán námestník predsedu vlády bude môcť prijať Vašu delegáciu v stredu 15. januára o 9. hod. ráno.

Oznamujúc Vám toto, porúčam sa Vám

s prejavom úcty

P. T.

Ukrajinská národná rada
do rúk p. predsedu K a r a m a n a ,

P r e š o v .

55/46.

16/117-11111

20. novembra 1946.

Zaistenie činnosti Ukrajinského informbyró. Rozpočet na rok 1947.

Pánu povereníkovi pre informácie

v Bratislave.

Dňa 7. septembra t. r. vedúci Ukrajinského rozhlasu v Bratislave Andrej Rudlovčák vypracoval príslušný návrh na zaistenie činnosti Ukrajinského informbyró. Tento návrh mal byť odovzdaný panu povereníkovi a prejednaný ukrajinskými poslancami za DS Igorom Levaničom a Viktorom Zevackým. Podľa zistenia povedaný návrh sa vraj stratil a preto A. Rudlovčák odovzdal panu povereníkovi iba kópiu návrhu.

Dovoľujeme si Vám preto zopakovať uvedený návrh a požiadať Vás, pán povereník, aby ste záležitosť zaistenia činnosti informbyró láskavo podporili a dali svoj súhlas k zahájeniu jeho činnosti už začiatkom roku 1947.

"V smysle dohody medzi Slovenskou národnou radou a Ukrajinskou národnou radou Povereníctve pre informácie dekrétom zo dňa 17. júla 1945; č.ís. 1547/45, zriadilo pri Povereníctve pre informácie samostatný Ukrajinský referát a poverilo jeho vedením Andreja Rudlovčáka. Do pôsobnosti tohto referátu spadajú veci : ukrajinskej propagandy a tlače, spravodajstva, filmu a rozhlasu. Činnosť referátu má byť zaistená najmenej 5% - nými finančnými prostriedkami z rozpočtov Povereníctva pre informácie, propagandy a tlače, spravodajskej agentúry Slovenska, spoločností filmu a rozhlasu.

Tento Ukrajinský referát na návrh členov Klubu ukrajinských poslancov Slovenskej národnej rady bol premenovaný na Ukrajinské informbyró a systematizované v nom tieto služobné miesta : v prezídiu - 3, v propagande a tlači - 3, v spravodajstve - 6, vo filme - 2, v rozhlase - 7.

Ukrajinské informbyró má rozvíjať svoju činnosť v intenciách ukrajinského ľudu v dohode s Ukrajinskou národnou radou a jeho vedúci so štátne-politického hľadiska je zodpovedný jedine povereníkovi pre informácie. Zamestnanci Ukrajinského informbyró majú byť vedení v službách jednotlivých inštitúcií, podriadených Povereníctvu pre informácie /propaganda a tlač, ZAS, film a rozhlas/ a sú platení priamo z prostriedkov tej-ktorej inštitúcie podľa návrhu vedúceho Ukrajinského informbyró.

Súčasne žiadame, aby Ukrajinské informbyró bolo umiestnené spolu s Ukrajinským rozhlasom v rozhlasovom trakte novostavby poštovej budovy v Frešove.

Za Prezídium UNRF :

Prezídium :

tajomník :

Z p r á v a

e zriadení Ukrajinského informbyró .

Pe oslobedení východných oblastí Československej republiky heroickou Sovietskou armádou a Československou brigádou predstavitelia Rusov a Ukrajincov, lijúcih ve východných rajónoch republiky, naviazali ihneď spojenie s predstaviteľmi Československej vlády v Košiciach a v smysle dohody, sjednanej potom medzi Slovenskou národnou radou a Ukrajinskou národnou radou v Prešove, Ukrajincom a Rusom, lijúcim na Slovensku, byly saručené všetky politické, nacionálne a kultúrne práva pre ich nehatený vývin a reskvet v slobodnej Československej republike.

Na základe tejto dohody bol zriadený samostatný Ukrajinský školský referát, bol zaistený primeraný počet miest pre Ukrajincov v Slovenskej národnej rade v Bratislave a v Národnom zhromaždení v Prahe. Súčasne byly podniknuté kroky, aby v ústredných úradoch a pri povereníctvach byly postupne a podľa potreby zriaďované samostatné ukrajinské odbory a je tiež plánované zriadenie samostatného centrálného ukrajinského povereníctva pri Sborn povereníkov SNR. Túto prácu plánuje a prevádza do života Ukrajinská národná rada, ktorá poveruje jednotlivých svojich členov, aby pripravili potrebné plány na zriadenie takýchto ukrajinských inštitúcií na potrebných miestach.

Organizáciou Ukrajinského informbyró pri Povereníctve informácií bol poverený Ukrajinskou národnou radou Andrej Rudlovčák, prednosta Československého rezhlasu v Bratislave. Na základe jednania Povereníctve informácií dekrétom ze dňa 17. júla 1945, čís. 1547/45-prez., zriadilo samostatný Ukrajinský referát pre informácie a jeho vedením poverilo na návrh Ukrajinskej národnej rady Andreja Rudlovčáka. Podľa druhého odstavca zriaďovacieho dekrétu práva, služobné záležitosti a povinnosti vedúceho Ukrajinského referátu mali byť upravené podrobne neskoršie. Toto sa však so strany Povereníctva informácií nestalo doposiaľ.

Nakoľke Povereníctve informácií nerobilo žiadne opatrenia na zahájenie činnosti Ukrajinského referátu, poverený vedenia tohoto referátu A. Rudlovčák vypracoval sám približný návrh činnosti tejto novej ukrajinskej inštitúcie. Podľa plánu v referáte mali byť zriadené 4 odbory : propagačný a tlačový, zpravodajský, filmový a rozhlasový. Povereníctve informácií však prechodne povolilo zahájiť

nom programe a jeho prevádzaní, o vzťahoch Slovenskej a Ukrajinskej národnej rady, o vládnych formách a o ľudovo-demokratickom vládnom zriadení, o industrializácii Slovenska a ukrajinskej etnickej oblasti a pod. Pre československú verejnosť so života Ukrajincov bolo plánované poukázať na ukrajinský spôsob života, na ukrajinské obyčaje, kroje a na spoločný boj Ukrajincov a Slovákov za slobodu v čase spoločného útisku. Ukrajinské informbyró mienilo tiež vydávať dvojtýždňový ilustračný kultúrno-politický časopis. V úseku zpravodajskom bolo plánované spracovávať denne zprávy a prehľady tlače pre rozhlas, vydávať zvláštny ruský bulletin dôležitejších zpravodajských agentúr a z novín a podľa neho usmerňovať ukrajinskú tlač a smýšľanie ukrajinského ľudu. Pre začiatok spolupráce s filmom Ukrajinské informbyró plánovalo spolupôsobiť pri tabuľkovaní a vyhotovení potrebných ruských a ukrajinských textov a spolurozhodovať pri spracovaní filmových týždňových žurnálov, týkajúcich sa ukrajinského prostredia. V úseku rozhlasovom Ukrajinské informbyró mienilo vykonávať riadnu rozhlasovú službu podľa vzoru ostatných československých rozhlasových programov - slovenského a českého.

Treba konštatovať, že so strany kompetentných vládnych činiteľov nebolo posiaľ prejavené dostatočné a úprimné porozumenie pri organizácii a zahájení činnosti všetkých odborov Ukrajinského informbyró. Koncom 1945 roku Povereníctve informácií odložilo zahájenie činnosti Ukrajinského informbyró pre nedostatok finančných prostriedkov. V 1946 roku zahájenie činnosti bolo odsunuté z dôvodov, že Povereníctvo informácií vraj nedostalo k tomu potrebný súhlas od Sboru povereníkov a pozdejšie bolo odkladané z dôvodov, že túto záležitosť treba referovať aj pánu predsedovi SNR a vyžiadať jeho súhlas. Tu treba konštatovať, že pán predseda SNR Dr. Jozef Lettrich, ktorému táto vec bola prednesená na audencii ukrajinských zástupcov, dal svoj súhlas k zahájeniu činnosti pre Ukrajincov z veľa dôvodov tak potrebného informbyró.

Je všeobecne známe, že Ukrajinci sú často poburovaní rôznymi poplašnými správami, nie sú včas a objektívne informovaní o vládnych podujatiach, nemajú systematickú vlastnú zpravodajskú službu, ktorá by účelne a všestranne mohla pracovať na odstránení biedy z ukrajinských rajónov, ktoré tak čiako boli postihnuté už dvakrát zo jednej generácie vojnovými udalosťami. Práve ten kraj, ktorý najviac bol zničený a ktorého ľud pomerne najviac obeť priniesol na oltár vlasti, je macošsky ukracovaný. Je treba v tejto skoro

úplne zniženej oblasti veľa a veľa pomoci, aby Ukrajinci a Rusi, ktorí v republike, naozaj pocítli, že ich otčizna - Československá republika - je pre nich skutočným a dobrým domovom, ktorý nerobí rozdiel pri povznesení a zveľadení svojho slovanského obyvateľstva, buď ono slovenské, české, či ruské alebo ukrajinské. Tu by nemalo zostať stranou ani Povereníctvo informácií, ktoré nemôže nezaujať kladné stanovisko k okamžitému zahájeniu činnosti Ukrajinského informbyró vo všetkých jeho odboroch. V tejto záležitosti Ukrajinská národná rada obrátila sa v decembri minulého roku aj na Sbor povereníkov Slovenskej národnej rady a žiadala, aby sa tento usniesol na nasledujúcom :

- 1/ Zriadiť samostatné Ukrajinské informbyró.
- 2/ Do kompetencie tohto Ukrajinského informbyró nech spadajú veci ukrajinskej propagandy a tlače, spravodajstva, filmu a rozhlasu.
- 3/ Zaisťovať činnosť Ukrajinského informbyró primeranými finančnými prostriedkami z ročných rozpočtov Povereníctva informácií, Zpravodajskej agentúry Slovenska, Slovfilmu a Československého rozhlasu.
- 4/ Systemizovať v Ukrajinskom informbyró služobné miesta : v prezídiu - 3, v spravodajstve - 6, v propagande a tlači - 3, vo filme - 2, v rozhlase - 7.
- 5/ Poveriť organizáciou a vedením Ukrajinského informbyró osobu podľa návrhu Ukrajinskej národnej rady. Táto osoba zo štátne-politického hľadiska nech je zodpovedná jedine povereníkovi informácií.
- 6/ Zaradiť zamestnancov Ukrajinského informbyró do príslušných kategórií a platiť ich priamo z vlastných prostriedkov tejto, ktorej z uvedených inštitúcií v bode 3 podľa návrhu vedúceho Ukrajinského informbyró.
- 7/ Ukrajinské informbyró nech vyvíja svoju činnosť v intenciách ukrajinského ľudu v dohode s Ukrajinskou národnou radou.
- 8/ Zahájiť ihneď činnosť Ukrajinského informbyró vo všetkých jeho odboroch.

O tomto návrhu Ukrajinskej národnej rady Sbor povereníkov posiaľ ešte nerozhodol.

Treba ešte konštatovať, že Povereníctvo informácií, ktoré je povinné pečovať o takéto inštitúcie, nespočetné žiadosti a návrhy ukrajinských delegácií vždy vívalo s plným porozumením, pričom sa však vždy vyhýbalo realizácii týchto plánov a stále hľadalo zámlenku, aby zahájenie činnosti Ukrajinského informbyró bolo odložené. Iba takto sa mohlo stať, že táto záležitosť sa pretahuje už viac ako rok. Nie je možné toto pretahovanie kvalifi-

kovat inak, ako úmyselným hatením všestranného rozvoja ukrajinského slobodného života, čo je nie len proti ľudovo-demokratickým nacionálnym zásadám, ale aj proti dohode, sjadnanej medzi Ukrajinou a Slovenskou národnou radou. Treba tu podotknúť, že Slovenská národná rada na svojom zasadnutí dňa 26. mája 1945 usnieala sa na odpovedi na memorandum Ukrajincov, šijúcich na Slovensku, v ktorej medzi iným uviedla aj tieto : "Ze slovenského a československého štátneho postoja voči ukrajinskému obyvateľstvu musí sa raz prevídy odstrániť akékoľvek úsilie šovinistické, fašistické a také, ktoré by Ukrajincoo odnárodňovalo, alebo by prekážalo povzbudzovaniu ukrajinského národného povedomia medzi ukrajinským obyvateľstvom na Slovensku." Takéto hatenie všestranného rozvoja ukrajinského slobodného života právom je pokladané za neplnenie usnesenia Slovenskej národnej rady a tým aj určitým narušovaním bratského spolunašívania slovenských národov Československej republiky, čo rozhodne nie je v intenciách vlády.

Ďalej v tejto zpráve treba ešte konštatovať, že aj vo veci zriadenia a zaistenia normálnej činnosti ukrajinského rozhlasového programu nebolo prejavené to porozumenie, aké sa očakávalo od slovenských vládnych kruhov, usmerňujúcich rozhlasovú činnosť na Slovensku. Keď vedúci ukrajinského vysielania predložil návrh, aby ukrajinské vysielanie bolo priznané ako odber a bol v ňom systemizovaný potrebný počet slušobných miest tak, aby tieto vysielanie bolo schopné zvládnuť všetky kladené naň požiadavky, vedúci činitelia slovenského rozhlasu túto záležitosť vybavili veľmi jednoducho a lakonicky. Oznamili, že na takéto veci nie sú peniaze.

Veľmi zaujímavý je tiež prípad premiestnenia ukrajinského rozhlasu do centra ukrajinského kultúrneho života - Prešova. Už pri uzavretí dohody medzi Slovenskou a Ukrajinou národnou radou v Košiciach v roku 1945 v ukrajinských kruhoch počítali s tým, že ukrajinský rozhlas bude pracovať v novostavbe prešovskej poštovej budovy, kde pre rozhlasovú činnosť bývalej prešovskej odbočky slovenského rozhlasu boli vybudované zvláštne štúdiá s príslušenstvom. Táto slovenská odbočka po oslobodení Košíc, kam sa ihneď nastahovala, už nereflektovala na nový prešovský rozhlasový trakt a tak pre Ukrajincoo bolo samozrejmé, že tieto nové rozhlasové štúdiá budú odevzdané ukrajinskému rozhlasu. Stavba týchto štúdií nebola však ešte vtedy dokončená a tiež s dôvodov technických nebolo možné začať činnosť ukrajinského rozhlasu v Prešove, preto bolo rozhodnuté, aby prechodne ukrajinský rozhlas pracoval v Bratislave. Od toho času Ukrajinská národná rada už niekoľkokrát ústne i písomne sa dožadovala, aby pre Ukrajinský rozhlas boli zaistené a upravené pre rozhlasové účely stavané miestnosti v novostavbe prešovskej poštovej budovy. Bohužiaľ posiaľ so strany kompetent-

ných vládnych činiteľov nebolo prejavené dostatočné porozumenie pre vhodné a účelné umiestnenia Ukrajinského rozhlasu. Hľadajú sa stále nové a nové vývrtky, aby sa tejto oprávnenej požiadavke Ukrajincov nemuselo vyhovieť. Ráz sa nevie, kto je kompetentný a povinný zaistiť pre rozhlas miestnosti, po druhé nie sú peniaze na dokončenie stavby rozhlasového traktu v novostavbe prešovskej poštovej budovy, ďalej, že pošta musí vraj pre rozhlas stanované miestnosti odovzdať poštovému hospodárskemu úradu, ktorý má pôsobiť v Prešove. Tedy dôvodov z arzenálu antidemokratického zabarvenia je plno. Pres to všetko zástupcom Ukrajinskej národnej rady počas ich návštev na kompetentných miestach a povereníctvach boli vždy dané pekné sľuby, že ich oprávnené požiadavky budú splnené, pričom súčasne bez vedomia Ukrajinskej národnej rady boli robené opatrenia dostať Ukrajinský rozhlas do Košíc, kde by bol nasťráný na vedľajšiu koľaj, lebo v Košiciach ako je známe niete podmienok pre úspešné zostavovanie a pripravovanie ukrajinského rozhlasového programu. Keď sa o tom dozvedela Ukrajinská národná rada, je prirodzené, že sa musela postaviť proti takémuto nežiadlivému riešeniu umiestnenia Ukrajinského rozhlasu. Vtedy sa návrh pána povereníka pôšt bolo dohodnuté svolieť príslušnú anketu, na ktorej sa mal nájsť spôsob zaistenia pre Ukrajinský rozhlas miestností v novostavbe prešovskej poštovej budovy. Toto dobre namerané rozhodnutie pána povereníka pôšt Ukrajinská národná rada s vďakou kvitovala, ale súčasne musela sa pozastaviť nad tým, že zástupca povereníka informácií pán Dr. F. Jesenský nepokladal za potrebné hľadať prajné riešenie tejto otázky, nepochopne, ako predseda Národnej správy Československého rozhlasu v Bratislave nechal na vedomie rozhodnutie o pripravovanej ankete, ale jednoducho súhlasil s okamžitým presťahovaním Ukrajinského rozhlasu do Košíc, lebo vraj návrh pána povereníka pôšt a ujednanie s ukrajinskými zástupcami svolieť anketu za účelom vyriešenia uvedenej veci nebolo riadne zapísané a že povereníci vraj hovoria ukrajinským zástupcom jedne a jemu nič iného. Tedy nová vývrtka, alebo byrokratický chyták ?!

Po uvedených trpkých skúsenostiach Ukrajinská národná rada bola nútená opäť obrátiť sa na Povereníctvo pôšt s prosbou, aby pán povereník svoliel čím skôr anketu predstaviteľov Povereníctva pôšt, Povereníctva informácií, Československého rozhlasu a Ukrajinskej národnej rady za účelom definitívneho vyriešenia takej umelo zamotanej otázky umiestnenia Ukrajinského rozhlasu v prešovskej poštovej budove. Táto anketa doposiaľ uskutočnená nebola.

Povereníctvo informácií, ktoré dobre vedelo o pripravovanej ankete, žiadosť a návrh Ukrajinskej národnej rady vôbec nezalo do úvahy a

opäť urobilo opatrenie na presťahovanie Ukrajinského rozhlasu do Košíc. Tento nešľáklivý postoj Povereníctva informácií Ukrajinská národná rada musela oznámiť Predsedníctvu Sboru poverenikov a žiadala, aby otázka premiestnenia Ukrajinského rozhlasu do Prešova bola prejednaná v dohode s Ukrajinskou národnou radou Predsedníctvom Sboru poverenikov podľa zásad ľudovo-demokratických a nie diktátorských.

Poukazujúc na uvedené nepravné jednanie voči Ukrajincom v sektore, ktorý spravuje Povereníctvo informácií, Ukrajinská národná rada bola nútená príslušným vládnyim orgánom pripomenúť, že pri oslobodzovaní republiky práve Ukrajinci a Rusi, žijúci v Československej republike, priniesli pomerne najväčšie obete pre svoj slovenský štát - Československú republiku a preto nemali byť a nesmú byť nikde a v ničom ukracovaní. Majú desiatky Lidíc, stovky ľudí mučeních a zabitých, dediny a mestá zničené a vypálené. Ich zásluhy boli ocenené a uznané aj vynikajúcimi odbojovými osobnosťami Československej republiky. Už v Košiciach Slovenská národná rada prehlásila, že víta politický, hospodársky i kultúrny pohyb ukrajinského obyvateľstva, žijúceho na Slovensku. Sľubovala vtedy s plným porozumením sledovať úsilie o upevnenie národného ukrajinského povedomia, snahu o uvoľnenie a rozvinutie jeho skrytých tvorčích síl a všetkými prostriedkami ich podporovať tak, aby Ukrajinci boli v svojej slovenskej domovine spokojnými a šťastnými. Vtedy Slovenská národná rada za slovenský národ vyhlásila, že mu bude vždy záležať na tom, aby jeho pomar k Ukrajincom bol čo najserdečnejší.

Ukrajinská národná rada sa musela pozastaviť nad tým, že niektorí terajší predstavitelia tej samej Slovenskej národnej rady zabúdzajú, alebo nechcú nič vedieť o tomto košickom prehlásení a v ukrajinskej národnostnej otázke postupujú podľa vzorov ich fašistických predchodcov. Je možné, že toto prirovnanie sa zdá byť príliš príkrým. Ukrajinská národná rada bola by však veľmi šťastná, ak by ju o opaku tohto výroku presvedčili. Tu by sa ale musely posypať nie slovami, nie kvetnatá reč so sľubmi, ale skutky!

Prešov, 10. januára 1947.

20. marca 1947.

Ustavneprávne vyriešenie po-
stavania Ukrajincov-Rusov,
Žijúcich na východnom Sloven-
sku.

P.T.

Predsedníctvu Ústavodárneho
národného zhromaždenia,

P r a h a .

Ukrajinská národná rada ako vrcholná predstaviteľka všetkých Ukrajincov a Rusov, žijúcich na východnom Slovensku žiada slávne Ústavodárne zhromaždenie, aby v novej ústave republiky československej nezabudlo sa na Ukrajincov-Rusov, žijúcich na východnom Slovensku.

Ukrajinská národná rada žiada, aby v novej ústave bola výslovné zarúčena rovnoprávnosť Ukrajincov-Rusov s oratským národom českým a slovenským. Máme na myslí obsiahnuť rovnoprávnosť politickú, kultúrnu a hospodársko-sociálnu.

Ukrajinci-Rusi žijúci na východnom Slovensku zostali republiky československej vždy vernými, nikdy nepodľahli ani hmotnému ani kultúrnemu nátlaku okupantov. V našom národe niet teler kolaborantov. Naša aktívna účasť na oslobodzovacom boji je veľká a dnes už všeobecne uznaná. Príniesli sme na oslobodenie našej spoločnej vlasti-republiky československej relatívne najviac obetí hmotné i obetí na ľudských životoch. Ukrajinci-Rusi hromadne sa hlásili k partizánskym oddielom a pozlejšie masovo vstupovali ako dobrovoľníci do 1. československého sboru gen. Švobodu a do osloboditeľskej česvenskej armády.

Keď sme si privolegii, chceme len, aby sme sa mohli v našej republike cítiť skutočne ako doma. Sme za slovanský charakter republiky.

Keď sme vedeli stať v hodinách najťažších skúšok verne a neochvejne pri vyúľenie obrany a zachovania republiky československej ochotne sme prinášali potrebné obeť, sme presvedčení, že i oslobodená vlasť na nás nezabúda a prijme nás ako verných a rovnoprávných synov.

Naše j Luxovodemokratickej republiky a jej vláde zosta-
neme vždy verijmi a oddanými najmä teraz, keď naša republika tvo-
rí dôležitý a pevný článok bratstva a družby slovanských národov
a štátov.

Smie presvedčení, že v slávnom Ustavodérom shromaždení
naša žiadosť nájde plnú podporu a pochopenie.

Nech žije republika Československá a nech sa nadalej
upevňuje družba slovanských národov.

Za Prezidium UDRP :

prezidium.

hl. organizačný tajomník.

KANCELÁŘ
NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKE
Ústavní výbor.

č. j. E/Ú 598/47.

V Praze dne 19. dubna 1947.

K č. 60/47-pres./Dr R-S.

VYKONÁVACÍ NÁRODNÍ RADA UPRAVĚNÍ	
Pr. číslo: 2. V. 47	
č. j. E/Ú: 400/47-uzr	Za nesporn: 60/47-uzr
Pr. číslo: /	27/47-uzr

Ukrajinská Národní rada přejala v 20. března 1947.

P r e š o v .

K Vašemu přípisu z 20. března 1947, jímž předkládáte ústavnímu výboru ÚNS požadavek, aby ve svých ústavních pracích zaručil rovnoprávnost Ukrajinců - Rusů s národem českým a slovenským, sdělujeme Vám, že návrh bude přidělen generálnímu zpravodaji ústavního výboru ÚNS a ústavní výbor se touto záležitostí bude zabývat při novém ošetření.

a/a

Sekretariát
ústavního výboru ÚNS.

J. L. P. Puchta
tajemník.

138/47-prez.

31/47-mp.

15.mája 1947.

Ústavné zabezpečenie práv
Ukrajincov-Rusov v ČSR.

1.

Titl.

Predsedníctvu sociálne-demokratickej
strany Československa,

P r a h a .

Ukrajinská národná rada v Prešove zasiela Vám na vedomie odpis svojho listu Predsedníctvu Ústavodárneho národného zhromaždenia vo veci zabezpečenia rovnoprávnosti Ukrajincov-Rusov v novej ústave našej republiky.

Odvodnosť zabezpečenia ústavnej rovnoprávnosti Ukrajincov-Rusov s Čechmi a Slovákmi je temer všeobecne uznávaná, ide len o to, či v danom čase je taktické ústavne vyriešiť túto problematiku.

Ukrajinská národná rada dôrazne upozorňuje, aby z pomínuteľných taktických dôvodov nebola porušená zásada sloven-skosti republiky Československej. Veľmi radi hovoríme o tom, že sme štátom slovanským, ale toto musí mať výraz nie len v slávnostných rečiach ale i v ústave. Hovorí sa, že ústava nemá byť programom, že má len upevniť existujúci stav. Rovnoprávnosť Ukrajincov-Rusov s Čechmi a Slovákmi fakticky existuje a je rešpektovaná už i v niektorých nových zákonoch /volebné zákony/, ne-môžeme preto súhlasiť, aby tento faktický stav bol ústavou ne-gligovaný.

Prosíme Vás, aby ste si láskave osvojili tento náš názor a podporovali ho na príslušných miestach.

Za Prezídium UNRP :

predseda.

hl.organizač.tajomník.

2. mája 1947.

Správa o reorganizácii ÚHŤF.

Predsedovi Sboru povereníkov,

B r a t i s l a v a .

Ukrajinská národná rada považuje za potrebné informovať Vas o niektorých otázkach súvisiacich s jej reorganizáciou.

Na zasadnutí rozširovacieho Prezídia Ukrajinskej národnej rady na účasti všetkých členov ako aj ukrajinských - ruských poslancov a členov ÚHŤF sa ÚS a KSS jednalo sa o nomenklatúre demokratickej strany - sekcii ukrajinsko - ruskej, v ktorom táto sekcia študovala reorganizáciu Prezídia, Pléna a okresných výborov Ukrajinskej národnej rady. Táto požiadavka ukrajinsko - ruskej sekcii ÚS bola vyriešená týmto spôsobom:

1.) Potom, ako zodpovedajúce Prezídium Ukrajinskej národnej rady sa rozširuje o ďalších 4 členov - ukrajinských - ruských poslancov a členov ÚHŤF a síce poslancu ÚHŤF Igora Levkoviča, členov ÚHŤF Vasila Kapiševského, Alexeja Bogdanova a Josefa Suchého. Prezídium po tejto úprave bude mať 11 členov s hlasovacím právom, s tým o príslušníkov ÚS, 4 KSS a 2 bez straníckej príslušnosti.

2.) Funkcia hlavného tajomníka ÚHŤF sa rozdeľuje na dve časti a.) organizačnú a b.) hospodársku. Organizačným hlavným tajomníkom je člen ÚHŤF Dr. Ivan Rohal-Ilkiv, hospodárskym hlavným tajomníkom je poslanec ÚHŤF Viktor Zavadský.

3.) Reorganizácia Pléna Ukrajinskej národnej rady prebehne pri zachovaní príslušných ustanovení organizačného štatútu Ukrajinskej národnej rady prostredníctvom reorganizácie okresných výborov (a. j. odborov) Ukrajinskej národnej

rady tak, aby nové zloženie Ukrajinskej národnej rady zodpovedalo volebným výsledkom z 26.mája 1946. V smysle tohto ujednania sa už prevádzajú voľby do okresných výborov (rajkomov) i voľby okresných delegátov Ukrajinskej národnej rady, pri čom sa sčítá, aby boli spravodlivo zastúpené jednotlivé politické strany i bezpartajní.

• Týmto rozhodnutím rozšíreného prezidia Ukrajinskej národnej rady vyslovujú plný súhlas jak zastupovnia demokratickej a komunistickej strany, tak i bezpartajní a saviajú sa všetci družne a bratsky spolupracovať v intenciach Ukrajinskej národnej rady.

O tomto sme dotne informovali dňa 16.apríla 1947 predsou SF Dra Husáka a gen.tajovníka KOS Baštovanského a dňa 17. apríla 1947 gen.tajovníka DO Dra Hodižu.

Za Prezidium UNRF :

УКРАЇНСЬКА НАР. РАДА ПРИШЕВЩИНИ • УКРАИНСКИЙ НАЦ. СОВЕТ ПРИШЕВЩИНЫ
UKRAJINSKÁ NÁRODNÁ RADA PRJAŠEVŠČINY

№ 265/47-pres.

Číslo:

Пряшев, 6. septembra 1947.

Prešov,

Цель: Ochrana proti Banderovcom.

Predmet:

Приложения:
Prilohy:

Slávnej

Vláde republiky Československej

v P r a h e .

Prezídium Ukrajinskej národnej rady v Prešove, prejednávajúc bezpečnostnú situáciu v ukrajinských okresoch na východnom Slovensku, konštatuje, že obyvateľstvo je stále znepokojované banderovskými tlupami, okradané a ohrozované na životoch.

Banderovci ohrožujú naše obyvateľstvo najmä preto, že hoci je ukrajinskej národnosti, predsa nekompromisne i horlivo prekáža im v ich akciách.

V záujme bezpečnosti nášho národa žiadame, aby Ukrajincom, občanom Československej republiky, partizánom, zahraničným vojakom a spoľahlivým našim občanom boli pridelené zbrane za účelom očistenia východného Slovenska od banderovskych bánd.

Ukrajinské obyvateľstvo sa dobrovoľne hlási na pomoc vláde a sľubuje, že sverení mu úlohu splní tak čestne, oddane a verne, ako ju splnilo v oslobodzovacom boji za Československu republiku.

Za Prezídium UNRP:

Dr. Ivan Rohal-Iľkiv, v. r.
hlav. org. tajomník.

V. V. Karaman, v. r.
predseda.

Ukrajinský osvetový inšpektorát v Snine
Украинский просвительный инспекторат в Снине

463/47.

5. X. 1947.

Číslo: 463/47.
№: 463/47.
Vec: Venk. Jšie oznáčenie obci.
Предмет:
К біслу:
К №:
Prilohy:
Приложения:

Slna, dná Україна		194
Пріймає:	4. X. 1947	
Номер:	1065	
Примосня	<i>aa</i>	

Všetkým obv. úradom v v okrese
Kedzila berec, Snina a obv. úradu
SNV Koškovce.

Podľa hlásenia MOK vo Vašom spravodaní obec
z obyv. rus.-ukr. národnosti nie sú na venk. označené tak, aby bol
zjavný ich národnostný charakter. Prosíme Vás, aby ste prekontrole -
vali pečlivo odstránili závedy v tomto ohľade.

Jedna sa týka a./e dvojjazyčné pečate
SNV vašeho spravodaní,
obci pri vchode a výhade,

od b./e dvojjazyčné označenie
od c./e dvojjazyčné označenie
všetkých obchodov a inštitúcií nachádzajúcich sa v týchto obciach.

Odpis tohoto spisu bol daný na vedenie
ONV Kedzila berec, Snina, Husenné, UNRP, KUS.

[Signature]
osvet. inšpektor.

Vec: Ako here

UNRP
Prešov, Plalina 66.
Iva vedomie!

[Signature]
osvet. inšpektor

31/48-prez.

28. januára 1948.

Ústavné zabezpečenie práv
pre Ukrajincov -Rusev v ČSR.

Vážení pán generálny tajomník!

Na základe rozhodnutia NF Čechov a Slovákov
každá politická strana má do 5.februára t.r. predložiť svoje
návrhy a pripomienky k novej ústave.

Ukrajinská národná rada v Prešove dňa 15 mája
1947 pod číslom 137/47-prez./Dr.R/S postúpila Vám svoj návrh
o ústavnem zabezpečení práv pre Ukrajincov -Rusev v ČSR.

Prosíme Vás, aby ste tento náš návrh predložili
NF Čechov a Slovákov s návrhom na priaznivé vybavenie.

Sme presvedčení, že vo Vašej strane náš ľud nájde
plnú podporu v svojej oprávnenej a náležite odôvodnenej požiadavke.

Za Prezídium UNRP:

hlav.org.tajomník

predseda.

Pán
Štefan Baššovanský,
gen.tajomník KSS,
B r a t i s l a v a .

Suchý

Josef Suchý, člen SHR - Ľubovňanský Rokytov.

УПРАВЛЕНИЕ ПЕРЕСЕЛЕНИЯ И РАБОТЫ ПРАВИТЕЛЬСТВА	
Пр. №: 18.001948	
№ жора: 544,48	№ документа:
Приложение	Реш.

Трехстороннему

Словенской народной рады

в Б р а т и с л а в е .

Подписанный осматривая, не выходя из Клуба Членов SHR на быв. Демократической партии и одобряя проинформировать на ведение, не создал препятствий о приеме на гостеприимство в Клуб Членов SHR на ЕЭР.

В Б р а т и с л а в е д н я 1 2 . м а р т а 1 9 4 8 .

Клубу Членов SHR за
Коммунистической партией Словакия

в Б р а т и с л а в е .

На ведение
со заявкой о приеме на гостеприимство.

В Б р а т и с л а в е д н я 1 2 . м а р т а 1 9 4 8 .

Josef Suchý

УКРАЇНСЬКА НАР. РАДА ПРЯШЕВЩИНИ. УКРАИНСКИЙ НАЦ. СОВЕТ
ПРЯШЕВЩИНЫ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНЫЙ СОВЕТ
UKRAJINSKÁ NÁRODNÁ RADA PRJAŠEVČINY – KULTÚRNOOSVETOVÁ RADA

№ 217/1948 през
číslo:

Пряшев: 17 апреля 1948
Prešov

Дело: Прощение о включении требо-
Predmet: ваний Культурно-просв. Совета
при УНРП в резолюции¹ трудово-
го съезда УНРП.

Archív

Приложения:
Prílohy:

Президиуму УНРП

Недавно, 11-го апреля с. м. председатель правительства нашего нового народно-демократического государства на съезде работников культуры сказал следующее: „Культура уже не будет золушкой, как при капитализме выдающейся частью народного усилия, народной потребности.

Перед нашей интеллигенцией открываются перспективы прямо живучей творческой работы. Она в полной мере должна ими воспользоваться. Наука и искусство не должны быть лишь какой то случайной деятельностью. Тогда они будут надежным средством воспитания масс, народа, молодежи. Культурная работа перестала быть частным делом, она имеет великое общественное значение.“ итд, итд.

Ссылаясь на слова председателя правительства товарища Готтвальда, ссылаясь на тот факт, что бывшее поверительство по делам информации ликвидировано и происходит реформа внешкольного образования и культурно-просветительной деятельности и утверждают государственные аппараты, в компетенцию которых будет входить ведение внешкольной культурно-просветительной работой (организация и руководство народными театрами, музеями, библиотеками, домами культуры, клубами, кино, художественной самодеятельностью итд.) Для успешного ведения этого великого дела будут назначены нужные кадры-референты, при ново организованных республиканских краевых, областных, окружных и сельских культурно-просветительных организациях, которые будут включены в государственный

1 Chybny text v origináli dokumentu. Správne má byť: „Прощение о включении требований Культурно-просв. Совета при УНРП в резолюции трудового съезда УНРП.“ (Žiadosť na zaradenie požiadaviek Kultúrno-osvetovej rady pri UNRP do rezolúcie pracovného zjazdu UNRP).

бюджетами, поэтому Культурно-просветительный Совет при УНДР просит внести в резолюцию всенародного съезда Пряшевщины и добиваться осуществления следующих предложений:

- 1/ Параллельно с закреплением Украинской Народной Рады в новом конституционном законе узаконить одновременно и все его организации, в том числе и организованный в месяце сентябре 1947-го г. и Культурно-просветительный Совет при Украинской Народной Раде Пряшевщины на таких началах и с такой компетенцией конечно в пропорциональном отношении с числом населения Пряшевщины, какими будет пользоваться центральное учреждение внешкольной деятельности Словацкой Народной Рады с его подведомственными учреждениями.
- 2/ Сделать государственным учреждением Украинский Народный Театр в Пряшеве.
- 3/ Включить в государственный пятилетний план и в государственный бюджет уже 1948 г. открытие и оборудование Национального Музея с местом нахождения в городе Пряшеве.
- 4/ Сделать возможным пользоваться достижениями науки и культуры нашей интеллигенции и всего русско-украинского населения Пряшевщины тем:
 - а/ чтобы были выделены нужные средства для закупки книг и оплаты персонала и проведения нужного оборудования центральной библиотеки в городе Пряшеве,
 - б/ чтобы были открыты, снабжены книгами и обеспечены материальными средствами не меньше четыре окружных, 25 районных, и во всех селах Пряшевщины сельские библиотеки с русской и украинской литературой и книгами других братских славянских народов и авторов иностранных государств.
- 5/ Включить в государственный пятилетний план строительство новых домов культуры в окружных и районных центрах, где еще таковые не имеются, а также клубов во всех селах Пряшевщины.
- 6/ Для усовершенствования имеющих талантов среди нашей русской и украинской молодежи на Пряшевщине включить в государственный пятилетний план открытие:
 - а/ балетно-музыкальной школы с местом нахождения в городе Пряшеве,
 - б/ обеспечить нужными средствами 3 ансамбля песни и пляски при Украинском Народном театре в городе Пряшеве.
- 7/ Таким образом, с узаконением Культурно-просветительного Совета при УНРП и обеспечением его нужными материальными средствами Культурно-просветительный Совет при УНРП станет руководящей силой при развитии своей национальной русско-украинской культуры развития родного художества и силой и глашатаем прогрессивных идей социализма среди широчайших масс украинско-русского народа для осу-

ществления хозяйственных и политических заданий нашего народно-демократического государства Чехословацкой Республики.

Так как в новом прогрессивном социалистическом государстве и речи быть не может об ограничении в развитии родной культуры, искусства ни одного из народов, тем более это неуместно в нашем государстве для освобождения которого принесено столько жертв и страданий нашим народом.

Потому Культурно-просветительный Совет при УНРП неуклонно верит, что он будет законом закреплен и будут даны ему все права и компетенции наравне с словацкими и чешскими центральными учреждениями по делам внешкольной деятельности.

За правление Культурно-просв. Совета при УНРП:

Председатель Культурно-просветительного Совета при УНРП

Секретарь Культурно-просв. Совета при УНРП

Odtlačok okrúhlej pečiatky
Культурно-просветительный Совет при УНРП в Пряшеве
Kultúrno-osvetová rada pri UNRP v Prešove

R e z o l u c i a

III. Celonárodného sjazdu delegátov Ukrajincov, Sijúcich na Slovensku.

I. Celonárodný sjazd delegátov víta rozhodnutie predstaviteľov Ukrajinsko-ruskej sekcie bývalej Demokratickej strany dobrovoľne rozpušťať túto organizáciu a jej výzvu, aby členstvo vstúpilo do Komunistickej strany Slovenska. Sjazd delegátov vyhlásuje nadšený súhlas s politickou a národnou jednotou ukrajinského ľudu na Slovensku.

II. Sjazd delegátov vyhlásuje svoj súhlas s doterajšou prácou Prezídia Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny, ^{keďže} k jednaniu s kompetentnými činiteľmi v nasledujúcich otázkach:

1./ V otázke zabezpečenia našej národnej a občianskej rovnoprávnosti v novej ústave. Prezídium Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny sa ukladá, aby v tejto otázke venovalo mimoriadnu pozornosť, aby naša ďalšia národná existencia bola vhodne a primerane zákonom zaistená.

2./ V otázke usakovenia Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny, Referátu pre ukrajinské školstvo a ostatných našich revolučných výmožeností. Prijatie novej ústavy ukončí existenciu všetkých výmožeností národov a ~~pracujúceho ľudu~~ našej republiky na revolučnom podklade, preto Prezídium Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny sa musí postarať, aby i naše revolučné ~~zrodové~~ ^{každé} výdobytky boli teraz zákonnou formou podložené.

3./ V otázke finančného zabezpečenia existencie a práce našich inštitúcií a organizácií národných a kultúrnych ako Ukrajinskej národnej rady, jej výborov, Svazu mládeže Karpát a Ukrajinského národného divadla.

III. Celonárodný sjazd delegátov ukladá Ukrajinskej národnej rade podniknúť všetky opatrenia:

1./ Aby ešte v tomto roku byly započaté práce s realizáciou hydrocentrály vo Svidníku a s výstavbou nového Svidníka na novom mieste

2./ Aby obnova našich vojnou zničených oboj bola urýchlená dokončená.

3./ Aby industrializačný proces bol rozšírený i na naše krs

4./ Aby bolo v dohľadnej dobe priročené k vybudovaniu železničnej trate Orlov - Berdejev - Svidník - Medzilaborce.

5./ Aby urýchlene bolo započaté s výstavbou siete vicinálnych ciest s priradenou autobusovou dopravou.

6./ Náš kraj má poľnohospodársky charakter s rozšíreným ohniskom dobytka. Ukrajinská národná rada nech sa usiluje o to, aby vymoženosti ľuďského poľníckej politiky posílil i náš kraj. Najmä, aby komunistický náhon bol v našom kraji urýchlene realizovaný. Treba podniknúť všetky kroky na zvýšenie kvality nášho dobytka.

7./ Sjazd delegátov vyslovuje svoj súhlas s požiadavkami všetkých zastupených ukrajinských celonárodných organizácií z okraiev a ukladá, aby dopomohla k ich realizácii.

8./ Sjazd delegátov ukladá všetkým poslancom a členom SNR Ukrajinskej národnej rady, aby považovali za vec svojej národnej a straníckej ťti naponáhať prezidiu a Plénum Ukrajinskej národnej rady pri uskutočňovaní tejto rezolúcie.

Sjazd delegátov ukladá Prezidiu Ukrajinskej národnej rady, aby zabezpečila v nasledujúcich voľbách na jednotnej kandidátnej listine do parlamentu a Slovenskej národnej rady priradený počet poslancov zodpovedajúci počtu voličov ukrajinskej-ruskej národnosti.

Речь тов. Широкого

- 1./ Вижу пре-величайшую чувствительность в национальных вопросах всех, и то – в сокращении национальных прав. Вас всего-навсего 120 – 140 тысяч человек населения, говорит тов. Широкий, вполне понятен Ваш страх, чтобы как-нибудь не поглотили Вас более сильные народы республики; требования представителей Ваших в период составления конституции, несмотря на заверение государственных деятелей Чехословакии и о том, что Ваши права будут обеспечены и без конституции, были доказательством того, о чем выше было сказано (случай с лозунгами на съезде 12 мар. с. г.).

Отсюда вывод:

Борьба против национальной ограниченности и тщательное изучение и распространение всеми доступными средствами в широкие народные массы учения Маркса – Ленина, есть первейшая задача всех партийных и общественных работников.

Существование в Прешовском крае полной демократии и равенства населяющих его народов (равноправие языков в административе), судах и других учреждениях края.

- 2./ Борьба с контр-революцией.

К сожалению в Вашем крае и под покровительством некоторых Ваших людей проводится контрреволюционная деятельность антисоветских зарубежных организаций и групп против Советского Союза и нашей народно-демократической республики. Через Пряшевщину проходят каналы иностранной разведки и шпионажа. Это дело Вашей партийной и национальной чести. Это дело чести всей нашей республики. Заговорнические банды бендеровцев и белогвардейцев и их сподручников должны быть полностью ликвидированы. Подозрительные личности должны быть взяты из общественной жизни и их деятельность прекращена. Не смеете вред причинять тем русским и украинским эмигрантам, которые честно выполняют свои общественные обязанности и являются вполне благонадежными.

- 3./ Задачи нашей партии.

Всей общественной, культурной и экономической жизнью должна руководить партия. Партия есть движущей и направляющей силой. Указания органов партии должны воплощаться в жизнь при помощи всех массовых организаций, в том числе и вашей культурно-национальной организацией.

О задачах партийной жизни доложить на заседании партийного актива.

1 Vpravo hore odtlačok obdĺžnikovej pečiatky s ruským a slovenským textom

4./ Украинская Народная Рада Пряшевщины.

Это партийная организация? Нет. Это законодательная организация? Нет. Значит, можно определить Раду как культурно-национальную организацию, и определить ей соответствующее место в общественной жизни. В этом смысле должно определиться и ее название. Необходимо разработать отдельный законопроект о Вашей культурно-национальной организации на основании территориально-экономического принципа. В связи с организацией края этот вопрос выделяется вполне определенно.

5./ Языковой вопрос.

Существует до сих пор у Вас неразбериха в употреблении языка и в названии народа. Пора покончить с таким положением. Коли Ваш народ украинский, значит, нужно ввести украинский язык в обучение и употребление. Однако введение украинского языка не должно ни в коем случае вызвать культурно-языковую борьбу. Такая борьба бы отвела внимание трудящихся от главной задачи, от классовой борьбы за осуществление социализма.

Не может также вечно существовать наименование русско-украинское население. Пора определить название народа и дать ему литературный язык.

Наименование народа „руснаки“ или „русины“ носит в себе отпечаток тысячелетнего влияния колонизаторов и угнетателей, старающихся внушить народу эти названия, чтобы оторвать его от великой России. Название „Карпаторусский“ можно ввести только после того, как об этом выскажется Советская академия наук.

Решение всех этих вопросов Ваше внутреннее дело, никто не смеет в Ваши внутренние дела вмешиваться.

6./ Название „Пряшевщина“.

Название „Пряшевщина“ в прошлом связано с деятельностью мадярских продемтистов и украинских националистов, добывающихся отторжения Пряшевщины от республики. Поскольку это не вызывает огорчения в трудящихся массах, можно это название оставить.

Не следует понимать мои слова как наставление или внушение, это Ваше внутреннее дело и никто не имеет права, это подчеркиваю, вмешаться в Ваши внутренние дела.

УНІАРСЬКІЕ ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРА ПЕРЕНІСІВНИМ	
№ документа: 18/1848	
№ дати: 11.8/1948	За номером:
Примечание:	

З а п и с н

spisovaná dňa 5.mája 1948 vo veci debaty profesora Dr.Ondreja Pavlíka z jednej strany a Vasilá Suchého, Štefana Lichvára, a Andreja Lysého.

Na Pedagogickej prednáške hovorilo sa medzi iným o socializme, na čo Vasiľ Suchý so súhlasom prednášajúceho Dra Ondreja Pavlíka opýtal sa, či ako je to možné, či síjeme v socialistickom štáte a či sú všetky práva občanov Republiky ústavne zabezpečené. Myslím tú na nás Rusov-Ukrajincov v ČSR.

Dr. Pavlík: Republika Československá nie je socialistická, ale je ľudovo-demokratická, v ktorej žijú dva rovnoprávne národy - národ český a slovenský. Nechápem, prečo niektorým inteligentikom záleží na tom, aby práva Ukrajincov boli ústavne zabezpečené. Veď máte všetko. Máte svoje školy, svoju vrcholnú predstaviteľku Ukrajinskú národnú radu. Práva Ukrajincov nebolo možno ústavne zabezpečiť so zreteľom na vážnu medzinárodnú situáciu. Keby sa boli zabezpečili práva Ukrajincov, museli by sa tak iste zabezpečiť práva Maďarov a Poľakov, žijúcich v Československej republike. Vy Ukrajinci ste v prvom rade nacionalisti a až potom idealisti. Bolo by nerozumne zaoberať sa dnes takými to otázkami. A tí ľudia, ktorí sa domáhajú zabezpečenia práv pre Ukrajincov sú jako hniady, ktoré sťahujú prácu Klementa Gottwalda a jeho vlády, behajú po Prahu a Bratislave a zabúdajú na to, že sú o mnoho dôležitejšie vnútropolitické a medzinárodné problémy, ako vyriešenie pomeru medzi Čechmi a Slovákmi, vyriešenie maďarskej otázky a poľskej. Vy nie ste socialisti, ste nacionalisti a svojou narušivosťou zasa dochádzate až do Revisionizmu.

Lichvár: Nemožem súhlasiť s Vaším výrokom, že naši ľudia, ktorí sa dožadujú ústavného zabezpečenia práv pre Ukrajincov sú hniady. Nemožno kiasť na jednu váhu Ukrajincov a Maďarov a Poľakov v ČSR. Maďari a Poľaci Československú republiku rozbijajú, Ukrajinci ju budovali. Dôkazom toho je, že pomerne najviac Ukrajincov bolo v prvom československom sbore v SSER, pomerne najviac Ukrajincov bolo v partizánskych oddieloch, najviac Ukrajinských dedín na východnom Slovensku bolo zničených pre svoju ilegálnu a partizánsku činnosť. Ukrajinci nesťahujú prácu vlády Klementa Gottwalda, ale naopak, podporujú úsilie vlády Gottwalda, čo je najmä aj z februárových udalostí, kedy sa Ukrajinci spontánne postavili za vládu Kl. Gottwalda.

Dr. Pavlík: Ja som nehovoril, že tí ľudia, ktorí sa domáhajú ústavného zabezpečenia práv pre Ukrajincov sú hniady, ale povedal som, že boli by ako hniady, keby ešte aj teraz sťahovali prácu Kl. Gottwalda a jeho vlády.

A vôbec túto otázku snívam z debaty a nebudem o nej hovoriť.

Lichvári: Naši učitelia si cenia Vašu prácu, ktorú ste vykonali v prospech Ukrajinského ľudu. Máme vedomosti o tom, že aj Vy ste sa zaslúžili o vývoj nášho školstva, ďakujeme Vám za vykonanú prácu najmä za to, že máme vlastnú školskú správu Referát ukrajinského školstva, ale boli nás, že naša práca vykonaná pre Československú republiku nie je náležite ocenená.

Dr. Pavlík: Tak povedzte mi v čom sa Vám krivdí, čo nemáte?

Lichvári: Je dosť problémov, ktoré nemôžeme túna vyriešiť a ani nepatria sem, aby sa o nich hovorilo. Ide o to, že všetci naši ľudia boli istí, že ich práva budú ústavne zabezpečená. Teraz sú však sklamaní. Pýtajú sa a ako im to vysvetliť? Návrhu ústavy je jasne, že všetky občianské práva pre všetkých občanov republiky sú zabezpečené najmä po stránke hospodárskej a kultúrnej. My inteligenti to chápeme a vieme aj to, že nová ústava je len dočasná a vystihuje momentálnu situáciu a pomery aké sú v ČSR teraz, ale dedinskému ľudu je ťažko toto povedať, lebo neverí.

Lysý Andrej: Áno, my sa nebojíme o svoju budúcnosť, lebo vieme, že máme všetky možnosti pre hospodársku a kultúrnu napredovanie, ale takí dedinskí chlapi neveria, nedajú sa presvedčiť, lebo bolo pri rôznych príležitostiach zdvoranejšovo jednotlivými našimi pracovníkmi, že naša práva budú zabezpečené a teraz, keď v návrhu novej ústavy to nenašli tak už neveria nikomu.

Dr. Pavlík: Samozrejme, že Vaši vedúci nie sú za to zodpovední, že sa o Vás ako Ukrajincov v novej ústave nemoví. Sme u koreňa vasi. Ústava je len dočasná a zachycuje len terajší stav. Je zrejme, že v novej ústave je nameraný cieľ a to je socializmus. Tak Vám záleží na tom, že nie ste v ústave. Za prvej ČSR boli ste ústavne zabezpečení a čo je z toho, keď v skutočnosti ste to nemali. Dnes je naopak. V ústave nemáte ale v skutočnosti všetko máte. Veď aj my Slováci tak ľahko by sme mohli nadávať preto, že kompetencia Slovenskej národnej rady bola obštruhovaná. Nerobíme tak preto, že mal by tu byť dajakým všemohúciom pánom Lettrich, radšej súhlasíme s tým ako to je. No ale prepačte teraz je prednáška pedagogiky budeme pokračovať. Prepačte, ~~xxxxxxx~~ ja som bol len preto ostrejší trochu, že sa nám zatiahne čias.

Zápisnica prečítaná a schválená vlastnoručnými podpismi.

D.a.h.

Lichvári
Lysý Andrej
Dr. Pavlík
xxxxxxx

УКРАЇНСЬКА НАР. РАДА ПРИШЕВЩИНИ • УКРАИНСКИЙ НАЦ. СОВЕТ ПРИШЕВЩИНЫ
UKRAJINSKÁ NÁRODNÁ RADA PRJAŠEVŠČINY

№ 279/48-pres.

Číslo:

Прішев,
Prešov, 26. mája 1948.

Дело: **Візва к украјинському oby-**
Podmet: **vateľstvu - uverejnenie.**

Приложения:
Prílohy:

2.

Ukrajinská národná rada vyzýva ukrajinské obce volebných krajov Prešov, Košice a Lipt. Sv. Mikuláš na súťaž. Obce, ktoré nebudú mať biele listky budú pomenované "Vlastenecká obec" a dostanú prísahu Ukrajinskej národnej rady.

Originálnu výzvu a preklad Vám predkladáme a presíme o uverejnenie.

Za Prezídium UNRP :

M. M. M.
predseda.

Zaslano dňa 26. V. 48.

Redakcia Pravdy - Bratislava

Ústred. sekret. KSS "

Andrej Rudlovčák "

ZAS "

Ústredný akčný výbor NF "

Hlas ľudu, Prešov,

Rudé právo Praha

Ústredný akčný výbor NF , Praha

Vychodoslovenská pravda Košice,

ZAS, Košice.

(Preklad)

Prečítajte všetkým voličom!

O h l a s

Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny
k ukrajinskému a ruskému obyvateľstvu.

Sledujúc príklad českých a moravských bratov, ktorí sa dobrovoľne zaviazali, že v nastávajúci voľbách neodovzdajú ani jeden prázdný lístok do urny, obyvateľstvo Vyšného Mirošova sa rozhodlo svedomite splniť svoju národnú a občiansku povinnosť tým, že aj v jich volebných urnách nebude žiadneho prázdného lístka a to z toho dôvodu, aby sa predišlo opätovným krvavým násilnostiam a teroru zo strany kapitalizmu a fašizmu a aby sme neboli svedkami a účastníkmi súrových bojov a potov krvi pri Dukle, kde tisíce najlepších synov nášho národa a veľkého Sovjetského Sväzu oboetovali svoje životy a hrdinsky somierali za pravdu a spravodlivosť a za oslobodenie našej milovanej Československej republiky a jej obyvateľstva.

Ukrajinská národná rada vyzýva touto cestou všetkých občanov ČSR ukrajinskej-ruskej národnosti nasledovať príklad Vyšného Mirošova a ako vždy v minulosti svedomite splniť svoju národnú a občiansku povinnosť voči republike a nechať do volebnej urny v nastávajúci voľbách ani jeden prázdný lístok. Týmto my, Ukrajinci na Prjaševščine, ukážeme svetu, že vieme byť jednotnými nie len v bojoch za pravdu a spravodlivosť, ale aj v budo-
vateľskej práci a politickom, kultúrnom a hospodárskom živote.

Voliac jednotnú kandidátku NF dokážeme svoju oddanosť republike a jej vláde Klementa Gottwalda.

Obce, ktoré v nastávajúci voľbách vyjdú víťazne v tejto súťaži, t.j., že nebudú mať vo volebných urnách žiadneho prázdného lístka, budú pomenované "Vlastenecká obec" a dostanú čestný diplom a prémie.

Povinnosťou každého je, aby sa jeho obec stala víťaznou v týchto dejinných voľbách.

Za Prezídium UNRP

predseda
V. Karaman, v. r.

hlavný tajomník
Dr. I. Rohač-Íkiv, v. r.

1108/48-Ka/L.

11. mája 1948.

Zpráva o voleb. kampane
Ukrajinskej národnej rady.

P.T.

Ústredný akčný výbor slov. NV

Bratislava.

Oznamujeme Vám, že Ukrajinská národná rada dohodla sa s Oblasťnými vedeniami KSS, že volebnú kampaň budú prevádzať spoločne.

Ukrajinská národná rada pre tento účel dáva k dispozícii 15 referentov na dve nedele a to na 16. a 23. mája t. r., ktorí budú prednášať v sídlach obvodných úradov NV.

Menovaní referenti dostali dispozície, aby na schôdzkach informovali voličstvo v intenciách smerníc ÚAV slov. NF s ohľadom na celoštátnu politiku a veľký význam nastávajúcich volieb.

Ďalej Ukrajinská národná rada dáva k dispozícii svoj oficiálny orgán "Frjaševščinu", ktorý bude propagovať význam jednotnej kandidátky Národného frontu a význam volieb. Okrem toho Ukrajinská národná rada od 13. do 29. mája dála k dispozícii Osvetovú radu pri UNRP, ktorá s pojazdným kinom bude propagovať roľnícku politiku Gottwaldovej vlády. Taktiež Ukrajinské národné divadlo v dobe volebnej kampani bude vystupovať na rôznych miestach, kde zároveň budú krátkie prejavy o význame volieb.

Ukrajinská národná rada nariadila všetkým Rajonným komitetom, aby v okresoch boli k dispozícii strane a spoločne pracovali pre úspešné prevedenie volieb.

Za UNRP:

predseda

prednosta úradu

KRAJSKÝ AKČNÝ VÝBOR NÁRODNÉHO FRONTU V PREŠOVE

Číslo: 140/1948.

Vec: Volby do Národného zhromaždenia - pokyny pre prevolebnú kampaň.

Výborový úradník	
Dňa: 13. V. 1948	
Miesto: 112048	
Podpis: <i>[Signature]</i>	

Ukrajinské Národné
v Prešove.

Oblasťný akčný výbor NF v Prešove na svojom zasadnutí konanom dňa 8. mája 1948 pod číslom 3/1948 na území, kde pôsobí, aby ste v obvode svojej pôsobnosti vyzvali všetkých ukrajinských školákov a osvetových inšpektorov, aby najneskôr do dňa 23. mája 1948 svolali v sídlach svojich obvodov spoločné porady, na ktorých sa budú rozpravovať o významu a dôležitosti volieb delegátov NF a na ktorej prítomným uchádzačom sa uložia úlohy v predvolebnej kampani.

Niekoľko Oblasťných akčných výborov NF na území, ktorým prichádza volič a na jej stopercentnom výsledku veľmi záleží, si želajú, aby ste tejto veci venovali čo najvyššiu pozornosť. Za spoluprácu ďakujeme a žiadame sa o pomoc.

Dvojročník z d a r !

[Signature]

predseda: *[Signature]*

Kamenoberežan *[Signature]*
 Smirna 14. V. 1948
 Krasav, L. Lubova 22. V. 1948
 Sabinov - *[Signature]*
 Bardajov 15. V. 1948
[Signature]

Jaroslav Lehtoni dy d a r
 14. V. 1948 o 15 h.
[Signature]

Председатель УНРП Василий Караман о выборах
в Национальное Собрание.

В воскресенье, 30 мая т. г., население Пряшевщины приступит к избирательным урнам, чтобы выбрать своих представителей в Национальное Собрание в Праге. Население отдаёт свои голоса за тех, кто заботится о его судьбе, кто всецело отдался служению народа и все свои силы и способности жертвует для того, чтобы стала у нас жизнь лучше, богаче и веселее.

Корреспонденту Украинской секции Чехословацкого радиокомитета удалось поговорить о предстоящих выборах с главным представителем Национально-политической линии украинского населения Пряшевщины, с представителем Украинской Народной Рады Василием Васильевичем Караманом.

На вопросы корреспондента о разделении избирательных областей украинцамикрая, о настроениях населения, его нуждах, и кандидатах украинского населения в Национальное Собрание представитель Украинской Народной Рады Пряшевщины Караман сказал следующее:

В выборах в Национальное Собрание украинское население Пряшевщины приступит к избирательным урнам в трёх избирательных областях Кошицкой, Пряшевской и в области Липтовского Святого Микулаша.

В Кошицкой области подавляющее большинство украинского населения группируется в округах Межилаборцы, Снина, Гуменное и некоторое большинство в округах Земплиа.

В Пряшевской области к избирательным урнам пойдут украинцы главным образом в округах Пряшев, Свидник, Бардеев, Стропков, Сабинов, Гиральтовц.

В избирательную область Липтовского Святого Микулаша входит украинское население из округов: Кежмарок, Левоча, ~~Старая Любовня~~, Спишска Нова Вес, Спишска Стара Вес.

На первом месте кандидатского списка кошицкой области находится министр земледелия Юлий¹ Дюриш на четвёртом месте того-же списка находится кандидат от украинского населения, начальник реферата украинских школ, Василий Капишовский.

На кандидатском списке Пряшевской области на первом месте находится уполномоченный промышленности и торговли Йосиф Шолтес, на втором месте находится кандидат от украинского населения депутат Петр Бабей, на пятом месте того же списка находится также от украинского населения Иван Рогаль-Илькив.

Кандидатку в избирательной области Литовского Святого Микулаша ведет министр иностранных дел Владимир Клементис.

Украинское население Пряшевщины прекрасно осведомлено об исполненных уже планах правительства Готвальда, о его намерениях и трудах

1 V origináli: Юлкаи.

в пользу трудящихся, оно приветствует его планы на будущее, направленные также в пользу наших украинских районов, поэтому все мы с радостью отдадим свои голоса за тех кандидатов Национального Фронта, которые борются за скорое выполнение двухлетки и готовят план первой чехословацкой пятилетки, за общий кандидатский список Национального Фронта.

Украинское население Пряшевщины прекрасно различает людей, которые кормили народ в течение долгих десятков лет одними обещаниями и обманами. Сегодня оно поняло, что нужно равняться на тех, кто улучшает его социальное положение, старается о его культурном и экономическом поднятии.

Правительство Клемента Готвальда уже с времен принятия им кошицкой программы выходило всегда навстречу нашим национально-культурным, экономическим и социальным требованиям.

Надо здесь подчеркнуть, что наша украинская национально-культурная жизнь датируется именно от освобождения нашего населения победоносной советской армии. Правительство Чехословацкой Республики признало великие заслуги украинского населения в освободительной борьбе, его стремления к правде и к подлинной демократической жизни. Уже в первых месяцах освобождения был учрежден у нас самостоятельный украинский школьный реферат, который под руководством Украинской Народной Рады Пряшевщины сейчас-же приступил к организации сети наших школ везде там, где украинские-русские школы были неблагоприятствовавших нам. прежними режимами закрыты. Таким образом наша культурно-национальная жизнь пошла по правильному новому пути. Нам удалось в краткий срок создать Украинский Национальный театр, учредить особую украинскую секцию при Чехословацком радиокомитете, организовать культурно-просветительный совет, создать свою типографию, открыть украинский книжный магазин. В социальном отношении правительство республики старается помочь нашему вследствие войны обедневшему населению. Восстанавливаются у нас войной разоренные села, строятся дома народного здравоохранения, дома для сирот павших героев в освободительной войне. Правительство выходит также навстречу украинским требованиям в деле индустриализации украинских районов. При всем этом была дана также возможность устроить наших людей в государственных ведомствах, национализированных предприятиях, промышленности и в других общественных учреждениях.

Много вреда принесла нашей возрождающейся национальной жизни шовинистическая реакция, которая до февральских событий ловко и тайно подрывала нашу новую жизнь. Нам пришлось преодолевать уже многое в нашей жизни, постоянно бороться с разными враждебными нам течениями, но наш здоровый народ выходил всегда победителем из такой борьбы. Он пережил также и злопамятную реакцию, которая ни-как не могла согласиться с тем, что в новой, общими силами освобожденной Чехословацкой отчизне, могут наравне с чехами и словаками развивать свою национальную жизнь и украинцы.

Наш народ верит, что новое правительство, очищенное от зловредной реакции, которое выйдет из предстоящих выборов, всецело поддержит его чистые стремления – стать людьми во всяком отношении равноправными с чехами и словаками, чтобы всесторонне подняться культурно и экономически и всецело включиться в стройку ногого социалистического чехословацкого государства.

Залогом этих чистых стремлений украинского населения является его отрицательное отношение к бывшему фашистическому словацкому режиму, его героическая борьба с немецкими и словацкими фашистами и его непоколебимая решимость в февральских днях объединиться вокруг правительства Клементы Готтвальда и коммунистической партии Словакии. Исходя из этого, украинское население Пряшевщины с радостью приветствует общий кандидатский список национального фронта в Национальное Собрание и всецело поддержит его своими голосами. 30 мая не будет ни одного украинца-русского на Пряшевщине, который бы не отдал голос за общий кандидатский список, за свое лучшее будущее.

Пришло: 18. 06. 1948
Номер: 1350/48

Андрей Рудловчак, заместитель председателя Украинской
Народной Рады Пряшевщины

Председателю Украинской Народной Рады
Пряшевщины Василию В. Караману.

Пряшев.

В марте месяце т. г. на заседании Пленума УНРП я был избран заместителем председателя Рады. С того времени мне пришлось говорить с многими украинцами и русскими Пряшевщины, которые иногда обосновано, иногда же по недостаточной информированности осуждали дела Рады и вообще упрекали ее в бездельности.

Сегодня, когда в социалистической стройке новой жизни ежедневно появляется масса все новых вопросов, нельзя оставаться в стороне и не идти в ногу с остальными трудящимися республики.

За успешное продолжение украинского народного дела и за его неуспехи считаю себя также ответственным, вследствие проявленного мне доверия тем, что Пленум избрал меня в зампреда, поэтому требую, чтобы все органы Рады, в том числе и Президиум, в точности исполняли все возложенные на них задачи. Здесь констатирую, что с времени моего избрания не состоялось ни одного регулярного заседания Президиума, не даны вообще указания учреждениям и подведомственным органам нашей верховной народной представительницы.

Неудивительно поэтому, что многим неясно, почему не проявляет Рада никакой активности и чем объяснить ее бездействие.

Требую приступить немедленно к регулярному созыванию заседаний Президиума и обсудить на них все жгучие вопросы нашей народной жизни.

С моей стороны предлагаю на ближайших заседаниях заняться решением следующих вопросов:

- 1/ Положение Рады после выборов.
- 2/ Отношение Партии к Раде.
- 3/ Конституция – закон о Раде.
- 4/ Деятельность РК УНРП.
- 5/ Здание и имущество Рады.
- 6/ Отчет о деятельности бывших депутатов.
- 7/ Проекты и планы работы новых депутатов.
- 8/ Пятилетний план.
- 9/ Гидроцентраля.
- 10/ Индустриализация.
- 11/ Школьное дело – новый закон – укр. язык.

- 12/ Типография.
- 13/ Газета „Пряшевщина“.
- 14/ Выборы и перепись населения.
- 15/ Молодеж – СЦК – Лагерь.
- 16/ Издание сельско-хозяйственных брошюр – 300 000 ксч.
- 17/ Издание здравоохранительных брошюр – 50 000 ксч.
- 18/ Сборник Шлепецкого.
- 19/ Реферат при Поверительстве соц. попечения – Ставровский.
- 20/ Акция социального здравоохранения.
- 21/ Украинские художники – поддержка.

На заседании Президиума требую приглашать также способных докладчиков, поверенных исполнением отдельных заданий, при обсуждении вопросов социально-здравоохранительного характера – Д-ра Ройковича, школьного дела – В. Капишовского, составления и издания брошюр – представителя Культурно-Просветительного Совета и. т. д.

Для обсуждения решения более важных вопросов нашей народной жизни предлагаю созывать по надобности Пленум Рады.

Считаю, что председатель УНРП здесь может найти ясно обоснованным и сделает все нужное для активности и действий УНРП, как это требуется от передовой всенародной молодой организации. Иначе я бы не мог оставаться на посту заместителя председателя Рады.

Надеюсь на скорый ответ, остаюсь

с уважением!

Братислава, 10 июня 1948 года

Культурно-просветительный Совет при УНРП.

№.: 1486/48.

Пряшев, 18 июля, 1948 г.

Дело: Научная экспедиция для этнографического обследования Пряшевщины, -циркуляр.

Всем учителям, директорам и инспекторам школ, просветительным референтам и инспекторам, отцам-настоятелям приходов, руководителям партийных и исполнительных организаций и учреждений Пряшевщины.

автора
Первого ~~и~~ т.г. из Пряшева выедет научная экспедиция для этнографического обследования Пряшевщины в составе 8 человек под руководством научного работника, проф. Г.И. Геровского. Экспедиция посетит все округа Пряшевщины, начиная со Списко-Старовеского на крайнем западе и кончая Снинским, и в каждом из них остановится в нескольких селах, наиболее характерных. Порядок обследования: по дням месяца указан в приложенном распределении посещения сел.

Задачей обследования является:

1/ выявить и написать главнейшие и самые яркие произведения народной поэзии, т.е. песни эпические, обрядовые и другие старинные песни;

2/ обряды /свадебный церемониал, обряды, связанные с праздничными и другими днями, как, например, рождественские, пасхальные и т.п./;

3/ сказки, легенды;

4/ фотографирование, описывание и собирание народной одежды и народного искусства: вышивок, старинных тканей и т.п.

5/ Фотографирование, описывание и рисование старинных храмов и архитектурных деталей, старинных икон; архитектурно-характерных домов /хиз/ и других построек и т.в.

6/ Осмотр и фотографирование достойных внимания старинных старопечатных и рукописных книг, грамот, церковной утвари, икон и т.п., о чем особо обращаемся с просьбой о содействии к отцам-настоятелям приходов.

7/ Описание, фотографирование, рисование и собирание характерных предметов домашней утвари и материальной культуры: характерная посуда, колыски, ступки, кресна и другие предметы уно-

употребляемые при разных работах, старинные плуги и т.п.

Задачей этнографического обследования является выявить и представить особенности народной культуры нашего народа и в частности с той целью, чтобы нарисовать яркую картину нашей родины и представить ясно перед всею, чем является и как живет наша Родина-Пряшевщина. Именно, Пряшевщина не должна быть более пустым, никому неизвестным понятием. Ввиду чрезвычайной важности, какой ставит себе этнографическое обследование нашей Родины, ставим в обязанность всем инспекторам, директорам, учителям наших школ, Культурно-просветительным инспекторам и работникам приготовиться к тем дням в которые научная экспедиция пойдет в их села, /именно в тех, которые указанные в приложении/. Необходимо:

1/ Наметить людей старшего или среднего возраста, которые хорошо знают песни, сказки, обряды, тайные магические действия при исполнении свадьбы и других обрядов;

2/ Заранее выявить, где, у кого находятся предметы старинной народной одежды /если в селе она выходит из употребления/, кто имеет самые красивые вышивки, ткани, чепцы и т.п.;

3/ Узнать, нет ли у кого из селян, старинных семейных грамот или других рукописей, рукописных книг и т.п.;

Кроме того директоры школ, школьные, просветительные референты и инспекторы при всестороннем содействии окружных и местных и исполнительных органов должны подготовиться;

1/ Перевозочное средство;

2/ Ночлег для членов научной экспедиции.

Исполнение упомянутых выше для облегчения работы научной экспедиции является для просветительных инспекторов и референтов, для школьных инспекторов директоров и учительства доказательством их готовности и способности к организационной работе в своем селе, округе в культурной области.

За УНП:

В. Карман,
Председатель

Др. И. Рогаль-Ильків,
Гл. секретарь

За Культурно-просветительный
Совет при УНП:

А. Фуркич,
Председатель

В. Зозуляк,
Секретарь

Prvého augusta t.r. odíde z Prešova náučná výprava pre étnografické výskumy Prjaševščiny v počte 8 ľudí pod vedením náučného pracovníka, prof.G.Gerovského.Výprava navštíví všetky okresy Prjaševščiny, počnuc zo Spišsko-Staroveského na krajnom západe, a končiac Sninskym.V každom z nich zastaví sa v niekoľkých, najviac charakterných obciach.

Úlohou výskumnej výpravy je: vynajstí a zapísať hlavnejšie a cennejšie diela národnej poézie, t.j.epické piesne, obradové, a iné staré piesne; obrady /svadobné obyčaje, obrady spojené so sviatočnými a inými dňami, ako napríklad, vianočné a veľkonočné/; rozprávky, legendy; fotografovanie, zapisovanie, a sbieranie národných krojov a rôznych národných a umelckých predmetov, ako vyšivky i t.p.; fotografovanie, zapisovanie a kreslenie starých cirkví, stavebnícke detaily, staré obrazy znázorňujúce svätých, a t.ď.; prezrieť a fotografovať staropečatné a rukopisné knihy, gramoty, obtazy, za čím sa obraciame so žiadosťou o pomoc k otcam predstaveným farských úradov; opísanie, fotografovanie, kreslenie a sbieranie najviac charakterných predmetov domáceho výrobu a hmotnej kultúry: charakterné nádoby, kolísky, kroasa a iné predmety používané pri rôznych prácach, ako at staré pluchy i t.p.

Úlohou étnografického výskumu je vynajstí a predstaviť vzácnosti kultúra nášho národa a kraja s tou úlohou, aby nakresliť opravdivý obraz našej vlasti a jasne predstaviť všetkým, čím je. a ako žije naša vlast - Prjaševščina. A hlavne, Prjaševščina neamie byť zostalou, každý musí ju dokonale poznať. Úvažiac si važnosť étnografického výskumu našej vlasti - Prjaševščiny, kladieme zodpovednosť všetkým inšpektorom, riaditeľom, učiteľom ruských a ukrajinských škól, kultúroosvetovým inšpektorom a pracovníkom pripravíte sa k týmto dňom, v ktoré náučná výprava navštíví ich obce a menovite:

I. Osturňa /1-2.aug./, V. Lipník - Kamjenka /3.aug./, Sulín /4.aug./, Blažov /5.aug./, Torýsky /6.aug./, Repaše - Olšavica /7.aug./.

II. Šariš: Becherov - Ondavka /8.aug./, Poľanka - Varadka /9.aug./, Šari - Forubka /10.aug./, Čarne /11.aug./, Miroľa /12.aug./, Petrína /13.aug./.

III. Stropkov - Medzilaborce: Kobalnica /Giraltovský okres/ 14.aug., Fiaš - Pucak /15.aug./, Zaváda - Rus. Foruba /16.aug./, Prituľany - Olka /17.aug./.

IV. Snina: Zbojne /18.aug./, Vablinka /19.aug./, Mechvaľ - Poľanka /20.aug./, Pýchne /21.aug./, Ostružnica - Smolník /22.aug./, Zvala /23.aug./

Inovec /24-25.aug./, Hrabová Rostoka /26.aug./, Striovec/26.aug./,
Wliš /27.aug./, Ruský Potok /28.aug./, Runina /29.aug./.

Vš Košícký /Moldava/, Gačava /u kúpeľou Štos/, presný datum bude ozname-
ný dodatočne.

Je nevyhnutné: 1/ vybrať ľudí staršieho a stredného veku, kto-
ré dobre poznajú piesne, rozprávky, obrady, tajné magické obyčaje svadob-
né a iné; 2/ dozvedieťsa, kde, a u koho sa najdu predmety starých ľudo-
vých krojov /ak v obci vychodia z používania/, pekné vyšivky, šepce i t.p.;
3/ dozvedieťsa, jestli sa nájdu u dedičanov staré rodinné "gramoty", ale-
bo rukopisné knihy i t.p.;

Okrem toho riaditeľia škôl, školskí ošvetoví referenti a in-
špektori pri spolupráci s okresnými a miestnymi úradmi musia sa posta-
rať o:

- 1/ komunikačný prostriedok;
- 2/ nocľah pre členov náučnej výpravy.

Splnenie upomenutých vecí pre uláncenie prave náučnej výpravy
ukáže spôsobnosť našich kultúrnych činiteľov v organizáčnej práci v svo-
jej obci, okrese, v kultúrnej oblasti.

V. Zozuľak,
Tajomník Kultúrnoošvetovej rady
pri UNRP.

Archív

1515/48.

Vypožičanie filmovej kamery
na mesiac august 1948 r.

24. júla 1948.

./.

Ministerstvu zemedelstva

v P r a h e .

Kultúroosvetová rada pri Ukrajinskej národnej rade Prjaševščiny v Prešove pripravila náučnú výpravu pre etnografické výskumy rusko-ukrajinskej oblasti východného Slovenska. Pri tom sa budú fotografovať a filmovať národné kroje, ľudové umelecké výrobky, svojrázne domové stavby, cirkvi a iné predmety materiálnej kultúry ruského a ukrajinského obyvateľstva žijúceho na upätí karpatských hor.

Kultúroosvetová rada pri UNRP obracia sa k Vám s prosbou vypožičať filmovú kameru značky "Peillard H 16" pre horeuvedenú výskumnú výpravu, a to na dobu od 1. do 30. augusta t. r. Taktiež prosí dodať filmový materiál v množstve 1000 m./16 mm./ . Fotografovať a filmovať bude poslucháč muzických umení v Prahe Ctibor B i a t h, člen horeuvedenej náučnej výpravy.

Veríme, že našej žiadosti bude prajne vyhovené, čím prispějete k kultúrnemu povzdvihnutiu nášho národa.

Za UNRP:

Predseda

za Gen. tajomník

1513/48.

24. júla 1948.

Žiadosť o pridelenie filmov
a fotografického papiera pre
naučnú etnografickú výpravu.

./.

Spolok pre chemickú a hutnú výrobu

v P r a h e .

Kultúrnoosvetová rada pri Ukrajinskej národnej rade
Prjaševščiny v Prešove 1 augusta t.r. vyslala naučnú výpravu pre
etnografické výskumy rusko-ukrajinskej oblasti na východnom Slo-
vensku. Pri tejto príležitosti sa bude prevádzať fotografovanie ná-
rodných krojov, ľudových umeleckých výrobkov, charakteristické domo-
ve stavby, cirkvi, a iné predmety materialnej kultúry ruského a ukra-
jinského obyvateľstva žijúceho na upätí karpatských hor.

V dosledku toho, Kultúrnoosvetová rada pri UNRP prosí
aby jej bolo umožnené zakúpiť u Vás 100 kusov 6x9 "Foma-filmov",
140 krabičiek fotografického papiera /pokladnice lesklé/, a 125 kra-
bičiek papiera /lesklého/ 8 x 24. a 60 m. 36x24 lejkafilm.

Veríme že našej žiadosti bude prajne vyhovebá, čím
prispejete k kultúrnemu povzdvihnutiu nášho naroda.

Za UNRP:

Predseda,

Gen. tajomník

Za Kultúrnoosvetovú radu
pri UNRP:

Predseda,

Tajomník

Протокол.

написан на заседании Президиума, состоящегося 18 октября 1948 г. в помещении УНРП в Пряшеве ул. Ген. Сталина 66.

На заседании приняли участие:

- 1./ В. В. Караман, председатель
- 2./ А. М. Рудловчак, тов.¹ председателя
- 3./ П. М. Бабей, 2 тов.² председателя
- 4./ Др. Иван Рогаль-Илькив, глав. секретарь
- 5./ В. А. Завацкий, глав. экон. секретарь
- 6./ Ева Ф. Бисс, секретарь
- 7./ Иосиф Збиглей, казначей
- 8./ Алексей Богданов, член
- 9./ В. П. Капишовский, член
- 10./ Иосиф Сухий, член
- 11./ Ст. Стенько, гость
- 12./ Иван Прокипчак, гость
- 13./ В. Ярабинский, гость
- 14./ Др. Иван Пьещак, эксперт

А./ Заседание началось в 14.30 после обеда, которое открыл председатель В. В. Кархман приветствием всех присутствующих, особенно новых-же дупутатов СНР в число которых входят Стенько, Прокипчак и Ярабинский, на конец передал слово Др-у Рогалю-Илькиву.

Б./ Доклад Др. Рогалья-Илькива:

Известно всем, что наше правительство и его представители позаботились о том, чтобы мадьярам были предоставлены политические права. И если такое отношение правительство имеет к мадьярам, то уже в начале своего доклада заявляю, что нам украинцам, не грозит никакая опасность. Есть желание, чтобы мы и дальше развивались, как украинцы. Если было бы нас больше здесь в Чехословакии, тогда мы бы имели не только культурную, но и территориальную автономию на основании тез маркс-ленинизма. Но так как нас мало (число³ украинских районов только Свидник и Межилоборцы), а остальные районы заселены мешано словаками и нашим населением, то

-
- 1 Podľa nášho názoru ide zrejme o chybu v origináli dokumentu. Správne by malo byť „зам.“ – заміситель (v slovenskom preklade zást. – zástupca, v tomto prípade podpredseda UNRP).
 - 2 Podľa nášho názoru ide zrejme o chybu v origináli dokumentu. Správne by malo byť „зам.“ – заміситель (v slovenskom preklade zást. – zástupca, v tomto prípade podpredseda UNRP).
 - 3 Nazdávame sa, že ide o preklep v origináli dokumentu. Namiesto slova „число“ vo význame počet, by mal byť podľa nášho názoru nahradený slovom „чисто“ vo význame celkom, úplne, plne, čisto („чисто украинских районов только“ – čisto ukrajinské okresy sú len...).

у нас есть только культурная автономия. Подчеркиваю, что Др. Ивана Пьещака пригласили мы сегодня на наше заседание на основании того, чтобы содействовал в работе, которая предстоит нам, на основании разговоров с товарищем Широком. Сейчас реальным являются следующие дела. Моментально нужно сделать:

- 1./ Проект закона о языке,
- 2./ Проект закона о обеспечении РУШ-а,
- 3./ Проект закона о оформлении и существовании Педфакультета для украинских учителей.

Так как Рада не проявила никакой отдельности, настала стагнация, нужно переменить название Рады. Нужно вырешить языковой вопрос, чтобы у нас небыло нежелательных и языковых споров, но конечно, нельзя это дело как украинизацию, потому, кто что хочет, может считаться и на-дольше руским. Газета „Пряшевщина“ перейдет в руки партии и будет появляться под новым названием дукля⁴ и на украинском языке. Новая организация будет издавать альманах по своим возможностям, раз в месяц[ц] или в год.

Дело в том, как будет выглядывать будущая новая организация. Структура следующая. Мы решили, чтобы новое название рады было: УКРАИНСКИЙ КОМИТЕТ ТРУДЯЩИХСЯ, во главе которого стоял бы Президиум с 9-ю членами. Президиум имел бы во главе Председателя, двух заместителей председателя, генерального секретаря и членов. Членами Президиума были бы Представители поодиноких секций, которых в новой организации было бы 5.

- 1./ Политическо пропагандионная секция-ее задание состоялось бы в том: Определять политическую линию новой организации, организовать од-бочки по разным районам.
- 2./ Культурно просветительная секция: – ее задание, культурная работа среди народа, собиране фалькльора, издавание журналов, издавание книг, учебников и издавание украинской политической газеты, официального органа новой организации, название котрой было бы „ДУКЛЯ“.
- 3./ Секция – планировочная – ее задание организовать по районам друже-ства, садоводства и другие отрасли экономики, выготовлять планы ра-боты по нашим районам.
- 4./ Секция-здравоохранительная: – ее задание определяется деятельностью, какую проводит сейчас Др. Ройкович.
- 5./ Издательская Секция:

Новая организация должна будет действовать как следует.

Каждая секция будет иметь своего председателя и секретаря. Председатель как уже выше сказано, будет одновременно членом Президиума. Письменную агенду в связи с выполнением задания будет вести канцелярия новой организации.

4 Názov časopisu „Дукля“ je uvedený malými písmenami v origináli dokumentu.

Финансовые дела будут вести: председатель и два члена Президиума. Всякий счет должны одобрять в будущем два члена Президиума своей подписью.

За президиумом останется право:

Назначать ведущих наших орханизаций, давать проект и назхачению ведущих по районам.

Новая организация не будет иметь характер политической деятельности, а ограничится исключительно на народно-культурные дела. Подчеркиваю, что новая организация не будет законом обеспечена, но ненужно нам ного бояться, ибо коммунистическая партия есть полной гарантией нашего существования и развивания.

Мы должны дать о всех наших делах сделать проект, для чего мы пригласили Др-а Пхщцака и просим его действовать. Я кончаю свой доклад.

КАРАМАН: Благодарить Рогалья и предлагает приступить к обсуждению его доклада.

Збиглей: Не будет ли это только такая „задрапка“ дело новой организации как это было с конституцией? Говорит также Др. Рогаль, что нам пидет-ся отказаться от рускости, я ничего подобного не подпишу, так как я хочу русским умерать.

Др. Рогаль: До сих пор мы изолировались от украинцев, ибо они были сепаратисты. Сегодня этого нет. Все наши братья за границей приняли название украинцы, потому принципиально и мы должны принять это название.

РУДЛОВЧАК: По докладу выходит, что газета наша должна печататься на украинском языке. Спрашиваю, было ли все в связи с этим вывешено⁵. Есть ли у нас уже достаточно квалифицированных украинских сил, чтобы они могли издать культурную украинскую газету. Вопрос нашей национальности частично решил уже первый съезд Рады. Теперь мы его должны будем решить окончательно на научной платформе и в согласии с народом.

КАПИШОВСКИЙ: Я предлагаю, чтобы вопросом национальным мы здесь не занимались. Подчеркиваю, что насилия здесь не будут. Предлага[ю] заниматься вопросом новой организации.

Др. РОГАЛЬ: Я привествую предложение Капишовского и предлагаю национальным вопросом не заниматься.

По предложению председателя Президиум приступию к обсуждению зачитанного проекта новой организацией.

РУДЛОВЧАК: Заниматься вопросом новой всенародной организации нужно очень старательно. Надо здесь взвесххь все моменты и вынести такое решение, чтобы нароновую⁶ организацию принял и видел в ней полную свою защиту, как это он видел до сих пор в нашей раде.

5 Uvedené ako v originále. Správne má byť „вырешено“.

6 Skomolené slovo v pôvodnom dokumente – „нароновую“. V skutočnosti ide o dve slová ako logický vplyv aj z kontextu „... чтобы народ новую организацию принял и видел в ней полную свою защиту,...“ (aby ľud novú organizáciu akceptoval a videl v nej svoju oporu, záštitu, ochranu, istotu...).

Не знаю, откуда вышел этот проект для реорганизации Рады. Меня интересует, пользовался ли автор проекта Советской Конституцией, которая справедливо вырешила национальный вопрос более 70-ти своих народов, или Конституциями народно-демократических государств. Исходя из этих конституций можно не премоменно найти аналогичное и благоприятное решение нешего национального вопроса и наших прав.

БАБЕЙ: Народ поймет кто он такой. Нам важно, хотим ли, чтобы народ существовал, или пустиме го, най идет самотеком. Ясно, что партия сегодня руководит всем, тогда и наш национальный вопрос обеспечитх.

Капишовский: У нас нет социализма, как в СССР, и нет такой конституции как там. У нас конституция народно-демократического устройства, но дела развиваются. Сегодня решается вопрос меньшинств.

РУДЛХОВЧАК: Я спрашиваю, кто выработал проект, на каком основании и кто возьмет на семя гарантию, что этот проект нас в полне удовлетворит.

Др. РОГАЛЬ: Мы этот проеок обсудили.

РУДЛХОВЧАК: Кто это-ми обсуждали?

Др. РОГАЛЬ: мы, депутаты, вели переговоры с тов. Широкии, и на основании этого предлагаем Вам этот проект принять.

РУДЛХОВЧАК: Чтобы принять проект, я опять подчеркиваю, что нам надо знать из чего исходил автор проекта.

Др. РОГАЛЬ: Говорит Тебе депутат и не понимаю твоих буржуазно-мещанских национальных способов. Ты же коммунист, так должен знать, как вести себя.

РУДЛХОВЧАК: Я только спрашиваю, ведь дело очень серьезное, за решение которого мы все ответвенны перед народом, поэтому нет причины обвинять меня и приписывать мне какие-то буржуазные приемы. Я спрашиваю, из чего вы исходили при составлении проекта новой организации. А иначе, как видно, я должен замолчать.

Др. Рогаль: Конечно есть такой пример в Конституции СССР, но у нас конституция временная. Национальный вопрос еще не был вырешен. Он будет решен [в] будущей Конституции, но не знаем, когда эта новая Конституция будет. Пока есть тут Коммунистическая партия, она является гарантией и поэтому нет опасностей. Но давай /Рудловчаку/ новый проект, чтобы мы перед Широкии не бламировались.

КАРАМАН: Др. Рогаль может быть не тактно подошел к делу. УНРП не находится в стагнации, а только после февральских событий она вынуждена была переменить тактику и приспособиться к новым обстоятельствам. После завершения народного объединения она выжидала своего законного оформления. При основании Рады подходящим было для нас ее название, как всенародной организации.

Она соответствовала в смысле территориальном и национальном. До февраля Рада с честью выполнила свою задачу. За нашу работу в Раде нам никогда не придется стыдиться. Мы сами видим и знаем, что у нас было плохо и что хорошо. В этом деле надо быть искренним. Сегодня при необходимости реорганизации нашей жизни, нужно придерживаться того, чтобы эта новая ор-

ганизация получила прочную основу. Мы все ответственны перед народом за сегодняшнее наше начинание. Партия взяла судьбу нашего народа в свои руки. Надо здесь припомнить, что у нас есть и свои национальные особенности, на которые следует обратить внимание компетентных руководителей партии, чтобы в следствие неуспокоительного решения нашего национального вопроса не было брошено опять семья раздора между наш народ. Такие раздоры могут послужить тоько реакции. Необходимо потому указать руководителям партии светлые и темные стороны нашей жизни. История даст правильную оценку⁷ того, что было сделано Радой с 1945г. до наших дней. Ясно, что дела идут вперед. Сегодня совершаются в нашем государстве коренные перемены, из чего вытекает⁸, что и мы должны приступить к соответствующему переустройству нашей организационной жизни. Все зависит от того, принесет ли это переустройство улучшение или ухудшение⁹ нашего положения.

Если мы поступим правильно, улучшение несомнено придет. Поэтому прошу предложенный проект обсудить очень основательно, пополнить, если нужно, чтобы народ мог принять его с чистой совестью и радостью. Прошу в таком духе продолжать дискуссию.

Др. ПЬЕЩАК: Нам важно, чтобы найти аналогичный пример в Конституции СССР, который можно бы применить на практике у нас. В этом деле возникло недорозумение между Др. Рогалем и Рудловчаком.

Др. РОГАЛЬ: Я прямо сказал, что нам нужно сделать. Мы должны создать что-то новое, и новая организация должна действовать активно. Не тот хороший коммунист, который подражает чужим образцам. Я не пользовался Конституцией СССР, я депутат чехословацкого парламента и граждан ЧСР.

КАРАМАН: Будет ли будущая организация законом обеспечена?

Др. РОГАЛЬ: Нет, не будет.

БАБЕИ: Треба говорити ясно и конкретно.

ЗАВАЦКИЙ: Трудно обсудить это дело сейчас. Предлагаю выделить особую комиссию, которая пересмотрит проект, обсудит и сделает его конкретным.

БОГДАНОВ: Это вопрос очень важен, ведьперелом в нашей истории, поэтому я предлагаю этот проект размножить, раздать его всем членам Президиума, чтобы они могли посудить его. Рада до сих пор очень много сделала. Почему отменить слово Рада?

Др. РОГАЛЬ: Теперь актуальным вопросом является зафиксирование языкового закона, РУШ-а Педфакультета. Нам нужно приобретать практические компетенции.

КАРАМАН: Спрашиваю, что представляет по проекту новая организация. Является ли этот проект деловым порядком будущей организации? Бу-

7 V origináli: „отценку“.

8 V origináli: „вытакает“.

9 V origináli: „уужоджение“.

дет ли это общество? Или что? У обществ есть свои статуты. У нас по новому проекту не было бы ничего, о что можно бы опираться. До сих пор у нас были хотя договоры СНР и другими. Тут нет опасности, что партия не обеспечит нас. Словаки же имеют Матицу Словенску, которая при всяких режимах и проводила культурную деятельность и которая в ближайшем получит законную форму.

Др. РОГАЛЬ: Предлагаю закончить эту дебат и размножить этот проект вручить его всем членам Президиума и Пленума, в течении 8 дней.

Бабей: Предлагаю выготовить проект по требованию тов. Широкого на обеспечение прав украинцев.

Др. РОГАЛЬ: нас есть огромный прыжок перед мадьярами и нас никто не может с ними сравнивать, ибо, что у них будет, то у нас уже давно есть, а все, то что у нас имеется сегодня, они не будут иметь.

Решение.

Президиум единогласно просит Др. Пьешака выработать и собрать свои примечания и источники на выработку проекта языкового закона, котрый проект передает Др. Рогалю. Др. Рогаль обязывается выработать языкового закона проект.

Начальник РУШ, Капишовский предложит Др-у Пьешаку проект о школьном законе и проект о Педфакультете, для выработки проекта закона.
П р и н я т о.

В/ Збиглей, Капишовский:

В/ Устройство торжеств.

КАРАМАН: В связи с 30-ой годовщиной ЧСР и 31 годовщиной Великого Октября будут у нас торжества. УНРП и все культурные организации всецело включатся в рамки этих торжеств. Самое главное деяние будет 4 ноября, когда будет торжество 31 годовщины Октября в помещении Городского театра. Зал, обеспечен. Деловое заседание Пленума УНРП будет до обеда с 8. 30 часа, а вечером будет торжественное заседание в театре. На этих торжествах примет участие представитель Генерального Консульства СССР, в Братиславе. Художественную часть поставит УНТ и СМК. Нужно выделить докладчиков дома и по округам.

Др. РОГАЛЬ: Предлагаю, чтобы Реферат от УНРП на торжественном заседании был зачитан некоторым другим членом Президиума, так как до сих пор всегда только я читал.

Решение.

Президиум обязывает замперсдахея А. М. Рудловчака выготовить достойный доклад для район[н]ых ораторов к 7 ОКТЯБРЮ.

Решено, что 22 октября 10 минутную речь по поводу 30 годовщины ЧСР скажет проф. Волощук, или проф. Мушка.

На 28 октября от УНРП будет зачитан доклад на общем заседании по поводу 30 годовщины ЧСР Бабеем или Рудловчаком.

4 ноября доклад прочитает деп. Капишовский.

7 ноября доклад прочитает Ева Бисс.

Президиум распределил дальше и обязывает докладчиков прочитать доклад о резолюции в таком порядке:

в Стропкове – Прокипчак

Снина – Стенько

Бардеев – Капишовский

Свидник – Бабей

Ст. Любовня – Ярабинский

Сабинов – Рудловчак

Межилаборцы – И. Бунганич

Гиральтовцы – Ева Бисс

Дальше Президиум решил пригласить на торжественное заседание, т. е. на 4 ноября из каждого округа 2 членую делегацию от крестьян.

Депутат Капишовский предъявит в канцелярию УНРП список тех представителей крестьян, которых нужно пригласить на торжественное заседание.

Г. / Т е к у щ и е д е л а У Н Р П :

Отказ В. В. Карамана от председательства: В. В. Караман сказал следующее.

С 1 марта 1945 г. мне было предъявлено населением Пряшевщины высокое доверие возглавлять Всенародную организацию – Украинскую Народную Раду Пряшевщины. И второй Всенародный съезд почтил меня этим высоким доверием и приказал мне руководить честно, советно и некомпромисно делами нашей верховной организации. Я старался за все время своей председательской деятельности оправдать это высокое доверие нашего народа. На протяжении моей деятельности было много радости, но было не мало и горя. Радовались мы всем нашим малым и большим успехом, которых нам удалось достичь и времени нашего освобождения. Но приходилось мне часто отбивать вражеские атаки, направленные против нашей организации с целью уничтожения нашей новой свободной жизни.

В силу создавшихся обстоятельств мне приходится отказаться от этой высокой функции, чтобы моя личность не была случайным препятствием дальнейшего счастливого развития нашего населения на Пряшевщине.

Со времени основания Рады мы сделали великий шаг вперед и неоднократно подтвердили, что наш народ жизнеспособный и достоин того, чтобы развивался и пользовался всеми правами свободного и миролюбивого народа.

Здесь примечая, что я отказался от функции председателя Рады в месяце апреле на заседании актива украинских коммунистов, но по желанию зампреда правительства В. Широкого я остался на этом посту по сегодня. Прошу Президиум принять xxx мой отказ к сведению и предложить его Пленуму и Съезду Рады одобрения. Вследствие моего отказа от функции

председателя с сегодняшнего дня не беру на себя ответственность за ход дальнейших событий УНРП.

Предупреждаю Вас, что настоящим мой отказ буду считать правосильным утверждением всенародного съезда, которому я обязан дать отчет о своей деятельности. Прошу, чтобы мой отказ был включен в Программу будущего заседания Пленума УНРП.

Я и впредь остаюсь преданным нашему народу и буду всеми моими силами поддерживать все его благородные начинания. Я уйду с поста председателя с чистой совестью и радуюсь, что смог по своим скромным силам служить всему народу.

После этих трогательных и сердечных слов председателя В. В. Карамана выступил Др. Рогаль с речью и сказал:

Отказ Василия В. Карамана от председательства является очень серьезным поступком. Все мы должны узнать, что под руководством В. В. Карамана УНРП не сделала никаких ошибок, а все пошло в пользу нашего народа.

Содержание отказа В. В. Карамана нужно нам принять и одновременно обязать тов. П. М. Бабея в том, чтобы он дальше нес ответственность за дела УНРП.

Понимая отказ Председателя, благодарю тов. Карамана за его кропотливую и неутомимую работу в пользу нашего народа.

Д и с к у с и я .

В дискуссии относительно отказа В. В. Карамана от председательства приняли участие товарищи: Караман, Капишооский и Збиглей.

Тов. Збиглей предложил Президиуму, чтобы председатель В. В. Караман остался в качестве председателя и дальше, на что председатель В. В. Караман ответил, что он перейдет на другую работу и поэтому не желает остаться дальше в качестве председателя. Вслед за тем деп. Капишовский предложил Президиуму выделить комиссию из членов Президиума для созыва Пленума и Съезда. В состав этой комиссии предлагал: Карамана, Бабея, Капишовского, Рудловчака и Прокипчака. Принято.

Р е ш е н и е .

Ввиду того, что председатель В. В. Караман настойчиво отказался от должности председателя УНРП, Президиум определяет Караману, Бабею, Рудловчаку, Капишовскому, и Прокипчаку, задание – вести дальнейшую работу для созыва Пленума и Съезда. П р и н я т о .

Остальные текущие дела УНРП, которые разбирает Президиум, на том же заседании, были оформлены в таком порядке:

- 1./ В деле Др. Бескида о повышении пенсии путем милости Президиум уполномочил деп. Бабея провести интервенции у президента республики до окончательного оформления. Все нужные письма к тому канцелярия

- УНРП предложт деп. Бабею. П р и н я т о.
- 2./ В деле Иосифа Дзуренды, служ. РУШ, который написал письмо УНРП относительно новой организации РУШ-а, Президиум вынес решение, что деп. В. П. Капишошский ответил поименованному путем канцелярии УНРП. П р и н я т о.
 - 3./ Заявление РУШ-а о принятии новых служащих – Михаила Кудерявого, Петра И. Лихваря и Андрея Цимы. Президиум одобрил и принял к сведению. Притом начальник РУШ В. П. Капишовский заметил, что с тех пор настали в РУШ-е перемены личного состава а имено, что в место Др. Нколая Бобака, нац. инспектором наших школ а также заместителем начальника РУШ-а назначен проф. Михаил Дубай, о чем УНРП получит письменное заявление РУШ-а, если оно до сих пор в УНРП уже прибыло. П р и н я т о.
 - 4./ Проект закона в новой организации библиотек всех типов. Президиум решил этот проект выработанный библиотечным инспектором Иваном Масицей размножить канцелярией УНРП и вручить его всем членам Президиума УНРП после чего Президиум на своем будущем заседании вынесет свое решение.
 - 5./ Прошение Маргареты Куруц о принятии в службу УНРП. Президиум решил прошение не удовлетворить по причине того, что в УНРП нет свободных мест для служащих и потому, что поименованная выше, является школьником русской гимназии. Канцелярия УНРП в том смысле должна ответить Маргарете Куруц.
 - 6./ В деле приобретенного письма Епархиального правительства в Пряшеве в связи с циркулярем РУШ-а №5740/194-Р/1, которым дано разрешение православной церкви служить богослужения в школьных зданиях. Копию этого объяснительного письма УНРП даст к сведению Епархиальному правительству.
 - 7./ Прошение Ст. М. Лихвара о оформлении служебного оклада было обсуждено и Президиум выделил особую комиссию, в состав которой вошли члены Президиума: деп. Бабей, деп. Капишовский и пр[о]ф. Завацкий, которых Президиум уполномочил, чтобы они на основании просмотра финансовых средств УНРП прошению удовлетворили так, как приводится в оригинале прошения. ПРИНЯТО.
 - 8./ Прошению Екатерины Ковач им о повышении жалования Президиум УНРП удовлетворил в том смысле, что поименованной повышается жалование с брутто Кчс 500 – прописью – пятьсот, с времени истечения пробного срока. Повыска эта числится ежемесячно.
 - 9./ Прошения Андрея Лопаты о повышении жалования оформит особая комиссия подобно тому, как у Ст. Лихвара.
 - 10./ Прошение ниж. Вероники Новотной о однократной поддержке в сумме Кчс 20 000 – Президиум УНРП отклонил из-за того, что УНРП не знает цель финансовых средств, о чем канцелярия УНРП сообщит поименованной.
 - 11./ Прошение райкома УНРП в Сабинове о финансовую поддержку в сум-

ме Кчс 25 000 – вырешит особая комиссия в своей компетенции и предоставит поддержку на основании того, что предоставит однократную поддержку. П р и н я т о.

- 12./ Прошение ОМК ЦК о поддержку в сумме Кчс 3000 – ежемесячно Президиум решил уполномочить особую комиссию, чтобы это дело оформила. П р и н я т о.
- 13./ Прошение М. Миндоша о однократную поддержку вырешит и оформит другая комиссия.
- 14./ Прошение МП Совета о поддержку на поупку нар. инструментов Президиум решил отсрочить и вести его дальше в эвиденции. П р и н я т о.
- 15./ Мп Совет-Ладомирова просит о поддержку на поупку нар. инструментов, что Президиум отсрочил на следующее заседание с мотивировкой, что нет финансовых средств.
- 16./ При разбирании персональных и финансовых вопросов деп. В. П. Капшовский предложил Президиуму, чтобы вынести решение, по которому корреспондент газеты «Пряшевщина гер. Гочев, получил бы награды за статьи помещаемые в Пряшевщине. В связи с оформлением этого дела Президиум уполномочил особую комиссию оформить вопрос дела награды Гочева. П р и н я т о.
- 17./ Относительно постройки провизорных зданий для Гуменской гимназии Президиум на основании предложения А. М. Руллоуачака, который сказал, что школу т. е. здание для школы для русской гимназии в Гуменном существовала только 2 – 3 года, ибо деньги все равно израсходуются, с дирекцией Гуменской гимназии и вырешает этот вопрос. Канцелярия УНРП это постановление дастх к сведению дирекции Гуменской гимназии. П р и н я т о.
- 18./ Созыв Пленума.

Президиум УНРП занимаясь обсуждением вопроса созыва Пленума УНРП, решил созвать Пленум УНРП за 4 ноября т. г. в пол 9 до обеда, когда состоится деловое заседание а вечером торжественное заседание в городском театре.

Программа Пленума следующая:

- 1./ Открытие
- 2./ Отчеты функционеров
- 3./ Созыв Съезда
- 4./ Вольные предложения.
- 5./ Заключение.

Принято.

Подконой членных Президиума Ева Ф. Бисс заявила, ч. о

При поселении представителей Генконсульства в Пряшеве ее было заявлено, что за достойное празднование ВОС революции ответственен лично каждый член Президиума УНРП и это она должна передать на заседании Президиума.

Насчет бумаги для Календаря-Справочника Др. Рогаль переведет интервенцию в том смысле, чтобы Культсовет вместе с Славкнигой бумаги получили.

Ввиду того, что депутаты Пражского парламента должны были ехать в Прагу и программа была исчерпана, заседание Председатель В. В. Караман объявил законченным в 19 часов.

Д. К. В.

С. М. Лихварья. п.
письмоводитель

Круглая печать: УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА
ПРЯШЕВЩИНЫ-ПРЯШЕВ.

Епархиальное правительство в Пряшеве
Gr. kat. biskupský ordinariát v Prešove

№: 33.11945/m.
С:

Ответ на №:

Odpoveď k č.:

Приложения:

Prílohy:

Предмет:

Вес:

Принят дня 24. сентября 1948 г.
Prešov dňa

УКРАИНСКО НАРОДНА РАДА ПРЯШЕВЩИНЫ	
Дата: 28. IX. 1948	
№: 376/48	За номером:
Приложения:	

Высокопочтенному

ПРЕЗИДИУ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ РАДЫ

П Р Я Ш Е В Ш И Н Ы

в П р я ш е в ь .

С наибольшим огорчением голошено Епархиальному Правительству, что управление СОЮЗА МОЛОДЕЖИ КАРПАТ дня 18. IX. т. г. выкомандировало около 100 гр. кат. учеников пряшевоких русских школ, як бригаду труда для планировки мѣста под здание постройки греко-восточной церкви.

В той надѣи, что управление С М К не было вѣдомо тому, что таким поступованіем дуже болѣчо нарушит религиозное убѣждение гр. кат. учеников, желаюци по пріятельски сликвидировати сей непріємный факт, посѣтил господина секретаря С М К Сопка, но понеже не нашел его дома, просил домашних, чтобы сообщили ему мое намѣреніе, и надѣялся, что господин секретарь посѣтит меня и гладко вырѣшиме тот непріятный эпизод, но понеже господин секретарь не считал нужным гоноровати мое посѣщение, потому письменно должен в имени гр. кат.

учеников, которы боясь от репрессалій, то едѣлати не осмѣлялися, что майрѣшительнѣйше протестовати против такого рода поступованія Правленія СМК. Одновременно с почтеніем прошу Вп. Президіум УНРП изволит поступити, чтобы подобны случаи в будущности не повторялися, ибо то означало бы грубое нарушеніе религіознаго убѣжденія гр. кат. учеников – принуждати их до такой работы, которая противится их совѣсти, но такое поступованіе правленія СМК означало бы и не только надужитіе своею урядною властью, но и не в малой мѣрѣ вредило бы и всеобщим русским интерессам, понеже довело бы к разбитію руссого юношества на два непріятельски таборы; но запричинило бы и то, что свѣдомы гр. кат. ученики должны бы опустити такіе заведенія, в которых не респектуется их религіозное чувство.

Остаюсь с выраженіем почтенія

Мабелович
епископ пряшевскій .

21.októbra 1948.

Archív

Vážení súdruh podpredseda !

Dovoľujeme si oznámiť, že boli urobené všetky prípravy k reorganizácii UNRP, ktorá sa prevedie v novembri tohto roku.

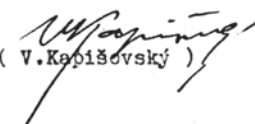
O týchto prípravách má podať zprávu Oblastný sekretariát KSS v Prešove.

Pri tejto príležitosti dovoľujeme si Ťa požiadať, aby si sa láskave pričínil o to, aby rozpočet UNRP na rok 1949 podaný Sboru povereníkov podľa možnosti v celkovej výške 4,339.000.- Kčs bol schválený, čím by bola zabezpečená možnosť ďalšieho urýchleného rozvoja ukrajinského obyvateľstva na ceste k socializmu.

Veríme, že u Teba, ako vždy, aj teraz najdeme plné pochopenie, za čo vopred srdečne ďakujeme a ostávame s pozdravom

Práci česť!

Za Prezídium UNRP:

(V. Kapiševský)

(P. Balaš)

Vážení súdruh
Viliam Široký
podpredseda vlády
P r a h a
Predsedníctvo vlády

Протокол

написан на заседании Президиума УНРП, состоявшемся в помещении УНРП в городе Пряшеве 10 ноября 1948 г. в 10 часов утра.

На заседании приняли участие все члены Президиума и комиссии расписавшейся на списке присутствующих. Отсутствовали Др. Сушко, Степан Еунганич Игорь Левканич и новые депутаты СНС.

Отсутствие оправдано. Заседание открыл председатель Президиума В. В. Караман.

На повестке дня были дела, которые Президиум УНРП на основании постановления Пленума УНРП от 4 ноября 1948 г. должен оформить.

1. Выработка законопроекта относительно УНРП,
2. Выработка законопроекта относительно РУШ,
3. Выработка законопроекта относительно педфакультета,
4. Выработка законопроекта языкового закона,
5. Выделение делегации, которая свяжется с политическими государственными деятелями с целью оформления выше приведенных законопроектов.

Выступительное слово

В. В. Карамана

Сегодняшнее заседание было создано по требованию тов. председателя А. М. Рудловчака и по моему согласию с целью, чтобы сразу реализовать постановление Пленума от 4 ноября 1948 г. Открывая сегодняшнее заседание, приветствую и новых членов комиссии, входящей в президиум¹ на равных правах и обязанностях с остальными членами Президиума. Одновременно приветствую и остальных членов Президиума. Этим объявляю наше заседание открытым.

Товарищи! На заседании Пленума по предложению Степана Бунганича было принято решение немедленно выслать письмо и делегацию к партийным правительственным представителям с просьбой, чтобы партия выделила своего эксперта, который был бы в постоянной связи с нашими представителями в работе по оформлению наших дел. Пленум также решил вести с парией переговоры насчет издавания партийного органа. Ввиду того, что это решение Пленума, Президиума УНРП должен это решение сразу и реализовать. Прошу вас товарищи, сегодня решить эти вопросы и предлагаю одновременно выделить из Президиума делегацию, которая немедленно будет действовать. По решению Пленума УНРП на основании Предложения котрый принял на себя обязательство выработать проект с УНРП; Д-у Сушко обязана сделать законопроект о РУШ-е; Иван Мацынский о Педфакультете; Алексей Фаринич законопроект о языке.

1 В рѳводном тексте: „презижум“.

Прошу относительно этих дел вести дискуссии.

Дискуссии начались в таком порядке:

Виктор Завацкий: Я думаю, что это не значит, что те люди, которые должны по решению Пленума выработать проект, что они сами все сработают, нет, и они каждый в своей отрасли является ведущим, но – остальные члены Президиума и Пленума, как и эксперты должны помогать им.

Председатель компартии Вильям Широкий может дать наставления по выработанию этих проектов только в главных чертах, а остальное должны мы сами развести и разработать. Известно, что в партии есть знаноки по разным делам, поэтому следует с партией связаться и согласно этому выработать конкретные проекты. Проект новой организации УНРП был обсужден также на Президиальном заседании 18 октября 1948 г., но в последствии этот вопрос был снят.

А Петр Бабей: Товарищи, ставлю вас в известность, что проект на реорганизацию Рады не является полным – основательным.

Мы депутаты, в содействии с другими членами Президиума предложили проекты на реорганизацию с целью, чтобы дать толчок заниматься этим вопросом, чтобы дать повод думать о наших делах, чтобы мы не стояли на одном месте, а шли параллельно с прогрессом, который видим у остальных народов демократических государств. Я видел, что до сих пор каждый как-то боялся заняться этим делом, и поэтому я решил «бросить кость между собак, пусть грызутся», а результат замечается и такой, что наши люди стали интересоваться о своих делах общих.

А. А. Фаринич: Я предлагаю, чтобы сначала назначенные лица разработали проекты и когда это будет готово, с готовой вещью наша делегация отправится к партийным представителям.

А. М. Рудловчак: Предложение Алексея Фаринича я считаю обоснованным и правильным и потому я за это предложение.

Е. Ф. Бисс: Наши эксперты при выработке проектов должны руководиться принципами Центрального комитета партии, ибо иначе может выйти, что наши эксперты выработают план, а партия этот план может отклонить. Я за то, чтобы сначала делегация навестила партийных представителей и на основании разговоров и наставлений потом может выработать упоминаемые выше проекты. Нужно учитывать товарищи, что у нас в Чехословакии нет социализма, а потому мы не можем делать какие-то шарики, которые бы висели во воздухе.

Иван Мацынский: В будущем мы должны руководиться наставлениями товарища Сталина, который сказал, что в области национального вопроса пережитки капитализма бывают очень живучи и потому надо обратить им особое внимание, чтобы не попасть а национальный уклон. Желаем-ли мы действовать по словам товарища Сталина, нужно в первую очередь ликвидировать шовинизм, который находится не на нашей стороне, а на стороне некоторых наших братьев словаков. Ведь имеем массудоказательств, которые свидетельствуют о шовинизме. Имеем например в памяти выражение Др-а Павлика, который винил наших ведущих в том, что они мол гниды, если

стараятся оформить наши дела законным путем. У нас пошли слухи также о том, что товарищ уполномоченный по делам школ Новоместский не принял к себе начальника РУШ В. П. Капишовского, который семь раз ходил туда по урядным делам и наконец принял его только секретарь уполномоченного. Эти вещи достаточно свидетельствуют о шовинизме, который ни в коем случае никто из нас не растит и не нянчит.

Факт один, что УНРП основана в 1945 году революционным путем. Если все организации, основанные революционным путем, как, например, Чешская Народная Рада, Словацкая Народная Рада, остались с полной своей компетенции поныне, почему бы нам сменить нашу верховную организацию, основанную на таких-же началах? Меня удивило, что при выработке проекта на реорганизацию УНРП автор не упоминает ни Совет, ни Пряшевшина. У нас все нужно делать на основе Марксизма. Потому то я думаю, что нужно наши революционные достижения оформить, утвердить законом. Считаю нужным предложить свое мнение, что нам необходимо достичь того, чтобы у каждого ведомства, компетенция которого непосредственно относится на население Пряшева, был наш председатель, который бы осведомлял УНРП во всяких мероприятиях ведомств. Нельзя и впредь устранять наших деловых людей, а нужно дать возможность работать ученым и людям желающим работать.

Если есть в Кошицах Педфакультет самостоятельный, тогда нам нужно самостоятельный педфакультет именно здесь в Пряшеве. Это нужно иметь ввиду и при составлении проекта о педфакультете. Нам нужно стараться, чтобы наш Педфакультет возглавлял наш профессор. В случае, что нам бы не удалось оформить самостоятельный наш Педфакультет, тогда нам нужно стараться, чтобы, если наш Педфакультет был бы параллельным, ректор был словак, но декан каждослучайно должен был наш профессор, который связан с нашими проблемами.

Богданов: Товарищи, сначала хочу узнать, являемся-ли и дальше членами Президиума или нет?

Караман: По решению Президиума от 1946 года депутаты пражского парламента, а также депутаты СНС являются членами Президиума только на время своего мандата. Это относится и на вас, бывших депутатов. В конце концов это дело окончательно добавочно решим.

Богданов: Раз я присуствую на этом заседании, считаю обоснованным принимать участие в дискуссии. На предыдущем заседании, секретарь Президиума 18 октября т. г. Др. Рогаль, генеральный организационный секретарь Рады, пришел с проектом на реорганизацию Рады. И до сих пор не известно, от кого вышел проект: от представителей партии, или это дело наших депутатов? Во всяком случае теперь при составлении новых проектов по оформлению наших дел, нужно предварительно согласовать дело с партией, узнать ее мнение в первую очередь УНРП, а затем РУШ, Педфакультет, Театр и выготвить законопроект языкового закона.

К слову пригосился затем секретарь Культурно-просветительного Совета при УНРП.

В. В. Зозуляк: Неоспоримо, что перед партийные форумы мы должны выйти чем то готовым, именно потому, чтобы нам знать, чего мы требуем и потом не трудно будет перевести корректуру наших проектов. Нужно в основных чертах приготовить проекты требований законного оформления Рады РУШ и других подведомственных наших организаций. Потому я соглашаюсь с предложением тов. Богданова. Подчеркиваю, что в новых проектах название нашего края Пряшевщина мы должны отстоять. Товарищи Бисс и Бабей сказали, что у нас до сих пор незрел социализм, но это не означает, что мы не можем приспособить наше дело к такой форме, которая нам подходит, и которая не идет в разрез с принципами социализма. Я думаю, что нам необходимо выйти с требованиями создания нашего национального округа. Мы не можем допустить к тому, чтобы наши права были умалены или наши организации ликвидированы без награды.

Е. Ф. Бисс: О ликвидации Рады не может быть ни слова и никто не намерен ее ликвидировать, но нужно считать факт, что Рада как такова, после февраля выросла из своих рамок. Ведь и в Закарпатской Украине Рада существовала только до тех пор, пока это политические представители считали нужным. Подчеркиваю, что мы Раду в будущем не можем строить на основах национализма, не можем ее на таких началах ни оформлять, а мы должны все строить и оформлять на принципах социализма.

В. В. Караман: Факт, что до февраля у нас была совсем другая ситуация, чем после февраля. Рада свое задание выполнила и она в прошлом полностью оправдалась. Если от февраля она не сделала то, что некоторые представители, может быть от нее ожидали, не было это по нашей ошибке и виновности, так как нас никто не предупреждал в том, что нам нужно перевести реорганизацию Рады или что то подобное. Др. Рогаль на заседании Пленума нам объяснил, что проект на реорганизацию Рады только он сам выработал и снял его с повестки дня, он становится неактуальным. Если товарищ Рогаль был бы все это объяснил уже в начале заседания Пленума, было бы ясно всем, в чем стоит суть дела, потом, заверяю вас, что заседание Пленума пошло бы совершенно другим ходом. В таком случае не было бы разногласия. Ошибка в том, что мы обходим правду, скрываем дела один перере другим, нет доверия, нет согласованности, потом, ясно, обоснованно винить нас и наших депутатов в первую очередь. Потому тов. я вас прошу не обходить правду, а все что нам нужно сделать, сделаем это согласованно в первую очередь с партией, но не смеем оставлять стороной также интересы нашего народа. Естественно, что если вопрос реорганизация Рады пока что является быт неактуальным, Партия не заставит никого реорганизацию перевести.

БАБЕЙ. Если тов. Мацынский говорит о том, что некоторые словаки не ведут себя как следует, что они привиты шовинизмом, это для нас ничего не обозначает, ибо были далеко важнейшие лица в Партии, как те о которых говорим что они шовинисты, а не вели себя по Пратийному² и Партия с ними легко справилась, выкрутила им шею.

2 V pôvodnom dokumente: „по Пратийному“.

В. В. Караман: Мы убеждены, что нас никто не может упрекать в том, что мы нестарались дать под крышку наши дела, как, например, Раду РУШ и др. Тогда мы считали нужным действовать так, что нужно добиваться закрепления своих прав в Конституции, это ведь естественное дело и за то никто нас не может упрекать и винить из шовинизма, тогда была такая тенденция. Это все было до тех пор, пока тов. Широкий на нашем Съезде нам не дал основательный отчет о наших делах. Товарищ Широкий тогда ведь ясно сказал, что Конституция – это не программа. Народ и мы все поняли, что за Конституцию нам не нужно больше биться и бояться. Но теперь настал новый момент приоснования Рады мы приняли за основу слово, обозначающие территорию заселенную нашим населением – Пряшщина тогда мы оперлись о факт, что Подкарпатская Русь приняла названием Закарпатская Украина, имея при том свое название своей верховной организации Украинская Народная Рада и мы сделали, что наш край мы не назвали так как он назывался Пряшевская Русь и назвали его Пряшевщиной, наши верховную организацию мы приняли назвать Украинская Народная Рада Пряшевщины. Это наше решение полностью и оправдалось. Теперь, если говорю о том, что есть у нас новый момент, думаю на КРАЕВУЮ ОРГАНИЗАЦИЮ, которая должна начать свою деятельность с 1 января 1949 г. Если начнет действовать КРАЕВОЙ КОМИТЕТ, это будет для нас плюс, ибо в пределах такого ведомства мы можем свободно развиваться с точки зрения социального, политического и экономического и национального названия.

Теперь, товарищ Бабей, нужно нам стараться главным образом о то, чтобы в Краевой комитет вошли в качестве служащих и референтов также и наши люди, это будет полная оценка борьбы преданности нашего народа по отношению к партии и государству. Наши люди будут полезными и впредь и для партии и для государства. В связи с тем я считаю нужным заняться работой по выработанию проектов уже теперь, причем нужно учитывать все обстоятельства и возможности. К обсуждению этих проектов нужно бы потом создать коллектив наших дружащихся, так дело выйдет согласованно, что неотменно будет в общую нашу пользу.

В. ЗОЗУЛЯК: Принято считать правдой, что бывшая Под. Русь приняла новое название, но это название было действительно только до известного время. такое название не было утверждено ни конституцией ни особым законом, а утверждено оно законом в иной форме. Степень нашего развития находится наравне с развитием ЗУ, потому мнение тов. Бабея, что у нас существует мештяцкий национализм не выдержит Критики, ибо у нас такого нет! Заниматься национальным вопросом негрешное дело, так как и Партия занималась и занимается Национальным вопросом.

КАРАМАН: Тов. Бабей сказал, что в Раду он вступил только потому, что она приняла украинское название. У нас находится резолюция об основании Рады. Мне не помнится, вышло ли такое наименование по нашей инициативе. Если оно вышло от нас самих или же было нам внушено, не помню. Но если оно нам внушено, тогда мы должны этот вопрос окончательно

вырешить. Мы должны сами посудить этот вопрос и то объективно и на научных началах.

ЗОЗУЛЯК: Василий Васильевич, Вы правильно заметили, что языковым вопросом нам не стоит заниматься. Ваши примечания будут нашим руководством при составлении Календаря Справочника. Мы одинаково принимали русские как и Украинские статьи. Мы неможем никого заставлять быть русским или украинцем или же писать на русском или украинском языке – это дело чисто личности.

Однако, примечаю, что нельзя упрекать наш народ за то что он считает себя Русским.

Мы хотим одно, хотим сохранить название народа и нашего края. При том все мы будем опираться о слова товарища Сталина, о его учение о национальном вопросе.

Ясно, что у нас не было общей территории. У нас процесс не прошел так быстро как на Закарпатской Украине. Чтобы не повредить делу, нужно придумать над этим и подобрать прилегающие и название и фофму.

МАЦЫНСКИЙ: Я думаю, что развитию нашего народа не обходимо дать свободный ход.

ЗАВАЦКИЙ: Я, что сказал на Пленуме, сказал это не с целью хвалить Леттриха, а сказал факты о том, что мы делали до февраля. Ясно, что наше отношение к социализму нужно считать позитивным, о чем свидетельствуют февральские события.

БАБЕЙ: Партия соблюдает свою партийную чистоту, что видно из того как проводится проверка партийных членов. Есть случаи, что некоторый наш член был партийным десять лет а теперь после проверки стал лиш кандидатом. Потому нельзя каждого считать партийным, коммунистом, кто красиворечит о социализме.

РУДЛОВЧАК: Я думаю, что мы сошлись для того, чтоб оформить наши дела. Деловой порядок после трех лет не был выработан, хотя Президиум УНРП уполномочил этим делом заняться д-ра Рогалья. Предлагаю, чтобы члены комиссии и Президиума дали свои основы по новому оформлению наших дел в письменной форме. Мы бы не боролись за оформление наших дел, если не давали бы нам к тому поводу некоторые из наших бартъев словаков/Павлик и др./ Мы видим, что нам нужно именно так действовать. Мадыяры на Закарпатской украине получили все парва и думают, что и наши права можно оформить на таких же началах. Насчет языка примечаю, что наш проект нужно выработать на научной базе. Прошу принять мой проект и оформить все до ближайшего заседания Президиума.

МАЦЫНСКИЙ: Вопрос «украинский» правильно поставлен с 1945 года. Мы неможем от Украины изолироваться.

ЗОЗУЛЯК: Нам нужна своя территория.

РУДЛОВЧАК: Мы должны быть широкого полета и не ограничиваться на Пряшевщине.

МАЦЫНСКИЙ: Если будет оформлен языковый вопрос, будет ли украинский язык? Как это сказал тов. Бабей?

КАРАМАН: Что нужно всунуть в проект, если сами не знаем, что можем всунуть. Мы незнаем мнения партии. Мы незнаем, что дать в языковый закон. Фактом является, что название Рады принято, а язык это другое дело.

ФАРИНИЧ: Нас нельзя упрекать в том, что у нас коренится мещанский национализм, потому что мы на протяжении всей своей истории были угнетаемые и у нас мещанского класса вовсе не было. У словаков мещанских элементов есть, может быть далеко больше чем у нас. Товарищ Бабей плохо выразился, если сказад, что у нас укреплен мещанский национализм.

БАБЕЙ: С названием газеты по нашему проекту, „Дукля“ я сам не согласен.

МАЦЫНСКИЙ: Я предлагаю, чтобы проект языкового закона был выработан так, чтобы в нем и русский и украинец имел свое место. Прошу принять мое предложение.

ЗОЗУЛЯК: наш язык – это средство обобщения друг с другом.

Бисс: слово украинский нужно принять в колективном смысле.

БАБЕЙ: Я считаю нужным, чтобы эксперты, выработав свои проекты, предъявили свои дела в Президиум в письменной форме.

РУДЛОВЧАК: Согласен с предложением товарища Бабей и предлагаю принять его.

РЕШЕНИЕ

Президиум в деле выработки проектов по закону оформлению РУШа ПедФакультета, языкового закона и УНРП принял решение, что эксперты должны Выработать свои проекты и на ближайшем заседании Президиума предъявить их в письменной форме для обсуждения. Ближайшее заседание Президиума состоится 20 ноября 1948 года в 9 часов утра.

Капишовский: Считаю нужным, как начальник реферата припомнить, что полный педфакультет мы не можем создать. По моему наш педфакультет мог бы быть только филиал Кошицкого педфакультета. Это говорю на основании того, что у нас не будет столько слушателей, чтобы можно было через год открыть первый семестр. Минимальное количество слушателей должно быть около 40, а у нас предвидится, что их не будет ни 20.

ЗАВАЦКИЙ: Примечание товарища Капишовскогона в самом деле обосновано, потому я вполне согласен с ним.

ФАРИНИЧ: Дело не сов[с]ем так стоит, у нас слушателей есть и будет в достаточном количестве.

МАЦЫНСКИЙ: Конечно из-за 20 слушателей нам Педфакультета не нужно, у нас должны быть учителя. Мы должны найти выход и предпринять такие меры, чтобы у нас было всегда и полное количество слушателей Перфакультета.

КАРАМАН: При решении вопроса о Педфакультете нужно принять во внимание две альтернативы, т. е., или оформлять его как самостоятельный Педфакультет, или же как филиальный Педфакультет. В конце концов мы можем добиться и самостоятельного Педфакультета, но нужно учитывать и тот факт, что у нас нет достаточное количество квалифицированных профессо-

ров, нет инвентаря ни всяких других нужных вещей. Тогда нужно хорошо подумать, как нам быть в этом отношении.

КАПИШОВСКИЙ: Прежде чем вырешить вопрос педфакультета, нужно нам разобраться в вопросе наших гимназий. По новому школьному закону средние школы могут посещать школьники из не больше 6 километров. Гимназии будут только в районных центрах т. е., будут они окружные. На основании нового школьного закона у нас возникает проблема с гуменской гимназией, которая не имеет будущего в Гуменном. Она обслуживает моментально Межилаборецкий и Снинский районы. В Снине и ежилаборцах не хотят средней школы третьего ступеня, а отказываются в пользу Гуменного. Я не хочу взять на себя ответственность за то, что представители упомянутых районов Межилаборце и Снина не хотят понять, что в их центрах обязательно нужна гимназия. Народ через пять, шесть лет может взять нас в ответственность, если мы им не объясним дело так, чтобы они основали гимназию так в Снине, как и в Межилаборцах. Гуменное и его околица словацкая и не понимаю, почему так крепко настаивает на том, чтобы наша гимназия и дальше осталась там. Пусть никто из нас не думает, что в будущем мы сможем проводить руссификацию. С такими мечтами нужно покончить. В воскресенье 14 ноября т. г. будет в Гуменном по этому поводу совещание, на котором будут приглашены также представители Межилаборецкого и Снинского районов а может быть и из Стакчина, потому что нужно думать также о том, не лучше ли бы в случае разделения гуменской гимназии основать гимназию не в Снине, а в Стакчине, ибо сама Снина словацкая, а Стакчин наш и там имеет свою околицу. На этом совещании обсудится это дело. Я прошу Президиум, чтобы в этом деле вынести свое решение уже теперь, а именно в том смысле, чтобы основать гимназию для районов Снина и Межилаборцы. Предлагаю это с целью, чтобы Президиум УНРП на это совещание выслал своих представителей, которые пришли бы на совещание с готовой вещью. Впрочем я буду действовать согласно решению Президиума.

ФАРИНИЧ: Я предлагаю оставить Гуменскую гимназию в Гуменном.

КАРАМАН: Предлагаю, чтобы влада выслала в Гуменное на совещание своих двух делегатов, которые выслушав мнение и президиум после того вынес бы решение, согласованное с народом.

Р е ш е н и е.

1. Проект Фаринича, чтобы гимназия осталась в Гуменном а новая чтобы открылась в Снине.
2. Проект Збиглея, чтобы дело гимназии вырешил сам народ из Межилаборец, Снины и Гуменного.
3. Зогуляк отождествляется с проектом Збиглея.
4. Караман предлагает, чтобы УНРП на основании требования народа заинтересованных районов приклонилось за решение народа и партии и после того чтобы вынесла свое окончательное решение.

Из всех вышеприведенных проектов Президиум решил принять предложение Карамана и что все остальные становятся неактуальными. Президиум одновременно выделяет своего делегата на собрание в Гуменное, которым является А. М. Рудловчак. Депутат Бабей назначение в качестве делегатов в Гуменное не принял из-за того, что у него на воскресенье уже выработана программа.

БАБЕЙ: Я хочу отметить вам, что вы ни шага не сделаете без депутатов, поэтому мы должны все дела согласовать с нами, только так будут у нас свои кадры. Я приветствую ваше желание, чтобы гуменская гимназия осталась на своем месте в Гуменном. Но нужно думать и на то, будет ли эта гимназия в Гуменном иметь учеников из районов Михайловцы и Гуменное? Ясно, что по новому школьному закону и в Межилаборцах и в Снине будут гимназии. Но, а уж если будут гимназии в Межилаборцах и Снине, ясно что из этих районов школьники не будут посещать гимназию в Гуменном. Поэтому, если решаем этот вопрос, нужно его вырешить так, чтобы мы не бламировались перед правительством и высшими партийными форумами.

КАРАМАН: Языковой вопрос является нашим вопросом. Его никто иной не может вырешить. На Пренуме было принято решение, чтобы все проекты согласовать с ЦК партии. Я предлагаю, чтобы в ближайшее время с намеренными в грубых чертах проектами зайти на ЦК партии и все согласовать. Проекты письменно оформить в течении 10-и дней, которые потом на ближайшем заседании Президиума. /Принято/.

Дело Теодора Дуфанца насчет обиды сделанной ему Евой Бисс отсрочено на следующее заседание Президиума, по той причине по скольку протокол о заседании Пленума не был выработан, чтобы можно было на основании его посудить дело. (Принято).

Заседание в 13 часов 30 минут на том председатель В. В. Караман заключил.

ДКВ

Ст. М. Лихвар
письмоводитель:

Оверили:

1/.....

2/.....

Круглая печать: УКРАИНСКАЯ НАРОДНАЯ РАДА
ПРЯШЕВЩИНЫ – ПРЯШЕВ.

Установление официального
названия официального народного
языка населения на Пряшевщине

Г-ну
Георгию И. Геровскому,
Профессору

в г. Пряшеве

Президиум УНРП, разбирая на своем последнем заседании вопрос официального названия нашего населения и официального народного языка, решил обратиться к Вам с просьбой выработать на основании исторических и других данных доклад по этим вопросам и предъявить его Президиуму УНРП.

Ваш доклад на основании последних переговоров с правит. кругами УНРП намерен послать для согласования мнений в Москву Академии Наук СССР.

Просим Вас в связи с этим заданием явиться в УНРП, где Вы получите подробную информацию.

Ваш труд будет оплачен.

От УНРП:

председатель

секретарь

Pre Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach vydalo vydavateľstvo
UNIVERSUM-EU, s. r. o., Javorinská 26, 080 01 Prešov
(www.universum-eu.sk)

Prešov 2013

ISBN 978-80-89046-81-2

ISBN 978-80-89046-81-2

9 788089 046812